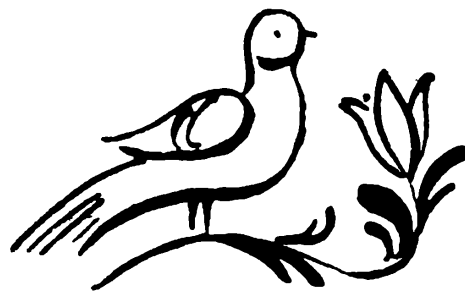

Karel Jaromír Erben

České
národní
pohádky

PRAHA 1955

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ

KRÁSNÉ LITERATURY, HUDBY A UMĚNÍ

*Toto vydání vychází
k 85. výročí
smrti Karla Jaromíra Erbena
a k 50. výročí
prvního knižního vydání
jeho českých pohádek.*

KLASICKÝ VYPRAVĚČ ČESKÉ POHÁDKY

Jedním z největších činů českého národního obrození bylo objevení a spravedlivé ocenění zapomenutých hodnot lidového slovesného umění. Jako samo národní obrození nebyl ani tento čin zjevem náhodným, ale byl výsledkem hospodářské, politické a kulturní situace českého lidu, výsledkem českého dějinného vývoje. V době národního obrození, kdy vrcholí proces rozkladu feudalismu v českých zemích a kdy se poznenáhlu vytváří novodobý český buržoasní národ, hledá se usilovně zdroj, z něhož by české společenství, nově nastupující do dějin, mohlo čerpat svou sílu. Česká zemská šlechta a úzká skupina vzdělanců, jež její snahy podporovala, tímto zdrojem být nemohly. Podporou českého národního hnutí a dovoláváním se historických práv českých zemí sleduje tato šlechtická feudální oposice cíle reakční a protilidové: chce si na absolutistické habsburské moci vynutit zachování svých feudálních práv. Když se vedení českého národního hnutí ujímá mladá česká buržoasie, šlechta se od tohoto hnutí nezbytně odvrací. Nová generace buditelská, pocházející ve velké většině z venkova, hledá zdroj síly pro hnutí, v jehož čelo se staví, v táboře právě opačném, v českém venkovském lidu, který feudálními poměry nejvíce strádal a který měl proto největší zájem na jejich odstranění. A zcela právem. „Lid si udržel řeč, udržel si i vědomí minulosti, svůj svérázný život i své ideje. Lid zkrátka nepřestal být národem, kdežto ti, kteří žili v jiných vrstvách, intelektuálnějších, ti se národu odcizili, nebo aspoň neměli uvědomění. Proto zase jen z lidu mohl nový život vzklíčit a v něm tedy musíme hledat vlastní

problémy obrození.“¹ Takový je význam lidu jako kolektivní síly českého národního obrození.

Byl-li lid zdrojem celého obrození, byl také zdrojem mohutného literárního rozmachu v době národního obrození. Opět zcela právem a zcela zákonitě. V době protireformační, v době temna, obrací se triumfující habsburská moc proti všemu českému. Česká inteligence odchází pod tímto protičeským tlakem Habsburků do emigrace a vládnoucí vrstva české feudální společnosti, pokud v zemi zůstávají, se rekatolisují a odnárodňují. A tak jediným nositelem skutečných kulturních hodnot v českých zemích se stává český lid, v době temna po druhé znevolněný. „Když umělá musa u nás mlčela, pěla prostonárodní,“ píše Václav Bolehmír Nebeský.² A na tuto prostonárodní musu, na lidové umění slovesné jedině mohou navázat jazykové a literární snahy českého obrození. Křišťálově čistý lidový jazyk pomáhá překonávat ztrnulost českého literárního jazyka, který se v době temna a zvláště v 18. století ocitl v hlubokém úpadku. Na jeho základě se vytváří novodobý český jazyk, bez něhož je novodobé české národní společenství nemyslitelné. A ideová síla i formální mistrovství české lidové slovesnosti stává se zdrojem dalšího rozmachu české literatury, jež na kolektivní tvorbu českého lidu zcela vědomě a zcela zřetelně navazuje. Melodikou lidové písně se obrozuje česká hudba, z bohatého výtvarného projevu českého lidu čerpá i české umění výtvarné. Nejčastějším uměním v době národního obrození a v prvních desetiletích po revoluci 1848 je umění Františka Ladislava Čelakovského, Boženy Němcové, Karla Jaromíra Erbena, Karla Havlíčka Borovského, Bedřicha Smetany a Josefa Mánesa. Ti všichni čerpají své češství a své umění z lidových zdrojů.

V literárním hnutí českého národního obrození se toto sepětí umělé literatury a lidové slovesnosti projevuje nejprve zájmem o lidovou píseň a mohutnou vlnou ohlasů lidové poesie. Je to období dvacátých a třicátých let. Ve dvacátých letech vydává Čelakovský „Slovanské národní písně“ a koncem třicátých let „Ohlas písní českých“. Ukazuje lidovou píseň jako nevyčerpatelný zdroj, z něhož se obrodí umělá česká poesie. Toto období uzavírá Erben vydáním svých „Písní národních v Čechách“ (1841–1845) a uměleckým mistrovstvím své „Kytice z pověstí národních“ (1853). Dopršitelský čin Erbenův spočívá

1 Zdeněk Nejedlý, Alois Jirásek, 2. vydání, Praha 1949, str. 230.

2 Václav Bolehmír Nebeský, O literatuře, Praha 1953, str. 95.

mimo jiné v tom, že první objevil lidovou poesii epickou a ukázal, jak se z jejich zdrojů může obrodit česká epická poesie umělá.

Proti tomuto sice blahodárnému, ale přesto jednostrannému kultu lidové písně se od poloviny třicátých let ozývají první hlasy. Ostatní druhy lidové slovesnosti, především lidová próza, zůstávají prvními generacemi národního obrození nepovšimnuty. Působí tu falešná romantická představa o českém lidu jako lidu vysloveně „lyrickém“ a nepochopení skutečných hodnot lidové prózy a její umělecké podstaty. Pohádky v pravém smyslu slova, příběhy s fantastickými, kouzelnými látkami, jsou tehdejšími vzdělancům cizí a nepochopitelné, jejich realistická podstata, zahalená bujnou fantasií lidového pohádkáře, není jim srozumitelná. A druhou, ostře realisticky vyprávěnou část lidové prózy, povídky, humorky (veselé realistické příběhy z lidového života) a anekdoty, nezřídka namířené proti představitelům vládnoucích tříd, proti pánům, považují za cosi podřadného, vidí v nich „plané výrůstky vtípu vesnického“, v nichž není „osoblivého, nerci-li národního rázu“. Tak se vyslovují i „znalci“ lidové prózy (Jakub Malý). Jedním z prvních, kdo proti tomuto podceňování lidové slovesnosti jako celku pozvedl svůj hlas, je Josef Jaroslav Langer. V roce 1834, kdy ještě nezná Erbenovy doklady lidové epické poesie, upozorňuje na lidové pohádky a pověsti jako na jediný projev epičnosti v slovesné tvorbě českého lidu, z nichž je třeba čerpat národního ducha. O několik let později už přímo vyzývá k systematickému sbírání celého folklorního bohatství a k jeho vydávání.

Pokusy o „objevení“ české pohádky spadají již do třicátých let. Dochází dokonce i k pokusům vydat sbírky národních pohádek (Jakub Malý v Čechách a Matěj Mikšíček na Moravě). Skutečné umění lidového vypravěčství však v těchto pohádkách zcela zanikalo. Tyto „sebrané a vzdělané“ „národní pohádky“, cizí lidové slovesnosti jak svým duchem, tak svou formou, ostře kontrastovaly s jedinečným uměním lidové písně, jejíž kladný vliv na umělou českou poesii začal již přinášet své plody. Nemohly vyvolat zájem o lidovou prózu, naopak nezbytně musely podporovat podceňující poměr k ní. Tím méně mohly kladně ovlivnit další vývoj české umělé prózy. Nebylo v nich nic, co by mohlo k jejímu vývoji přispět. Česká lidová pohádka na svého objevitele, na průkopnickou osobnost typu Čelakovského, ve třicátých letech a v první polovině čtyřicátých let stále ještě čekala.

V roce 1844 přináší Česká včela první pohádky Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové. Erben tu v dubnu a v květnu otiskuje pohádky „O třech přadlenách“ a „Dobře tak, že je smrt na světě“, Němcová v říjnu, listopadu a prosinci tři lidové pověsti ze svého rodného kraje. Do české literatury vstupují tak dva největší naši pohádkáři. Mají všechny předpoklady, aby splnili úkol objevit krásu lidové prozaické slovesnosti a aby ukázali cestu, jak její hodnoty mohou být zdrojem dalšího rozvoje české umělé prózy. Oba přicházejí do českého kulturního života z kraje, kde lidové vypravěčství je neobyčejně živé a svěží. Oba mají citlivý smysl pro čistotu a lahodnost hlavně mluveného, ale i psaného slova. Získávají jej důvěrným stykem s vesnickým lidem, tvořivým odposloucháváním lidové mluvy ve dvou českých krajích živé lidové slovesnosti a perlivé české řeči, jednak v rodném Podkrkonoší, jednak na Chodsku. A oba se již v této době začínají zabývat úmyslem vydat samostatné sbírky národních pohádek, Němcová dokonce z podnětu Erbenova.

Božena Němcová (1820–1862) začíná svou sbírku národních pohádek záhy realizovat. Koncem června roku 1845 vydává první sešit svých „Národních báchorek a pověstí“ a svou sbírku uzavírá – proti své vůli – v listopadu roku 1847 vydáním posledního, sedmého sešitu. Její kniha zůstala na dlouhou dobu nejoblíbenější sbírkou českých pohádek. Přinesla 60 pohádek a povídek, nepočítáme-li řadu dalších textů, které Němcová připravovala pro osmý, už nevydaný sešit a které uveřejnila potom v časopisech nebo zanechala ve své pozůstalosti. Pohádky Boženy Němcové jsou většinou založeny na lidových pohádkových látkách a jsou prodchnuty lidovým duchem, lidovým posuzováním skutečnosti. Ale Němcová je tvůrčí pohádkářkou, dává svým pohádkám řadu subjektivních rysů, především své hluboké sociální citění a svou bohatou fantasií. Její vypravěčské umění čerpá z umění lidových vypravěčů, z bohatství a svěžesti lidové řeči. Tak se české pohádky Boženy Němcové stávají průkopnickým činem, vyzdvihujícím po prvé trvalé hodnoty lidové slovesnosti a vytýčujícím směr dalšího vývoje české umělé prózy. Jsou vyvrcholením české prózy ve čtyřicátých letech minulého století.

Karel Jaromír Erben (1811–1870) se rozhodl vydat samostatnou sbírku pohádek již na počátku čtyřicátých let, tedy před Boženou Němcovou. Když v České včele poznává první pohádky Boženy Němcové, obrací se na ni se žádostí o pohádkový materiál pro chystanou sbírku. Němcová také jeho žádosti

vyhovuje. Podle svědectví Karoliny Světlé Erben však Němcové její „záznamy“ lidových pohádek vrátil, neboť dospěl k přesvědčení, že to jsou nikoli záznamy, ale práce umělecky zralé a že by se „vyzdoboval cizím peřím“, kdyby je převzal do své sbírky.³ Vyzývá Němcovou k samostatné práci a slibuje jí svou pomoc. Sbírkou svých pohádek však Erben ve čtyřicátých letech nevydal. A nevydal ji samostatně ani v dalších letech svého života. Nelze v tom ovšem spatřovat kapitulaci před pohádkářským uměním Boženy Němcové. I když Erben uznával uměleckou hodnotu pohádek Boženy Němcové, měl k nim – zvláště v pozdějších letech – výhrady. Především odmítal jejich subjektivní charakter, který jim vtiskovala velká tvůrčí osobnost Boženy Němcové a s nímž on, jenž k pohádkám přistupoval nejen jako básník, ale také jako vědec, jako badatel v oblasti lidové slovesnosti, nemohl souhlasit.

Příčina, proč Erben svou sbírku českých pohádek nevydal, tkví v mnoho-
tvárně aktivní tvůrčí osobnosti Erbenově. Je od tohoto svého úmyslu, k němuž se znovu a znovu po celý život vrací, znovu a znovu odváděn naléhavějšími úkoly básnickými, vědeckými, editorskými a v neposlední řadě i povinnostmi úředními, které mu ponechávají jen málo volného času na vlastní literární práci. Ale chvíle nad českými pohádkami patří k radostným chvílím jeho života. Těší se jimi v padesátých letech a na počátku šedesátých let, v době tuhé Bachovy politické reakce, kdy píše své nejkrásnější a nejčestější pohádky a kdy záměr vydat sbírku pohádek se vynořuje tak naléhavě, že koncipuje návrh smlouvy s vydavatelem své sbírky. Ale i v této době s jeho plánu sešlo. Mohl jej splnit jen z nepatrné části v roce 1863, kdy devět svých pohádek zařadil do prvního sešitu Čítanky slovanské, jak v podtitulu označil „Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních“. Po prvé byly Erbenovy pohádky samostatně vydány zásluhou Václava Tilla až v roce 1905, třicet pět let po smrti svého velkého tvůrce. Ale celistvou podobu Erbenovy tvůrčí činnosti v oblasti české pohádky podal teprve v roce 1939 náš nejvýznamnější erbenovský badatel Antonín Grund.⁴

Česká pohádková žeň Karla Jaromíra Erbena představuje dnes 38 umě-
lecky ztvárněných textů, počítáme-li k ní i dvě dětské pohádky, zařazené do

3 Karolina Světlá, *Z literárního soukromí*, Praha b. r., str. 92—93.

4 Podrobněji o vývoji pohádkářské činnosti Erbenově v celé její šíři a o edicích Erbenovy sbírky českých pohádek najde čtenář ve vydavatelských poznámkách k tomuto vydání.

„Prostonárodních českých písní a říkadel“, několik fragmentárních zpracování, několik starších redakcí pohádek, jimž později Erben dal novou uměleckou podobu, a řadu materiálových zápisů. Přehlížíme-li tuto žeň „klasického vypravěče naší pohádky“, jak Erbena nazval v úvodu k druhému dílu své obsáhlé sbírky lidových povídek z Erbenova rodného kraje Josef Štěpán Kubín, jeví se nám Erbenovo pohádkářské dílo jako umělecké dovršení prvního období cílevědomého zájmu o českou lidovou prózu. Počátek tohoto období ohlašují „Národní báchorky a pověsti“ Boženy Němcové. Uzavírá je její smrtí přervané, ale přesto ve své podstatě umělecky hotové pohádkářské dílo Erbenovo. Průkopnický čin Boženy Němcové uvítal věcným a spravedlivým referátem v České včele Karel Havlíček Borovský. Ukázal v něm dvoji cestu, jak přistupovat k lidovým pohádkám. „Národopisný směr“ ukládá spisovateli „povinnost historika“. Spisovatel nesmí „ani nejmenšího změnit, zkrášlit, přidati ni ve formě ni ve věci“. Naproti tomu spisovatel, který se dá směrem „básnickým“, používá „pouze materiálu národního“, má plné právo vyprávět „pověsti co možná nejpůvabnější a nejkrásnější, idealisuje, aniž povinen jest, naložiti si jakékoli pouto, může spojovat několik báchorek v jednu, vylučovat části, přijímat krásné situace jinonárodní, zkrátka počíná si ve formě i předmětu tak, jak se líbí jeho básnickému genioví“.⁵

Němcová se dala směrem básnickým. Do lidových námětů vkládá motivy, jež vzešly z její bohaté básnické fantazie. Počíná si však i v této úloze tvůrčí pohádkářky jako lidová vypravěčka pohádek. Ani Erben k národopisnému směru ještě plně nedospěl. V jeho pohádkářské činnosti střetává se na jedné straně básník, vedený snahou zmocnit se a nově umocnit trvalé a nejlepší hodnoty lidové prózy, a na druhé straně pečlivý badatel, který si je vědom „povinnosti historika“ a proto se snaží zachovat lidovou pohádku v její původní podobě. „Erbenem teprve byla oslavena a monumentalisována pohádka sama jakožto odkaz dávné minulosti.“⁶ Z tohoto střetnutí básníka a vědce v Erbenovi pohádkáři vyrůstá pak Erbenova pohádka jako kvintesence české lidové pohádky, jako umělecké dílo, v němž je ztvárněno vše, co je v lidovém vypravěčském umění, v jeho obsahu i formě, typické a co v lidové próze představuje neměnnou hodnotu.

5 Viz Karel Havlíček, *Spisy, svazek III.*, Praha 1908, str. 42.

6 Felix Vodička ve svém referátu na konferenci o lidovosti v české literatuře, konané v únoru roku 1954. Citováno podle zprávy Jaromíra Jecha o této konferenci v časopise *Československá ethnografie, II. ročník*, 1954, str. 295.

Zmínili jsme se už, že Erben se folklorní tvorbou a především pohádkami zabýval i jako badatel. Spolu s Alexandrem Nikolajevičem Afanasjevem a Vukem Stefanovičem Karadžičem patřil k nejvýznamnějším slovanským představitelům t. zv. mythologické školy, idealistické folkloristické teorie. Mythologická škola, jejímiž zakladateli byli němečtí romantikové Wilhelm a Jacob Grimmovi, spatřovala základ lidové slovesnosti v náboženských představách dávných dob a pomocí folklorní tvorby se snažila podat ucelený obraz mythologických představ dávnověku. Chtěla dokonce vytvořit systém indoevropské mythologie. Podobně postupoval i Erben. Ve svých studiích o slovanské mythologii se snažil dokázat, že pohádky a pověsti jsou „zbytky prastarých bájí náboženských, jimiž pohanští předkové naši zobrazovali sobě neodolatelné působení vidomé přírody, které vzdávali úctu božskou“, a shledával v nich „hlubokou pravdu přírodní i vážnou národní mravouku náboženskou“. Mythologická teorie byla záhy odhalena jako teorie protivědecká, idealistická, falešně vykládající podstatu lidové slovesnosti. Zásahu o to měli ruští revoluční demokraté, především Dobroljubov. Přesto však kladnou stránkou mythologické teorie bylo, že její představitelé si po prvé začali soustavně všimati folklorního bohatství a jeho uměleckých hodnot a že sebrali cenný folklorní materiál. Co do množství sebraného materiálu nemohla se ovšem Erbenova zamýšlená sbírka vyrovnat ani německé sbírce bratří Grimmů, ani ruské sbírce Afanasjevově. Ale zpracováním sebraného materiálu vynikli jak Erben, tak Afanasjev vysoko i nad tak významné pohádkáře, jako byli bratři Grimmové. Afanasjev vytvořil typ ruské klasické pohádky, Erben jako citlivý umělec slova vytváří typ české klasické pohádky.

Erbenova pochopitelně jako stoupence mythologické školy zaujaly především pohádky fantastické, které mu při nepochopení jejich realistické podstaty poskytovaly možnost mythologického výkladu a které také tvoří nejpodstatnější část jeho sbírky. Že však Erbenův zájem o fantastické pohádky nebyl jednostranně zaujatý, že chápal lidovou slovesnost jako celek, jako soubor všech projevů kolektivní lidové slovesné tvorby, dosvědčuje jak jeho sbírka lidových písní, tak jeho sbírka českých národních pohádek. V obou sbírkách najdeme všechny druhy lidového slovesného umění, i ryze realistické, až satiricky vyhrčené slovesné projevy lidového básníka a lidového vypravěče.

Erben ve svých českých pohádkách plně vystihl a rozvinul ideovost české

lidové pohádky. Jeho pohádky stejně jako lidové umění slovesné jsou hluboce a radostně optimistické. V tomto optimismu je vyslovena celá životní filosofie našeho lidu, jeho mravní názor. Erbenovy pohádky prostupuje především nezlomná víra ve vítězství dobra a spravedlnosti, víra, která překonává všechny překážky, všechnu nenávist, zlo, opovrhování člověkem a jeho mravními hodnotami. Dané slovo je zákon, je třeba čestně je plnit. Kdo dané slovo porušuje, vezme za to spravedlivou odplatu. Jen to, co je v životě krásné, ušlechtilé a dobré, má právo žít. Tato láska ke kladným projevům života, jako je obětavost, čestnost, hluboký lidský cit, touha po spravedlnosti, důslednost a vytrvalost v boji proti všem záporným projevům lidské bytosti a společenského života, to všechno vyslovují lidové pohádky a to také zdůrazňují pohádky Erbenovy. I baladický motiv „Hádanky“ je vyprávěn zcela v tomto duchu. A jak pevná je Erbenova víra v převahu prostého člověka! I tady Erben zcela vyslovuje to, co ve svých pohádkách vyslovuje lid. Co by byla královi platná jeho urozenost, kdyby mu uvězněnou princeznu nepomohli osvobodit Dlouhý, Široký a Bystrozraký, výjimečnými vlastnostmi obdaření představitelé lidu, schopní ovládat přírodní síly, odstraňovat nepřekonatelné přírodní překážky? Smysl svého života vidí tito tři podivní kamarádi zdravě a vskutku lidově: jim se líne živobytí na královském dvoře, život uprostřed blahobytu, líbit nemůže, neboť v něm postrádají to hlavní – práci, a proto znovu odcházejí do světa. Oč převyšují uhlířův syn Plaváček nebo královský sloužící Jiřík svého urozeného tchána a svého urozeného vládce! Plaváček je člověk čistého srdce, ztělesnění lidové moudrosti a lidové povahy, realisticky kladný typ lidového hrdiny: je skromný, ochotný, rád pomůže každému, kdo pomoci potřebuje, rád poradí, je statečný a spravedlivý. A takový je i Jiřík. Vesnický sirotek Janeček svou prostotou a skromností dokáže si podrobit zlé nadpřirozené bytosti, švec dovede svou chytrostí vyvrátit i na čerta a nakonec i na svatého Petra. Uhlířův syn Firka pomocí svých kamarádů a svou neústupností, svým vtipem donutí i pana krále, aby svůj slib splnil. A takoví jako král z chodské pohádky „Firka s kozů“ jsou téměř všichni urození hrdinové Erbenových a lidových pohádek: lidé věrolomní, porušující znovu a znovu dané slovo, lidé se špatným charakterem, lstiví, zlí, závistiví, pohrdající prostým lidem, který je mravně převyšuje a který nad nimi také nakonec vítězí. Zde je Erbenem vysloven protifeudální ráz lidových pohádek v plné účinnosti. A hrdinové Erbenových, stejně jako lidových

pohádek nejsou lidé vystřižení z lesklého papíru; jsou to živí lidé, kteří vedle dobrých vlastností mají i své chyby a své slabůstky. Nejsou to pouhé hříčky osudu, nadpřirozených bytostí, přírodních sil; dovedou jít pevně za svým cílem a za svým právem, dovedou za něj bojovat a na konec nad nadpřirozenými bytostmi zvítězí a přírodní síly dokážou ovládnout a dát do svých služeb. Tady je vyslovena lidová touha jít kupředu, lidová víra v bezmeznou možnost lidského ducha, přímo materialistický názor na život a svět kolem něho.

Erben tedy dovedl ve svých pohádkách plně vyslovit a zdůraznit ideové rysy lidové pohádky. A tyto ideové rysy vyslovuje stylistickými a slovními prostředky lidového vypravěčského umění. Jako badatel a sběratel folkloru pronikl k samotné podstatě a k samotným zákonům formy v lidové slovesnosti a jako velký slovesný umělec vycítil jejich uměleckou účinnost. Nemohl souhlasit se způsobem, jak jeho předchůdci a současníci pohádky vyprávěli, s tím, jak vydavatelé pohádky měnili a tak skreslovali obsah a formu lidové pohádky. Stejně jako respektuje obsah lidových pohádek a jejich ideovost, respektuje Erben i formy lidového vypravěčství, jak vykryštovaly v ústním podání. „Vyčerpav do dna poklad hovorové řeči vesnického lidu, jak ji poznal z vlastní empirie při zapisování pohádek, řeči jeho rozprávek a pohádkových anekdot, užil ho k práci samostatného tvůrce a vypravěče-umělce“ a založil tak „proti subjektivní próze Němcové pohádkovou prózu objektivní“.⁷ Erben podává ve svých pohádkách jádro všech uměleckých hodnot lidového jazyka a lidového vypravěčského stylu. Zachovává jednoduchost a jasnost lidové věty, konkrétnost lidové mluvy, její stručnost a výraznost. Vkládá do svých pohádek hudebnost lidového jazyka, jeho lexikální i gramatické zvláštnosti, a vytváří tak plně účinný, realisticky umělecký jazyk. Řídí se stylistickými zákony lidové slovesnosti: lidovou ustálenou komposicí, opakováním slovních spojení, opakováním výrazů a obrátů, typických pro lidovou pohádku. V tom spočívá druhá, formální stránka lidovosti Erbenových českých pohádek.

Umění lidové pohádky je výsledkem jednoty, kterou tvoří její obsah a forma. Touto jednotou se vyznačují také pohádky Boženy Němcové a ještě více pohádky Erbenovy. Erben pochopil uměleckou zákonitost lidové pohádky téměř beze

⁷ Bedřich Václavěk, *O české písni lidové a znárodnělé* (Sebrané spisy sv. 6), Praha 1950, str. 294.

zbytku a této zákonitosti, tomuto požadavku jednoty obsahu a formy podřídil svou vlastní tvůrčí činnost pohádkáře-badatele a pohádkáře-slovesného umělce.

Třebaže za Erbenova života české pohádky nevyšly a zůstaly roztroušeny po časopisech a almanaších, upoutaly značnou pozornost a přímo nadšení Erbenových současníků. Jan Neruda, který se k Erbenovu básnickému dílu jako svému vzoru přihlásil v roce 1857 svou básnickou prvotinou „Hřbitovní kvítí“, pozorně sleduje pohádkářskou činnost Erbenovu. Vzpomíná na krásu, kterou ho oslňovaly pohádka o Janečkovi („Jezinky II“) a rozmarný příběh o Firkovi s kozou. Na „Zlatovlásce“, kterou prohlašuje za jednu z nejkrásnějších slovanských pohádek, vyzdvihuje její skvostné prozaické roucho, do něhož ji Erben přioděl a jemuž by se s tíží vyrovnalo sebedokonalejší básnické zpracování veršem. Erben je mu spolu s Čelakovským nejlepším znalcem českého jazyka. Jazyk Erbenových pohádek, to jsou „úderý kovového a zrovna obrovského zvonu“, volá Neruda v roce 1890. Nad všechny dosavadní pohádkáře vyzvedává Erben Karel Sabina (1864). Rovněž Vítězslav Hálek si vysoko cení Erbenova pohádkářského umění (1862). Obdivuje se jazyku Erbenových pohádek, jenž je až do průhledna jasný (1872). A ve své pronikavé studii „Nekazte nám naše národní pohádky!“ (1874) takto charakterisuje Erbenovo vypravěčské umění: „Erben byl slavný mistr, a jak on piloval každou větu, než z ní byl ten skutečný křišťál! Ten hleděl ke každé větě jako k nějaké posvátnosti – a pohádky Erbenovy jsou vzorem, jež dosud musí znáti každý, kdo chce sbírat po něm.“⁸ Jadrnost, prostotu a průzračnost Erbenova pohádkářského jazyka a slohu vyzvedá Jan Erazim Sojka (Naši mužové, 1862–1863) a Josef Kořán (nekrolog v časopise Pokrok, 1870).

Erbenovo pohádkářské umění vysoko ocenil Karel V. Rais ve svém projevu při odhalení pamětní desky na rodném domě K. J. Erbena v Miletíně roku 1899. Erbenovy pohádky, které „prošly ohněm duše velkého umělce národního“, klade hned vedle jeho díla největšího, Kytice. Vyzdvihuje jejich českost, jejich lidovost, a zdůrazňuje, že nikdo u nás nedovedl psát pohádky tak jako Erben. „Každé slovo je tu promyšleno, cítíte, že tak a ne jinak mu-

⁸ Vítězslav Hálek, Články literární a výbor z feuilletonů (Spisy, svazek 10), Praha 1925, str. 202.

*selo se to říci, aby působilo plnou silou a krásou, aby každý cítil: to je naše, a hlásil se k němu jako ke svému.*⁹

Po Erbenově smrti upadly Erbenovy pohádky téměř v zapomenutí. Česká buržoasní literární věda a folkloristika sice nemohly neuznat Erbenovo mistrovství jazyka, projevující se i v pohádkách, avšak význam jeho pohádkářství snižovaly a znevažovaly řadou výhrad proti jejich lidovosti, proti jejich hodnověrnosti, pokud jde o lidový základ Erbenových pohádkových látek a motivů, proti tvůrčí metodě, kterou Erben své pohádky vytvářel. Teprve Antonín Grund a dva nejvýznamnější představitelé české pokrokové literární vědy a literární kritiky, Zdeněk Nejedlý a Julius Fučík, po zásluze ocenili Erbenovu uměleckou a vědeckou osobnost a Erbenovy české pohádky. Antonín Grund ve své monografii „Karel Jaromír Erben“ (Praha 1935) vyvrací řadu námitek, jež byly proti Erbenovi pohádkáři vznášeny, a důkladným studiem literární pozůstalosti dokazuje lidový základ a lidového ducha jeho českých pohádek. Zdeňku Nejedlému je Erben „nejen milovník, ale hluboký znalec lidové poesie“, nejen „sběratel lidových písní a pohádek“, ale též „klasický tvůrce lidové balady a tvůrce nové, lidově realistické řeči“.¹⁰ Vyzvedává nesmírný společenský význam nejen Erbenovy „Kytice“, jež se „rázem stala a na dlouhou dobu zůstala nejpoblárnější českou sbírkou básní, asi tím, čím v próze Němcové „Babička“, nýbrž i Erbenových pohádek, jež zná každé malé dítě a na něž i dospělí vzpomínají se zvláštní libostí.¹¹ A Erbenovi vzdává svůj dík za vlídnost večerů, jež na počátku roku 1939, v těžkých dobách našeho lidu, trávil četbou jeho pohádek národní hrdina našeho lidu, Julius Fučík: „Uvědomoval jsem si nad nimi tvořivou sílu českého básníka, rostoucího z lidu a věrného lidu i v dobách zvláště trpkých.“ I Fučík zdůrazňuje společenský význam Erbenových pohádek v životě našeho lidu. Český lid z nich v těžkých dobách svého života, v letech Bachovy reakce, kdy vznikají Erbenovy nejkrásnější pohádky, v letech nacistické okupace, kdy jsou v celistvé podobě po prvé vloženy do jeho rukou, čerpal svou sílu, přejímal z nich zpět to, co jim prostřednictvím jejich nesmrtelného tvůrce dal: onu nezlomnou víru ve vítězství dobra, spravedlnosti, ve vítězství světlyh sil nad silami temna. A Fučík si nad Erbenovými pohád-

⁹ Karel V. Rais, *Karel Jaromír Erben*, Česká revue 1899. Viz zvláštní otisk str. 11.

¹⁰ Zdeněk Nejedlý, *O literatuře*, Praha 1953, str. 967.

¹¹ Tamtéž, str. 230.

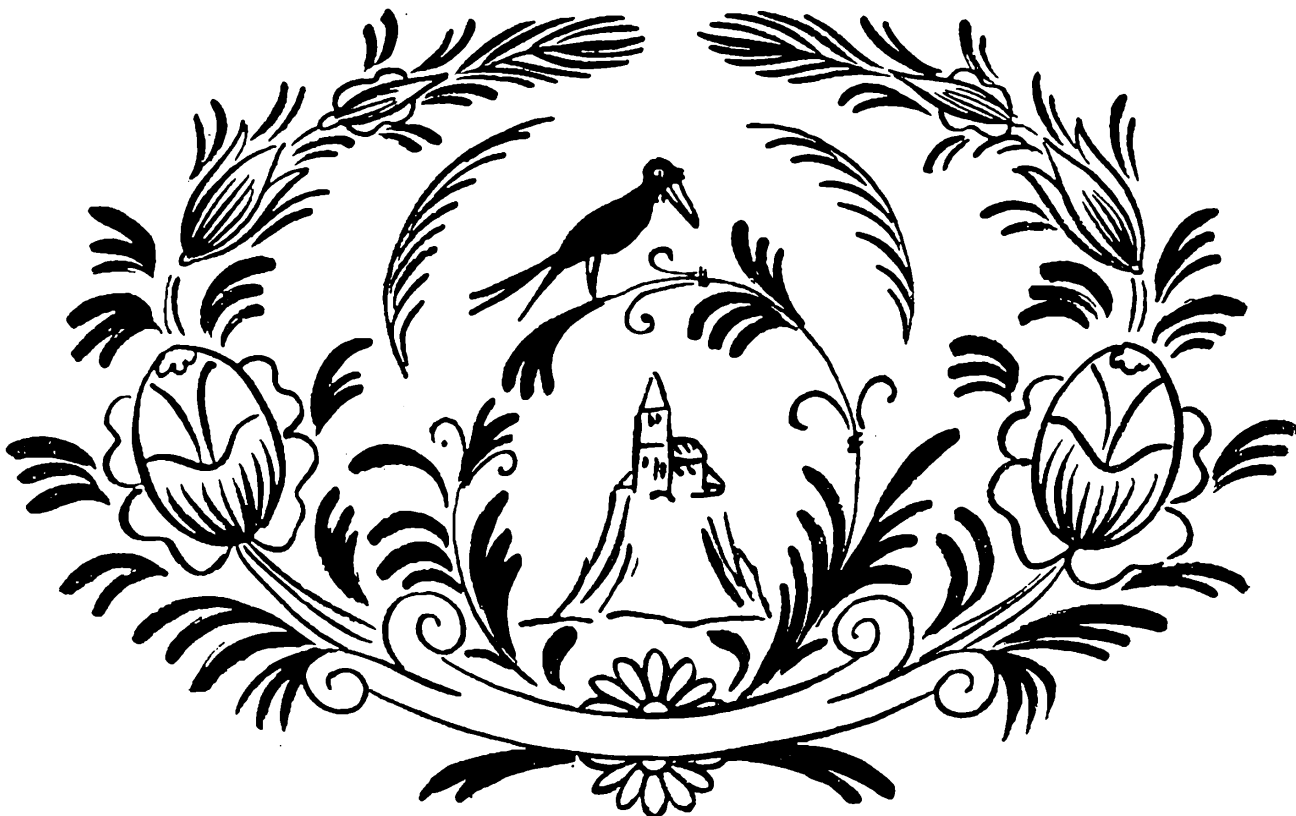
kami znovu připomíná, z čeho rostou všechna vrcholná díla, jež se českému lidu stala tak drahá: z lidového popěvku vyrůstají Havlíčkovy verše, z lidového jazyka čerpá Němcová své velké umění „Babičky“ a lidová fantasmie inspiruje Erbenu k jeho pohádkám.¹² Fučík vyzvedává tu lid a jeho optimistickou životní filosofii jako základ Erbenových českých pohádek, jako zdroj jejich češství a lidovosti.

Můžeme Erbenovy české národní pohádky řadit k nejkrásnějším klenotům české folklorní tvorby, k slovesnému umění českého lidu? Chápeme-li folklorní tvorbu ve smyslu národopisném, jak ji charakterisoval Karel Havlíček a jak ji chápeme i dnes, s hlediska folkloristiky, pak stěží bude možné dát na tuto otázku odpověď kladnou. Erbenovy české pohádky nejsou věrným, dokumentárním zachycením lidového vypravěčství, na němž není nic měněno ani ve formě, ani v obsahu. Nesou v sobě výraznou pečeť velkého slovesného umění svého vypravěče, který se svému umění naučil u českého lidu. Ale na druhé straně je třeba si uvědomovat, oč Erbenovi, když psal jako slovesný umělec své pohádky, šlo: umělecky v nich ztvárnit nejlepší hodnoty naší lidové prozaické slovesnosti, vytvořit umělecky čistou českou pohádku, vyprávěnou v lidovém duchu, lidovým jazykem a lidovými stylistickými prostředky. Chápeme-li takto Erbenovy české pohádky, pak do pokladnice českého lidového umění slovesného stejně jako do české krásné literatury patří plným právem a na místo nejčelnější. V tomto smyslu jsou pohádky Karla Jaromíra Erbena pohádkami skutečně českými, pohádkami skutečně lidovými. Vstoupily do české literatury jako mistrovské dílo české realistické prózy a staly se zároveň velkým památníkem slovesného umění českého lidu.

RUDOLF LUŽÍK

¹² Julius Fučík, *Nad Erbenovými pohádkami*, Milujeme svůj národ, 5. vydání, Praha 1954, str. 121—122.

NÁRODNÍ ČESKÉ POHÁDKY

DLOUHÝ, ŠIROKÝ A BYSTROZRÁKÝ

Byl jeden král, a byl už starý a neměl než jednoho syna. Jednou toho syna k sobě povolal a řekl mu: „Můj milý synu! Víš dobře, že zralé ovoce opadává, aby udělalo místo jinému. Má hlava už taky dozrává a snad už brzy na ni slunce svítit nebude; ale prve než mne pochováš, přece bych ještě rád viděl svou budoucí dceru, tvou manželku. Ožeň se, synu můj!“ – A královic řekl: „Rád bych, otče, po vůli ti byl, ale nemám nevěsty, neznám žádné.“ – I sáhl starý král do kapsy, vytáhl zlatý klíč a podal ho synovi: „Jdi nahoru na věž, na nejvyšší patro, podívej se tam kolem, a pak mi pověz, kterou bys rád.“ – Královic nemeškal a šel. Jakživ tam nahoře ještě nebyl a také nikdy neslyšel, co by tam bylo.

Když přišel nahoru až k poslednímu patru, viděl ve stropě malé železné dvře jako poklop, byly zamčeny; ty otevřel tím zlatým klíčem, zvedl je a vstoupil nad ně nahoru. Tu byla veliká okrouhlá síň, strop modrý jako nebe v jasné noci, stříbrné hvězdy třpytily se

na něm; podlaha zelený hedbávný koberec, a kolem ve zdi dvanácte vysokých oken ve zlatých rámcích, a v každém okně na skle křišťálovém byla panna duhovými barvami vyobrazená, s královskou korunou na hlavě, v každém okně jiná a v jiném obleku, ale jedna krásnější než druhá, div že královič na nich oči nenechal. A když tak na ně s podivením hleděl, nevěda, kterou si vyvolit, počaly se ty panny pohybovat jako živé, ohlížely se po něm, usmívaly se, a jen promluvit.

Tu zpozoroval královič, že jedno z těch dvanácti oken bylo zastřeno bílou oponou; i odhrnul tu oponu, aby viděl, co pod ní. A tu byla panna v bílém oděvu, stříbrným pasem opásaná, s perlovou korunou na hlavě; byla ze všech nejkrásnější, ale smutná a bledá, jako by byla vstala z hrobu. Královič dlouho před tím obrazem stál jako u vyjevení; a co tak na něj hleděl, srdce ho rozbolelo, i řekl: „Tuto chci mít a žádnou jinou!“ A jak to slovo pověděl, sklopila ta panna hlavu, začervenala se jako růže, a v tom okamžení všechny ty obrazy zmizely.

Když potom zase dolů přišel a pověděl otcí, co viděl a kterou pannu si vyvolil, zasmušil se starý král, zamyslíl se a řekl: „Zles učinil, synu můj, žes odkryl, co bylo zastřeno, a v nebezpečení velíké pro to slovo jsi se vydal. Tato panna je v moci zlého černo-kněžníka, v železném zámku zajata; kdokoli se pokusil, aby jí odtud vysvobodil, nikdo se ještě nevrátil. Ale co se stalo, odestati se nemůže; dané slovo je zákon. Jdi, pokus se o štěstí své, a zdráv mi se domů zase vrať!“

Královič rozloučil se s otcem, vsedl na koně a jel si pro tu nevěstu. I přišlo mu jet velíkým lesem, a tím lesem jel pořád, až se mu pak už cesta ztratila. A když tak v houští a mezi skalím a bažinami s koněm bloudil, nevěda kudy kam, slyšel za sebou někoho volat: „Hej, počkejte!“ Královič ohlédl se a viděl vysokého člověka, an za ním pospíchá. „Počkejte a vemte mne s sebou, a vezmete-li mne do služby, nebudete toho litovat.“ – „Kdopak jsi?“ řekl královič, „a co umíš dělat?“ – „Jmenuju se Dlouhý a umím se natahovat. Vidíte-li támhle na té vysoké jedli ptačí hnízdo? Já vám to hnízdo sundám a netřeba mi ani nahoru vylézt.“

I začal se Dlouhý natahovat, tělo jeho kvapem rostlo, až byl tak vysoký jako ta jedle; pak sáhl pro to hnízdo a v okamžení smrštil se zas a královi ho podává. – „Dobře svůj kousek umíš; ale co mi jsou ptačí hnízda platna, jestliže mne z toho lesa nemůžeš vyvést!“ – „Hm, to je lehká věc!“ řekl Dlouhý a začal se zas natahovat, až byl třikráte tak vysoký jako nejvyšší borovice v tom lese; ohlédl se kolem a povídá: „Támhle tou stranou máme nejbliž z lesa ven.“ Pak se smrštil, vzal koně za uzdu a šel napřed, a prve nežli se královi nadál, byli za lesem. Před nimi byla daleká široká rovina, a za tou rovinou vysoké šedivé skály, jako zdi velikého města, a hory porostlé lesem.

„Támhle, pane, jde můj kamarád,“ řekl Dlouhý a ukázal stranou na rovinu, „toho byste taky měl do služby vzít, věru že by vám dobře posloužil.“ – „Křikni na něj a zavolej ho, abych viděl, co je zač.“ – „Je to, pane, trochu daleko,“ řekl Dlouhý, „sotva by mne uslyšel, a dlouho by trvalo, než by přišel, protože má mnoho co nosit. Radší pro něj doskočím.“ Tu se zas Dlouhý natáhl tak vysoko, že se mu až hlava pohřížila v oblacích, udělal dva tři kroky, vzal kamaráda za ramena a postavil ho před královi. Byl to chlapík zavalitý, měl břicho jako čtyřvěderní soudek. – „Kdopak jsi ty?“ zeptal se ho královi, „a co umíš dělat?“ – „Já, pane, jmenuju se Široký a umím se rozšiřovat.“ – „Tehdy mi se ukaž.“ – „Pane, ujíždějte honem – honem zpátky do lesa!“ volal Široký a počal se nadýmat.

Královi nerozuměl, proč ujíždět; ale vida, že Dlouhý kvapem uhání k lesu, pobodl koně a jel cvalem za ním. A měl svrchovaný čas ujíždět, sic by ho byl i s koněm Široký zamačkal, jak mu břicho kvapně na všechny strany rostlo; byloť ho najednou všude plno, jako by se byla hora přivalila. Tu potom Široký přestal se nadýmat, od-fouknul si, až se lesy ohýbaly, a udělal se zas takovým, jako byl prve. – „Tys mne prohnal!“ řekl mu královi, „ale takového chlapíka každý den nenajdu; pojď se mnou.“

A tak potom ubírali se dál. Když přišli blízko k těm skalám, potkali jednoho, a měl oči zavázané šátkem. – „Pane, to je náš třetí

kamarád,“ povídá Dlouhý, „toho byste měl taky do služby vzít; věru že by vám darmo nejedl.“ – „Kdopak jsi?“ zeptal se ho královic, „a proč máš oči zavázané, vždyť nevidíš cesty?“ – „Hoj, pane, naopak; právě proto, že příliš vidím, musím si oči zavazovat; já zavázanýma očima vidím tak jako jiný nezavázanýma; a když si je rozvážu, skrz naskrz všechno prohlídnu; a když se bystře na něco podívám, chytne to plamenem, a co nemůže hořet, rozskočí se v kusy. Proto se jmenuju Bystrozraký.“ Pak obrátil se ku protější skále, odvál šátek a upřel na ni své žhavé oči; a skála začala praštět a kusy lítaly z ní na všechny strany, a za maličkou chvíli z ní nezůstalo nic než hromada písku. A v tom písku třpytilo se něco jako oheň. Bystrozraký pro to došel a královi to přinesl. Bylo ryzé zlato.

„Hoho, tys chlapík penězi nezaplacený!“ řekl královic. „Blázen, kdo by tvé služby nechtěl užít. Ale když máš tak dobrý zrak, podívej se přec a pověz mi, daleko-li mám ještě do železného zámku, a co se tam nyní děje.“ – „Kdybyste jel, pane, sám,“ odpověděl Bystrozraký, „snad byste ani za rok tam nedojel; ale s námi tam přijdete ještě dnes – právě nám tam nyní chystají večeři.“ – „A co tam dělá moje nevěsta?“ –

„Za železnou mříží
na vysoké věži
černokněžník jí střeží.“

A královic řekl: „Kdos dobrý, pomoz mi ji vysvobodit!“

A oni všickni mu slíbili, že mu budou pomáhat. A tak ho vedli mezi ty šedivé skály tím průlomem, co Bystrozraký očima v nich udělal, a těmi skalami, vysokými horami i hlubokými lesy dál a dál; a kde byla v cestě jaká překážka, tu hned ti tři tovaryši odklidili. A když se slunce schylovalo k západu, počaly se hory nížit, lesy řádnout a skály schovávaly se mezi vřes; a když už bylo nad západem, viděl královic nedaleko před sebou železný zámek; a když už zapadalo, jel po železném mostě do brány; a jakmile zapadlo, zdvihl se železný most od sebe sám, brány zavřely se jedním rázem, a královic i tovaryši jeho byli v železném hradě zajati.

Když se tu v nádvoří ohlédli, dal královi koně svého do konírny – a bylo mu tu všecko už přichystáno – a potom šli do zámku. V nádvoří, v konírně, v zámecké síni i v pokojích viděli v soumraku mnoho lidí bohatě přistrojených, pánů i služebníků, ale nikdo z nich ani se nepohnul – byli všickni zkamenělí. Prošli několik pokojův a přišli do večeradla. To bylo jasně osvíceno, vprostředku stůl, na něm dobrých jídel a nápojů dost, a prostřáno bylo čtyrem osobám. Čekali, čekali, mysli, že někdo přijde; ale když nikdo dlouho nepřicházel, sedli a jedli a pili, co hrdlo ráčilo.

Když se najedli, počali se ohlížet, kde budou spát. Vtom nena-dále rozlítly se dvěře rázem a do pokoje vstoupil černokněžník, shrbený stařec v dlouhém černém oděvu, hlavu holou, šedivé vousy po kolena a místo opasku tři železné obruče. Za ruku vedl krásnou, překrásnou pannu, bíle oblečenou; měla na těle stříbrný pás a perlovou korunu na hlavě, ale byla bledá a smutná, jako by byla vstala z hrobu. Královi hned ji poznal, skočil a šel jí naproti; ale prve než mohl slovo promluvit, ozval se k němu černokněžník: „Vím, proč jsi přišel, tuto královnu chceš odtud odvést. Herež! budiž tak, vem si ji, jestliže jí po tři noci dovedeš uhlídat, aby ti neušla. Ujde-li ti, zkameníš i se svými služebníky, jako všickni, co přišli prve než ty.“ Potom ukázal královně na sedadlo, aby si sedla, a odešel.

Královi nemohl s té panny ani očí spustit, jak byla krásná. I začal k ní mluvit, ptal se jí všelicos; ale ona neodpovídala, neusmála se a na nikoho ani nepohlédla, jako by byla z mramoru. I sedl si podle ní a umínil si celou noc nespát, aby mu neušla; a pro větší jistotu natáhl se Dlouhý jako řemen a ovinul se kolem celého pokoje podle stěn; Široký posadil se do dveří, nadmul se a zacpal je tak, že by ani myška nebyla proklouzla, a Bystrozraký postavil se k sloupu prostřed pokoje na hlídku. Ale za chvíli všickni začali dřímat, usnuli a spali celou noc, jako by je byl do vody vhodil.

Ráno když se počalo rozednívat, královi první se probudil, ale jako by mu byl někdo nůž do srdce vrazil – královna pryč. Ihned vzbudil služebníky a ptá se, co dělat. – „Nestarej se, pane, nic,“ řekl Bystrozraký a bystře pohleděl oknem ven, „však už ji vidím!

Sto mil odtud je les, uprostřed lesa starý dub, a na tom dubě na vršku žalud – a ten žalud je ona. Ať mne Dlouhý vezme na ramena a dostanem jí.“ A Dlouhý si ho hned naložil, natáhl se a šel, co krok, to deset mil, a Bystrozraký ukazoval cestu.

I neminulo ani, co by jednou okolo chalupy oběhl, a byli už zase tu, a Dlouhý královi ten žalud podal: „Pane, pusťte je na zem!“ Královic je pustil, a v tom okamžiku stála královna vedle něho. A když se slunce za horami začalo ukazovat, rozlily se hřmotně dvěře a černokněžník vešel do pokoje i potutelně se usmíval; ale když tu královnu spatřil, zamračil se, zabručel – a třesk! jedna železná obruč na něm praskla a odskočila. Pak vzal pannu za ruku a odvedl ji pryč.

Ten celý den potom neměl královic co dělat, než chodil po zámku i kolem zámku a díval se, co kde bylo divného. Všude jako by byl v jediném okamžiku život vyhynul. V jedné síni viděl nějakého královice, an držel oběma rukama napřažený tesák, jako by chtěl někoho v půly přetít, ale rána nedopadla, zkameněl. V jednom pokoji byl zkamenělý rytíř, jako by ve strachu před někým utíkal, a brknuv o práh, vzal pochop, ale nedopadl. Pod komínem seděl nějaký sloužící, držel v jedné ruce kus pečeně od večere a druhou nesl sousto do huby, ale nedonesl: když mu bylo před samou hubou, taky zkameněl. A mnoho jiných ještě tu viděl zkamenělých, každého tak a v tom postavení, co byl, když černokněžník řekl: „Zkameňte!“ A taky mnoho krásných koní tu viděl zkamenělých, a v zámku i okolo zámku všecko pusto i mrtvo: stromy byly, ale bez listí; luka byly, ale bez trávy; řeka byla, ale netekla; nikdež ani ptáčka zpěváčka, ani kvítka země dítka, a ve vodě ani rybičky běličky.

Ráno, v poledne i večer našel královic se svými tovaryši v zámku dobrou a hojnou hostinu: jídla samy se nosily, víno samo se nalívalo. A když bylo po večeri, otevřely se zase dvěře a černokněžník přivedl královnu, aby jí královic hlídal. I ačkoli si všichni umínili, že všemožně se budou bránit, aby neusnuli, však neprospělo nic, usnuli zas. A když se ráno za svítání královic probudil a viděl, že královna zmizela, skočil a zatáhl Bystrozrakého za rameno: „Hej, vstávej, ty

Bystrozraký! Víš-li, kde je královna?“ – Ten protřel si oči, hledí a povídá: „Už ji vidím! Dvě stě mil odtud je hora, a v té hoře skála, a v té skále drahý kámen, a ten kámen je ona. Když mne tam Dlouhý donese, dostaneme jí.“

Dlouhý hned ho vzal na ramena, natáhl se a šel – co krok, to dvacet mil. Bystrozraký pak upřel na horu své žhavé oči a hora se rozsypala, a skála v ní rozskočila se na tisíc kusů a mezi nimi třpytil se drahý kámen. Ten vzali a královici přinesli; a jak jej na zem pustil, stála tu královna zas. A když potom černokněžník přišel a ji tu viděl, zlostí zajiskřily se mu oči – a třesk! zas jedna železná obruč praskla na něm a odletěla. Zabuřel a královnu z pokoje odvedl.

Ten den zas bylo všecko tak jako včera. Po večeři černokněžník zase královnu přivedl, podíval se ostře královici v oči a posměšně prohodil: „Uvidí se, kdo s koho: zdali ty zvítězíš anebo já!“ A s tím odešel. I dali si dnes všickni tím pilnější práci, aby se ubránili před usnutím; nechtěli si ani sednout, chtěli tu celou noc prochodit, ale všecko nadarmo, byloť jim uděláno: jeden po druhém usnul chodě, a královna jim ušla přec.

Ráno probudil se zase královic nejdřív, a když tu královny neviděl, vzbudil Bystrozrakého: „Hej, vstávej, Bystrozraký! Podívej se, kde je královna!“ – Bystrozraký dlouho hleděl ven: „Hó, pane,“ povídá, „daleko je, daleko! Tři sta mil odtud je černé moře, a prostřed toho moře na dně leží skořepina, a v té skořepině zlatý prsten – a ten prsten je ona. Však nestarejte se, přece jí dostanem! Ale dnes musí Dlouhý také Širokého s sebou vzít, budem ho potřebovat!“ Dlouhý vzal na jedno rameno Bystrozrakého, na druhé Širokého, natáhl se a šel – co krok, to třicet mil. A když přišli k černému moři, ukazoval mu Bystrozraký, kam má pro tu skořepinu do vody sáhnout. Dlouhý natahoval ruku, co mohl nejvíc, ale ke dnu přece nemohl dostačit.

„Počkejte, kamarádi, jen maličko počkejte, však já vám pomohu,“ řekl Široký a nadmul se, co mu břicho stačilo; pak se položil na břeh a pil. Za maličkou chvíli opadla voda tak, že Dlouhý lehoučko dna dosáhl a skořepinu ven z moře vynesl. I vyndal z ní prsten, vzal kamarády na ramena a pospíchal zpátky. Ale na cestě bylo mu přece

trochu těžko se Širokým běžet, protože měl půl moře vody v sobě; i setřásl ho v jednom širokém údolí s ramena na zem. Bouchlo to, jako když měch s věže pustí, a v okamžení bylo celé údolí pod vodou jako veliké jezero; Široký sám ledva z něho vylezl.

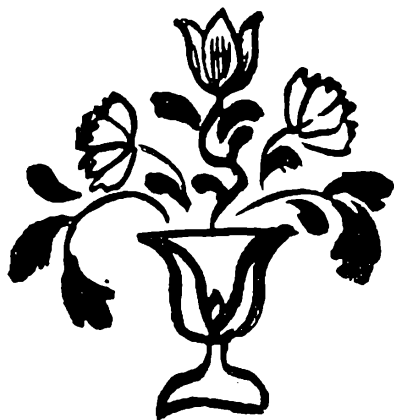
Zatím bylo v zámku královi už velice těžko; slunečná záře začala se za horama ukazovat a služebníci ještě se nevraceli; a čím plamenitější paprsky vzhůru vystupovaly, tím větší byla jeho úzkost; smrtelný pot se mu vyrážel na čele. Brzy pak ukázalo se slunce na východě jako tenký žhavý proužek – a vtom rozevřely se dvěře silnou ranou, a na prahu stál černokněžník i ohlížel se kolem po pokoji, a vida, že královny tu není, šeredně se zachechtal a vkročil do pokoje. Ale vtom crňk! rozskočilo se okno v kusy a zlatý prsten padl na zem, a v okamžení tu stála královna zas. Bystrozraký vida, co se v zámku děje, a v jakém nebezpečnosti pán jeho jest, pověděl Dlouhému; Dlouhý udělal krok a hodil prsten oknem do pokoje. Černokněžník zlostí zařval, až se zámek otrásl, a tu prask! ta třetí železná obruč pukla na něm a odskočila, z černokněžníka udělal se havran a vyletěl tím roztlučeným oknem ven.

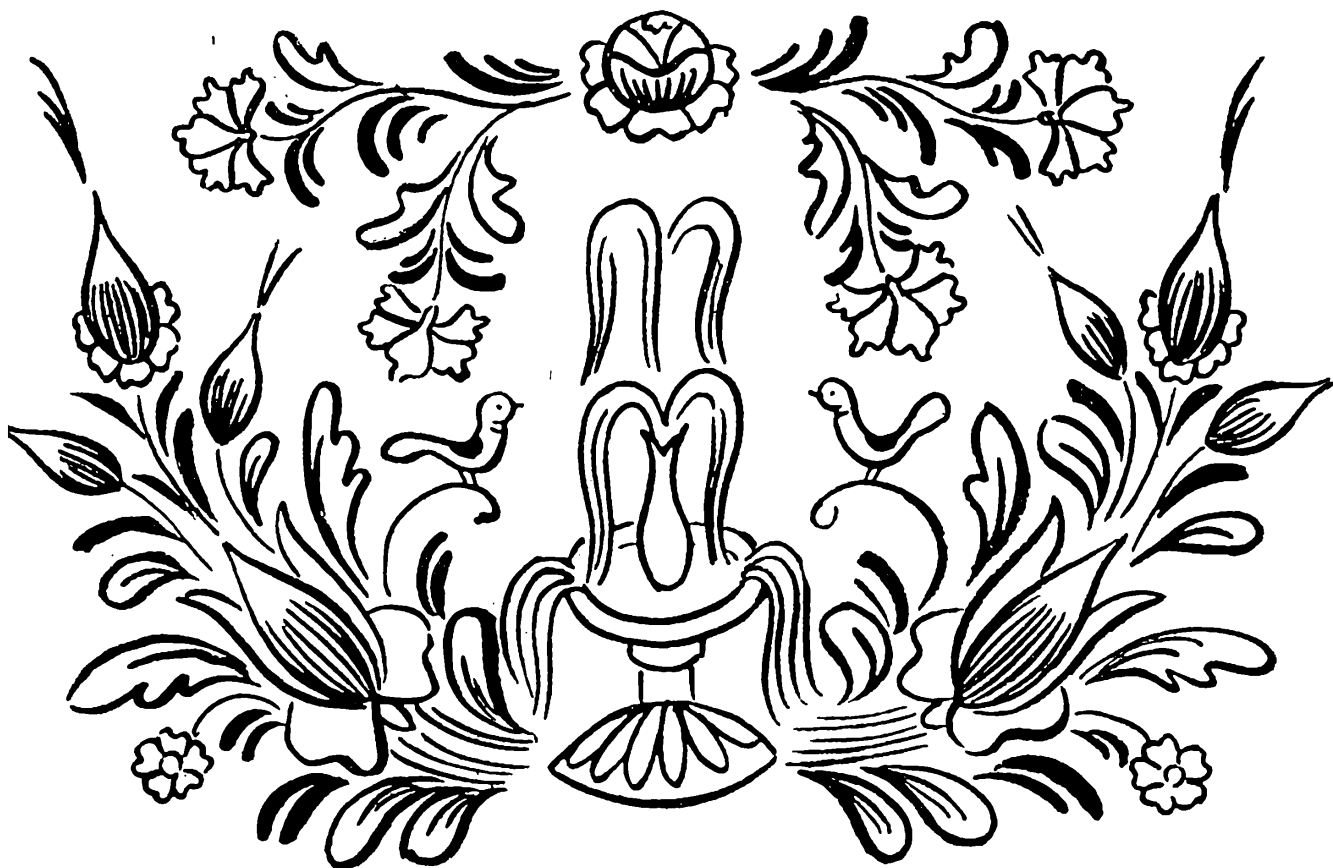
A tu hned ta krásná panna promluvila i děkovala královi, že ji vysvobodil, a zčervenala jako růže. A v zámku i okolo zámku na-jednou všecko oživělo: ten, co držel v síni napřážený tesák, švihl jím do povětří, jen zafičelo, a pak jej zastrčil do pošvy; ten, co brknul o práh, dopadl na zem, ale hned zase vstal a popadl se za nos, má-li ještě celý; ten, co seděl pod komínem, vstrčil to sousto pečeně do huby a jedl dál; a tak každý dodělal, co počal a kde přestal. V konír-nách vesele dupaly a řehtaly koně; stromy okolo zámku zelenaly se jako brčál, na lukách bylo plno strakatého kvítí, vysoko v povětří švitořil skřivánek a v bystré řece projížděly se hejna drobných rybiček. Všude živo, všude veselo!

Zatím sešlo se mnoho pánů do pokoje, kde byl královi, a všickni mu z vysvobození svého děkovali. Ale on řekl: „Mně nemáte co děkovat; kdyby nebylo mých věrných služebníků Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého, byl bych také tím, čím jste byli vy.“ A hned potom vydal se na cestu domů k otci, starému králi, se svou nevěstou

a se svými služebníky, Dlouhým a Bystrozrakým, a ti všickni páni ho doprovázeli. Na cestě potkali Širokého a vzali ho taky s sebou.

Starý král plakal radostí, že se synovi jeho tak poštětilo; myslil, že už se nevrátí. Brzy potom byla hlučná svatba, trvala tři neděle, všickni páni, co je královi vysvobodil, byli pozváni. Když bylo po svatbě, ohlásili se Dlouhý, Široký a Bystrozraký mladému králi, že půjdou zas do světa hledat práce. Mladý král jim domlouval, jen aby u něho zůstali: „Všecko vám dám, co budete do smrti potřebovat, nic nemusíte dělat!“ Ale jim se takové líné živobytí nelíbilo, vzali od něho odpuštění a šli přec, a po tu dobu se někde ve světě potloukají.

ŽIVÁ VODA

Byl jeden král a měl tři syny. Když ti tři synové dorostli, rozbolely toho krále oči tak, že nemohl ani na boží světlo hledět, ale musel ve tmě zůstat, a nikdo mu nevěděl rady ani pomoci. Jednou v noci zdálo se tomu králi, kdyby dostal živé vody a tou si oči umyl, že by se uzdravil. Druhou noc zdálo se mu to zas a třetí zas. I povolal k sobě své tři syny a řekl jim: „Milí synové! Zdálo se mi po tři noci, že bych se uzdravil, kdybych se umyl živou vodou. Kdo mi z vás pro ni půjde?“ – „Já – já – já!“ volali všickni tři synové. Král byl z toho velmi potěšen, ale řekl: „Milé děti! Všickni tři nemůžete jít! Jsem starý a nemocný, kdo by mě ošetřoval, kdybyste vy všickni odešli? Jdi ty, nejstarší synu můj, tobě to náleží právem.“

Nejstarší syn chystal se hned na cestu. Vybral si dobrého koně, nabral si z pokladu královského mnoho zlata a stříbra, dal otci sbohem a jel. Jel tři dni pořád, nikde se nezdržel, až přijel do nějakého velkého města; a že byl už unaven a to město se mu líbilo,

chtěl si tu některý den odpočinout. Přejde do hospody, vidí tu tři krásné panny, hrály spolu v kostky. Královic se k nim postavil, díval se a velice se mu ta hra zalíbila. Tu jedna ta panna k němu povídá: „Nechceš-li si s námi taky vsadit?“ – Královic se nedal pobízet a začal hrát, a hrál tři dni a tři noci pořád, až všechno své zlato a stříbro prohrál. Potom vsadil svého koně a prohrál zas. A když už neměl nic, co by vsadil, řekla ta panna: „Budeme hrát jeden o druhého: vyhraješ-li ty, budeme tvoje, i všechno, co je našeho; vyhraje-me-li my, budeš ty náš.“ Královic k tomu svolil, vzal kostky, zamíchal, hodil na stůl a – prohrál sebe samého.

Král doma čekal – čekal, ale syna se dočkat nemohl a s očima bylo pořád hůř a hůř. Tu přišel k němu mladší syn a řekl: „Otče, nech, abych já ti pro živou vodu jel, a snad že se tam taky o bratrovi něčeho dovím.“ – „Jeď, synu můj,“ řekl král, „pán bůh tě doprovod!“ – Královic osedlal si dobrého koně, nabral si z pokladu královského zlata a stříbra a jel. Jel zase tou cestou, až přijel třetí den taky do toho velkého města; a že byl už unaven a to město se mu líbilo, chtěl si tu odpočinout. Přejde do hospody, vidí tři krásné panny v kostky hrát. Královic se k nim postavil a díval se, až ho zas ta jedna panna pobídla, aby si taky vsadil. Královic začal hrát a prohrál zase všechno své zlato a stříbro, pak svého koně a naposledy taky sebe sám.

Král zase dlouho – dlouho čekal, a když ani jeden ani druhý syn se nevracel a nemoc jeho den ode dne se horšila, řekl jemu nejmladší syn: „Otče, dovol, abych já ti pro živou vodu jel; může být, že se tam někde s bratry sejdu a přivedu je s sebou.“ – Král odporoval, nechtěl ho dlouho pustit: „Kdo ví, co se tam synům mým přihodilo,“ povídá, „a kdybys i ty mi odešel a někde zahynul, kdo by mne potom potěšil v mém zármutku?“ Ale syn prosil neustále, až mu král konečně dal povolení.

Královic bez meškání si osedlal svého dobrého koně Siváka a vzal si z pokladu otcova jenom tolik, co myslil, že bude nejvýš potřebovat, rozloučil se s otcem a vydal se na cestu. Když přijel do toho města, kde bratří jeho zůstali, líbilo se mu sice taky, ale přece se tu nezdržel;

vzpomněl si na otce, že doma na něho čeká a každý den počítá, kdy se vrátí, a jel dál.

Potom po několika dnech viděl před sebou jiné město, a když už k němu tak blízko přijel, co by třikráte z luku vystřelil, musel na most přes hluboký příkop. Ale tu před tím mostem začal se mu najednou kůň Sivák vzpínat a živou mocí nechtěl přejít. Královic s něho skočí, aby se podíval, co by to bylo; a tu vidí podle mostu ve příkopě mrtvé lidské tělo. Bylo už napolou shnilé a od ptáků a divé zvěře rozedrané. Královic ptal se těch lidí, co přicházeli z města, proč toho těla nepochovají? – „Byl to dlužník,“ řekl jeden, „zemřel a nezaplatil, a takového každého vhodíme pro výstrahu do příkopu, aby ho krkavci a vlci sežrali.“ – „A co, kdyby někdo za něho dluhy zaplatil?“ otázal se královic. – „Pak bychom ho slušně pochovali jako jiného,“ odpověděl ten člověk. Královic přijel do města, zaplatil za toho nebožtíka dluhy a dal ho pochovat.

Z toho města přijel pak do velikého lesa; tu se k němu přitovaryšil veliký šedivý vlk a lichotil se k němu jako pes. Královic vytáhl meč a chtěl vlka zabít. „Nech meče v pošvě a vem mne s sebou,“ řekl vlk, „budeš mne dobře potřebovat; vím, kam jedeš, a chci ti pomáhat radou i skutkem.“ Královic zastrčil meč do pošvy a vzal vlka s sebou. Potom přišli v lese na krásnou velikou louku, rostla na ní tráva hedbávná. Tu povídá vlk: „Pusť koně svého Siváka po té louce, ať se pase, nežli se vrátíme, a vsedni na mne, já tě ponesu.“ Královic vsedl na vlka a vlk se s ním vznesl do povětří, výš nežli ten les, níž nežli oblaky, huňatým ohonem vesloval, a jako šipka letěli přes hory doly, přes vody brody, až přiletěli na jednu horu; ta hora byla křišťálová a na ní zámek z čistého stříbra. Tu povídá vlk: „Máš hodinu času, jdi do toho zámku; na dvoře najdeš dvě studnice, mají zlaté okovy: v té nalevo je mrtvá voda, v té napravo je voda živá; naber ze studnice vpravo a nikde se nemeškej: hled, abys tu zase byl, dřív než mine hodina, sic bude s tebou zle.“

Královic šel do zámku a na dvoře vpravo navážil ze studně živé vody, nabral do lahvice, schoval ji a chtěl zas odtud odejít. Tu se ale rozmyslil a povídá si: „Co by to bylo, abych já byl ve stříbrném

zámku a neviděl ani, co je v něm?“ Obrátil se a šel do zámku. V prvním pokoji viděl u dveří ležet na stráži hrozného draka, měl dvanácte hlav, ale spal. V druhém pokoji bylo dvanácte krásných panen, ležely jedna podle druhé na stříbrných postýlkách a všechny spaly. Přejde do třetího pokoje, tu vidí jednu pannu samotnou, byla tak krásná, že se to nedá ani slovy vyslovit, ani myslí pomyslit, a kterak v pohádce povědít? Spala na zlatém loži, měla na hlavě zlatou korunu a stříbrný pás ležel na stole podle ní. Královic u ní stál jako u vytržení, a byl by tu ještě dlouho stál, kdyby vlk se nebyl před oknem zakmitnul a nedával znamení, aby odtud pospíšil. Královic odepjal rychle svůj stříbrný pás a položil na stůl, a pás té panny vzal s sebou. A sotvaže na vlka vsedl a vlk se vznesl do povětří, tu strhla se ve hradě veliká bouře a dvanáctihlavý drak se hnál za nimi a brzy je dohonil. Ale tu královic vytasil svůj meč a uťal jednou ranou drakovi křídlo. Drak spadl z oblak dolů do moře a voda z moře vystříkla vzhůru až do oblak.

Když pak zase v lese přišli na to místo, kde královic toho vlka našel, řekl jemu vlk: „Měj se dobře! Musím tě opustit. Děkuji ti za tu službu, cos mi prokázal; nebo věz, že jsem já duch onoho nebožtíka, za kteréhoš dluhy zaplatil a dal ho pochovat, a proto jsem se ti musel odsloužit. Však prve nežli odejdu, vezmi ještě dobrou radu: nekupuj na cestě žádného masa od šibenice, sic bude s tebou zle.“ Poté se vlk ztratil, jako by se zem byla po něm slehla.

Královic jel dál, až přijel k tomu městu, kde bratří jeho zůstali. I vidí, že se tu z brány hrne veliký zástup lidí. Královic pobodl svého koně Siváka a zeptal se jednoho, co to znamená. – „Vedou tu dva na šibenici,“ řekl ten člověk, „prohráli sami sebe v kostkách a chtěli utect.“ – Když je přivedli blíž, viděl královic, že jsou to jeho bratří. Ti ho taky hned poznali, padli na kolena a prosili ho pro všecko, co mu je na světě milého, aby je vykoupil. Královic hned za ně zaplatil, co bylo potřeba, a vzal je s sebou.

Na cestě se ho bratří ptali: „Jak, bratře, neseš-li otci živou vodu?“ – „Nesu,“ odpověděl královic a ukazoval jim lahvici. – „Buď pán bůh pochválen, žes dobře pořídil!“ řekli bratří, ale měli jen na

jazyku med, v srdci byl jed. Záviděli mu toho štěstí a taky se báli, aby bratr nepověděl otci, jak špatně se zachovali. Tu se umluvili po straně mezi sebou, aby ho o tu živou vodu připravili a doma před otcem očernili. Přemluvili ho, aby zůstal s nimi v jednom městě na cestě přes noc. „Jedeš ve dne v noci,“ řekli, „nikdež si neodpočíneš, mohl bys ublížit svému zdraví a otec by se zarmoutil.“ – V noci, když bratr spal, vzali mu jeho lahvičičku s živou vodou a dali mu na to místo jinou, taky takovou lahvičičku, ale byla v ní voda otrávená.

Když přijeli domů, šel hned ten třetí královec k otci a s radostí mu podával svou lahvičičku. „Tu máš, milý otče,“ řekl, „čeho jsi žádal, a budiž zdráv!“ – „Nevěř mu, otče,“ vskočili mu ti dva starší bratři do řeči, „je podvodník a zrádce, chce tě otrávit; na cestě jsme ho vykoupili od šibenice, když jsme se vraceli s živou vodou. Nevěříš-li nám, zkus tu jeho vodu na psu a uhlídáš.“ Král poručil, aby té vody dali psovi; pes na místě hned zahynul. Pak vyndali ti dva bratři lahvičičku, co vzali svému třetímu bratru, postříkali z ní vodou toho mrtvého psa a pes byl hned zase živ a zdráv. Tu se král náramně rozhněval na svého nejmladšího syna a nechtěl ani slova od něho slyšet, ani ho vidět, ale poručil, aby ho zazdili do věže.

Když královec ve věži zazděný seděl a přemýšlel o tom, co se s ním přihodilo, vzpomněl si taky na slova vlkova, že mu radil, aby nekupoval na cestě masa od šibenice. „Kéž jsem byl tebe poslechl,“ zavzdechl sobě mládenec, „nemusel bych tu co zločinec hanebně hladem zahynout!“ – „Nezahyneš,“ ozval se hlas nahoře v malém okýnku ve věži, „zlost mnoho může, ale pravda zvítězí. Buď dobré mysli a posilň se.“ Byl to ten vlk, přinesl královeci potravu. „Ode dneška budu tě navštěvovat každou noc,“ řekl, „dokud hodina vysvobození tvého nevyprší.“

Zatím se podíváme do stříbrného zámku, co se tam děje. Když královec z toho zámku odejel a na cestě dvanáctihlavého draka do moře srazil, procitla ta královna na zlatém loži i všech jejích dvanácte panen ze sna se probudilo; celá ta holá křišťálová hora zazeleнала se radostí a kolem ní, kde dřív byla poušť, povstalo veliké krásné

město, a v něm bylo plno lidí, a všickni plesali a výskali, že ze svého zakletí jsou vysvobozeni a toho draka zproštěni.

Brzy potom dostala ta královna krásného synáčka, a ten rostl vůčihledě, ne po rocích, ale po dnech. A když už mu bylo sedm let, našel mezi poklady matky své v jedné zlaté skříni ten stříbrný pás, co královi tam zanechal. Vzal ho a šel k matce a ptal se jí: „Matičko, co je to?“ – „To je otce tvého pás,“ odpověděla královna. – „A kde je můj otec, abych ho znal?“ – „Počkej, přijde, pošlu pro něj.“ – Ta královna byla veliká a mocná panovnice, všickni králové a knížata báli se jí. Věděla dobře, kdo ve stříbrném zámku byl, poznala to po znamení, co na tom pasu bylo vyryto. Sedla a napsala psaní tomu králi, otci těch tří synů, a bylo takto psáno: „Pošli mi sem bez prodlení toho svého syna, který ti z mého stříbrného zámku přinesl živé vody.“

Když král to psaní přečetl, zavolal k sobě své dva syny a oznámil jim, co královna poroučí. Synové sice se zarazili, ale aby se neprozradili, nabízeli se oba dva, že k té královně pojedou; myslili si, že ji taky tak oklamají jako otce. – „Oba dva, milé děti, nemůžete jet,“ řekl král; „jsem starý a skoro nad hrobem, jednoho z vás doma potřebuju. Jeď ty, starší synu můj, tobě to náleží právem.“

Ten starší syn tedy jel – dlouho-li? daleko-li? zapomněl ten, co to povídal –, až přijel šťastně ke stříbrnému zámku. Do toho zámku byly dvě brány a dva mosty: jeden železný a druhý zlatý. Synáček té královny hleděl oknem, a jak toho královice uhlídal, volal na matku: „Matičko, matičko! Už jede můj otec!“ – „Kudy jede, synu můj?“ zeptala se královna. – „Jede po železném mostě.“ – „To není tvůj otec,“ řekla královna; „tvůj otec nešetřil pro živou vodu svého života, taky by toho zlata na mostě nešetřil!“ – Když pak ten královi vstoupil před královnu, zeptala se ho: „Cos viděl v mém zámku, když jsi tu byl pro živou vodu?“ – Královi nevěděl, co na to odpovědět. – „Zrádce jsi a podvodník,“ řekla královna, „zazděte ho do věže!“ Potom napsala druhé psaní tomu králi: „Pošli mi sem jiného syna, toho, který ti z mého stříbrného zámku přinesl živé vody. Syn, kterého poslal, je zrádce a podvodník.“

Král, když to druhé psaní přečetl, ulekl se velice, a hned zavolal svého druhého syna a ptal se ho, zdali skutečně pro tu živou vodu byl. – „Byl jsem, otče,“ řekl královic, „a pojedu bez prodlení ku královně.“ Byl zchytralý a myslil si, že přece ještě královnu ošidí.

Když přijížděl ke stříbrnému zámku, hleděl synáček té královny oknem a volal na matku: „Matičko, matičko! Už jede můj otec!“ – „Kudy jede?“ – „Jede po železném mostě.“ – „To není tvůj otec; tvůj otec nešetřil pro živou vodu svého života, taky by toho zlata na mostě nešetřil!“ – A když královic před ní vstoupil, ptala se ho zas, co viděl v zámku, když pro tu živou vodu byl. – Královic odpověděl, že viděl mnoho panstva a mnoho služebníků. – „Lžeš,“ řekla královna, „zrádce jsi a podvodník! – Zazděte ho do věže.“

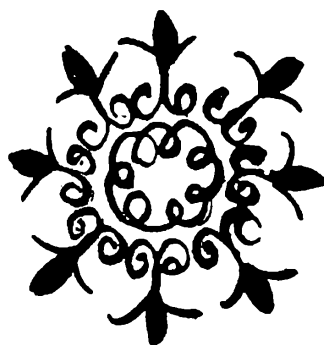
Potom napsala třetí psaní tomu králi: „Je-li ti milé tvé království i tvá hlava, pošli mi sem bez meškání svého syna, ale toho, který skutečně v mém stříbrném zámku byl a přinesl ti z něho živé vody. Oba dva synové, které jsi mi poslal, byli zrádci a podvodníci, a vzali za své.“ –

Ubohý král zůstal jako hromem omráčený. Viděl, že byl od těch dvou synů hanebně oklamán, a na smrt ho rmoutilo, že svého nejmladšího syna tak kvapně odsoudil, prve než ho byl vyslechnul. Co měl nyní počít? Královna hrozila a syn byl odpraven. I odhodlal se, že jí pošle jeho kosti. Hned rozkázal, aby tu věž prolomili a kosti syna jeho sebrali. Když zedníci to zazdění odebrali, tu hned ten zazděný královic vyskočil ven a běžel k otci, padl mu okolo krku a vypravoval, jak se všecko skutečně stalo a jak byl od smrti zachován. Starý král prosil ho slzavýma očima, div že před ním nepadl na kolena, aby mu odpustil, a hned mu taky oznámil, co se jeho zlým bratřím přihodilo a co královna žádá. Královic jak to slyšel, radostí vyskočil a hned si osedlal svého koně Siváka, rozloučil se s otcem a jel.

Synáček té královny stál zase u okna, a když viděl toho královice přijíždět, vykřikl: „Matičko, matičko! Už jede můj otec!“ – „Kudy jede, synu můj?“ – „Jede po zlatém mostě, až kusy zlata s mostu lítají.“ – „Tento je tvůj otec!“ pravila královna. „Neřekla-li jsem,

že nebude šetřit zlata na mostě, když nešetřil pro živou vodu svého života?“ – A když se královic před ni dostavil, ptala se ho: „Cos viděl v mém zámku, když jsi tu byl pro živou vodu?“ – Královic jí všechno dokonale vyprávěl, a pak vyndal na důkaz toho její vlastní stříbrný pás, co tehdáž se stolu vzal, a na místo něho svůj položil.

Což tu bylo radosti a plesání! Co dotázek a vypravování! Hned taky poslali pro toho starého krále, a ten když přijel, plakal radostí jako dítě. Tu dala královna vystrojit veliké slavné hody – trvaly čtrnácte dní; propustila všechny vězně v celém království na svobodu a mladý král zaplatil všechny dluhy, co kdo komu byl povinen. – Škoda, přeškoda, že už je tomu tak dávno: kdyby to bylo dnes, mnohému dlužníku i mnohému věřiteli spadl by s hlavy kámen!

PTÁK OHNIVÁK A LIŠKA RYŠKA

Jeden král měl velikou krásnou zahradu. Bylo v ní mnoho vzácného stromoví, ale nejvzácnější byla jedna jabloň, co prostřed zahrady stála. Měla každý den jedno jablko, a bylo zlaté: ráno odkvětlo, ve dne vzrostlo a do noci dozrálo, a druhé ráno květlo zas jiné. Ale žádné to zralé jablko nedočkalo se druhého rána, po každé se v noci se stromu ztratilo a nikdo nevěděl kam a jak. Král se proto velice rmoutil. Jednou k sobě zavolal svého nejstaršího syna a povídá: „Půjdeš, synu, dnes v noci hlídat: vypátráš-li, kdo mně ty jablka odnáší, pokladu svého nebudu šetřit, abych se ti odměnil; a podaří-li se ti toho zloděje chytit, půl království ti za to dám.“

Královič připásal sobě k boku meč, vzal na rameno samostříl, zastrčil si za pás několik kalených střel a šel podvečerem do zahrady hlídat. Tam se posadil pod jabloň a čekal. Neseděl dlouho, přišla na něj dřímota, nikterak se jí nemohl ubránit; ruce mu klesly do trávy, oči se zamhouřily, a královič, jako by ho do vody vhodil, spal až do

bíla dne. Ráno když se probudil, bylo jablko zas to tam. – „Což,“ ptal se ho král, „zda sis viděl zloděje?“ – „Nepřišel žádný,“ odpověděl královi, „samo se jablko ztratilo.“ – Král zavrtěl hlavou, nechtěl tomu věřit. „Jdi dnes ty hlídat, synu můj,“ povídá k mladšímu, „a dohlídáš-li se zloděje, bohatě se ti odměním.“

Druhý královi ozbrojil se zase tak jako první a šel hlídat. Ale za nějakou chvíli taky pod jabloní usnul, jako starší bratr, a když se probudil, bylo zas jablko pryč. Když se ho pak otec ráno ptal, kdo jablko vzal, odpověděl: „Nikdo; samo se ztratilo.“ – Tehda ten nejmladší královi povídá: „Otče, dnes já půjdu hlídat, abych věděl, ztratí-li mi se taky to zlaté jablko.“ – „Milé dítě,“ řekl jemu král, „ty myslím málo pořídíš; jsi ještě příliš mlád a nemoudrý. A když se starším nepodařilo zlatého jablka se dohlídat, tím méně tobě. Ale když chceš, jdi.“

Večer, když už se stmívalo, šel nejmladší do zahrady hlídat. Vzal s sebou taky meč, samostřil a něco střel, ale mimo to taky ježčí kůži. V zahradě posadil se pod jabloň a prostřel si tu kůži na klín, když by na něj přicházela dřímota a ruce mu klesly, aby ho ta kůže probudila. O půlnoci přiletěl zlatý pták, sedl na strom a chtěl to jablko uzobnout. V tom okamžiku lupnul královi samostřil a kalená střela uhodila ptáka do křídla. Pták uletěl, ale jedno zlaté péro vypadlo mu z křídla na zem a jablko zůstalo na stromě.

„Nu máš-li zloděje?“ ptal se ho ráno král.

„Nemám,“ odpověděl královi, „ale co není, může ještě být; zatím mám kus jeho kabátu.“ Tu vyndal to zlaté péro a vypravoval, co se mu přihodilo. Král byl tomu péru velmi rád; bylo tak krásné a takovou zář od sebe vydávalo, že v noci v síni královské ani světél potřebí nebylo. Dvořané, co tomu rozuměli, pravili, že to péro pochází z ptáka Ohniváka a že je dražší nežli všechny poklady královy.

Od té doby pták Ohnivák už do zahrady nepřiletěl a jablka se neztrácely; ale krále už taky nic netěšily, myslil pořád jen na ptáka Ohniváka a velice se rmoutil, že ho nemá, až mu pak z toho zármutku počalo srdce vadnout. Jednoho dne zavolal k sobě své

tři syny a povídá: „Milé děti! Vidíte, že den ode dne více chřadnu; ale vím zajisté, kdybych uslyšel ptáka Ohniváka zpívat, že by mé srdce okřálo. Kdo mi z vás toho ptáka Ohniváka živého přinese, aby zpíval, polovici království mu hned postoupím a po mé smrti bude mým nástupcem.“

Synové hned se vypravili na cestu, rozloučili se s otcem a jeli toho ptáka Ohniváka hledat. Nedlouho jeli, přijeli do lesa a v lese na křižovátku. „Kudy se dáme?“ ptá se nejstarší bratr. – „Jsme tři, a tu před námi tři cesty,“ odpověděl druhý, „dejme se každý jednou; když se na tři strany rozjedeme, snáze ptáka Ohniváka se doptáme.“ – „A kdo kterou stranou pojede?“ – „Jděte vy si každý, kterou cestou chcete,“ povídá nejmladší, „já pojedu tou, co mi zůstane.“ – Bratři byli spokojeni, a každý si zvolil jednu cestu, kudy pojede. Potom povídá jeden: „Dejme si tu na tom místě nějaké znamení, kdo se dříve vrátí, aby věděl, jak se druhým podařilo. Zastrčme každý do země proutek: čím prut poroste, bude znamení, že ptáka Ohniváka šťastně dostal.“

Bratřím se ta rada líbila, každý si vsadil podle své cesty do země proutek, a pak se rozjeli.

Nejstarší královic jel svou cestou pořád, až přijel na nějaký vrch. Tu skočil s koně, pustil ho, aby se pásal, a sám si sedl do trávy; potom vyndal, co měl k jídlu, a začal obědovat. Vtom přiloudila se k němu liška Ryška: „Prosím, prosím, panáčku! Jsem tuze hladová, dej mi taky něco na zub.“ Ale královic, jak ji uhlídal, vzal samostříl a poslal za ní kalenou střelu. Chybil, nechybil, liška se mu ztratila.

Druhému bratrovi vedlo se taky tak. Když se na jedné široké louce do trávy rozložil a vyndal jídlo, přišla k němu taky hladová liška Ryška, aby jí něco dal; a jak po ní střelil, ztratila se mu s očí.

Nejmladší bratr jel pořád, až přijel k nějakému potoku. Byl unaven a hladov; i skočil s koně a posadil se na břehu do trávy, aby se posilnil. Když začal jíst, viděl taky lišku Ryšku; přicházela pořád blíž a blíž, a pak nedaleko něho zůstala stát: „Prosím, prosím, mladý panáčku! Jsem tuze hladová, dej mi taky do něčeho zakousnout.“ – Královic jí hodil kousek uzeniny a povídá: „Pojď sem, nic se mne

neboj, liško Ryško! Vidím, že máš větší hlad nežli já, a na dnešek budeme mít oba dva dost.“ Potom rozdělil své jídlo na dva díly: sobě jeden, lišce jeden. Liška Ryška najedla se dosyta, a pak povídá: „Dobřes mne nakrmil, dobře ti posloužím. Vsedni na svého koně a jeď za mnou. Když uděláš, jak ti poradím, pták Ohnivák bude tvůj.“ Potom běžela napřed a huňatým ocasem dělala mu cestu: smetala hory, plnila doly a přes vody brody stavěla mosty. Královic na koni za ní klusem, až nenadále se octnul u měděného zámku. „Ptáka Ohniváka máš v tomhle zámku,“ řekla liška Ryška, „jdi tam v pravé poledne, to budou strážní spát, a nikde se nemeškej. V první síni najdeš dvanácte černých ptáků ve zlatých klecích, v druhé uhlídáš dvanácte zlatých ptáků ve dřevěných klecích, a v třetí síni bude ten pták Ohnivák sedět na bidýlku. Podle něho uhlídáš dvě klece, zlatou a dřevěnou: nedávej ho však do zlaté, dej ho do dřevěné, sic nedobře pochodíš.“

Královic šel do měděného zámku a našel všechno tak, jak liška Ryška řekla. V třetí síni seděl pták Ohnivák na bidýlku, jako by spal. Byl tak krásný, že královicovi srdce nad ním plesalo. Vzal ho a dal ho do dřevěné klece; pak ale se rozmyslil a povídá: „Kterak se to k sobě hodí, tak krásný pták a tak chatrná klec? Pták Ohnivák do zlaté klece náleží!“ Nato ho ze dřevěné klece vzal a dal do zlaté. Ale sotvaže ho tam zavřel, pták Ohnivák se probudil a zapískal, a hned se strhlo v těch dvou prvních síních takové pískání a krákání ode všech ptáků, až se lidé v bráně na stráži od toho probudili. Ti hned přiběhli, milého královice jali a přivedli před krále.

Král byl velice rozhněván i řekl: „Kdo jsi, zloději, že ses opovážil mnohými strážemi projít, abys mi mého ptáka Ohniváka ukradl?“

„Nejsem žádný zloděj,“ odpověděl královic, „ale přišel jsem pro zloděje, jehož ty přechováváš. Máme doma v naší královské zahradě jabloň, nese zlatá jablka: jen jedno za den vykvětlo, vzrostlo a dozrálo, a tvůj pták Ohnivák nám je po každé v noci odnesl. A král, můj otec, těžce stůně, vadne mu srdce, a nepozdraví se, dokud neuslyší tvého ptáka Ohniváka zpívat. A proto tě prosím, dej mi

ho.“ – „Můžeš ho mít,“ řekl nato král, „jestliže mi za něj přivedeš koně Zlatohřiváka.“

„Proč jsi mne neposlechl a bral zlatou klec?“ hněvala se liška Ryška. – „Věru chybil jsem,“ řekl královic, „ale už se pro to nehněvej, co se stalo, a pověz mi, víš-li o koni Zlatohřiváku?“ – „Vím,“ odpověděla liška Ryška, „a ještě ti k němu pomohu. Vsedni na svého koně a jeď za mnou.“ Pak zas běžela napřed a huňatým ocasem dělala mu cestu. Královic za ní klusem, až nenadále se octnul u stříbrného zámku. „Tuhle v tom zámku je kůň Zlatohřivák,“ povídá liška Ryška. „Jdi tam v pravé poledne, když budou strážní spát, a nikde se nemeškej. V první stáji najdeš dvanácte vraných koní se zlatými úzdami, v druhé dvanácte bílých koní s černými úzdami, a v třetí stáji stojí ten kůň Zlatohřivák u svého žlabu. Podle něho na stěně uhlídáš dvě úzdy, zlatou a koženou, ale měj se na pozoru: té zlaté úzdy nech viset a dej mu jen koženou, sic nedobře pochodíš!“

Královic šel do toho zámku a našel zase všechno tak, jak liška Ryška řekla. V třetí stáji stál kůň Zlatohřivák u stříbrného koryta a žral z něho živý oheň. Byl tak krásný, že se na něj královic ani dost nemohl nahledět. Pak vzal se stěny koženou ohlávku s černou koženou úzdou a dal ji tomu koni Zlatohřiváku. Kůň stál jako beránek. I vidí tu podle taky na stěně viset překrásnou zlatou ohlávku, se zlatou, drahými kameny vykládanou úzdou, a velice se mu zalíbila. „Kterak se to k sobě hodí: tak krásný kůň a tak chatrná úzda?“ povídá sobě sám. „Koni Zlatohřiváku náleží zlatá úzda!“ – Nato jemu tu koženou úzdu zase sňal a dal mu zlatou. Ale sotvaže kůň ucítil, že má zlatou úzdu, začal se vzpínat a silně zařehtal; a hned taky začali všickni koňové v těch prvních dvou stájích skákat a říčet, lidé na stráži se probudili, přiběhli, královice jali a přivedli před krále.

„Kdo jsi, zloději,“ osopil se na něj král, „že ses opovážil mnohými strážemi projít, abys mi mého koně Zlatohřiváka ukradl?“ – „Nejsem žádný zloděj,“ odpověděl královic, „nerad jsem pro tvého koně šel, ale musil jsem.“ A pak vypravoval, jak se to všechno stalo,

a že mu král měděného zámku toho ptáka Ohniváka nechce vydat, dokud mu nepřivede koně Zlatohřiváka; i prosil, aby mu toho koně dal. – „Můžeš ho mít,“ řekl nato král stříbrného zámku, „jestliže mi za něj přivedeš pannu Zlatovlásku ze zlatého zámku v černém moři.“

Liška Ryška venku v lese na královici čekala, a když viděla, že přichází bez koně, tuze se na něj rozhněvala: „Zdali jsem ti neřekla, abys té zlaté úzdy nechal na stěně a vzal koženou? Daremná s tebou práce; komu není rady, není pomoci.“ – „Nehněvej se, liško Ryško!“ prosil královic. „Věru chybil jsem, a jen tehdáž mi ještě pomoz.“ – „Ještě jednou a naposledy ti pomohu,“ řekla liška Ryška, „a když mne poslechněš, můžeš ještě napravit, cos nemoudře pokazil. Vsedni na svého koně a jeď za mnou.“ Poté běžela napřed a dělala královicovi cestu, až přijel ke zlatému zámku v černém moři. „V tom zámku,“ povídá liška Ryška, „panuje mořská královna; má tři dcery, a nejmladší z nich je Zlatovláska. Jdi tam a pros jí, aby ti jednu dceru dala za manželku; a když ti řekne, abys sobě vybral, vezmi tu, která nejsprostěji bude oblečena.“

Mořská královna vlídně královici přivítala, a když jí pověděl, proč přišel, vedla ho do pokoje, kde její tři dcery seděly a předly. Byly jedna ke druhé tak podobny, že by nikdo na světě jich nerozeznal, a tak krásny, že se královicovi duch tajil, když jim hleděl v oči. Každá měla hlavu šátkem ovinutou, aby se nevidělo, jaké má která vlasy, a každá taky byla jinak oblečena. Jedna měla šátek a šaty na sobě protkávané zlatem a předla zlatým vřetenem; druhá měla šátek a šaty vyšívané stříbrem a stříbrné vřeteno v ruce; a třetí měla jen čistý bílý šátek na hlavě a bílé šaty, a předla obyčejným vřetenem. – „Vyber sobě, kterou chceš,“ řekla mu královna, a královic ukázal na tu bíle oblečenou pannu: „Tuhle mi dej!“ – „Hoho!“ podivila se královna, „toho ty sám ze sebe nemáš; počkej ještě až do zejtrka.“

Královic nemohl té noci starostí spát, jak se mu zejtra povede, a jakmile se ráno na východě rozbřesko, vyšel si do zámecké zahrady. Sotvaže tam vkročil, kde se vzala, tu se vzala, stála před ním ta bílá

panna: „Chceš-li mne dnes poznat, dej pozor, okolo které z nás obletovat bude muška.“ A poté jak přišla, tak zmizela. Potom po poledni vedla královna královici zas do toho pokoje, kde její dcery byly: „Jestliže poznáš, kterou jsi včera vyvolil, bude tvá; pakli nepoznáš, přijdeš o hlavu.“ Dcery tu stály vedle sebe; byla jedna jako druhá, všecky draze a krásně oblečeny, a všecky tři měly zlaté vlasy, a ty se tak svítily, že královi bleskem oči zacházely. Potom za chvíli, když se mu zrak otužil, zpozoroval, že okolo té jedné panny malá zlatá muška obletuje: „Tahle panna mi náleží,“ řekl, „tu jsem si vyvolil.“ – Královna se tomu podivila, že ji poznal, a povídá: „Tak snadno jí přece nedostaneš; ještě mi zejtra musíš udělat, co ti uložím.“

Potom ráno ukázala mu z okna veliký rybník u lesa, dala mu malé zlaté sítko a řekla: „Jestliže tím sítkem tamten rybník do večera vyleješ, Zlatovlásku ti dám; pakli nevyleješ, přijdeš o hlavu.“ Královic vzal sítko a šel smutně k rybníku. Pohřížil je do vody a nabral, ale jak sítko zas vytáhl, vyběhla z něho všechna voda do kapky. Vida, že tak nic nepořídí, posadil se na hráz, sítko podle sebe, a přemýšlel, jak si pomůže. Nenadále, kde se vzala, tu se vzala, podle něho stála zas ta bílá panna: „Proč jsi tak smuten?“ – „Kterak mám být vesel,“ řekl královic, „vida, že tebe nedostanu; tvá matka uložila mi věc nemožnou.“ – „Buď bez starosti,“ řekla panna, „to všechno se dá udělat.“ Poté vzala sítko a vhodila je doprostřed rybníka. Tu se začala v celém rybníce najednou voda vařit, a husté mraky valily se z rybníka a kladly se na zem, že ani na tři kroky nebylo před sebe vidět. Vtom slyší královic dupot, a když se ohledl, byla tu liška Ryška a za ní jeho kůň. „Nemeškej,“ povídá, „vem pannu před sebe na koně a ujížděj.“ –

Kůň letěl jako šipka nazpátek po dělané cestě, a liška Ryška ji za ním zas bořila: huňatým ocasem smetala mosty, dělala doly, stavěla hory, všechno tak, jak bylo dřív. Královic byl rád, že získal zlatovlasou pannu, ale zas nerad, že ji má králi stříbrného zámku dát za koně Zlatohřiváka. Čím blíže přijížděl k tomu zámku, tím volněji jel a byl smutnější. – „Vid, že ti líto svou krásnou Zlatovlásku

pannu dát za koně Zlatohřiváka?“ promluvila k němu liška Ryška. „Už jsem ti pomohla ve všeličem, ani v tom tebe neopustím.“ Tu skočila v lese přes vývratek, udělala kozelec, a místo lišky Ryšky stála tu druhá panna Zlatovláska, právě taková, jako si ji vezl královic. „Ať tvá panna zůstane tu v lese, a mne dovez králi stříbrného zámku, aby ti za mě vydal koně Zlatohřiváka. A pak, až ho budeš mít, se svou pannou ujížděj.“

Král byl té panně Zlatovlásce velice rád a bez prodlení dal za ni královi koně Zlatohřiváka i s tou zlatou úzdou. Potom dal své krásné zlatovlasé panně ke cti slavné hody vystrojít a pozval na ně všechno państwo. Když už se hodně napili a byli veseli, zeptal se král těch pánů, jak se jim líbí jeho zlatovlasá nevěsta. – „Krásná je,“ odpověděl jeden pán, „krásnější být nemůže; ale zdá mi se, jako by měla liščí oči.“ – Jak to slovo řekl, udělala se v okamžení z té panny Zlatovlásky zas liška Ryška, a jedním skokem byla ze dveří venku a ta tam. Běžela za královiem a za zlatovlasou pannou, a bořila za nimi svou liščí cestu: huňatým ocasem smetala mosty, dělala doly, stavěla hory, všechno tak, jak bylo dřív. Když jich dohonila, byli už blízko měděného zámku, kde byl pták Ohnivák. Tu povídá mu liška Ryška: „Krásně to sluší Zlatovlásce panně na koni Zlatohřiváku! Není-li tobě, královi, líto dát koně Zlatohřiváka za ptáka Ohniváka?“ – „Ovšem je mi líto pro Zlatovlásku pannu,“ odpověděl královic, „ale není mi líto pro mého otce, aby byl zase zdrav.“ – A na to liška Ryška: „Kde je Zlatovláska panna a kůň Zlatohřivák, ať je taky pták Ohnivák. Už jsem ti pomohla ve všeličem, a protož i v tom ti pomohu.“ Tu skočila v lese přes vývratek, udělala kozelec, a místo lišky Ryšky byl tu druhý kůň Zlatohřivák, zrovna takový, jako co na něm seděla Zlatovláska. „Doved' mne k tomu králi měděného zámku,“ povídá, „aby ti za mě vydal ptáka Ohniváka. A když ho budeš mít, ujížděj.“

Král byl tomu velice rád, že dostal koně Zlatohřiváka, a bez prodlení dal za něj královi ptáka Ohniváka i s tou zlatou klecí. Potom pozval k sobě mnoho pánů, chlubil se jim svým koněm Zlatohřivákem a ptal se jich, jak se jim líbí. – „Krásný je,“ řekl jeden

pán, „krásnější být nemůže: ale zdá mi se, jako by měl liščí ocas.“ – Jak to slovo řekl, udělala se v okamžení z koně Zlatohřiváka zas liška Ryška, a jedním skokem byla z brány venku a ta tam. Běžela za královicem a za Zlatovláskou, bořila za nimi v běhu svou liščí cestu, a dohonila jich, když už byli u toho potoka, kde se byla nejprve sešla s královicem. „Teď už ptáka Ohniváka máš,“ povídá, „a máš i více, než jsi žádal, už mne nepotřebuješ. Jeď domů s pokojem, a nikde se nezastavuj, sic nedobře pochodíš.“ A nato zmizela.

Královič jel potom svou cestou dál, v ruce ptáka Ohniváka ve zlaté kleci, podle sebe koně Zlatohřiváka se zlatou úzdou a na něm krásnou Zlatovlásku pannu. Když přijel na tu křižovatku v lese, kde se rozloučil s bratry, vzpomněl si na proutky, co si tu každý z nich podle své cesty do země vsadil na znamení. Proutky jeho dvou bratrů byly suchy, ale z jeho proutku vyrostl zatím u cesty krásný košatý strom. Královič velice se z toho zaradoval, a že už oba byli dalekou cestou unaveni, chtěl, aby si tu pod tím stromem odpočali. Skočil s koně a pomohl také zlatovlasé panně s koně Zlatohřiváka; pak oba ty koně přivázal k tomu stromu a klec s tím ptákem Ohnivákem pověsil na větev. Netrvalo dlouho, přišla na ně dřímota a oba usnuli.

Vtom, co tu spali, vrátili se taky jeho bratří, jeden s jedné strany, druhý s druhé, oba dva s prázdnýma rukama, a sešli se tu zároveň. Tu viděli, že jejich proutky jsou suchy a že z proutku nejmladšího bratra je krásný košatý strom; viděli tu taky pod tím stromem bratra spát, a podle něho krásnou zlatovlasou pannu a koně Zlatohřiváka, a nad nimi v kleci ptáka Ohniváka. Tu zrodily se jim v srdci myšlenky zlé, a řekl jeden druhému: „Bratr náš dostane nyní od otce půl království a po smrti jeho bude jeho nástupcem. Lépe bude, když ho zabijem: zlatovlasou pannu vezmeš si ty, koně Zlatohřiváka já, a ptáka Ohniváka dáme otci, aby mu zpíval. O království se rozdělíme rovným dílem.“ – Jak si umyslili, tak udělali. Tělo bratrovo rozsekali na mnoho kusů, a zlatovlasé panně pohrozili smrtí, bude-li pravdu mluvit. Když přijeli domů, dali koně Zlatohřiváka do mramorové stáje, ptáka Ohniváka postavili s klecí do pokoje, kde král

ležel, a zlatovlasé panně dali krásný pokoj a mnoho panen k posloužení. Starý nemocný král pohleděl na ptáka Ohniváka a ptal se synů svých, vědí-li co o nejmladším bratrovi. – „Neslyšeli jsme nic o něm,“ řekli bratří, „někde snad zahynul.“ – Otec zůstal zarmoucený, pták Ohnivák nezpíval, kuň Zlatohřivák věsil hlavu a Zlatovláska panna nemluvila ani slova, nerozčesávala svých zlatých vlasů a neustále plakala.

Zatím co královi na kusy rozsekaný v lese ležel, přiběhla k němu liška Ryška, sebrala ty všechny kusy a složila je tak, jak náležely, a ráda by byla vzkřísila královice, ale nemohla. Tu vidí vránu se dvěma vránaty nad tím tělem poletovat. I schovala se pod keřem do trávy, a když to jedno vráně sedlo na tělo, aby žralo, liška Ryška vyskočila a chytila je za křídlo a dělala, jako by je chtěla roztrhnout. Stará vrána strachem přiletěla blíž, sedla na keř a povídá k lišce Ryšce: „Kvá, kvá! Nech mého ubohého dítěte, však ti ničím neublížilo; odsloužím se ti, až ti toho bude potřeba.“ – „Teď právě mi toho potřeba,“ řekla liška Ryška; „přineseš-li mi z černého moře živé a mrtvé vody, pustím ti tvé vráně na svobodu.“ – Vrána slíbila, že přinese, a odletěla.

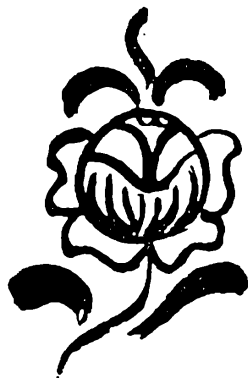
Letěla tři dni a tři noci, a když se vrátila, přinesla s sebou dva rybí měchýřky plny vody: v jednom byla voda živá, v druhém mrtvá. Liška Ryška vzala ty měchýřky a roztrhla vráně v půly; potom zas ty půly složila jednu ke druhé, pokropila je mrtvou vodou, a v okamžení srostly k sobě; pak je pokropila živou vodou, a vráně zatřepalo křídly a odletělo. Potom pokropila mrtvou vodou královicovo rozsekané tělo, a hned bylo zas celé, ani jízvy nezůstalo na něm; a když ho pak živou vodou pokropila, procitl královi jako ze sna, vstal a povídá: „Ach, jak jsem to tvrdě spal!“ – „Ba věru, tvrdě jsi spal,“ řekla liška Ryška, „a kdyby mne nebylo, na věky bys byl se neprobudil! Zdali jsem tebe nevarovala, abys nikde se nezastavoval a jel přímo domů?“ Potom mu vypravovala, co se stalo, doprovodila ho až na kraj lesa blízko královského zámku otce jeho, dala mu ještě pro potřebu sprostý oblek, rozloučila se s ním a zmizela.

Královič šel do zámku a dal se do služby ke koním; nikdo ho nepoznal. Tu slyší dva pacholky od koní spolu hovořit: „Škoda toho krásného koně Zlatohřiváka! Pojde nám, věsí hlavu a nic nechce žrát.“ – „Dejte sem kus hrachoviny,“ povídá královič, „chci se s vámi vsadit, že hned bude žrát.“ – „Hoho!“ smáli se mu pacholci, „takového chamradí ani naši koňové od pluhu nežerou.“ – Královič ale šel, vzal kus hrachoviny a dal ji tomu koni do mramorového žlabu, pak ho pohladil po zlaté hřívě a řekl: „Což jsi tak smuten, můj koni Zlatohřiváku?“ Tu poznal kuň po hlase svého pána, poskočil si, odfrknul a vesele zařehťal a hned se dal do hrachoviny.

Hned se to rozneslo po celém zámku, až i k nemocnému králi to přišlo, že jeden jeho čeledin koně Zlatohřiváka uzdravil. Král si ho dal hned zavolat a řekl mu: „Slyším, žes koni Zlatohřivákovi pomohl; kéž bys taky ptákovi Ohnivákovi uměl pomoci, aby zpíval! Je smutný, chlípí křídla a nic nechce žrát. Zahyne-li, zahynu i já.“ – „Neboj se, jasný králi, nezahyne,“ řekl královič; „poruč, aby přinesli trochu ječmene zadiny, a jistě bude žrát, rozveselí se a hned bude zpívat.“ – „Hoho!“ smáli se sloužící, když pro ten ječmen šli, „ten bude ptáka Ohniváka krmit zadinou, co ani naše husy nechtějí žrát!“ Zatím musili přece toho ječmene přinést, a královič ho nasypal ptákovi do zlaté klece, pak ho pohladil po zlatém peří a řekl: „Což jsi tak smuten, můj ptáku Ohniváku?“ – Pták ho hned po hlase poznal, otrásl se, urovnal na sobě peří, počal skákat a žrát a tak krásně zazpíval, že starému nemocnému králi srdce hned okřálo. A když pták Ohnivák po druhé a po třetí zazpíval, byl už král tak posilněn, že z postele vstal a velkou radostí toho neznámého čeledina obejmul.

Potom povídá král: „Co si počneme s tou krásnou zlatovlasou pannou, kterou moji synové s sebou přivezli? Nemluví, nerozčesává svých zlatých vlasů, ničehož nejí a pláče neustále.“ – „Dovol, jasný králi,“ řekl ten čeledin, „promluvím k ní slovo, snad se rozveselí.“ – Král ho k ní hned dovedl, a královič ji vzal za bílou ruku a řekl: „Což jsi tak smutna, nevěsto má?“ – Panna v okamžení ho poznala, radostí vykřikla a objala ho. Král se tomu velice podivil, že ji jme-

noval svou nevěstou a že ho panna objala, a královic jemu řekl: „Což neznáš, královský můj otče, svého nejmladšího syna? Nebyli to moji bratři, nýbrž já dobyl ptáka Ohniváka, koně Zlatohřiváka i této krásné Zlatovlásky panny.“ A potom vypravoval, jak se všechno přihodilo, a panna doložila, že jeho bratři jí pohrozili smrtí, prozradí-li, co učinili. Bratři tu stáli, viděli, že jsou prozrazeni, a třásli se jako osika, ani slova nemohli promluvit. Král se na ně velice rozhněval a dal oba bez milosti odpravit. Potom vzal sobě královic krásnou Zlatovlásku za manželku, dostal od otce svého hned jednu polovici království a po jeho smrti druhou.

DRAK DVANÁCTIHLAVÝ

Byl jeden otec, ten otec měl jednoho syna a dal ho učit myslivcem. Když se ten syn dobře myslivectví naučil, šel k otci a řekl mu: „Otče, já tu doma nezůstanu, já půjdu si někam do světa štěstí hledat.“ „Jdi,“ řekl otec, „však doma za kamny nikomu štěstí nevykvěte.“ Tak si ten milý syn sebral svoje věci, vzal uzlík na rameno, dal otci spánembohem a šel do světa.

Chodil dlouho po světě sem a tam, ale nechtělo se mu nikde dobře dařit; až konečně přišel do jednoho lesa, ten byl tři dni dlouhý. Když tak tím lesem šel první den, vyběhl proti němu vlk. Myslivec natáhne lučiště a chce vlka zastřelit. Ale vlk povídá: „Nestřílej, vem mne radš s sebou, budeš mne někdy potřebovat.“ „Tak pojď,“ a vzal ho s sebou.

Druhý den vyběhl proti němu z houští medvěd. Myslivec zas natahuje lučiště a chce ho zastřelit. Ale medvěd povídá: „Nestřílej,

vem mne radš s sebou, budeš mne někdy potřebovat.“ „Tak pojd,“ řekl myslivec a vzal ho taky s sebou.

Třetí den vyběhl proti němu lev. Myslivec hned zas měl lučiště pohotově a chtěl ho zastřelit. Ale lev povídá: „Nestrílej, vem mne radš s sebou, budeš mne někdy potřebovat.“ „Tak pojd,“ a vzal všecky tři s sebou.

Když vyšel z toho lesa ven, přišel k jednomu velkému městu. To leželo na veliké rovině, mělo mnoho věží a dvanácte bran, ale bylo celé černým sukнем potaženo. A z té jedné brány, co byla k půlnoci, vyjížděl vůz se čtyřmi koňmi. Ten vůz i ty koně byly taky černým sukнем pokryty, kočí na kozlíku měl černý plášť a na klobouku smutek. Na tom voze seděla krásná panna, pěkně ustrojená jako nevěsta, jenže byla celá bílá a na hlavě měla věnec z bílých růží; a za tím vozem valil se z brány veliký zástup lidu, a všickni plakali.

Když ten myslivec se svými zvířaty k tomu zástupu přišel, ptal se jednoho starého: „Pročpak ti lidé pláčou? A kam tu krásnou pannu vezou?“ Ten starý mu povídá: „Ó můj zlatý pane! Vy musíte z daleka přicházet, že ani nevíte o našem velkém soužení. Vidíte támhle na vršíku ten hájek? Tam za tím hájkem je mezi skalami veliké černé jezero. Z toho jezera vychází už od roka ukrutný velkánský drak, ten má dvanácte hlav, a vyhrožoval nám, nedáme-li mu každý nový měsíc jednu pannu, že všecky naše pole a luka zkaží, dobytek sežere, město rozboří a nás všecky podává. Nebylo pomoci, museli jsme mu každý měsíc jednu pannu přivést, na kterou ten los padl, a tak už jedenáct jich se světa sprovodil. Ale na tom není ještě dost: teď naposledy si poručil, aby mu náš král svou jedinou dceru vydal. A tak ji teď vyprovázíme.“ „A což se nikdo nenašel, kdo by tu potvoru zabil?“ „Milý pane, už se jich kolik o to pokusilo, ale všickni vzali za své. Král sice dal všude rozhlásit: komu se podaří toho draka zabít a tu pannu vysvobodit, že mu půl království za to dá, i svou dceru za manželku; ale nikdo se potom nepřihlásil a teď už je také pozdě.“ „Ještě není,“ pomyslíl si myslivec, „ještě jsem tu já!“ Ale neříkal nic.

Půl cesty před hájkem zástup se s pannou rozloučil a vrátil se

do města; kočí pak ji vezl do toho hájku a myslivec šel s těmi zvířaty pozdálečí za vozem. Když byli v hájku, poručil myslivec kočímu: „Zastav a čekej tu, já sám tu královskou pannu doprovodím.“ Kočí zastavil, panna slezla s vozu a myslivec ji vedl až za hájek k tomu jezeru. Tu jí povídá: „Jsem umdlen od cesty, lehnu si tu pod dubem, vyspím se a posilním se. Zůstaňte, krásná panno, u mne; ale až se voda v tom jezeře zvlí a skály se budou třást a stromy ohýbat, pak mne vzbudte.“ Potom si lehl a spal.

Netrvalo dlouho, povstala veliká bouře, voda v jezeře se rozpěnila jako mléko, skály se třásly a stromy ohýbaly se až do kořán a zprostřed jezera vyvalil se dvanáctihlavý drak. Tu panna myslivce vzbudila; byl rychle na nohou, vytasil svůj ostrý myslivecký tesák a povídá ke svým zvířatům: „Teď je na vás, já vám daroval život, nynčko vy taky mi pomozte!“ Zatím vyvalil se drak na břeh a rovnou cestou na myslivce se hnal; ale lev skočil jemu mezi krky, medvěd na hřbet a vlk na ohon, a kousali a trhali, až potoky černé krve z něho tekly. Drak se svíjel jako klubko, řval, až bylo hrozno, tloukl sebou a šlehal na vše strany plamenem ze všech dvanácti tlam. Ale myslivec nemeškal, přiskočil a srážel tesákem jednu hlavu po druhé, až všech dvanácte hlav zutínal. Pak vyndal nůž, vyřízl z každé hlavy jazyk a schoval je do své myslivecké torby.

Potom se vrátil zase k panně a ta mu s pláčem děkovala, že jí zachoval život, a prosila ho, aby ji domů k otci vyprovodil; také mu vypravovala, jakou odměnu král tomu slíbil, kdo ji vysvobodí. Ale on povídá: „Odpusťte, krásná panno! Umínil jsem si, že se ohlídnu po světě, a jinak už udělat nemohu; ale do dne do roka vrátím se zas, a bude-li pak vaše vůle, přihlásím se o svou odměnu.“ Když od toho úmyslu upustit nechtěl, darovala mu panna svůj drahý prsten a slíbila, že do dne a do roka na něho bude čekat. Potom ji doprovodil k vozu, dal jí spánembohem a šel svou cestou dál.

Ale ten kočí, když viděl, že je drak zabit a panna vysvobozena, a ten, kdo ji vysvobodil, že si pro odměnu nejde, dostal laskominy na toho půl království a na tak krásnou pannu; a když trochu hájkem popojeli, zastavil, obrátil se k panně a hrozil jí: „Jestliže neřekneš,

že já jsem toho draka zabil a tebe vysvobodil, živa odtud nevyjdeš a ani pes po tobě nezaštěkne. Přisahej mi!“ Panna v tom strachu neviděla jiné pomoci, a musela mu slíbit a se zapřísáhnout, že se ani slovem nikomu nezmíní, kdo ji vysvobodil.

Když přijeli do města, měl král z toho nesmírnou radost, že svou dceru zdrávu zase vidí. Tu hned ten kočí vypravuje, jak on pro ni svůj život nasadil a jak hrdinsky s drakem se potýkal, až mu všech dvanácte hlav usekal. „A tuhle,“ povídá, „jsem je s sebou přivezl na důkaz!“ I chtěl, aby hned byla svatba. Král neměl sice proti tomu nic, protože byl dal své královské slovo; ale panna prosila ho: „Otče, jsem ještě příliš mlada; dopřej mi ještě do dne do roka té zlaté svobody, pak se ráda tvé vůli podrobím.“ „Když tak prosíš, nebudu tě nutit,“ řekl král a kočí se musel spokojit.

Když pak už docházel rok a den, dělaly se velké přípravy k svatbě dcery královny s kočím. Celé město bylo červeným sukнем potaženo a se všech stran se sjížděli vzácní páni a paní. Mnohý z nich kočímu to štěstí záviděl, mnohý taky nad tím vrtěl hlavou, jak takový ničemný člověk tak veliký čin mohl vykonat, kde mnozí udatní to prve zaplatili životem; ale důkazy byly tu a každý musel mlčet. Všickni byli veseli, jedli a pili a zpívali; jenom nevěsta neustále plakala a nedala se nikterak potěšit.

Právě ten den vrátil se myslivec zas do města, jde na hospodu a ptá se hospodského: „Řekněte mi, příteli, co to znamená: dnes rok bylo to město černým sukнем potaženo, a teď zas je červeným?“ Hospodský povídá: „Inu to má své dobré příčiny: dnes rok měla dcera králova dvanáctihlavému draku dána být, ale královský kočí ji vysvobodil a draka zabil; a teď má dcera králova s tím kočím svatbu; proto je dnes město červeným sukнем potaženo. Teď právě tam všickni u stolu sedí, jedí a pijí a jsou veseli.“ Myslivec povídá: „Příteli, nechtěl-li byste mi malou službu prokázat? Dobře se vám odsloužím.“ – „I pročpak ne? Jakou?“ – „Jděte na královský hrad, přímo do té síně, kde hosté sedí, a podejte nevěstě tento prsten a řekněte jí: Ten, který vás dnes rok od smrti vysvobodil, prosí, abyste mu do své sklenice nalila vína a poslala mu ho.“

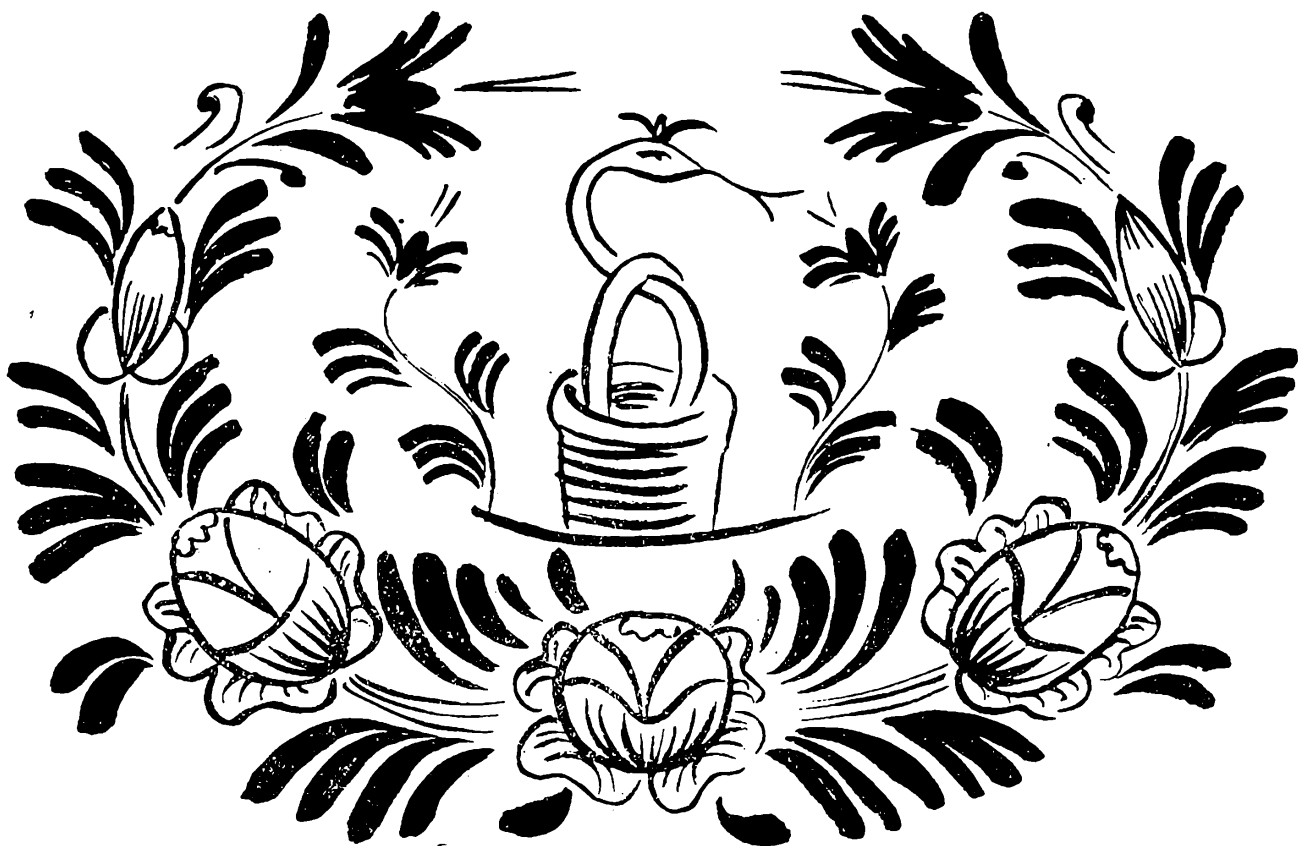
Hospodský šel na královský hrad, zrovna do té síně, kde hosté seděli, podal nevěstě prsten a řekl: „Je u mne na hospodě nějaký cizinec a posílá vám, královská nevěsto, tento prsten a vzkazuje vám: Ten, který vás dnes rok od smrti vysvobodil, prosí, abyste mu do své sklenice nalila vína a poslala mu ho.“ Nevěsta, když na ten prsten pohlédla, hned ho poznala, že je její vlastní, a radostí začervenala se jako růže. Ale král podivil se té řeči hospodského velice a ptá se: „Co je to? Zdali můj kočí mou dceru nevysvobodil?“ Tu hned ten kočí vyskočil a povídá: „To je podvod, můj královský pane! Já ji vysvobodil, já mám důkazy.“ Král obrátil se k dceři: „A co ty tomu pravíš, dcero má?“ Nevěsta neřekla ani slova, ale vzala svou sklenici, nalila do ní nejlepšího vína, co bylo na stole, a podala hospodskému. Král zavrtěl nad tím hlavou a poručil hospodskému: „Přiveď mi hned toho cizince sem.“

Když myslivec do síně vkročil, obořil se na něj král: „Jak ty se můžeš vychloubat, žes mou dceru od smrti vysvobodil? Ten, kdo ji vysvobodil, sedí zde, na důkaz toho přivezl s sebou všech dvanácte hlav toho draka.“ Ale myslivec řekl: „Rač Vaše královská Milost rozkázat, ať se ty hlavy přinesou sem, aby se vidělo: každá hlava musí mít svůj jazyk.“ Když ty hlavy přinesli, nenašli jazyku ani v jedné. Tu sáhl myslivec do své torby, vytáhl těch dvanáct jazyků a pravil: „Snad budou tyto k těm hlavám náležeti.“ Hned je k nim srovnali a našli, že ty jazyky skutečně jsou z těch hlav vyříznuty.

Když tak už podvod toho kočího přišel najevo, tu teprve vypravovala panna, co se všechno stalo, jak ten cizí mládenec se svými zvířaty draka zabil a jak potom kočí jí smrtí vyhrožoval a přísahou zavázal, aby se o tom nikomu ani slovem nezmínila. Tu se král náramně na kočího rozhněval a za pokutu toho podvodu kázal ho za živa do věže zazdít.

Brzy potom byla zas nanovo svatba, ale při té už nevěsta neplakala.

ZLATOVLÁSKA

Byl jeden král, a byl tak rozumný, že i všem živočichům rozuměl, co si povídali. A poslouchejte, jak se tomu naučil. Přišla k němu jednou nějaká stará babička, přinesla mu v košíku hada a povídá, aby si ho dal ustrojít: když ho sní, že bude všemu rozumět, co které zvíře v povětří, na zemi i ve vodě mluví. Tomu králi se to líbilo, že bude umět, co nikdo neumí, dobře babičce zaplatil a hned poručil sloužícímu, aby mu tu rybu k obědu připravil: „Ale,“ prý, „ať jí ani na jazyk nevezmeš, sic mi to svou hlavou zaplatíš!“

Jiříkovi, tomu sloužícímu, bylo divné, proč mu to král tak tuze zapověděl. „Jakživ jsem takové ryby neviděl,“ povídá sobě sám, „vypadá zrovna tak jako had! A jaký by to byl kuchař, aby ani neokusil, co strojí?“ Když to bylo upečeno, vzal kouštíček na jazyk a pochutnával. Vtom slyší kolem uší něco bzučet: „Nám taky něco! nám taky něco!“ Jiřík se ohlíží, co to, a nevidí než několik much, co v kuchyni lítaly. Tu zas venku na ulici někdo siplavě volá: „Kampák?”

kampák?“ A tenčí hlasy odpovídají: „Do mlynářova ječmene, do mlynářova ječmene.“ Jiřík koukne oknem a vidí housera s hejnem hus. „Aha!“ povídá, „taková je ta ryba?“ Už věděl, co je. Čerstvě vstrčil ještě jeden drobet do úst, a pak hada donesl králi, jako by nic nebylo.

Po obědě poručil král Jiříkovi, aby mu osedlal koně, že se chce projet, a on aby ho doprovázel. Král jel napřed a Jiřík za ním. Když jeli po zelené louce, poskočil Jiříkův kůň a zařehotal: „Hohohoho, bratře, mně je tak lehký, že bych chtěl přes hory skákat!“ – „Což je o to,“ povídá druhý, „já bych taky rád skákal; ale na mně sedí starý: skočím-li, svalí se na zem jako měch a srazí vaz.“ – „Ať si srazí, co z toho?“ řekl Jiříkův kůň. „Místo starého budeš nosit mladého.“ – Jiřík srdečně se té rozmluvě zasmál, ale jen tak potichu, aby král nevěděl. Ale král taky dobře rozuměl, co si koníci povídali, ohlídl se, a vida, že se Jiřík směje, ptá se: „Čemu se směješ?“ – „Ničemu, královská Jasnosti, jen mi tak něco připadlo,“ vymlouval se Jiřík. Starý král však už ho měl v podezření, a koňům už taky nedověřoval; obrátil a zas domů.

Když přijeli do zámku, poručil král Jiříkovi, aby mu nalil do sklenice vína. „Ale tvá hlava za to,“ povídá, „jestliže nedoleješ anebo přešeješ!“ – Jiřík vzal konvici s vínem a leje. Vtom přiletěli oknem dva ptáčekové; jeden druhého honil, a ten, co utíkal, měl tři zlaté vlasy v zobáčku. „Dej mi je,“ povídá ten jeden, „však jsou moje!“ – „Nedám, moje jsou! Já si je zdvihl.“ – „Ale já je viděl, jak upadly, když se zlatovlasá panna česala. Dej mi aspoň dva.“ – „Ani jednoho!“ – Tu ten druhý ptáček za ním, a ty zlaté vlasy pochytil. Když se tak o ně letmo tahali, zůstal každému v zobáčku jeden, a třetí zlatý vlas upadl na zem, jen to zazvonilo. Vtom se Jiřík po něm ohlídl a přelil. – „Propadls mi život!“ vykřikl král. „Ale chci s tebou milostivě naložit, když té zlatovlasé panny dobudeš a přivedeš mi ji za manželku.“

Co měl Jiřík dělat? Chtěl-li svůj život zachovat, musil pro pannu, ačkoli ani nevěděl, kde jí hledat. Osedlal si koně a jel kudy tudy. Přijel k černému lesu, a tu pod lesem u cesty hořel keř; zapálili jej pasáci. Pod keřem byl mravenčí kopec, jiskry na něj padaly a mra-

venci se svými bílými vajíčky sem tam utíkali. „Och, pomoz, Jiříku, pomoz!“ volali žalostně. „Uhoříme, i naši mladí ve vajíčkách.“ – On tu hned s koně dolů, keř uťal a oheň uhasil. „Až budeš toho potřebovat, vzpomeň si na nás, a taky pomůžem.“

Potom jel tím lesem a přijel k vysoké jedli. Na vrchu na jedli bylo krkavčí hnízdo, a dole na zemi dvě krkavčata pištěly a naříkaly: „Otec i matka nám uletěli; máme si samy potravu hledat, a my ubohá pisklata ještě lítat neumíme! Och, pomoz, Jiříku, pomoz! Nasyť nás, sic umřeme hladem.“ – Jiřík se dlouho nerozmýšlel, skočil s koně a vrazil mu do boku meč, aby krkavčata měly co žrát. „Až budeš toho potřebovat,“ krákoraly vesele, „vzpomeň si na nás, a taky ti pomůžem.“

Potom dál už musil Jiřík pěšky. Šel dlouho, dlouho lesem, a když konečně z lesa vycházel, viděl před sebou daleké široké moře. Na břehu kraj moře dva rybáři spolu se hádali. Chytili velikou zlatou rybu do síti a každý chtěl ji mít sobě sám. „Má je síť, má je ryba!“ – A druhý nato: „Málo by ti tvoje síť byla platná, kdyby mé lodi a mé pomoci nebylo.“ – „Až po druhé zas takovou chytíme, bude tvá.“ – „Ne tak! Ty na druhou počkej a tuhle mi dej.“ – „Já vás porovnáám,“ povídá Jiřík; „prodejte mi tu rybu, dobře vám ji zaplatím, a peníze rozdělte mezi sebou na polovic.“ I dal jim za ni všechny peníze, co měl od krále na cestu, nic si nenechal. Rybáři byli rádi, že tak dobře prodali, a Jiřík pustil rybu zas do moře. Vesele zašpláchala vodou, pohroužila se a pak nedaleko břehu ještě jednou vystrčila hlavu: „Až mne, Jiříku, budeš potřebovat, vzpomeň si na mne, odsloužím se ti.“ A poté se ztratila. – „Kam jdeš?“ ptali se rybáři Jiříka. – „Jdu svému pánu, starému králi pro nevěstu, pro zlatovlasou pannu, a nevím ani, kde jí hledat.“ – „Och, o té ti dobře můžem povědít,“ řekli rybáři; „je to Zlatovláska, dcera králova z křišťalového zámku tamhle na tom ostrově. Každý den ráno, když se rozednívá, rozčesává své zlaté vlasy; jde záře od nich po nebi i po moři. Chceš-li, sami tě tam na ten ostrov dovezem, protožes nás tak dobře porovnal. Měj se však na pozoru, abys pravou pannu vybral; dvanáct je panen, dcer královských, ale jen jedna má zlaté vlasy.“

Když byl Jiřík na ostrově, šel do křišťalového zámku prosit krále, aby svou zlatovlasou dceru dal jeho pánu králi za manželku. „Dám,“ řekl král, „ale musíš ji vysloužit: musíš za tři dni tři práce udělat, co ti uložím, každý den jednu. Zatím si do zejtrka můžeš odpočinout.“ – Druhý den ráno povídá mu král: „Má Zlatovláska měla tkanici drahých perel; tkanice se přetrhla a perly vysypaly se do vysoké trávy na zelené louce. Ty perly všechny musíš sebrat, aby ani jedna nechybovala.“ – Jiřík šel na tu louku, byla daleká široká, klekl do trávy a začal hledat. Hledal, hledal od rána do poledne, ale ani perličky neviděl. „Och, kdyby tu byli moji mravenci, ti by mi mohli pomoci!“ – „Však tu jsme, abychom ti pomohli,“ řekli mravenci, kde se vzali, tu se vzali, ale kolem něho se jen hemžili. „Co potřebuješ?“ – „Mám perly sebrat na té louce, a nevidím ani jedné.“ – „Malíčko jen počkej, my je za tebe seberem.“ A netrvalo dlouho, snesli mu z trávy hromádku perel, nepotřeboval než na tkanici navlíkat. A potom, když už chtěl tkanici zavázat, přikulhal ještě jeden mraveneček, byl chromý, noha mu tehdaž uhořela, když u nich hořelo, a křičel: „Počkej, Jiříku! Nezavazuj, nesu ještě jednu perličku!“

Když Jiřík ty perly králi přinesl a král je přepočítal, ani jedna nechybovala. „Dobřes udělal svou věc,“ povídá, „zejtra ti dám jinou práci.“ – Ráno Jiřík přišel, a král jemu řekl: „Má Zlatovláska koupala se v moři a ztratila tam zlatý prsten, ten musíš najít a přinést.“ Jiřík šel k moři a chodil smutně po břehu; moře bylo čisté, ale tak hluboké, že nemohl ani dna dohlédnout, a což teprva na dně vyhledat prsten? „Och, kdyby tu byla má zlatá ryba, ta by mi mohla pomoci!“ – Vtom se něco v moři zablesklo, a z hlubiny na vrch vody vyplynula zlatá ryba: „Však tu jsem, abych ti pomohla; co potřebuješ?“ – „Mám v moři najít zlatý prsten, a nevidím ani dna.“ – „Teď právě jsem potkala štiku rybu, nesla zlatý prsten na ploutvi. Malíčko jen počkej, já ti jej přinesu.“ A netrvalo dlouho, vrátila se z hlubiny a přinesla mu štiku i s prstenem.

Král Jiříka zas pochválil, že dobře svou věc udělal; a potom ráno mu třetí práci uložil: „Chceš-li, abych svou Zlatovlásku tvému králi dal za manželku, musíš jí přinést mrtvé a živé vody; budeť jí po-

třeba.“ – Jiřík nevěda, kam se pro tu vodu obrátit, šel nazdařbůh kudy tudy, kam ho nohy nesly, až přišel do černého lesa: „Och, kdyby tu byli moji krkavci, snad by mi pomohli!“ – Tu se mu nad hlavou cosi šustlo, a kde se vzali, tu se vzali dva krkavci: „Však tu jsme, abychom ti pomohli. Co chceš?“ – „Mám přinést mrtvé a živé vody, a nevím, kde jí hledat.“ – „O té my dobře víme. Malíčko jen počkej, my ti ji přinesem.“ A za malou chvíli přinesli Jiříkovi každý jednu tykvici plnou vody: v jedné tykvici byla živá voda, v druhé mrtvá. Jiřík byl rád, že se mu tak dobře poštěstilo, a pospíchal k zámku. Kraj lesa viděl od jedle k jedli rozpatou pavučinu, prostřed pavučiny seděl veliký pavouk, cucal mouchu. Jiřík vzal tykvici s mrtvou vodou, postříkl pavouka, a pavouk svalil se na zem jako zralá višně, byl mrtev. Potom postříkl mouchu z druhé tykvice živou vodou, a moucha začala sebou házet, vyškrábala se z pavučiny ven a fuk do povětří. „Tvé štěstí, Jiříku, žes mě vzkřísil,“ bzučela mu kolem uší, „však beze mne sotva bys uhodl, která z dvanácti je Zlatovláska.“

Když král viděl, že Jiřík tu třetí věc taky dokázal, řekl, že mu svou zlatovlasou dceru dá. „Ale,“ prý, „musíš si ji sám vybrat.“ – Potom ho vedl do jedné veliké síně, tam uprostřed byl kulatý stůl a kolem stolu sedělo dvanácte krásných panen, jedna jako druhá; ale každá měla na hlavě loktušku dlouhou až na zem, bílou jako sníh, takže nic nebylo vidět, jaké má která vlasy. – „Tuhle jsou mé dcery,“ povídá král; „uhodneš-li, která z nich je Zlatovláska, získal jsi ji a můžeš ji hned s sebou odvést; pakli neuhodneš, není ti souzena, musíš odejít bez ní.“ – Jiřík byl v největší ouzkosti, nevěděl, co si počít. Vtom zašeptalo mu cosi do ucha: „Bz – bz! Jdi okolo stolu, já ti povím, která to je.“ Byla to moucha, co ji vzkřísil Jiřík živou vodou. „Tahle panna to není – ta taky ne – ta taky ne – – tahle je Zlatovláska!“ – „Tuto dceru mi dej,“ vykřikl Jiřík, „tu jsem vysloužil svému pánu.“ – „Uhodls,“ řekl král, a panna hned taky vstala od stolu, odhrnula loktušku, a zlaté vlasy plynuly jí hustými prameny s hlavy až na zem, a bylo od nich tak jasno, jako když ráno slunéčko vyjde, až Jiříkovi oči zacházely.

Potom dal král na cestu své dceři, jak sluší a patří, výpravu, a Jiřík odvezl ji svému pánu za nevěstu. Starému králi se oči jiskřily a poskakoval radostí, když Zlatovlásku viděl, a hned poručil, aby se přípravy dělaly k svatbě. „Chtěl jsem tě sice dát oběsit pro tvou neposlušnost, aby tě krkavci snědli,“ povídá Jiříkovi; „ale žes mi tak dobře posloužil, dám ti jen sekyrou hlavu srazit, a pak tě dám počestně pochovat.“ – Když Jiříka odpravili, prosila Zlatovláska starého krále, aby jí toho mrtvého služebníka daroval, a král nemohl toho své zlatovlasé nevěště nijak odepřít. Potom ona srovnala hlavu Jiříkovi k tělu, pokropila ho mrtvou vodou, a tělo srostlo s hlavou, takže po ráně ani památky nezůstalo; pak ho pokropila živou vodou, a Jiřík zase vstal, jako by se byl znovu narodil, čerstvý jako jelen a mladost jen se mu z tváří svítila. „Och, jak jsem to tvrdě spal!“ povídá Jiřík a mnul si oči. – „Ba věru, tvrdě jsi spal,“ řekla Zlatovláska, „a kdyby mne nebyvalo, na věky věků bys byl se neprobudil!“ – Když starý král viděl, že Jiřík zas ožil, a že je mladší a krásnější než prve byl, rád by byl taky tak ještě zas omladl. Hned poručil, aby ho taky stali a pak tou vodou pokropili. Stali ho a kropili živou vodou pořád, pořád, až ji všecku vykropili: ale hlava nijak mu nechtěla k tělu přirůst; potom teprv začali mrtvou vodou kropit, a v okamžení přirostla: ale král byl zase mrtev, protože už neměli živé vody, aby ho vzkřísili. A poněvadž království bez krále nemohlo být, a nikoho tak rozumného neměli, aby všem živočichům rozuměl jako Jiřík, udělali Jiříka králem a Zlatovlásku královnou.

TŘI ZLATÉ VLASY DĚDA-VŠEVĚDA

Bylo – nebylo: byl jednou jeden král, který se rád honil po lesích za zvěří. Jednou taky se pustil daleko za jelenem a zabloudil. Byl sám a sám, přišla noc a král byl rád, že našel na mýtině chalupu. Zůstával tam uhlíř. Král povídá, jestli by ho chtěl z lesa na cestu vyvést, že mu dobře zaplatí. – „I rád bych s vámi,“ řekl uhlíř, „ale tu vidíte, žena mi se právě čeká, nemohu odejít. A kam byste taky v noci? Lehněte si na půdu na seno, a ráno vás doprovodím.“ – Brzy potom se narodil uhlířovi synáček. Král ležel na půdě, nemohl usnout. O půlnoci pozoroval dole ve světnici nějaké světlo. Koukne škulinou ve stropě a tu vidí: uhlíř spal, žena jeho ležela jako ve mdlobách a podle děťátka stály tři staré babičky, celé bílé, každá měla v ruce svíci rozsvícenou. První povídá: „Já tomu chlapci dávám, aby přišel do velikých nebezpečství.“ – Druhá povídá: „A já mu dávám, aby ze všech šťastně vyvázl a byl dlouho živ.“ – A třetí povídá: „A já mu dávám za ženu tu dcerušku, co se dnes narodila

tomu králi, který tu nahoře na seně leží.“ Nato babičky svíce zhasly a bylo zas ticho. Byly to Sudičky.

Král zůstal, jako by mu byl meč do prsou vrazil. Nespal do rána; přemýšlel, co a jak, aby se nestalo, co tu slyšel. Když se rozednilo, začalo dítě plakat. Uhlíř vstal a vidí, že mu žena zatím usnula na věčnost. „Och můj ubohý sirotečku!“ naříkal. „Co si nyní s tebou počnu?“ – „Dej mi to děťátko,“ praví král, „já se o ně postarám, že mu dobře bude; a tobě dám peněz tolik, že do smrti nebudeš musít uhlí pálit.“ – Uhlíř byl tomu rád a král slíbil, že si pro to děťátko pošle. Když přišel do svého zámku, vypravovali mu s radostí velikou, že se mu tu a tu noc narodila krásná dceruška. Byla to právě ta noc, když viděl ty tři Sudičky. Král se zamračil, zavolal jednoho svého služebníka a povídá: „Půjdeš tam a tam do lesa, v chalupě tam uhlíř zůstává; dáš mu tyto peníze a on ti dá malé dítě. To dítě vezmeš a na cestě potom utopíš. Neutopíš-li, budeš sám vodu pít!“ – Služebník šel, vzal děťátko do košíka, a když přišel na lávku, kde hluboká a široká řeka tekla, hodil je i s košíkem do vody. – „Dobrou noc, nezvaný zeti!“ řekl potom král, když mu to služebník pověděl.

Král myslil, že se děťátko utopilo, a neutopilo se: plulo v košíku po vodě, jako by je kolíbal, a spalo, jako by mu zpíval, až připlulo k chalupě jednoho rybáře. Rybář seděl na břehu, spravoval síť. Tu vidí po řece něco plynout, skočí do lodičky a za tím, a vytáhl z vody v košíku děťátko. I donesl je své ženě a povídá: „Vždyckys chtěla mít nějakého synáčka, a tu ho máš: přinesla nám ho voda.“ Žena rybářova byla mu ráda a vychovala to dítě za své vlastní. Říkali mu Plaváček, protože jim po vodě připlaval.

Řeka teče a léta minou, a z hocha stal se krásný mládenec, že mu daleko široko nebylo rovného. Jednou v létě přihodilo se, že tudy jel na koni král sám a sám. Bylo parno, chtělo se mu pít, i zahnul k rybáři, aby mu dali trochu čerstvé vody. Když mu jí Plaváček podal, zarazil se král, hledě na něj. „Švarného hocha máš, rybáři!“ povídá. „Je-li to tvůj syn?“ – „Je a není,“ odpověděl rybář; „právě tomu dvacet let, připlaval po řece v košíku co maličké děťátko a vychovali jsme si ho.“ – Králi se udělaly mžičky před očima, zbledl

jako stěna; viděl, že je to ten, co ho dal utopit. Ale hned se vzpamatoval, skočil s koně a povídá: „Potřebuju posla do mého královského zámku a nikoho s sebou nemám; může-li mi ten mládenec tam dojít?“ – „Vaše královská Milost poroučí a hoch půjde,“ řekl rybář. Král si sedl a napsal své paní králové list: „Toho mladíka, kterého ti tuto posílám, dej bez meškání mečem probodnout: můj to zlý nepřítel. Až se vrátím, ať je vykonáno. Tak má vůle.“ – Pak to psaní složil, zapečetil a přitlačil svůj prsten.

Plaváček vydal se hned se psaním na cestu. Musil velikým lesem, a než se nadál, minul se cesty a zabloudil. Chodil z houští do houští, až se už začalo stmívat. Tu potká starou babičku: „Kampak, Plaváčku, kampak?“ – „Jdu se psaním do královského zámku a zabloudil jsem. Nemohla byste mi, matičko, povědít, kudy na cestu?“ – „Dnes už beztoho nedojdeš, je tma,“ řekla babička, „zůstaň u mne na noc; však nebudeš u cizí, jsem ti kmotrou.“ – Mládenec si dal říci, a sotva byli několik kroků, měli před sebou hezký domek, jako by byl najednou ze země vyrostl. V noci, když hoch usnul, vytáhla mu babička psaní z kapsy a dala mu tam jiné, ve kterém tak bylo napsáno: „Toho mladíka, kterého ti tuto posílám, dej bez meškání s naší dcerou oddat: můj to souzený zeť. Až se vrátím, ať je vykonáno. Tak má vůle.“

Když paní králová to psaní přečtla, dala hned vystrojiti svatbu, a obě, paní králová i mladá královna, nemohly se na ženicha dost nahledět, jak se jim líbil, a Plaváček byl se svou královskou nevěstou taky spokojen. Po několika dnech přijel domů král, a když viděl, co se stalo, rozzlobil se náramně na svou paní, co to učinila. – „Vždyť pak jsi mi sám poručil, abych ho dala s naší dcerou oddat, dřív než se vrátíš!“ odpověděla králová a podala mu psaní. Král psaní vzal, prohlíží písmo, pečeť, papír – všechno bylo jeho vlastní. I dal si zavolat zeti a vyptával se, co a jak a kde chodil.

Plaváček vypravoval, kterak šel a v lese zabloudil a že zůstal na noc u své staré kmotry. – „A kterak vypadala?“ – „Tak a tak.“ – A král poznal z jeho řeči, že to byla táž osoba, která před dvaceti lety dceru jeho přisoudila synu uhlířovu. Myslíl – myslił – a potom

povídá: „Co se stalo, nedá se změnit; ale zdarma přece mým zetěm být nemůžeš; chceš-li mou dceru mít, musíš jí za věno přinést tři zlaté vlasy Děda-Vševěda.“ Myslil si, že se takto svého nemilého zetě nejjistěji zproští.

Plaváček rozloučil se se svou chotí a šel – kudy a kam, nevím; ale že mu Sudička byla kmotrou, bylo mu snadno pravou cestu najít. Šel dlouho a daleko, přes hory doly, přes vody brody, až přišel k černému moři. Tu vidí loď a na ní přívozníka. – „Pozdrav pán bůh, starý přívozníče!“ – „Dejž to pán bůh, mladý poutníče! Kam tudy cestou?“ – „K Dědu-Vševědu pro tři zlaté vlasy.“ – „Hoho! na takového posla dávno čekám. Dvacet let už tu převážím a nikdo mne nejde vysvobodit. Slíbíš-li mi, že se Děda-Vševěda zeptáš, kdy bude mé roboty konec, převezu tě.“ Plaváček slíbil a přívozník ho převezl.

Potom přišel k nějakému velikému městu, ale bylo sešlé a smutné. Před městem potká stařečka, měl v ruce hůl a sotva lezl. – „Pozdrav pán bůh, šedivý dědečku!“ – „Dejž to pán bůh, pěkný mládenečku! Kam tudy cestou?“ – „K Dědu-Vševědu pro tři zlaté vlasy.“ – „Aj aj! na takového posla tu dávno čekáme; to tě hned musím k našemu panu králi dovést.“ – Když tam přišli, řekl král: „Slyším, že jdeš poselstvím k Dědu-Vševědu. Měli jsme tu jabloň, nesla mladící jabka; když někdo jedno snědl, třeba byl už nad hrobem, omladl zas a byl jako jinoch. Ale od dvaceti let nenese jabloň už ovoce žádného. Slíbíš-li mi, že se Děda-Vševěda zeptáš, je-li nám jaká pomoc, odměním se tobě královsky.“ – Plaváček slíbil a král ho milostivě propustil.

Potom přišel zase k jinému velikému městu, ale bylo z polovice pobořené. Nedaleko města zakopával syn otce svého zemřelého, a slzy mu jako hrachy padaly po tvářích. – „Pozdrav pán bůh, smutný hrobníče!“ řekl Plaváček. – „Dejž to pán bůh, dobrý poutníče! Kam tudy cestou?“ – „Jdu k Dědu-Vševědu pro tři zlaté vlasy.“ – „K Dědu-Vševědu? Škoda, žes dříve nepřišel! Ale náš pan král na takového posla už dávno čeká; musím tě k němu dovést.“ – Když tam přišli, řekl král: „Slyším, že jdeš poselstvím k Dědu-Vševědu. Měli jsme tu studnici, prýštila se z ní živá voda: když se jí někdo napil, třeba už umíral, hned se zas uzdravil; a kdyby byl už

mrtev a tou vodou ho pokropili, zase vstal a chodil. Ale teď už od dvaceti let voda přestala tect. Slíbíš-li mi, že se Děda-Vševěda zeptáš, je-li nám jaká pomoc, královskou odměnu ti dám.“ – Plaváček slíbil a král ho milostivě propustil.

Potom šel dlouho a daleko černým lesem, a uprostřed toho lesa vidí velikou zelenou louku, plnou krásného kvítí, a na ní zlatý zámek; byl to zámek Děda-Vševěda, třpytil se jako žhavý. Plaváček vešel do zámku, ale nenašel tam nikoho, než v jednom koutě starou babičku, seděla a předla. „Vítám tě, Plaváčku,“ povídá, „jsem ráda, že tě zas vidím.“ Byla to jeho kmotra, co byl u ní v lese noclehem, když to psaní nesl. „Copak tě sem přivedlo?“ – „Král nechce, abych byl darmo jeho zetěm; i poslal mě pro tři zlaté vlasy Děda-Vševěda.“ – Babička se usmála a povídá: „Děd-Vševěd je můj syn, jasné Slunce: ráno je pacholátkem, v poledne mužem a večer starým dědem. Já ti ty tři vlasy s jeho zlaté hlavy opatřím, abych ti taky darmo nebyla kmotrou. Ale tak, synáčku, jak tu jseš, zůstat nemůžeš! Můj syn je sice dobrá duše; ale když přijde navečer hladový domů, mohlo by se lehko stát, že by tě upekl a snědl k večeři. Je tu prázdná káď, přiklopím ji na tě.“ – Plaváček prosil, aby se taky Děda-Vševěda zeptala na ty tři věci, co slíbil na cestě, že přinese odpověď. – „Zeptám,“ řekla babička, „a dej pozor, co řekne.“

Najednou strhl se venku vítr a západním oknem do světnice přiletělo Slunce, starý dědeček se zlatou hlavou. „Čuchy, čuchy člověčinu!“ povídá. „Někoho tu, matko, máš?“ – „Hvězdo denní, kohopak bych tu mohla mít, aby tys ho neviděl? Ale tak je: celý den lítáš po tom božím světě a tam se té člověčiny načucháš; i není divu, když večer domů přijdeš, že ti ještě voní!“ – Stařeček neřekl na to nic a sedl k večeři.

Po večeři položil svou zlatou hlavu babičce na klín a počal dřímat. Když babička viděla, že už usnul, vytrhla mu jeden zlatý vlas a hodila na zem – zazvonil jako struna. „Co mi chceš, matko?“ řekl stařeček. – „Nic, synáčku, nic! Dřímala jsem a měla jsem divný sen.“ – „A co se ti zdálo?“ – „Zdálo mi se o jednom městě, měli tam pramen živé vody: když někdo stonal a napil se jí, ozdravěl; a když umřel a tou

vodou ho pokropili, zas ožil. Ale teď od dvaceti let voda přestala tect: je-li jaká pomoc, aby zas tekla?“ – „Snadná pomoc: v té studnici na prameně žába sedí, nedá vodě tect; ať žabu zabijí a studnici vyčistí, poteče voda zas jako prve.“ – Když stařeček potom zas usnul, vytrhla mu babička druhý zlatý vlas a hodila na zem. „Což zase máš, matko?“ – „Nic, synáčku, nic! Dřímala jsem a zdálo mi se zas něco divného. Zdálo mi se o jednom městě, měli tam jabloň, nesla mladici jabka: když někdo zestárnul a jedno snědl, omladl zas. Ale teď od dvaceti let nenesu jabloň ovoce žádného: je-li jaká pomoc?“ – „Snadná pomoc: pod jabloní leží had, užírá jí síly: ať hada zabijí a jabloň přesadí, ponese zas ovoce jako prve.“ – Potom stařeček brzy zas usnul a babička mu vytrhla třetí zlatý vlas. „Což mne, matko, spát nenecháš?“ řekl stařeček mrzutě a chtěl vstávat. – „Lež, synáčku, lež! Nehněvej se, nerada jsem tě vzbudila. Ale přišla na mě dřímota a měla jsem zas podivný sen. Zdálo mi se o přívozníkovi na černém moři: dvacet let už tam převáží a nikdo ho nejde vysvobodit. Kdy bude roboty jeho konec?“ – „Hloupé matky to syn! Ať dá jinému veslo do ruky a sám vyskočí na břeh, bude ten zas přívozníkem. Ale teď už mi dej pokoj: musím časně ráno vstát a jít slzy sušit, co králova dcera každou noc vypláče pro svého muže, syna uhlířova, kterého král poslal pro mé tři zlaté vlasy.“

K ránu strhl se zas venku vítr a na klíně své staré matičky probudilo se, místo stařečka, krásné zlatovlasé dítě, boží Slunéčko, dalo matce sbohem a východním oknem vyletělo ven. Babička zas odklopila káď a řekla Plaváčkovi: „Tuhle máš ty tři zlaté vlasy, a co Děd-Vševěd na ty tři věci odpověděl, už taky víš. Jdi spánembohem! Už mne víc neuhlídáš, není toho třeba.“ – Plaváček babičce pěkně poděkoval a šel.

Když přišel do toho prvního města, ptal se ho král, jakou jim nese novinu. – „Dobrou!“ řekl Plaváček. „Dejte studnici vyčistit a žabu, co na prameně sedí, zabíte, a poteče vám voda zas jako kdy prve.“ – Král to dal hned udělat, a když viděl, že se voda prýští plným pramenem, daroval Plaváčkovi dvanáct koní bílých jako labutě a na ně tolik zlata a stříbra a drahého kamení, co mohli unést.

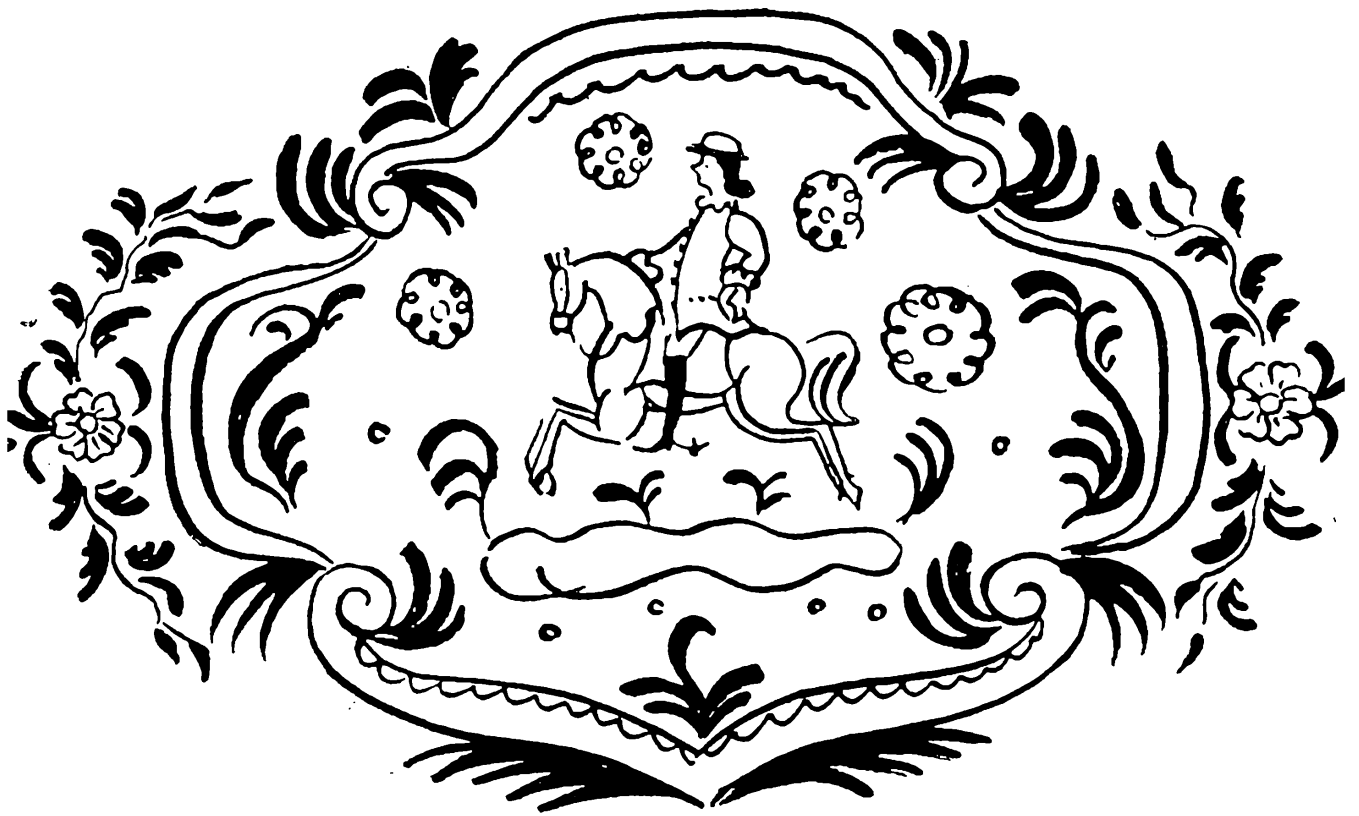
Když přišel do toho druhého města, ptal se ho zase král, jakou jim nese novinu. – „Dobrou!“ řekl Plaváček. „Dejte jabloň vykopat, najdete pod kořeny hada, toho zabíte; potom jabloň zase vsadte a ponese vám ovoce jako kdy prve.“ – Král to dal hned udělat, a jabloň za noc oděla se květem, jako by ji růžemi osypal. Král měl velikou radost a daroval Plaváčkovi dvanáct koní vraných jako havrani, a na ně taky tolik bohatství, co mohli unést.

Plaváček jel potom dál, a když byl u černého moře, ptal se ho přívozník, zdali se dověděl, kdy bude vysvobozen. „Dověděl,“ řekl Plaváček, „ale dříve mě převez, pak ti povím.“ – Přívozník se sice vzpouzel; ale když viděl, že není jiné pomoci, převezl ho přec i s jeho čtyřmi a dvaceti koňmi. „Až zas budeš někoho převážet,“ řekl mu potom Plaváček, „dej mu veslo do ruky a vyskoč na břeh, a bude ten místo tebe přívozníkem.“

Král ani svým očím nevěřil, když mu Plaváček ty tři zlaté vlasy Děda-Vševěda přinesl, a dcera jeho plakala, ne žalostí, ale radostí, že se zas vrátil. „A kdes těch pěkných koní a toho velikého bohatství nabyl?“ ptal se král. – „Vysloužil jsem si to,“ řekl Plaváček a vypravoval, kterak tomu králi dopomohl zase ke mladícím jabkám, co ze starých lidí dělají mladé, a tomu králi k živé vodě, co z nemocných dělá zdravé a z mrtvých živé. – „Mladicí jabka! Živá voda!“ opakoval si potichu král. „Kdybych jedno snědl, omladl bych; a kdybych i zemřel, tou vodou bych zas ožil!“ Bez meškání vydal se na cestu pro mladicí jabka a pro živou vodu – a potud se ještě nevrátil.

A tak se stal uhlířův syn zetěm královým, jak Sudička usoudila, a král – snad ještě pořád tam převáží přes černé moře!

DVOJČATA

Byl jeden král a jedna králová, ti neměli žádných dětí a byli proto oba tuze smutní. Jednou když spolu koukali z okna, přišla sem jedna stará žena se sedmi dětmi, jedno menší než druhé, a to nejmenší chovala na ruce; prosila, aby jí něco dali, že nemá těm dětem co dát jíst. Tu se ta králová dala do pláče a plakala, až jí srdce usedalo; a když se jí ta žena ptala, proč pláče, řekla: „Jakpak nemám plakat, když tě vidím se sedmi dětmi a nemáš jim co dát jíst, a já bych jim měla co dát jíst a nemám ani jednoho děťátka!“ Ta žena jí povídá: „Neplačte, paní králová! Vy si můžete lehce k dětem pomoci. Pan král má rybník a v něm ryb dost. Ať dá jednu vylovit a vy si ji uvařte a jezte; co nesníte, dejte kobyly, a co kobyla nesní, dejte psici, a co psice nesní, ty kůstky zakopejte do zahrady.“

Když potom přišel čas, dostala králová dva krásné synáčky, kobyla dostala dvě hříbátka běloušky, psice dva pejsky hnědoušky a v zahradě vyrostly dva proutky, jako dva mečíky samorostky. Ti

dva synáčekové královiči rostli, ale ne tak jako jiní lidé pomalu rostou : když jim byl rok, byli jako sedmiletí chlapci ; když jim byly dvě léta, byli jako hoši, co mají čtrnáct let, a když jim byly tři léta, byli už dospělí jako jiní jedenadvacetiletí mládenci ; a byli tak jeden druhému podobni, že ani král otec jednoho od druhého nemoh rozeznat.

Když tak už byli vzrostlí, šli k otci a řekli : „Otče, my půjdem do světa!“ – „Jděte,“ řekl král, „abyste něco zkusili a něčemu se naučili.“ – Tak dobře. Každý si vzal toho jednoho koně Bělouše, jednoho psa Hnědouše a ten jeden meč Samorost ; pak si sedli na Bělouše a jeli, a jeli pořád, až přijeli do jednoho hustého lesa. V tom lese stál veliký dub a před tím dubem rozcházela se cesta na dvě strany : jedna šla vpravo, druhá vlevo. Když ti dva bratři k tomu dubu přijeli, nevěděli, kterou cestou mají se dát. Tak ten starší povídá : „Víš-li co, bratře, rozejděme se, však není dobře, abychom pořád spolu jeli : ty jeď jednou cestou, já pojedu druhou. A tu do toho dubu zarazíme každý svůj nůž, abychom měli znamení, až se do dne do roka zas vrátíme. Najde-li ten, kdo tu z nás bude dřív, druhého nůž po obou stranách čistý a bez rezu, bude vědět, že je ten druhý zdráv, a tak tu počká, až se vrátí ; bude-li ale druhého nůž na obou stranách rezavý, bude vědět, že druhý je mrtev, a tak už čekat nebude, ale pojedě domů sám.“ Tak se tu spolu rozloučili, a starší jel potom cestou vpravo a mladší vlevo.

My se zatím podíváme za tím starším.

Ten starší jel dlouho, dlouho lesem, až se konečně dostal ven a přijel do jednoho velkého města. To město bylo celé vnitř i zevnitř černým sukнем potaženo na znamení smutku. Blízko u brány byla hospoda. On tam vejde a ptá se hospodského, co nového a co ten smutek znamená. Hospodský povídá : „Och milý pane ! Vy musíte z daleka být, že ani nevíte, jaké my tu máme neštěstí!“ – „A jaké?“ – „Vidíte tamhle tu skalku v lese a pod ní tu kapličku : tam v té skalce zdržuje se už od mnoha let velikánský drak a každý rok musíme mu tam do té kapličky dát k sežrání jednu pannu, na kterou padne los : a kdybychom tak neudělali, zadával by nás všechny a celé město by

zkazil. Ale letos padl los na jedinou dceru našeho krále. Král sice rozeslal posly na vše čtyry strany světa, kdyby se kdo našel, kdo by draka zabil a dceru jeho vysvobodil, že by mu ji dal za manželku a k tomu půl království, neb ji má tuze rád, protože je panna nadmíru krásná a hodná; ale potud nikdo se ještě na to nevydal a tak už zejtra ji mají na smrt vyvést.“ – „Tedy vydám se na to já,“ řekl královic, a hned šel ku králi a pověděl mu, že on chce toho draka zabít a dceru jeho vysvobodit. Král byl z toho velice potěšen a slíbil, že mu ji dá za manželku a k tomu půl království.

Na druhý den ráno vyvedli pannu do kapličky; královic vsedl na svého koně Bělouše, vzal s sebou psa Hnědouše a po straně si připásal svůj meč Samorost, a tak jel do skalky a postavil se před jeskyni, z které ten drak vycházel. Tu najednou počne pes Hnědouš štěkat, kůň Bělouš se vzpínat, a meč Samorost mrskal se královici v ruce jako živý had; z jeskyně ozval se hlas, jako když hřmí: „Mám-li tu už svou potravu?“ – „Máš,“ řekl královic, „a budeš jí mít dost!“ Tu drak vystrčil z jeskyně hlavu, a když uviděl královice k boji připraveného, zařval, až se skála trásla a stromy se ohýbaly, z očí mu jiskry sršely, z nosu valil se dým jako dva sloupy a z hlavy mu šlehal plamen. Ale královic nemeškal a obořil se na něj mečem Samorostem, pes Hnědouš trhal ho zubami a kůň Bělouš kousal ho a kopal kopytami. Dlouho ta půtka trvala, až se konečně rozhodla na štěstí královicovo a na neštěstí drakovo. Drak ležel zabítý, třiatřicet sáhů zděli, a krev z něho valila se jako řeka.

Král nevěděl radostí, co má počít, když mu královic přivedl zase dceru zdravou a veselou, a hned poručil, aby to černé sukno všude sundali a celé město aby potáhli červeným suknem na znamení radosti. Brzy potom vyplnil král, co slíbil, a dal královicovi svou dceru za manželku, i přijal ho spolu za krále a po smrti své za svého nástupce. Tak potom byli všickni nějaký čas vesele a šťastně živi; ale dlouho to netrvalo.

Jednoho večera hleděl mladý král oknem a viděl k půlnoční straně hluboko v lese veliké světlo. Druhého večera viděl to světlo zas, a třetího zas. I podivil se tomu velice a řekl k své paní: „Divná

věc, má zlatá paní! Už jsme nyní spolu bezmála rok, a potud jsi mi ještě neřekla, co to světlo tam v lese znamená, které každého večera vidím.“ Mladá královna velice se toho ulekla a prosila ho: „Nežádej sobě toho vědět, ani na to nemysli, bylo by to na tvé i na mé neštěstí!“ Ale jemu to nedalo pokoje, i umyslil si, že se tam příští noci sám podívá, co by to bylo.

Když se pak už setmělo, připásal si mladý král svůj meč Samorost, osedlal si svého koně Bělouše a vzal s sebou psa Hnědouše a jel do lesa k tomu místu, odkud se ta záře svítila. Ale čím hloub do lesa přicházel a čím blíž toho místa byl, tím více tratila se záře, až potom už pro samou tmou v tom pustém a neznámém lese nemohl dál. I slezl s koně, a že bylo zima, rozdělal si oheň, přikládal a ohříval se. Nena-dále vyskytla se tu odněkud stará babice: „Ochych, panáčku, zima, zima!“ a celá se zimou třepetala. – „Pojď sem, babo, ohřej se.“ – „Ochych, ráda bych, ale když já se toho vašeho koně a toho psa bojím.“ – „Nic se neboj a sedni k ohni blíž.“ – „Ale ale, zlatý panáčku, dovolte, abych jen toho koně a toho psa trochu tím proutkem švihla a od ohně odehnala.“ Tu vytáhla proutek, švihla koně Bělouše a psa Hnědouše a hned oba zkameněli, a než se toho mladý král nadál, přitočila se k němu, švihla ho proutkem a hned taky zkameněl.

Nynčko je čas, abychom se podívali, co ten mladší bratr královič dělá.

Ten mnoho cizích zemí sjezdil a mnoho divných věcí viděl; a když už docházel rok a den, vracel se zas domů a přijel lesem k onomu velkému dubu, kde se byl s bratrem rozloučil. Když tu bratra nenašel, vytáhl z dubu jeho nůž a velice se ulekl. Nůž byl po jedné straně celý rezem pokrytý, ale po druhé se lesknul jako sklo. „Bratr není ani živ ani mrtev,“ pravil k sobě sám, „ale dobře s ním není! Půjdu ho hledat.“ A hned obrátil koně a jel za bratrem tou cestou vpravo. Jel dlouho, dlouho lesem, až se konečně dostal ven a přijel do toho velkého města a zrovna také do té hospody u brány, jako před rokem jeho bratr. Hospodský, jak ho uhlídal, hned ho s velikou uctivostí přivítal a pravil: „Ach Vaše královská Milosti!

Jakou starost ráčili jste nám učinit! Tři dni hledáme Vás na všech místech a Její Milost, vaše krásná paní králová, ani se nedá potěšit.“ Hospodský myslil, že je to mladý král, protože ti dva bratří byli k sobě tak podobní, že nikdo jednoho od druhého nerozeznal. Z té řeči mladší královic už věděl, že tu bratr jeho byl a čím, ale nechtěl se prozradit. A když se to rozneslo, že se mladý král zase vrátil, přišli pro něj dvořané a vedli ho do hradu. Mladá králová s velikou radostí běžela jemu naproti, líbala ho a domlouvala mu: „Tři noci jsem pro tebe oka nezamhouřila, a co jsem strachu o tebe vystála, že tak dlouho nejdeš, a co se ti stalo!“ On ale mlčel, a když se ho ptala, kde tak dlouho byl, vymlouval se: „Byl jsem na lovu, přišel jsem hloub do lesa a zabloudil jsem.“ Tak se s tím ona spokojila.

Ale když nastala noc a všickni šli na odpočínutí, položil královic do lože mezi švakrovou a mezi sebe svůj meč Samorost. Králová se tomu divila a ptala se ho, co to znamená a že toho dřív nikdy nedělal. On ale pravil: „Učinil jsem slib, že se po tři dni a po tři noci tebe ani nedotknu. Neptej se, krásná paní, proč, však bohdá brzy se dovíš!“

Hned už prvního večera pozoroval královic, když kouknul oknem, že bylo na půlnoční straně v lese veliké světlo. Druhého večera viděl to světlo zas a třetího zas. I ptal se králové: „Pověz mi, krásná paní, co to světlo tam v lese znamená, které každého večera vidím?“ Ona se tomu podivila a pravila: „Však jsem tě už jednou za to prosila, abys toho sobě nežádal vědět, ani na to nemyslí, protože by to bylo na tvé i na mé neštěstí!“ Královic neřikal nic, ale hned si pomyslel, že tam v lese u toho světla musí svého bratra hledat.

Druhý den, když se už setmělo, připásal si svůj meč Samorost, osedlal si svého koně Bělouše, vzal s sebou svého psa Hnědouše a jel do lesa k tomu místu, odkud se ta záře svítila. Ale čím hloub do lesa přicházel a čím blíž toho místa byl, tím více tratila se záře, až potom už pro samou tmou nemohl dál. I slezl s koně, a že bylo zima, rozdělal si oheň, přikládal a ohřival se. A když se mu oheň rozhořel, ohlédl se královic kolem a viděl podle sebe zkamenělého koně, zkamenělého psa a poznal svého zkamenělého bratra. Vtom se mu tu odněkud

vyskytla stará babice: „Ochych, panáčku, zima, zima!“ a celá se zimou třásla. – „Pojď, babo, a ohřej se.“ – „Ochych, ráda bych, ale když se toho vašeho koně a toho psa bojím.“ – „Neboj se, babo, nic a sedni k ohni blíž.“ – „Ale ale, zlatý panáčku, dovolte, abych jen toho koně a toho psa trochu tím proutkem švihla a od ohně odehnala.“ Tu vytáhla proutek, švihla koně Bělouše a hned zkameněl. Ale pes Hnědouš jí uskočil, štěkal a skákal okolo baby. Baba po něm šlehala proutkem, ale pes nikdy jí do rány nepřišel.

Královič měl už od počátku na babu dobrý pozor a vida, co dělá, a že mu už koně Bělouše zkamenila, přiskočil k ní, když se tak rozháněla po psu, a vytrhl jí pozadu znenadání proutek z ruky. „Teď tě mám, zlořečená babo, a běda tobě, neuděláš-li, co poručím: na kusy tě dám tomu Hnědoušovi roztrhat.“ – „Ochych, zlatý panáčku, ochych! Všecko vám udělám, jen mi ten proutek zase dejte.“ – „Tuhle těm třem kamenům a mému koni dej zase život: nedáš-li, babo! –“ – „Dám, panáčku, dám. Tuhle máte skleničku s živou vodou, pokropte ty kameny a budou zas živi.“ – „Sama jsi zkazila, sama naprav!“ Baba musela poslechnout a jak ty čtyry kameny – mladého krále, psa Hnědouše a ty dva koně Bělouše pokropila, hned obživli, jako by je byl ze sna probudil. – „A tu máš odplatu za svou práci!“ pravil královič a jednou ranou babě svým mečem Samorostem hlavu sťal. Ale tu najednou jako by byl hrom udeřil, tak se země zatřásla a místo baby stála před královičem krásná, tak krásná panna, že se až bál na ni podívat, a děkovala mu, že ji z dlouhého a zlého zakletí vysvobodil. „Já jsem královna této země,“ povídá ta panna, „a tu jsou moji poddaní.“ A když se královič po nich ohlédl, viděl místo lesa veliké krásné město, a se všech stran hrnuli se k němu lidé: staří, mladí, vzácní a sprostí, a všickni mu děkovali za vysvobození a jmenovali ho svým králem.

Potom se ti dva bratři s velikou radostí zas vrátili do hradu, a mladá králová nemohla ani svým očím uvěřit, když viděla, že tu má místo jednoho pána dva, až pak mladší královič jí všecko pověděl, co se stalo, a proč dával mezi ni a mezi sebe do lože meč Samorost.

Brzy potom byla hlučná svatba toho mladšího královice s tou královnou, co byla zakleta v lese, a trvala celé tři neděle. To vám bylo radovánek a veselostí, a co pití a jídel! Ten, co to povídal, také tam na té svatbě byl, koláčky jed a víno pil: škoda jen, že nic neužil mimo laskomin!

JABLOŇOVÁ PANNA

Tak byl jeden mladý král, a ten rád jezdíval do lesa na lov. Jednoukrát když již od rána do poledne po lese honil, až se při tom velmi zahřál, dostal velikou žízeň, ale nebylo nikde potoku ani žádné studánky viděti, aby se napil. A když už dlouho celý zarmoucený po tom lese chodil a nevěděl, jak žízeň uhasiti, přišel tu nenadále k jedné jabloni a na ní viděl tři zralé pěkné jabka. Byly do polou červené jako brunát a od polou žluté jako vosk, až se na ně hleděti chtělo. Ihned mu přišlo na mysl, že by si je mohl utrhnouti, jimi se obvlažiti, a králi se již slíny v hubě dělaly. Hned tedy to jedno jabko utrhl, vytáhl z kapsy nůž a počal je krájeti. Ale jak je v poly překrojil, tu najednou z toho jabka vyskočila panna, až byl král celý omámený, neboť byla od hlavy do paty celíčká nahá, a tak krásná, že jakživ žádné takové neviděl. A jak vyskočila, volala: „Vody! vody!“ Ale než se král z toho omámení probral, byla již zase ta tam, jako když se blabuňka z mydlin rozpukne, takže král ani svým očím nevěřil

a celou tu příhodu za nějaké mámení smyslů pokládal. Ale sáhl přece po tom druhém jabku, vzal nůž a překrojil je také. A tu zase z něho vyskočila panna, a ta byla také celíčká nahá, jak ji pán Bůh stvořil, ale ještě mnohem krásnější nežli ta první, až byl král podivením celý omámený. A ta také vykřikla: „Vody! vody! vody!!“ A že tu žádné nebylo, zmizela mžikem jako ta první. Tu bylo králi toho srdečně líto, ale hned si pomyslíl: zajistě že to třetí jabko také jiné nebude! A hned si je také utrhł a schoval, až by někde k vodě přišel.

A potom konečně přišel k jedné řece, velmi prudké a hluboké. Tu se postavil na břeh, vytáhl to třetí jabko a rozkrojil, a hned také z něho vyskočila panna; ale ta byla ještě krásnější nežli ty obě první. A když zavolala: „Vody! vody!!“, tu se honem král shýbnul do řeky, nabral vody rukou a pokropil ji, a tu se ta panna již neztratila. Ale že byla také celíčká nahá, styděla se tuze před králem a prosila ho, aby jí půjčil svůj plášť, že se ním přikreje. A když ten král tu třetí pannu uhlídal, tu se mu teprv náramně zalíbila a zdálo se mu, že bez ní ani živ býti nemůže. A proto hned řekl: „Když mi přislíbíš, že si mne vezmeš, tedy ti ten plášť půjčím.“ Když tedy ta milá panna viděla, že jináč není, připověděla mu, že si ho vezme. Tu on jí hned ten plášť se sebe dal a řekl jí: „Počkej zde, až se pro tebe navrátím, však já tě nenechám dlouho čekat.“ Potom skočil hned na koně a cupity, cupity k svému zámku uháněl. A když tam přijel, dal hned zapřáhnouti tři páry koní, a jel co mohl pro svou nevěstu. Zatím ho necháme jet a podíváme se, co ta milá panna na břehu dělá. Když tak ta panna v plášti zaobalená tam na břehu seděla a na něj čekala, tu najednou odněkud za ní se vyskytne stará ošklivá babice, strhne s ní pozadu plášť, a než se panna nadála, strčila ji houp! do řeky; a hned se také voda nad ní zavřela, a nebylo po panně ani památky. Tu ta baba své hadry čerstvě se sebe svlíkla a zahodila do řeky, pak přikryla se tím pláštěm a posadila se na břeh, jako dřív ta panna seděla. A když ten král zase přijel, ulekl se velice, když místo své krásné panny takovou šerednou babici uhlídal. Ale že věděl, že ta panna není žádné obyčejné stvoření, a také že se zapřisáhl, že si ji za ženu vezme, vysadil babu přece na vůz a myslel si: „Jistě že mne

chce zkoušeti, a až bude po svatbě, potom se zase v krásnou pannu promění.“ A když přijeli do zámku, dal vystrojiti hlučnou svatbu, ale všechno se to v zámku po straně smálo, že tak mladý a krásný král tak starou a šerednou babici, a kdo ví ještě odkud, za ženu sobě bere. Ale král se nesmál, i bylo mu jaksi ouzko v srdci, a pořád jen si myslel, zdali se ta šeredná babice, až bude po oddavkách, zase v tu krásnou pannu promění. A když již jeli z kostela, podíval se král své nové paní do očí; ale ona byla ještě tak stará i ošklivá, jako dřív. Tu se ten král z toho velice zarmoutil, ale přece ještě doufal: „Jistěže mne chce zkoušeti, a až jen mine ta první noc, potom bude zato tím krásnější.“

A když již druhý den počalo svítati, podíval se král své nové paní do očí – ale ona byla ještě škaredější a vráskovitější nežli včera. Tu se král z toho rozhněval a již ji chtěl dáti ze zámku vyhnati; potom se ale přece ještě rozmyslel a pravil sám k sobě: „Snad mne chce ještě zkoušeti; počkám, až bude míti syna.“ Zatím ale bylo mu přece v srdci ouzko; šel do svého pokoje, zavřel se a nechtěl žádného k sobě pustiti. A když tak celý zamyšlený oknem do zahrady hleděl, přiletěla na okno bílá holubička s červeným zobáčkem, a nic se krále nebála, ale sedla mu na ruku, vrkala a lichotila se k němu, jako by ho již byla dávno znala. A král měl také z ní srdečné potěšení, hladil ji a líbal a ptal se jí: „Copak jsi mi přinesla, má zlatá holubičko?“ A ona odpověděla:

Vrkou! vrkou!
Nemáš tu pravou.
Tvoje pravá mokře leží,
bílé vlny po ní běží.
Vrkou! vrkou!

Tu byl ten král z toho ještě smutnější a na svou starou babu již nechtěl ani pohleděti, a když se ho ptala, co mu schází, nedal jí ani žádné odpovědi. Druhý den zavřel se zase do svého pokoje a sedl si celý zamyšlený k oknu. Tu přiletěla ta bílá holubička zase, jako včera, sedla mu na ruku, vrkala a lichotila mu. A král byl zase

potěšen, hladil ji a líbal a ptal se jí, co mu nese. A ona mu zase odpověděla:

Vrkou! vrkou!
Nemáš tu pravou.
Tvoje pravá v řece leží,
bílé vlny po ní běží.
Vrkou! vrkou!

Ale té staré babě byla ta králova včerejší nevšimavost podezřelá, a hned si umínila, že musí vyzkoumat, co v tom vězí. A když se dnes král zase do svého pokoje zavřel, přiloudila se ke dveřím a koukala se dírkou po klíči; a tu viděla všecko a slyšela také všecko, co holubička vrkala. Tu se ta babice celá rozzlobila, jako lítá saň, a hned běžela k myslivci a poručila mu: „Bílá holubice lítá do králova pokoje; tu mi dnes zastřelíš a přineseš: pakli se to nestane, tvá hlava za to.“ Tu se ten myslivec postavil v zahradě pod oknem, a když holubička z okna vylítla, střelil, a zastřelil ji, a ona padla zkrvácená na zem. Pak ji vzal a donesl královně. Tu ji ta královna roztrhala na kusy, dala vytopiti pec a vhodila ji tam, až byla na prach spálena. „Tu máš,“ pravila, „za tvé vrkání.“

Ale na tom místě, kde ta holubička padla, zůstaly na zemi ležeti tři kapky krve, malé a červené jako tři korálky. A ty se pomalu zaryly do země a přes noc pustily ze sebe kořínky, a když ráno počalo svítati, byl na tom místě tenoučký jabloňový proutek. A ten vůči-hledě rostl, a když bylo slunce na poledni, byl již z toho proutku pěkný jabloň štěp, a když se slunce nížiti počalo, vyrostly na tom štěpu tři květy, jako krev a mlíko; a byla z nich vůně kol a kolem, až mílo.

A v té královské zahradě byl zahradník. Ten měl po své nebožce ženě jednu dceru, a ta byla veliká milovnice květin. Každý den navečer chodívala po zahradě s konvicí zalívat a každý den ráno prohlížela, mnoho-li zase nových rozkvětlo a které povadly. Ta když také k večeru se svou konvicí blízko toho jabloňového štěpu přišla, podivila se té neobyčejné líbezné vůni, a když pozdvihla oči

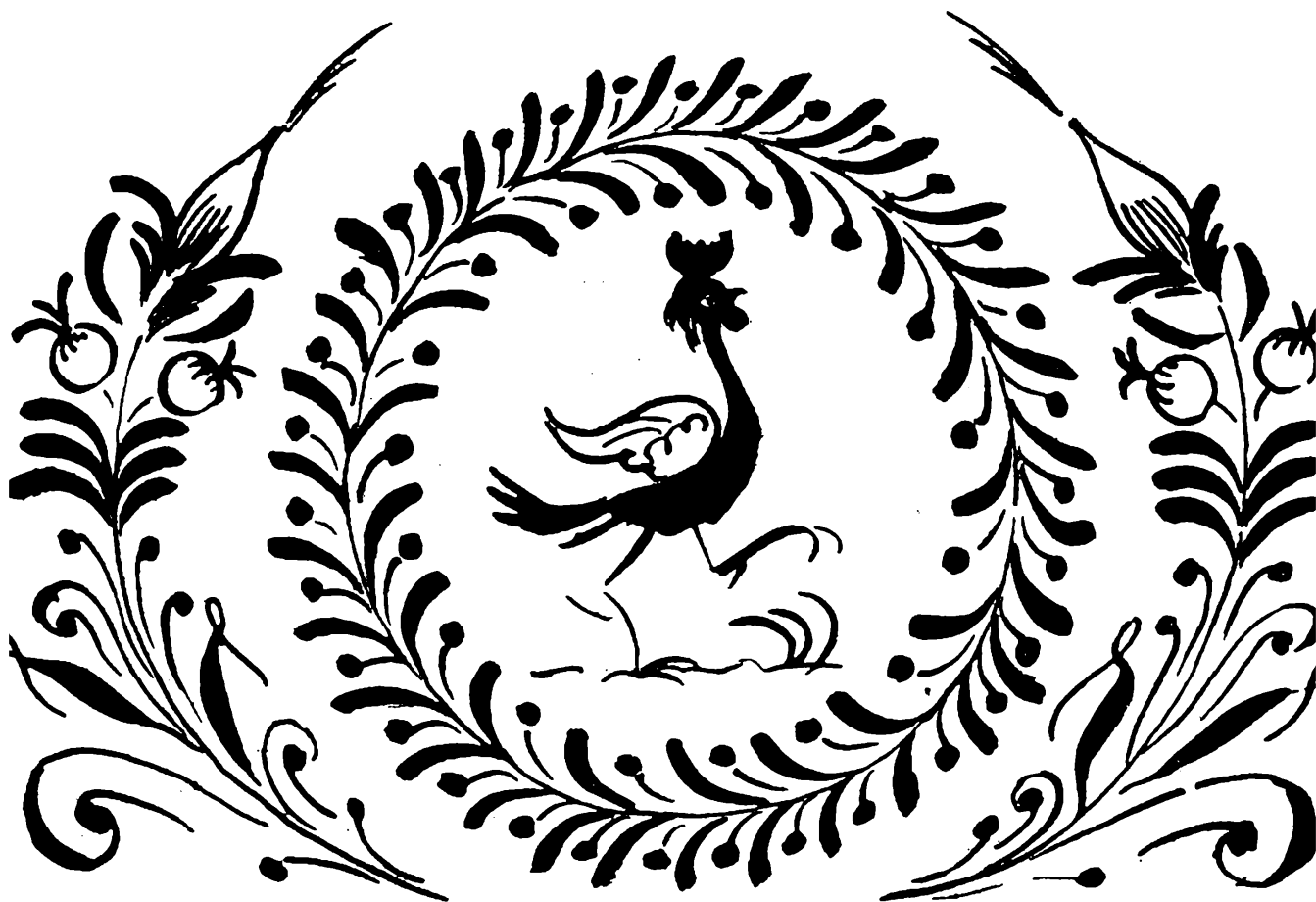
a ten pěkný štěp a na něm ten krásný začervenalý květ spatřila, zaplěsala radostí, ale hned potom zase zarmoutila se a pravila: „Škoda tebe, překrásný kvítku, že z tebe již žádné ovoce nebude!“ Neboť bylo již na podzim a studený vítr počínal ze strnišť foukati. I bylo tomu děvčeti líto toho krásného květu, i utrhla si ho a dala za okno, aby jí co možná dlouho vydržel. Druhý den časně ráno šla zase po své práci v zahradě, a když se za chvíli navrátila domů, zůstala s podivením ve dveřích státi: postýlka již ustlaná, sednička zameřená, stůl a židličky čistě umyty, a na polici i v truhlici všecko v nejkrásnějším pořádku – a přece nic toho sama ještě neudělala a žádný tam mezitím nepřišel. Co se namyslila a nahledala, nic nebylo platno, nenašla žádného. Druhý den ráno, když se ze zahrady vrátila, bylo to zase tak: ustláno, umyto, zameteno i srovnáno, a nikde žádného viděti, kdo by to byl udělal. I umínila si, že bude číhati, kdo to. Navečer rozházela schválně všecko prádlo v truhlici, vyndala z police mísky a hrnce a rozstavila sem tam, polila a zamazala stůl i podlahu, jen aby zejtra hodně co dělati bylo. Ráno pak vzala konvici a dělala, jako by šla zase do zahrady, zatím ale obešla pozadu dvorek a vklouzla zadníma dvířkama do síně, a dívala se dírkou ve dveřích, co se v světničce dítí bude. Tu viděla, jak se z toho jabloňového květu za oknem udělá překrásná panna, krev a mlíko – ale celá nahá. Ta se hned také dala do práce; natřásla peřiny, ustlala, srovnala mísky a hrnce do police, utírala stůl a židlice – a když byla v nejlepším díle, otevřelo to zahradníkovu děvče dveře a vkročilo do sedničky. Tu ta panna, jako by se byla ulekla, volala: „Vody, vody!“ A jak to děvče konvici s vodou v ruce drželo, pokropilo ji celou, od hlavy až do paty. Tu ji ta panna srdečně z toho poděkovala a prosila ji, aby jí ještě své šaty půjčila, aby se mohla do nich ustrojiti. Děvče to hned s ochotností udělalo, a potom běželo skokem a povědělo to všecko králi.

Když to ten král uslyšel, vstal a pospíšil jako na jelenu do toho zahradního domku, a hned také svou krásnou pannu poznal. A ta mu vypravovala, jak jí ta babice čarodějnice po hlavě do řeky shodila a potom krále podvedla, že ony byly tři sestry, dcery královské, a ona z nich nejmladší, a že je ta babice zaklela v tom hustém lese, kde

král tu jabloň našel. „Já jsem sice již na svobodě,“ pravila, „ale mé sestry ty musejí ještě tak dlouho co bílé holubice po světě lítati, dokud ta babice bude na živě.“ A hned tu také oknem přiletěly dvě bílé holubičky, sedly své sestře na ramena, vrkaly a třepetaly křidélkami radostí, že již je vysvobozena. Tu se ten král vclice rozhněval, poručil tu babu čarodějnici lýkovými provazy svázati, aby jim neutekla; pak dal vytopiti pec až do žhava, tu, v kteréž ona tu bílou holubici spálila, a vhoditi ji tam, až z ní nezůstalo nic než uhel. A tu se také hned ty bílé holubice v krásné panny proměnily a všechny ty tři sestry se objímaly a plakaly velkou radostí, že jsou již vysvobozeny. Pak dal král vystrojiti novou, hlučnou svatbu, a nebylo mu již při ní v srdci ouzko, ale byl vesel a rád se svou mladou a krásnou chotí. A potom byli spolu šťastně živi mnohá leta, a jestliže neumřeli, jsou ještě po tu dobu.

Ale copak dělaly potom ty druhé dvě panny? Inu můj božíčku! Když byly tak krásné a k tomu královské dcery, vdaly se, a byly také šťastny.

RARÁŠ A ŠETEK

I

V Běcharech byl jeden sedlák, říkali mu kmotr Palička. Ten jednou šel do Kopidlna na trh a našel v poli pod hruškou kuře; bylo černé a zmoklé, trásl se zimou a típalo. Kmotr Palička je vzal pod plášť a dal doma za kamna, aby uschlo, a pak je pustil na dvůr mezi jiné slepice. V noci, když už všecko spalo, slyší Palička najednou v komoře něco šramotit, a hned nato nějaký pronikavý hlas, napolou člověčí, napolou slepičí: „Pantáto, přinesl jsem vám brambory!“ Hospodář skočil s postele a běžel do komory, co to. I vidí ohnivě kuře a tři hromádky zemčat; lítalo s hromádky na hromádku. – „Fí, neplecho!“ odplivnul sedlák uleknutím, bouchl dveřma a šel zas lehnout; ale starostí nemohl do rána spát, už věděl, co si domů přinesl. Ráno pak, když se rozednilo, všechny ty brambory do hnoje

vyházel. Druhou noc zase slyší: „Pantáto, přinesl jsem vám pšenici, žito, ječmen!“ – Sedlák už nešel se dívat, co to, ale třásl se strachem jak osika, i neustále se modlil: „Vysvobod' nás od zlého!“ A jakmile začalo svítat, vzal lopatu a chvoště a zas to obilí všecko vyházel a vymetl, aby tam ani zrnka nezůstalo. Byl celý zarmoucený; nevěděl, jak si pomoci, a taky se bál, aby si toho ze sousedů nikdo nevšimnul. Ale sousedé všimli si toho přec: viděli v noci něco k Paličkovům do stavení lítat, jak plamenný víšek, a nezapálilo; a ve dne zpozorovala sousedka taky to černé kuře na dvoře mezi slepicemi. Tu hned byla po vsi jedna řeč: že kmotr Palička se čertu zadal. Někteří povážlivější kroutili hlavou; odjakživa ho znali za bohabojného i za poctivého, a umínili sobě, že mu dají výstrahu. Přišli tam, a on jim upřímně všecko pověděl, co a jak, i žádal jich, aby mu poradili, co dělat. – „Jaká rada,“ povídá jeden mladý sedlák. „Zabíte tu potvoru!“ A hned sám popadl polínko a po kuřeti jím uhodil. Ale v tom okamžení vskočilo mu kuře na hřbet a tak ho tepalo jako polenem, a při každé ráně volalo:

„Já jsem Raráš! – Raráš! – Raráš!“

Potom radili někteří Paličkovi, aby se odtud vyprodal a jinam přestěhoval, že Raráš zůstane v tom stavení. Sedlák se toho hned chytil a hledal kupce: ale nikdo mu stavení s Rarášem nechtěl koupit; Palička pak si zas umínil, stůj co stůj, že se Raráše musí zprostit. Prodal obilí, dobytek i všecko, čeho nevyhnutelně nepotřeboval, i koupil si jiné stavení v druhé vsi a stěhoval se tam. A když potom už naposledy přijel s vozem, a škopky, necky, brány a jiné takové nářadí naložil, šel a sám si své doškové stavení zapálil – byloť o samotě, a nikomu se nemohla škoda stát. Potom práskl bičem a chtěl jet; zatím se ještě jednou ohlídl na své stavení, jak chytalo, a povídá: „Shoř si tam, neplecho! Za to místo přec ještě něco utržím.“ – „Che-che-che!“ ozvalo se něco vzadu na voze. Palička koukne – na hrabici tam sedělo to černé kuře, zatřepalo křídla a začalo si zpívat:

„Už se stěhuju, už tu nebudem,
už tu nebudem, už odtud půjdem;

už tu nebudem, už se stěhujem,
už se stěhujem: jinde krást budem!“

Kmotr Palička zůstal, jako by ho byl hrom omráčil. Už nevěděl, co si počít. Potom jemu připadlo, zdali by si Raráš nedal říci a sám neodešel, kdyby jej dobře krmil. I nařídil ženě, aby mu dávala talíř dobrého mlíka a tři buchty k tomu. Raráš měl se dobře, ale nezdálo se, že by se chtěl odtud hýbat. Jednou navečer přijel pacholek z pole domů a vidí na schodech ty tři buchty, co tam selka položila Rarášovi. Měl hlad, i přitočil se a jednu snědl. „Lepší když já ji sním nežli ta obluda,“ povídá sobě sám. Ale v tu chvíli už mu seděl na zádech Raráš a křičel:

Jedna bušta! – druhá bušta! –
třetí buštu Vašek sněd!“

A přitom po každé jemu takovou ránu vsadil do zad, že pacholek potom dlouho ještě měl modřiny. Ráno když Palička vstal a šel pacholka budit, našel ho celého ztlučeného, sotva že se mohl hýbat. A když se dověděl, co a jak, šel k Rarášovi a prosil ho, aby se od něho vystěhoval, že sice žádný pacholek nebude chtít u něho sloužit. – „Che, che, che!“ zachechtal se Raráš a řekl:

„Dones mne tam, kdes mne vzal,
nebude mi tebe žal!“ –

Sedlák vzal hned na sebe plášť a donesl kuře zas pod tu hrušku, kde je našel, a Raráš potom už ho nechal.

II

V Liběnicích v ovčárně zdržoval se taky Raráš, ale tu mu říkali Šetek. Vypadal jako malý klouček, jenže měl na rukou a na nohou pazourky; a mnoho veselých kousků si tam o něm vypravují. Rád

škádlíval psy, kočky a moráky, a taky pacholkům a děvečkám nikdy nic dobrého neudělal, a kde co podtají kutili, všechno vyzradil. Proto taky čeládka psí hubu měla na něj, ale bála se jemu co udělat, aby se nepomstil; a taky hospodář ovčák nic nedal na něj dopustit, a to proto, že za ten celý čas, co Šetek byl v ovčárně, ovce žádná ani nezastonala. –

V zimě sedával Šetek obyčejně na kamnech, ohříval se; a když děvečka do světnice přinesla plévy, aby je spařila, vždycky jí s kamen do škopka na ně skočil, říká: „Šup na plévky!“ Ale jednou zle se opálil. Děvečka přinesla škopek jak obyčejně; ale venku do něho nalila vařící vody a jen povrchu plevami posypala. „Šup na plévky!“ povídá si Šetek, a hup!, ale v tom okamžení byl zas už venku ze škopka, křičel a svíjel se bolestí – a čeládka se smála, až okna řinčely. Ale Šetek toho děvečce nedaroval. Jednou když lezla na půdu po žebříce, zapletl ji do něho tak, že jí musili přijít na pomoc, a měli co dělat, aby ji z žebříka zas vypletli!

V létě spávali ovčákovi čeledínové na půdě. Jednou v noci tam přišel taky Šetek, vylezl do polou žebříka a škádlil psy, co tu pod poklopem leželi na dvoře. Nastrkoval jim jednu nožku po druhé a pokřikoval neustále na ně:

„Jedna nožka – dvě nožky!
za kterou mě chytíš?“

Psi štěkali, mohli se vzteknout. Pacholky potom už mrzelo, že jim nedává pokoje; jeden vstal, vzal otep slámy a na Šetka ji hodil i shodil jej tou otepi s žebříku dolů. Psi hned na něj a zle ho přivítali, sotva že jim vyvázl ze zubů. Pacholek věděl, že ho pomsta nemine, a proto se měl před Šetkem na pozoru, zdaleka se mu vyhýbal; ale nic mu to nebylo platné. Jednou pásl u louky na občinách a sedl si na louce za kupku sena. Najednou strhne se mu nad hlavou šumot, a než se vzpamatoval, měl celou kupku sena do vlasů zamotanou. Pacholek dal se do křiku, sekáči se sběhli, ale dělej co dělej, seno mu z vlasů nemohli vyplést: tak mistrně bylo jedno s druhým stočeno.

Pacholek musil si dát hlavu do hola ostríhat. A když potom zase na pastvu hnal a přišel na občinách pod planou hrušku, seděl na ní na vršku Šetek, strouhal mrkvičku a posmíval se jemu: „Holej! – holej! – holej!“

III

V Načeradci byla jedna šafářka, ta měla taky Šetka. A poslouchejte, jak ho dostala. Přišel tam jeden člověk a prodával šafáři starou ručnici. Šafář nechtěl jí koupit. „Co bych s ní dělal?“ povídá. „Nemám peněz nazbyt.“ – „Vždyť pak mi za ni nedáte než jen tři grešle,“ domlouval se ten člověk. – Šetek se prý nikdy jináč neprodává než za tři grešle. – „Nu když nechcete než tři grešle,“ řekl šafář, „dám vám za ni třeba víc!“ – Ale ten člověk víc nevzal. Šafář ručnici koupil a pověsil v komoře na hřebík. V noci se ručnice ztratila a místo ní byl ve dvoře Šetek. Líhával na peci za kamny, ale nikdo ho neviděl nežli šafářka a pak jedna děvečka. Od té doby, co měli ve dvoře Šetka, krávy ku podivu dojily a žádná nezastonala; proto mu taky šafářka přála a každý den mísku smetánky jemu dávala. Šetek si tu liboval a všelijaké šibalské kousky prováděl. Jednou ta jistá děvečka míchala na lavici v hrnci šustku – někde říkají taky škubánky. Šetek se posadil vedle ní, a když se děvečka někam ohlídla, sáhl do hrnce pro kousek šustky a šup do huby! Děvečka to zpozorovala a pleskla ho měchačkou: „Táhneš, neplecho! Co mi ty pazoury do hrnce strkáš?“ Ale Šetek se jí hned za to pomstil. Šafářka ten den ráno přinesla z trhu děvečce nové střevíce a děvečka si je položila na truhlu. Šetek skočil, ty střevíce popadl a na caparty roztrhal. Děvečka dala se do pláče a šla šafářce žalovat. Šafářka přišla, kouká – střevíce byly zas celé!

Pacholci a děvečky nemohli se pro Šetka ani hnout, všecko na ně vyzradil. Když se některý přitočil a kus másla si ukrojil, nebo nějakou homolku do kapsy vstrčil, anebo když děvečka při dojení sobě pod žlab postavila hrneček mlíka: hned to věděla šafářka a s nimi se vadila. Proto ji taky rozkřičeli, že má Šetka v domě, až si to potom už lidi veřejně v celém okolí povídali. Šafářku ty řeči mrzely a ráda

by se byla Šetka zase zbavila, ale nevěděla jak; až jí potom kdosi poradil, aby řekli tomu člověku, co jim ho přinesl, a něco mu dali, aby ho zas odtud vybyl. Když pak ten člověk přišel, dal všude ve stavení nasypat mouky, a pak začal Šetka volat a zaříkávat, aby se odtud vyklidil. Šetek křičel, až hrůza, nechtělo mu se, ale musil přec. A bylo vidět stopu jako od psí nohy, jak ze světnice přes síň a po schodech nahoru na půdu ťapal až k vikýři. Pak ho šafářka už nikdy nespatriila ve dvoře.

IV

Kmotr Pyskáček byl sedlák ve vsi Košťálově nejmohovitější. Měl polí a luk hojnost, stavení jako klec, a jeho sýpky div se pod tíží božího nadělení neprolomily. Ale tak bývá: má-li kdo mnoho, chce mít ještě víc; a kmotr Pyskáček chtěl mít beze vší práce hodně mnoho. I umyslíl si, že si vychová Šetka, aby mu nosil peníze. Vzal vejce od černé slepice a zašíl si je do košile pod levé paždí, a tak s ním chodil devět dní, každý den přes devět mezí, nemyl se, nečesal, ani nemodlíl, až se mu devátého dne z toho vejce skutečně vylíhl Šetek.

Nyní nastaly Pyskáčkovi zlaté časy: peněz dost, ani nevěděl, co s nimi počít. Boural a stavěl a kupoval, kde co bylo na prodej; jedl a pil, co hrdlo ráčilo, a přitom nosil hubu výše nežli nos; své koně krmil chlebem a napájel pivem; ale když k němu do statku přišel žebrák a žádal za svatou almužnu, zle se na něj obořil a nuzných holot mu nadal. Ale žádná radost není bez smyčky. Čím více se kmotr Pyskáček nadýmá a chudými povrhoval, tím nezbednější byl taky Šetek a mnoho mrzutostí mu doma nadělal.

Jednou tam přišel jeden chalupník a prosil Pyskáčka, aby mu půjčil do žní korec žita; a když mu to Pyskáček zpuřně odepřel, rozhorlíl se chalupník a prohodil něco o nespravedlivě nabytém jmění. Tu se Pyskáček náramně rozzlobil a poštvál na něj domácího velkého psa, takže s nouzí chalupník ušel ze dvora. Druhý den nato jel Pyskáček na trh s obilím, a když se potom k večeru zase domů vracel, vyběhla proti němu jeho žena, lomila rukama, naříkala a žalo-

vala, že jim Šetek zakousl synáčka v kolíbece. Sedlák zůstal, jako by mu byl nůž do srdce vrazil; byloť to dítě jeho potěšení. Od té doby kudy chodil, hlavu věsil; přemýšlel, jak by toho zlého hosta z domu vypudil.

Jednou potká kolinského žida Abrahama. „He, phane Physkháčku, nyc na phrodej?“ ptal se ho žid. Pyskáčkovi jako by se v hlavě bylo zablesklo. „Může bejt,“ povídá, „pojď, žide, se mnou.“ A za chvíli nesl žid od Pyskáčků z domu na zádech peřinu svrchnici a byl rád, že lacino koupil. Ale nedošel ani ke vratům na dvoře, tu začalo něco v peřině židem sem tam lomcovat. Žid se dal do křiku: „Vaj! vaj!“ hodil peřinou na zem a utíkal ze vrat, jako by mu hlava hořela. Selka byla do peřiny zašila Šetka, aby jej žid odnesl; ale zmýlila se. Šetek z peřiny se vydrápal a několika skoky byl zase na záhrobcí, kde obyčejně sedával, blýskal očima a cenil zuby, a nikdo k němu nablízko nesměl ani přistoupit, aby mu na hlavu neskočil a se nepomstil.

Pyskáček byl by se nyní rád s někým ze sousedů poradil, co dělat, ale každý se mu vyhýbal, ani ten žebrák, kterého dříve ze dveří vyhnal, nechtěl s ním mluvit. Pyskáček připovídal velké peníze tomu, kdo by mu Šetka z domu vypudil. Konečně se našla nějaká baba. Přišla, postavila se před záhrobec, udělala svěcenou křídou okolo sebe kolo a začala Šetka zařikávat, aby se z domu vystěhoval. Šetek se nadul, takže mu chlupy jako štětiny stály, a vyčetl babě všechny hříchy, co jich jakživa od mladosti až do té chvíle natropila. Baba hanbou utekla. Pak přišel nějaký starý myslivec; povídali o něm, že více umí, než zajíce střílet. Ale ani ten nic nepořídil; musil taky Šetkovi ustoupit. Konečně se přihlásil nějaký mladík, nikdo ho neznal, kdo je a odkud je. Šetek vida ho, počal se na záhrobcí krčit – nevěděl nic na něj, co by mu vyčetl; pak jedním skokem ze záhrobce dolů, ze dveří a ten tam; víc už nepřišel. Ale třetí noc nato vypukl u Pyskáčků náramný požár, a celé to stavení, chlěvy, stodola, sýpka – všechno lehlo popelem, a co nemohlo shořet, rozsypalo se. Lidi, kteří při tom ohni byli, vyprávěli, že viděli něco jako plamenný víšek se střechy na střechu lítat: kam to dopadlo, všechno hned bylo v ohni – byl to ten Šetek.

Když pak sedlák potom po ohni všecko své jmění si spočítal, co mu zůstalo, bylo to zrovna zas tolik, jako měl tehdáž, když si byl umínil Šetka vychovat.

V

Jednoho chudého poctivého sedláka potkalo veliké neštěstí: potlouklo mu na poli, takže ani stébla nezůstalo celého. Ubohý sedlák chodil okolo své zmařené naděje, div že si nezoufal. Tu ho potká nějaký člověk, zastaví ho a povídá: „Sedláče, nevzal byste mne do služby za pacholka?“ Sedlák se na něj podíval a řekl: „Sám nebudu mít co jíst: tuhle je má letošní žeň!“ a přitom ukázal na potlučené pole. – „Jen mě vemte přec,“ domlouval se ten člověk; „věru, nebudete toho litovat.“ Byl to Raráš. Sedlák si dal potom přece říci a vzal ho.

Když přišli domů, povídá pacholek: „Sedláče, já pojedu do mlejna.“ – „Copak chceš mlít?“ řekl sedlák. „Nemám ani zrnka obilí.“ – „Ale máte ve stodole na patře slámu, jen mi půjčte dvanáct pytlů.“ – „Nu, jestliže z té slámy něco nameleš – spánembohem!“ – Pacholek šel, nadělal ze slámy řezanky, naměřil jí do pytlů, naložil na vůz a jel. Když přijel do mlýna, bylo už pozdě na noc a hodně tma. Mlynář měl na sýpce v pytlích naměřeno dvanáct korců žita, co nakradl mlečům; chtěl to vézt ráno na trh. Raráš přesypal to žito do svých pytlů a jemu tam nasypal své řezanky. Pak semlel, dal měřičné a jel domů.

Sedlák měl pár koní, ale byly tak špatné, že sotva nohy vlekly. Jednou musil pacholek s jinými pacholky na panskou robotu; měli dříví z lesa vozit. Druzí pacholci si dělali z něho a z jeho pána pro ten špatný potah posměch, a když nakládali, přihodili mu tři těžké dubové špalky na vůz nad jeho náklad; chtěli, aby s vozem uvázl v bahně; bylať velmi zlá cesta. Pacholek to dobře věděl, ale dělal se nevěda. A když přijeli do těch mokřin, kde myslili, že uvázne, šel pacholek za vozem a pomáhal trochu rukou, a koně vyjely tak lehkou, jako by táhly prázdný vůz. Všickni pak ostatní pacholci v tom bahně uvázli, potrhali postranky, musili jeden druhému připrahat a pachtili

se až do noci, než mohli vyjet. Raráš se jim vysmál, nechal jich v bahně a jel dál.

Brzy potom některý den povídá pacholek: „Sedláče, nechtěl byste si nějaké lepší koně za ty mrchy koupit?“ – „Což o to,“ řekl sedlák, „ale zač?“ – „Však já se postarám, chcete-li.“ A sedlák přivolił. Pacholek šel a ty dvě staré mrchy zabil; potom je stáhl, vzal kůže na rameno a nesl je do hospody. Když tam přišel, už se hodně setmělo. V hospodě bylo hluku i kouře dost; na stole svíčka a mnoho sklenic, plných i neplných, a při jedné seděl zdejší koželuh. „Pan-táto, kupte ty kůže,“ povídá pacholek koželuhovi. – „Koupil bych, ale nemám s sebou dost peněz.“ – „Já půjdu s vámi domů,“ řekl pacholek, „věru, že se smluvíme.“ Koželuh se zdvihl a šel. Koželuh měl hezkou ženu, a když večer co večer sedával v hospodě, strojívala zatím koželuhová panu správci doma večeri, aby muž nevěděl. Právě tam zas čekal pan správce na večeri, když koželuh zatloukl venku na vrata. Koželuhová vyšla na dvůr: „Kdo to?“ – „Já, otevři!“ – Koželuhová div neupadla leknutím; ale hned se vzpamatovala a povídá: „Nehněvej se, mužičku, zapoměla jsem ve světnici klíč.“ Poté běží do světnice: „Pro pána krále, jemnostpane! Schovejte se, muž jde domů.“ Pan vrchní vskočil do staré prázdné almary, a koželuhová ho zavřela a klíček vytáhla; potom šla otevřít. Koželuh přišel, prohlíží kůže: „Nu co za ně?“ – „Dejte mi za ně tuhle starou almaru.“ – „Hm! když se ti líbí, spánembohem!“ usmál se koželuh. – „Pro pána krále! Muži, nedávej jí, je to památka po nebožce babičce – požehnání nám ujde z domu, dáš-li ji pryč.“ – „Mlčíš mi! Nevídáno – staré rámotí.“ Žena začala křičet, muž se rozzlobil a dal jí pohlavek a pacholek almaru odnesl.

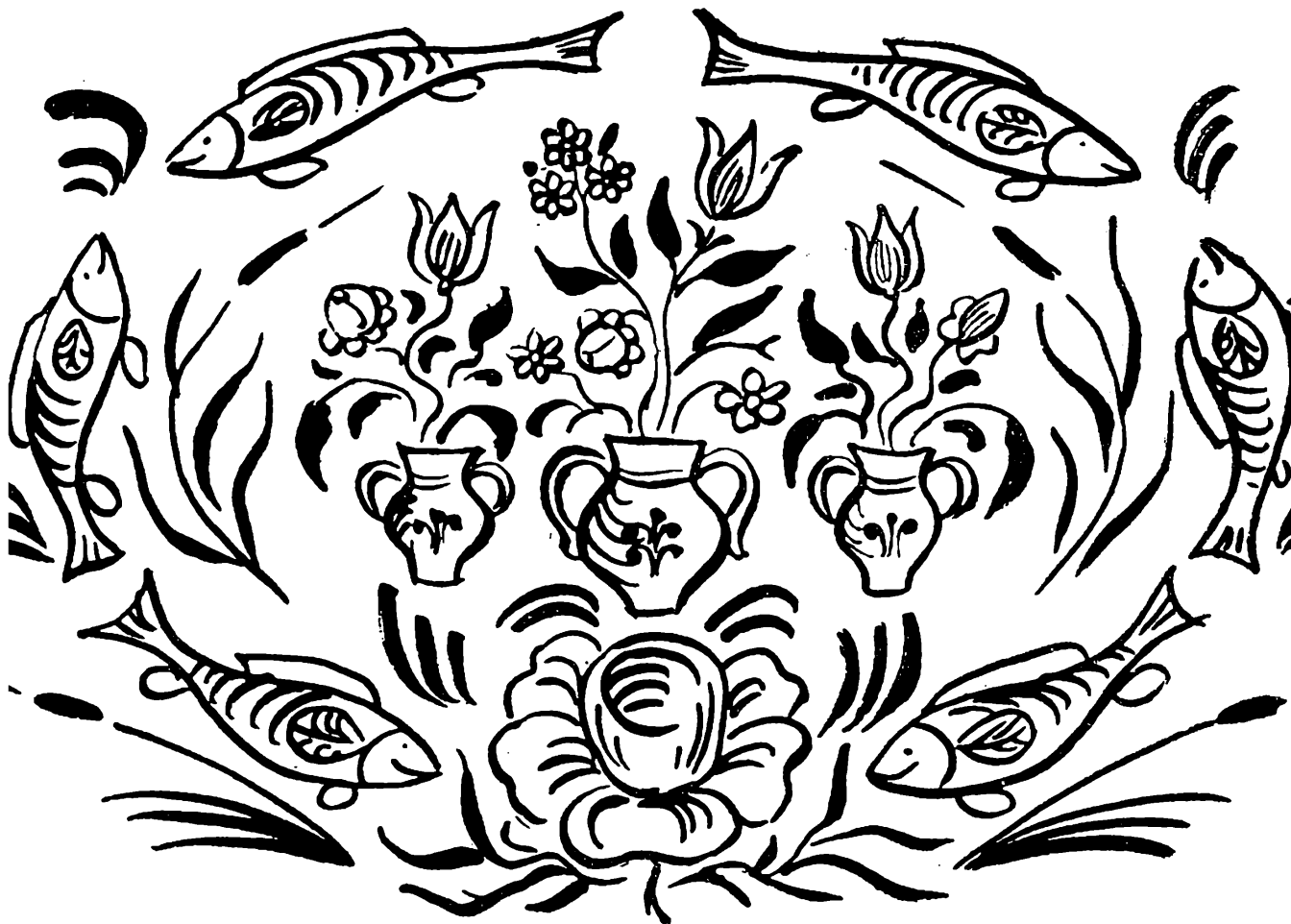
Nesl ji za ves až na most ke mlejnu. Kola klapaly a voda pod splavem hučela. Pacholek postavil almaru na zábradlí a povídá: „Nestojíš za to, abych tě dále nes.“ Pak zaklepal na dvířka: „Brachu, jářku, umíš plovat?“ – Pan vrchní v almaře sedal do prošení, aby ho pustil, že mu dá sto kusů dukátů. „Sem s nimi!“ řekl pacholek, otevřel almaru a pan vrchní mu dukáty vysázal na klobouk. „Děkuj pánu bohu, žes tak lacino ušel,“ řekl pacholek a shrábl

peníze; „po druhé nelez do cizích almar, aby se ti něco horšího nepříhodilo!“ A pan vrchní se zařekl, že do nejdelší smrti ke koželuhovům nepůjde.

Potom Raráš almaru vzal a nesl ji zas koželuhovům zpátky. „Aby panímámě nekrvácelo srdce,“ povídá, „tuhle vám zas tu almaru nesu; já se rozmyslil, dejte mi třeba peníze, anebo mi ty kůže vraťte.“ Koželuh se s ním smluvil a šel do komory pro peníze. – „Škořápka prázdná, čert jádro sněd,“ pošeptal pacholek koželuhové. – „Pro pána krále! Snad jste mu něco neudělal?“ – „Neudělal, ale udělám,“ řekl pacholek, „budete-li almary před mužem zavírat.“ – Zatím koželuh přišel a vysázel peníze na stůl. – „Věru, pantáto, máte to hodnou panímámu. Mám prý se u vás přimluvit, abyste sedával doma a nechodil do hospody, že prý vám leckdys upeče k večeři kuřátko. Dnes vám ho taky upekla, ale bojí se, že se budete hněvat.“ – „Hm, což bych se hněval? Jen sem s ním!“ řekl koželuh. – „Jděte, panímámo, jděte, přineste to z trouby.“ – Koželuhová musela jít a kuře přinést, co upekla panu vrchnímu. Muž byl rád, že mu tak žena přeje, a umínil si, že do hospody chodit nebude; a žena byla ještě radší, že tak pěkně vyvázla, i zařekla se, že do nejdelší smrti nebude nikomu kuřátko píkat, aby muž nevěděl.

Tak Raráš opatřil sedlákovu peníze. Sedlák si koupil mladé koně, zřídil si pěkně hospodářství, a dokavad měl toho pacholka u sebe, nikdy mu na ničem nescházelo. Ale pacholek taky nebyl ve stravě vybíračný, všecko rád jedl, co mu dali; jenom hrachu nechtěl jíst, a to proto, že je na každém zrníčku kalich.

VODNÍK

I

V Praze v Podskalí často prý ho vídali k večeru na vorách. Za dne vyvěšoval nad vodou pěkné červené pentličky; jakmile se těch některé dítě dotklo, hned bylo ve vodě a utopilo se. Přívozníci už je znali a říkali doma: „Vyskakují zase pentličky; ať děti k vodě nechodí!“

*

Vodník chodíval také na jarmarky, a dobře už ho znali: míval zelený kabát, z levého šosu mu kapalo, u levé ruky mu scházel palec a huhňal. Prodavači na jarmarce rádi ho viděli, a zvláště ševci, volající na něj, aby jim dal počinek. Jemu prvnímu nejraději prodávali, protože měli potom v odbytu štěstí. Navečer chodíval Vodník někdy také do hospody na pivo, a tu se vždycky šenkýřky těšily: „Ten

zelený pán sem jde, to budeme mít moc lidu!“ Kamkoli přišel, vždycky se tam sešlo přemnoho lidu; ale vždycky také o půlnoci nastala pranice a někdo v ní byl zabit.

*

Jednou prý ho chytili na nastražená lýka, ve kterých se prý nemůže hnouti. Tu začal žalostně prositi: „Ach, jen mne pusťte, jen mne pusťte, jen tentokrát mne pusťte! Už nikomu neublížím.“ A když ho pustili, dal se do hlasitého smíchu a žbluňk do vody!

II

Žena Vodníková vycházela také častěji z vody ven, říkali jí Sára. Jedna chalupnice seznámila se s ní a měly se rády; žena Vodníková často ji navštěvovala, a když chalupnice s ní chtěla mluvit, vyšla jen k vodě a zavolala: „Sára!“ a Vodníková hned se jí ozvala a vyšla z vody ven. Potom chalupnice slehla a udělala Vodníkovu ženu svému dítěti kmotrou.

Když pak to dítě povyroستlo, vzala je jednou žena Vodníková s sebou do svého domu. Přišly k vodě, Vodníková mrštila proutkem na vodu a udělaly se dolů schody jako do sklepa. Vodník nebyl doma a v jeho stavení vidělo to dítě na stole celou řadu pokliček i ptalo se, co to. Vodníková odpověděla: „Nesahej na to; jsou pod tím duše utopených.“ Ale když Vodníková poodešla, dítě ve zvědavosti své přece jednu pokličku pozvedlo a jedna duše odtud vyletěla. Když potom Vodníková zase přišla, hned poznala, co se stalo, a honem vyvedla dítě z vody ven, prve nežli by Vodník přišel, aby ho snad proto neutopil.

III

Jednou prý také nějaká děvečka u Vodníka sloužila. Měla na práci hospodářství. Ale kdykoli Vodník odcházel, vždycky jí přikazoval, aby žádné pokličky s hrnců nesundavala. A bylo tam mnoho

hrnců pokličkami přikrytých. Děvečka byla zvědavá, a chodíc okolo, klepala na hrnce, a zdálo se jí, že jsou všechny prázdné; až když potom na poslední hrnec zaklepala, něco se jí tam ozvalo a zapísklo. I odkryla pokličku a z hrnce vyletěla dušička a děkovala jí, že ji vypustila z vězení. „A já se ti za to odsloužím, že budeš šťastná.“ Potom, když Vodník se vrátil, hned to poznal, řka: „Tys odkryla pokličku!“ Děvečka dala se do prošení, aby se nehněval, a on jí to sice odpustil, ale musila hned od něho ze služby jíti.

JEZINKY

I

Byl jelen, měl zlaté parohy a zůstával pod lesem v jedné chaloupce s malým šmolíčkem. Každý den chodil na pastvu, a když odcházel, napomínal šmolíčka: „Kdyby někdo přišel, neotvírej nikomu.“ – „Však já sem nikoho nepustím!“ říkal šmolíček.

Jednou taky byl jelen na pastvě a šmolíček doma sám. Tuk ťuk ťuk! klepal někdo venku na dveře. – „Kdo to?“ zeptal se šmolíček. – „Och zima, zimička!“ ozvaly se venku nějaké hlásky:

„Šmolíčku, šmolíčku,
otevři světničku:
až se ohřejeme,
hned zase půjdeme.“ –

„Já nikomu nesmím otevřít,“ řekl šmolíček a neotevřel. – „Dobřeš udělal,“ pochválil ho za to jelen, „byly to Jezinky: kdybys jim byl otevřel, byly by tě vzaly.“

Druhý den, jakmile jelen odešel, ťukal zas někdo na dveře. –
„Kdo to?“ –

„Och zima, zima!
Šmolíčku, šmolíčku,
otevři světničku:
až se ohřejeme,
hned zase půjdeme.
Och zima, zimička, zima!“ –

„Ubožátka, jak se tam venku zimou třesou,“ řekl šmolíček; „snad přece nejsou tak zlé? Já jim trošku pootevřu, aby se ohřály – jen trošičku, co by sem dva prstíčky vstrčily!“ – Šmolíček pootevřel dveří a Jezinky vstrčily tam napřed své prstíčky, potom hned celé ruce a už byly všechny tři ve světničce, milého šmolíčka vzaly a utíkaly s ním z chaloupky pryč do lesa. – „Ouvej, ouvej!“ plakal šmolíček, i vzpomněl si na jelena a volal:

„Za vrchy za doly
mé zlaté parohy,
kde se pasou?
Šmolíčka holečka
Jezinky do lesa nesou!“

Na štěstí pásl se tam někde jelen, a jak ho zaslechl, cupity cupity přes hory přes doly – už tu byl. Jezinky jak zahlídly zlaté parohy, nechaly šmolíčka a ty tam. – „Zdali jsem ti neříkal, abys nikoho nepouštěl?“ domlouval mu jelen. „Vezmou-li tě Jezinky ještě jednou, tehdy mne nevolej na pomoc!“

Po nějakém čase, když byl šmolíček opět sám doma, přišly zas Jezinky a ťukaly na dveře:

„Šmolíčku, šmolíčku,
otevři světničku.“

„Och, však já vás už znám!“ řekl šmolíček. „Neotevřu – rády byste mě zas odnesly?“ – „Šmolíčku, šmolíčku, nic se neboj, my ti nic neuděláme, ale zima nám je, zima! Rády bychom se u vás ohřály: až se ohřejeme, hned zase půjdeme.“ A tak dlouho prosily, prosily a plakaly, až ho uprosily, že jim pootevřel; a Jezinky hup! do světničky, šmolíčka popadly a z chaloupky s ním do lesa. – „Och, ouvej, ouvej, kýž jsem byl poslechl, co mi zlaté parohy radily!“ naříkal šmolíček a začal zas volat:

„Za vrchy za doly
mé zlaté parohy,
kde se pasou?
Šmolíčka holečka
Jezinky do lesa nesou!“ –

Však darmo volal, jelen ho neslyšel. Zatím Jezinky šmolíčka si donesly domů, zavřely ho do sroubku a dobře ho krmily, aby ztloustl – chtěly si ho potom upect. A když mysly, že už je dost tučný, přišly k němu:

„Šmolíčku, šmolíčku,
natáhni ručičku
a vystrč ze sroubku
prstejček ven.“ –

Šmolíček vystrčil malou škulinkou ven prstejček a Jezinky ho řízly do prstejčku, až krev tekla. „Už je dost vykrmený!“ řekly, vzaly ho ze sroubku, položily na korýtko a nesly do pece. Šmolíček plakal a prosil, ale nebylo nic platno. I vzpomněl si zas na svého jelena a volal:

„Za vrchy za doly
mé zlaté parohy,
kde se pasou?
Šmolíčka holečka
Jezinky do pece nesou!“

Cupity cupity přes hory přes doly! – a jelen byl tu, nabral šmolíčka na své zlaté parohy a donesl ho domů do chaloupky.

Potom už šmolíček vždycky poslouchával jelena a nikdy nikomu neotevřel, a Jezinky potom už taky nikdy víc nepřišly.

II

Byl jeden chudý hoch sirotek, neměl otce ani matky, a musil jít sloužit, aby byl živ. Dlouho chodil, nikde nemohl služby najít; až jednoho dne přišel k nějakému stavení o samotě pod lesem. Na prahu seděl starý dědoušek, měl místo očí v hlavě tmavé důlky; kozy v chlívku mečely a dědoušek řekl: „Rád bych vás, ubohé kozičky, na pastvu dovedl, ale nemohu, nevidím; a nikoho nemám, abych ho s vámi poslal.“ – „Dědoušku, pošlete mne,“ ozval se hoch, „já vám ty kozičky budu pást a vám taky rád posloužím.“ – „Kdopak jsi? A jak se jmenuješ?“ A hoch mu všechno pověděl, a že mu říkají Janeček. – „Dobře, Janečku, vezmu tě; a nejdříve mi ty kozy na pastvu vyžeň. Ale tam na tu hůrku v lese jich nevod: přišly by na tě Jezinky, uspaly by tě a pak by ti vyloupaly oči, tak jako mně to udělaly.“ – „Nic se, dědoušku, nestarejte,“ odpověděl Janeček, „mně Jezinky oči nevylopají.“ Poté pustil kozy z chlívka a hnal je na pastvu. První a druhý den pásl pod lesem; ale třetího dne řekl sám sobě: „Což bych se bál Jezinek? Poženu, kde je lepší pastva.“ Pak si uřízl tři zelené proutky ostružiny, schoval do klobouka, a hnal kozy zrovna do lesa na tu hůrku. Tam se kozy rozběhly po pastvě a Janeček si sedl do chládka na kámen. Dlouho nesesedl, a nenadále, kde se vzala, tu se vzala, stála před ním krásná panenka, celá bíle oblečená, vlasy po zádech pěkně rozčesané, černé jako havran, a oči jako trnky. „Pozdrav pán Bůh, mladý pasáčku!“ povídá. „Hleď, jaká to jablíčka rostou v naší zahrádce! Tu máš, jedno ti dám, abys taky věděl, jak jsou dobrá.“ I podávala mu krásné červené jablíčko. Ale Janeček věděl, kdyby to jablíčko vzal a snědl, že by usnul a že by mu potom oči vyloupala; i řekl: „Děkuju pěkně, krásná panenko! Můj hospodář má v zahradě jabloň, rostou na ní ještě pěknější

jablíčka; dost jsem se jich najedl!“ – „Nu když nechceš, nebudu tebe nutit,“ řekla panenka a odešla. Za chvíli přišla jiná, ještě krásnější panenka, měla v ruce pěknou červenou růži a řekla: „Pozdrav pán Bůh, mladý pasáčku! Hleheď jakou jsem tamhle na mezi utrhla krásnou růžičku! A jak pěkně voní! Přivoň si taky!“ – „Děkuju pěkně, krásná panenko! Můj hospodář má v zahrádce ještě pěknější růžičky; navonil jsem se dost!“ – „Nu když nechceš, nech tak!“ řekla panenka celá rozhněvaná, obrátila se a zas odešla. Po některé chvíli přišla třetí panenka, nejmladší a ze všech nejkrásnější. „Pozdrav pán Bůh, mladý pasáčku!“ – „Děkuju pěkně, krásná panenko!“ – „Věru, švárný jsi hoch,“ řekla panenka; „ale byl bys ještě hezčejší, kdybys měl vlásky pěkně učesané: pojď, já tě učesám!“ Janeček neříkal nic; ale když panenka k němu přikročila, aby ho česala, vzal s hlavy klobouk, vytáhl z něho jeden proutek ostružiny a šup! uhodil panenku po ruce. Panenka dala se do křiku: „Och, pomozte, pomozte!“ začala plakat a s místa se nemohla hnout. Janeček nedbal nic na její pláč a svázal jí ostružinou ruce. Tu přiběhly ty druhé dvě panenky, a vidouce sestru chycenou, začaly Janečka prosit, aby ji jen rozvázal a pustil. „Rozvažte si ji samy!“ řekl Janeček. – „Och, nemůžeme; máme měkounké ručičky, popíchal bychme se!“ Ale když viděly, že hoch jinak nechce, šly k sestře a chtěly ostružinu rozvázat. Vtom Janeček přiskočil a šup! šup! uhodil je taky proutkem a pak jim oběma svázal ruce. „Hleďte, mám vás, vy zlé Jezinky, co jste mému hospodáři vyloupaly oči.“ Poté běžel domů k hospodáři a řekl: „Dědoušku, pojďte, našel jsem někoho, kdo vám zas oči vaše dá!“ A když přišli na tu hůrku, řekl té první Jezince: „Teď mi pověz, kde jsou dědouškovy oči? Nepovíš-li, vhodím tě tuhle do vody!“ – Jezinka se vymlouvala, že neví, a Janeček ji chtěl vhodit do řeky, co tam pod hůrkou tekla. – „Nech mne, Janečku, nech mne!“ prosila Jezinka. „Já ti dědouškovy oči dám.“ I vedla ho do jedné jeskyně, kde byla veliká hromada očí, velikých i malých, černých, červených, modrých i zelených, a dvě z té hromady mu vybrala. Ale když Janeček je dědouškovi vsadil, začal ubohý naříkat: „Och běda, běda, to nejsou moje oči; vidím samé sovy!“ Janeček se rozhněval, Jezinku

popadl a vhodil do vody. Potom povídá té druhé: „Pověz ty, kde jsou dědouškovy oči?“ Ta začala se taky vymlouvat, že o nich neví; a když jí hoch pohrozil, že ji taky do vody vhodí, vedla ho zas do té jeskyně i vybrala mu dvě jiných očí. Ale dědoušek zase naříkal: „Och, to nejsou moje oči; vidím samé vlky!“ I stalo se druhé Jezince tak jako té první – jen se nad ní voda zavřela. – „Pověz mi ty, kde jsou oči dědouškovy?“ řekl Janeček té třetí nejmladší Jezince. Tu ho taky vedla k té hromadě v jeskyni a dvě oči mu vybrala. Ale když byly vsazeny, zase dědoušek bědoval, že to nejsou jeho oči, prý: „Vidím samé štiky!“ Janeček vida, že ho též obelhala, chtěl ji taky utopit, ale Jezinka prosila ho s pláčem: „Nech mne, Janečku, nech mne! Já ti ty pravé dědouškovy oči dám.“ I vybrala je ze spodu celé hromady. A když je Janeček dědouškovi do důlků vsadil, vykřikl dědoušek radostně: „To – to jsou moje oči! Chvála pána Bohu, teď zas dobře vidím.“ Potom Janeček a ten dědoušek byli spolu dobře živi: Janeček pásal kozy a dědoušek dělal doma syrečky, a pak je spolu jedli. A ta Jezinka potom už nikdy víc na té hůrce se neukázala.

DIVÉ ŽENY

Divé ženy jezdívaly za starodávna v noci po lesích na hon. Lidé, kteří blízko lesa zůstávali v chalupách, slyšali často hukot a šumot, vytí a štěkání psů jako při štvání. Jednou při takové štvanicí otevřel jeden chalupník okno a vykřikl ven: „Drž ho, drž ho! A mně taky kus přines.“ Potom asi za hodinu zaťukalo něco na okno a řeklo: „Tu máš, když jsi pomahal štvát!“ A ráno našel chalupník na okně kus zvěřiny.

*

Za starodávna pasačky, když pásly dobytek na poli, nezahálely při tom, jako teď obyčejně zahálejí, ale každá měla pod levou paždí hůl a na ní navlečený kužel a předla na vřeteně. Časem přicházela z lesa k takové přadleně na pole divá žena, vzala jí kužel a vřeteně a předla sama, a napředla tak tvrdý potáč, že z něho bez konce mohli motati, dokud ten, kdo motal, nezaklel.

*

Divé ženy rády tancovaly do kola na lukách, a na tom místě, kde tancovaly, vyrostla po nich vysoká tráva; a po tu dobu, když na lukách někde je viděti kolo z vyšší trávy, říkají lidé, že tu tancovaly divé ženy.

*

Jednoho času přišla k pasačce na pole také divá žena a chtěla, aby s ní tancovala. Pasačka udělala jí to k vůli, a když potancovaly a pasačka chtěla domů hnáti, hodila jí divá žena za ěadra hrst březových listů a pak odešla. Dívka si myslila: „Co bych s tím dělala?“ a vyhodila listů na zem. Ale jeden lístek jí tam přece zůstal, a když děvče přišlo domů, našlo za ěadry dukát.

POVĚST O STUDÁNCE „LITOŠE“

Před dávnými časy chodily se do studánky Litochy koupat tři divé ženy. Jednou šel Holeček za soumraku kolem studánky domů, spatřil je a jedna se mu zalíbila, že stál jako omámený, až ženy zmizely.

Holeček neměl od té chvíle nikde stání. Umínil si, že stůj co stůj tu divou pannu chytí a za ženu domů si ji odnese. Chodil denně ke studánce a čekal v blízké houštině uschován, až konečně třetího dne milé ženy opět přišly.

Sotva se k Holečkovi na doskok přiblížily, vyskočil z houštiny, uchopil svou zamilovanou a uháněl s ní k domovu. Neohlížel se, ani neviděl, kterak druhé dvě ženy náhle v bílé holubice se proměnily a družku svou obletující, volaly: „Lindo, Lindo, Linduše, nepovídej, nač je voda v Litoše!“

Linda se snášela s Holečkem dobře, ale vymínila si, aby jí nikdy nevyčítal, že byla divou ženou; Holeček všecko svatosvatě slíbil.

Jednou byl Holeček přes pole. Linda vyšla ke studánce, rozhledla se po nebi, nabrala do džbánu vody, a když se domů vrátila, kázala čeledi, aby ihned všecko obilí, bylo ještě zelené a sotva půl zrna v klasu, požali a domů svezli. Linda sama byla všude přítomna a v krátké době byla celá ouroda za zelena doma. Holeček uslyšel již na cestě, co se stalo, a lidi mu toho namluvili plnou hlavu.

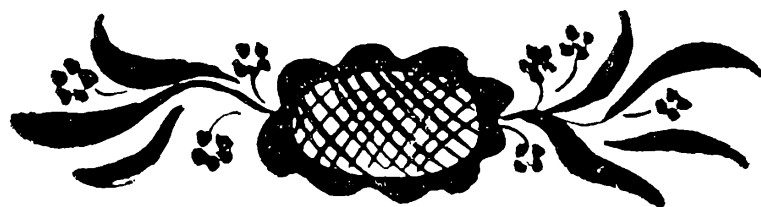
Celý rozhněvaný vešel domů, a když viděl Lindu uprostřed zeleného obilí, anaž mísu hlíněnou v ruce drží a obilí vodou kropí, nemohl se udržet déle a osopil se na ni: „Tys přece jen divous divoký! Cos mi to učinila?“

Lindě vypadla mísa z ruky; pohledla smutně na Holečka, mlčky zalomila rukama a překročivši práh, zmizela.

Tři dni nato přihnalo se velké krupobití a utlouklo všecku ourodu polní, takže nebylo možná ani rozeznat, kde dřív co zaseto bylo.

Tu teprv sedlo Holečkovi na rozum, že Linda nebyla bytostí jako jiní lidé a že předpovídajíc krupobití, aspoň něco zachránit chtěla.

Jaké bylo ale podivení Holečkovo, když přišel pod přístřešek, kde obilí srovnáno bylo. Tu spatřil od saminké země až po hřeben plno velkých, těžkých a jako zlato žlutých klasů a obilí všecko, jako by na poli nejkrásněji bylo dozrálo. Nyní nařikal a bědoval, že Lindu z domu svého vypudil, chodil po lesích, chodil ke studánce, volal Lindu, ale marně. Holeček čekal celé dni a celé noci u studánky a domů se více nevrátil.

O TŘECH PŘADLENÁCH

Byla jedna chudá vdova a měla jen jednu dceru, a té říkali Liduška. A že neměly žádných polí, ba ani jedinké kravičky, živily se přádkem. Liduška byla sice velmi hezké a způsobné děvče, ale měla do sebe tu chybu, že byla náramně líná; a kdykoli měla sednouti ke kolovratu, dala se vždycky do pláče, a když ji matka přece k tomu přivedla, nestálo to její přádlo ani za řeč. Jednou to ale matku již omrzelo, i rozhněvala se a dala jí pohlavek. Tu se dala Liduška do náramného pláče a nářku, až to bylo venku na tři hony slyšeti.

V tu chvíli jela právě okolo královna, a když ten hrozný pláč uslyšela, dala zastaviti, slezla s vozu a vešla do chaloupky, neboť se domnívala, že se tam nějaké neštěstí stalo. A když viděla Lidušku tak žalostně plakati, ptala se jí: „Copak ti je, mé zlaté dítě?“

„Ach ouvej, ouvej, maminka mě bila!“

Královna se obrátila k matce a pravila: „Pročpak biješ to ubohé děvče?“

Matka se zarazila a nevěděla, co hned na to odpovědít, neboť se za to před královnou styděla, že dcera její je tak líná.

„Ach milostivá paní královno! Mám s tou holkou nesmírný kříž, neboť mi nechce nic jiného do ruky vzít, nežli to prádlo, a seděla by při kolovratu celé dni a celé noci. A dnes jsem se již na to roz-zlobila a dala jsem jí pohlavek, a proto tak náramně pláče.“

Královně se to děvče velmi zalíbilo, neboť byla veliká milovnice prádla. I pravila k matce: „Já vám povím, matko, když vaše dcera tak ráda přede, dejte mně ji s sebou, já se o ni postarám. Já mám doma v zámku dosti překrásného lenu; a když bude u mně tak pilná jako doma, slibuji, že toho nebude litovati.“

Matka byla tomu ze srdce ráda, a královna vzala hned dceru s sebou a odvezla ji do svého zámku.

Když do zámku přijely, vzala královna Lidušku za ruku a vedla ji do třech pokojů. Ty byly plny lenu, od podlahy až do stropu, a ten byl tak krásný, že se lesknul jako stříbro a zlato, a tak měkounký jako nepředené hedbáví. I pravila královna k děvčeti: „Buď jen tedy pilná, má zlatá dceruško, a když mi všecek ten len spřeď, dám ti svého syna za manžela, a budeš královnou.“

Nato dala královna přinést drahý, překrásný kolovrat; ten byl ze slonové kosti a pera na něm byly zlaté; a k tomu velikánský koš civiček ze žluté, voňavé třtiny, a nechala ji v tom jednom pokoji s lenem samotnou.

Když královna odešla, sedla si Liduška k oknu a dala se do žalostného pláče; nebo kdyby sto let, od rána do večera, a od večera zas až do rána pilně předla, nebylo by jí lze všecek ten len sepřísti, co ho tu bylo. A copak teprv ona, kteráž i beztoho tak nerada předla! I seděla tedy a plakala celou noc, a druhý den až do poledne, a nehnula ani rukou ani nohou.

Když bylo poledne, přišla se královna podívat, moc-li již Liduška upředla, a velmi se tomu podivila, vidouc, že nebylo lenem ještě ani hnuto. Liduška se ale vymlouvala tím, že se jí po mamince nesmírně stejskalo, a že pro pláč ničeho do rukou ani vzít nemohla. Královna tomu uvěřila, těšila ji a pravila: „Nestejskej si nic, má dceruško,

a buď jen zejtra zato tím pilnější, abys mého syna dostala a byla královnou.“

Když odešla, Liduška si zase k oknu sedla, koukala se ven, vzdychala a nedělala zas ničeho až do večera, a zejtra zas ničeho až do poledne.

O poledni přišla královna a podivila se ještě více, a zamračila čelo, vidouc, že se Liduška potud ještě ani prádla nedotkla. Liduška se ale zase vymluvila tím, že jí po tom včerejším velikém pláči náramně hlava rozbolela, a že proto nemohla ničeho dělati. Královna byla tím sice spokojena, když ale odcházela, pravila: „Již je čas, abys, Liduško, pracovati začala, chceš-li dostati mého syna a býti královnou!“

Ten den až do večera, a druhý den ráno bylo to zase tak, jako ponejprv a po druhé: Liduška si kolovratu zase ani nevšímla; ale seděla u okna a koukala se ven. Když již bylo poledne, otevřela královna dveře; a když viděla, že Liduška zase zahálela, rozhněvala se velice a pravila: „Slyšíš, Liduško, dnes je to již naposledy! Jestliže zejtra nebude ještě ničeho upředeno, nejenže syna mého již nikdy nedostaneš, ale dám tebe ještě zavřítí do tmavé věže, kde je plno žab, hadů a štírů, a nechám tě tam umřítí hladem, abys mě více nepodváděla a nezahálela.“ Nato se královna od ní zlostně obrátila, bouchla dveřmi a odešla.

Tu bylo teprva Lidušce ouzko! Studený pot se jí vyrážel na čele, když si na zejtřek pomyslila. Co měla dělati? Nadíla si tedy kůžel, sedla ke kolovrátku a počala přísti. Ale jakpak jí bylo možná přísti, když byla tak náramně líná! I nechala tedy zase prádla, postavila se k oknu a plakala hlasem, až jí srdce usedalo, až do samého večera.

Tu najednou zaklepal někdo na okno; a když se Liduška ohlídla, viděla venku státi tři staré ošklivé babice. Ta jedna měla dolejší pysk tak veliký, že jí až přes bradu visel; ta druhá pak měla u pravé ruky palec tak široký, že jí celou dlaň zakrýval, a ta třetí, ta měla zase pravou nohu až ku podivu tak rozšlapanou, jako by ji byl cepem rozmlátil. Když je tak Liduška spatřila, náramně se jich ulekla a čerstvě od

okna uskočila. Ale ty tři babičky se na ni přívětivě usmívaly a kejvaly rukama, aby jen okno otevřela a aby se jich nic nebála.

„Dobry večer, krásná panenka!“ pravily. „Pročpak tak přežalostně pláčeš?“

Liduška si dodala srdce a odpověděla plačtivým hlasem: „Ach, jakpak nemám smutná plakati a sobě naříkati, když mám všecek ten len, co ho tu v tom pokoji vidíte, a ještě dva takové pokoje plničké, od země až do stropu, sepřísti!“ Tu vypravovala babičkám všecko, co se jí přihodilo, i také to, že jí královna slíbila, až ten len všecek sepřede, že jí dá svého syna za manžela a že bude královnou. „Ale copak je mi to platné,“ doložila, „když ho ani do smrti sepřísti nemohu.“

Babičky se usmívaly a pravily: „Víš-li co, panenka, jestli nám připovíš, že nás pozveš na svatbu a že nás u stolu vedle sebe posadíš, a že se před hosty za nás nebudeš styděti, tedy ti všecek ten len sepředem, dřív nežli se naděješ.“

„I všecko, všecko vám udělám, co jen chcete,“ odpověděla Liduška radostně, „jenom se honem do toho dejte.“

Tu vlezly ty tři babičky oknem do pokoje, poslaly Lidušku spat a daly se do toho milého lenu. Ta s tím širokým palcem táhla vlákno, ta s tím dlouhým pyskem ho lízala a hladila, a ta s tou placatou nohou šlapala na podnožku a točila kolem; i šlo jim to, jako když prší. A když ráno počalo svítati a Liduška vstala, viděla velikánskou hromadu krásné, rovné i tenounké příze na civičkách, až se srdce smálo, a v lenu již takovou díru, že se pohodlně do ní schovati mohla. Tu daly ty babičky Lidušce spánembohem, přislíbily jí, že navečír zase přijdou, a v tichosti oknem odešly.

V poledne přišla se královna podívat, jestli Liduška zase nezhálela. A když spatřila tu hromadu překrásné příze, podivila se velmi, čelo se jí vyjasnilo, i pochválila Lidušku za její pilnost.

Jak se večír šeriti počalo, stály již babičky zase u okna, a děvče jim s radostí otevřelo. A tak to bylo každou noc: večír přišly, a ráno zase odešly; a co zatím Liduška spala, ubývalo v pokoji lenu pořádě víc a více, až byl konečně ten jeden pokoj docela prázdný. A po

každé, když se v poledne královna přišla podívat, mnoho-li zase Liduška napřadla, nemohla se dosti nadiviti té krásné přízi a Lidušku nachváliti za její pilnost, a často říkávala: „Mé zlaté dítě, jak jsem já ti dělala křivdu!“

Již se daly babičky i do druhého pokoje, a již byl pomalu i tento vyprázdněn; tu počala královna dělati přípravy k svatbě. A když již bylo i v třetím pokoji lenu na mále, děkovala Liduška srdečně babičkám, že jí tak pomohly; a babičky jí pravily: „Jenom nezapomeň, panenko, na to, cos nám slíbila, a uhlídáš, že budeš tomu ráda.“

A když byl již všecek ten len ze všech tří pokojů až na poslední vlákno vypředen, bylo již také všecko k svatbě připraveno, a mladý král měl veliké potěšení ze své mladé, krásné a pilné nevěsty, a řekl jí: „Žádej ode mne, co chceš, a všecko obdržíš.“

Tu si vzpomněla Liduška na ty tři babičky a pravila: „Mám doma tři staré tetičky, jsou sice velmi chudé a sprosté, ale udělaly mně mnoho dobrého; dovol, abych je pozvala na svatbu.“ A mladý král i královna dali k tomu své povolení.

A když již bylo v den svatební, a hosti chtěli sedati za stoly, tu se najednou otevřely dveře a ty tři babičky, po starodávnu až ku podivu směšně oblečeny, vyhrnuly se do pokoje. Jak je nevěsta spatřila, hned jim běžela vstříc a přivítala je radostně: „Vítám vás, mé milé tetičky, vítám vás! Pojdte a posadte se tu za stolem vedle mne.“

Hosti hleděli jeden na druhého a byli by se dali rádi do hlasitého smíchu, kdyby se byli nebáli krále; a král i královna začervenali se jako pivoňka, ale nesměli Lidušce ničeho říci, protože jí k tomu dali své povolení.

Když bylo při obědě, kladla Liduška sama babičkám jídla na talíře, nalívala jim pití a pobízela je: „Jezte a píte, mé milé tetičky! Vy jste mně velmi mnoho dobrého udělaly.“

A když již bylo po obědě, a hosti vstávali od stolu, přistoupil mladý král k té první babičce s tou širokou nohou a ptal se jí: „Ale prosím vás, milá babičko, od čehopak máte tak širokou nohu?“

„Od předení, panáčku, od předení.“

I šel k té druhé babičce s tím placatým palcem: „Ale řekněte mně, milá babičko, od čehopak máte tak placatý palec?“

„Od předení, panáčku, od předení.“

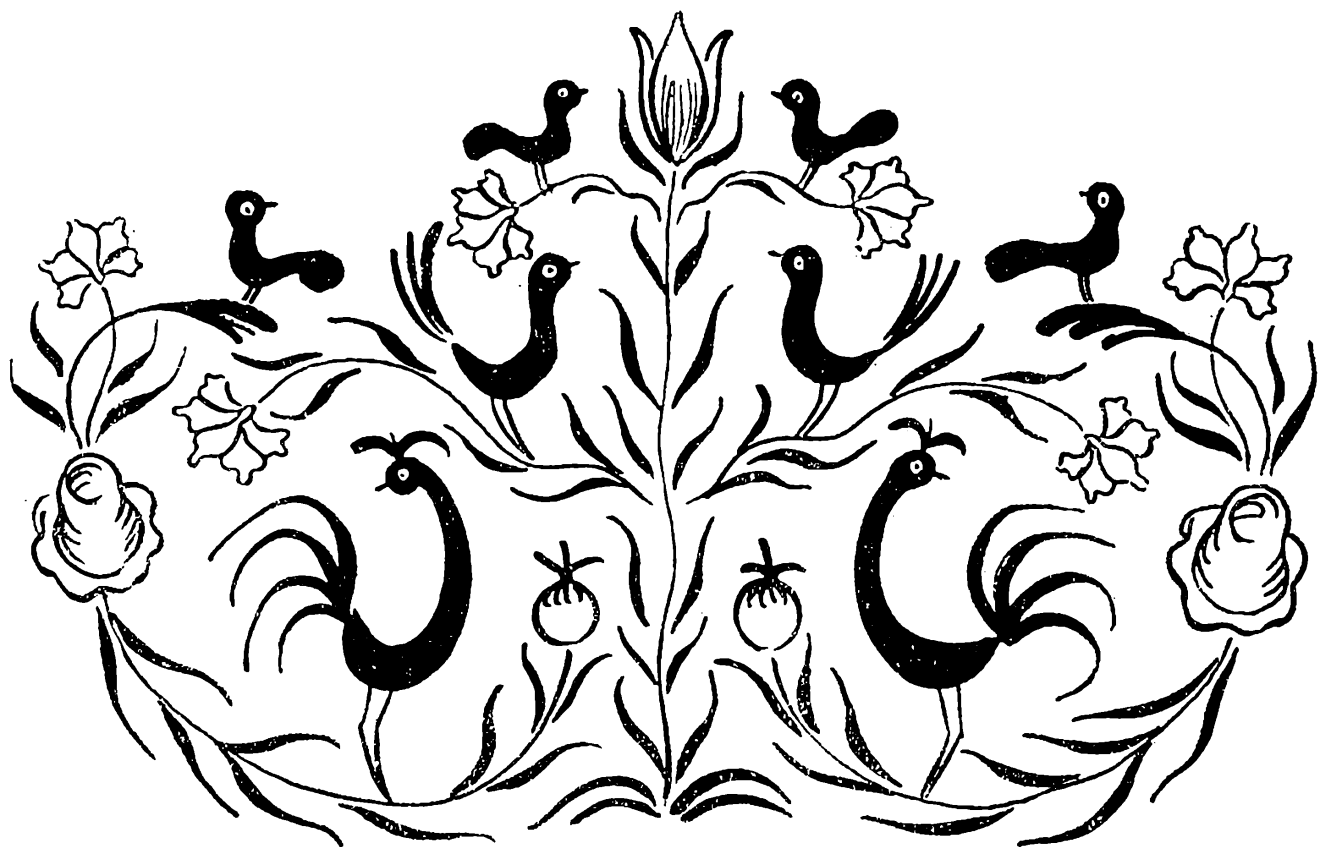
I obrátil se k té třetí babičce s tím dlouhým pyskem, co jí visel až přes bradu, a řekl jí: „Ale milá babičko, od čehopak vy máte tak dlouhý pysk?“

„Od předení, panáčku, taky od předení,“ odpověděla babička.

Když to ten mladý král uslyšel, ulekl se toho náramně; a hned tu nařídil své krásné paní, aby se mu do smrti více žádného přádlá nedotýkala, aby taky nedostala takovou placatou nohu a takový široký palec a tak ošklivý dlouhý pysk až přes bradu.

Zatím se ty tři babičky z pokoje ztratily a žádný nevěděl, kam se poděly. Ale Liduška, kdykoli si potom na ně vzpomněla, po každé je v duchu žehnala, a také jakživo žádná manželka tak ráda a věrně nezachovávala, co manžel nařídil, jako mladá královna tu královu záповěď.

DOBŘE TAK, ŽE JE SMRT NA SVĚTĚ

Za starých časů, když ještě pán Ježíš a svatý Petr spolu chodili po světě, přišli taky jednou navečír k jednomu kováři, a prosili o nocleh. Ten kovář je hned ochotně přivítal, hodil kladivo, co v ruce držel, pod nákovadlo, a vedl je do sednice; nato pak šel a dal ustrojiti dobrou večeři. A když již bylo po večeři, řekl k těm svým hostům: „Vidím, že jste po cestě tuze ušlí a že byste si rádi odpočinuli – a bylo to dnes taky parno, až se slívalo! –, položte se spolu do mé postele a vyspěte se; já si zatím lehnu do stodoly na slámu.“ Nato jim dal dobrou noc a odešel. A když bylo ráno, dal zase ustrojiti snídání a potom je ještě kus cesty vyprovodil. A když se již s nima loučil, řekl: „Dal jsem, co jsem měl, vezměte málem zavděk!“

Tu potáhl svatý Petr po straně pána Ježíše za rukáv a pravil: „Pane, cožpak mu za to žádnou odměnu nedáš, že je tak hodný člověk, a že nás tak rád viděl?“

Odpověděl jemu pán Ježíš: „Odměna tohoto světa je odměna

lichá, já ale mu jinou chystám v nebesích.“ Pak se obrátil k tomu kováři a pravil k němu: „Žádej, začkoli chceš, tři prosby budou tobě vyplněny.“

Tu se ten kovář zaradoval a řekl: „Když je tomu tak, tedy, pane, učiň, abych byl ještě sto let živ a zdrav tak jako dnes.“

I řekl jemu pán Ježíš: „Má se tobě státi, jako žádáš. A co chceš dále?“

Kovář se rozmejšlel a řekl: „Co mám žádati? Mně se tak na světě dobře vede; co každý den spotřebuju, svým řemeslem si vždycky vydělám. Učiň tedy, abych měl vždycky díla dosti, tak jako až potud.“

I odpověděl jemu pán Ježíš: „I to se má tobě vyplniti. A co ještě žádáš po třetí?“

Tu již milý kovář nevěděl, co říci má; ale rozmysliv se, za chvíli řekl: „Inu, když jsi, pane, tak dobrý, tedy učiň, kdo sedne na tu stolicí za stolem, cos ty na ní u mne seděl, aby byl každý přimrazen a nemohl s místa, až já ho propustím.“

Svatý Petr se tomu zasmál, ale pán Ježíš pravil: „Staň se, jako jsi řekl!“

Nato se rozešli, pán Ježíš a svatý Petr šli svou cestou dále, a kovář běžel s radostí domů. I stalo se jemu, jako pán Ježíš přislíbil. Všickni známí okolo něho byli již pomřeli: on ale byl vždy ještě zdrav a čerstvý jako ryba, práce měl hojnost, a zpíval si od rána do večera.

Ale všeho do času. Těch sto let konečně také uplynulo, a smrt zaklepala na dvěře.

„Kdo to?“ ozval se kovář.

„Já jsem to, smrt, již si jdu pro tebe.“

„Pěkně vítám! Toť jsou k nám hosti!“ řekl kovář, potutelně se usmívaje. „Jen dál, jen dál, vzácná paní! Ale buď tak dobrá, počkej jen trochu, až si tuhle ty kladiva a kleště srovnám, však jsem hned hotov. Zatím se trochu posad' tuhle na stolicí; vím beztoho, že jsi ušlá, a že máš po světě neustále co těkat.“

Smrt se ničeho nenadála; i nedala se dlouho pobízeti a posadila se. Tu se dal kovář do hlasitého smíchu a řekl: „Teď si tu sed' a nehej-bej se mi odtud, až já budu chtít!“

Smrt se počala vzpínati, rachotila hnáty a klepala dásněma: ale nebylo nic platno, nemohla s místa a musila seděti, jako by ji byl přikoval. Kovář se smál, až se za břicho popadal, zavřel dveře a šel po svém, jsa tomu rád, že se již nemusí smrti obávati, maje ji doma chycenou.

Zatím ale radost jeho dlouho netrvala a brzo shledal, že se zmejlil.

Měl doma pěkného krmného vepříka a chtěl si ho na to potěšení zabít a šunky dáti do komína; neboť velmi rád pěkné uzené šunky jídal. I vzal tedy sekyru a dal vepříku do hlavy ránu, až se převalil; ale zatím co se shýbal pro nůž, chtěje ho zaříznouti a krev do hrnce chytiti na jitrnice, tu se ten vepřík najednou zase zdvihl a roch! roch! roch! pryč utíkal, a dříve nežli se kovář ze svého leknutí vzpamatoval, byl ten tam!

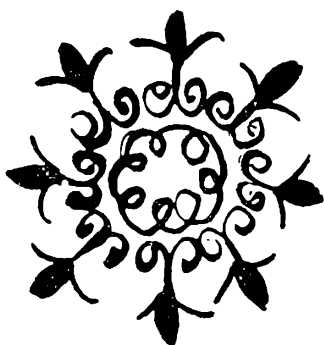
„Počkej, mrcho, však já tě zase dostanu!“ pravil kovář, a zatím šel do chlívků a vytáhl husu. Krmil ji již dvě neděle – na posvícení. „Aspoň si na tobě dnes pochutnám,“ řekl sám k sobě, „když mi ty jitrnice upláchly.“ A vzav nůž, chtěl ji zaříznouti. Ale ku podivu, z husy neteklo ani kapky krve, a jak jí z krku nůž vytáhl, nebylo po ráně již ani památky! Vtom, co se kovář tomu tak divil, husa se mu najednou z ruky vymkla a kejha! kejha! letěla za vepřem.

To bylo kováři již trochu příliš! Tak dobře dnes pořídil, a neměl by si teď ani na pečení pochutnati? Nechal tedy zatím husu husou a vepře vepřem, a šel do holubníka a přinesl dvě holoubata. I aby jemu snad zase něco takového nevyvedly, vzal sekyru a usekl jim na špalku hlavy – oběma jednou ranou. „Nu, vy alespoň máte dost!“ zabrumlal k sobě sám a hodil je na zem. Ale div! Sotvaže na zem dopadly, navlékly se hlavičky zase na krky a frf! byly holuby již taky ty tam. – Tu se najednou kováři v hlavě zablesklo, i uhodil sobě pěstí do čela a řekl: „O já osel! Na to jsem já nepomyslel: ono proto nemůže nic umřít, že mám já smrt chycenou!“ I zakroutil nad tím hlavou, a nebylo mu to tuze milé, že by již měl navždycky opustiti ty pěkné šunky a jitrnice, ty chutné martinské husy i ty pečené holoubátka. Ale co dělati? Smrt propustiti? – To ne; ta by

nejprve jemu krk zakroutila. I pomysllil si tedy, že bude teď místo masa jísti hrách a kaši, a místo pečeně píkati koláče – však ty jsou, když jináč není, taky dost dobry!

Nějaký čas ještě to tak dobře chodilo, dokud byly staré zásoby. Ale přišlo jaro, a tu teprva nastala ta pravá bída! Všickni živočichové, co jich vloni bylo, obživli z jara zase, ani jedinkého nechybělo! A k tomu narostlo takové množství mladých, až se všecko všudy hemžilo. Ptáci, myši, kobyvky, brouci, hlěštata a jiná havěď sežrala a zkazila všecko obilí na polích, a luka byly, jako by je vypálil; stromy na zahradách stály jako metly, listí i květ ožrali motýli a housenky – a nebylo možná ani jednu zabít! V jezerách a řekách bylo takové množství rybiček, žab, vodních pavouků a jiného hmyzu, že voda jimi zasmrádla a nebylo lze se jí napít; v povětří pak byly mračna komárů, much a mušek, a na zemi taková síla ošklivého hmyzu, že by byly musily člověka umořiti, kdyby byl mohl umřít. I chodili lidé polomrtví jako stínové, nemohouce ani živi býti, ani zahynouti.

To vida ten kovář, jaké neštěstí svou pošetilou žádostí na světě způsobil, řekl: „Přece to tak pán Bůh dobře učinil, že je ta smrt na světě!“ Šel a sám se jí poddal a ji propustil, kteráž ho ihned taky zadávila. A tak přišlo potom pomalu všecko zase do starého pořádku.

HRNEČKU, VAŘ!

V jedné vsi byla chudá vdova a měla dceru. Zůstávaly v staré chalupě s doškovou roztrhanou střechou a měly na půdě několik slepic. Stará chodila v zimě do lesa na dříví, v létě na jahody a na podzim na pole sbírat, a mladá nosila do města vejce na prodej, co jim slepice snesly. Tak se spolu živily.

Jednou v létě stará se trochu roznemohla a mladá musela sama do lesa na jahody, aby měly co jíst; vařily si z nich kaši. Vzala hrnec a kus černého chleba a šla. Když měla hrnec plný jahod, přišla v lese k jedné studánce; tu si k té studánce sedla, vyndala si ze zástěry chléb a začala obědovat. Bylo právě poledne.

Najednou se tu odněkud vzala nějaká stará žena, vypadala jako žebračka, a v ruce držela hrnček. „Ach má zlatá panenko,“ povídá ta žebračka, „to bych jedla! Od včerejška od rána neměla jsem ani kouska chleba v ústech. Nedala bys mi kousek toho chleba?“

„I pročpak ne,“ řekla ta holka, „chcete-li, třeba celý; však já domů dojdu. Jen nebude-li vám tuze tvrdý?“ A dala jí celý svůj oběd.

„Zaplať pán bůh, má zlatá panenko, zaplať pán bůh! Ale když jsi, panenko, tak hodná, musím ti taky něco dát. Tuhle ti dám ten hrnček. Když ho doma postavíš na stůl a řekneš: ‚Hrněčku, vař!‘ navaří ti tolik kaše, co budeš chtít. A když budeš myslit, že už máš kaše dost, řekni: ‚Hrněčku, dost!‘ a hned přestane vařit. Jen nezapomeň, co máš říct.“ Tu jí ten hrnček podala a najednou ztratila se zas, holka ani nevěděla kam.

Když přišla domů, povídá matce, co se jí v lese přihodilo, a hned postavila hrnček na stůl a řekla: „Hrněčku, vař!“ Chtěla zvědět, jestli jí ta žebračka neobelhala. Ale hned se začala v hrnčku ode dna kaše vařit, a pořád jí bylo víc a víc, a co by deset napočítal, byl už hrnček plný. „Hrněčku, dost!“ a hrnček přestal vařit.

Hned si obě sedly a s chutí jedly; kaše jako mandle. Když se najedly, vzala mladá do košíčka několik vajec a nesla je do města. Ale musela tam s nimi dlouho na trhu sedět, dávali jí za ně málo, až teprv v samý večer je prodala.

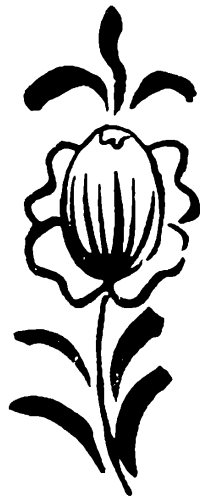
Stará doma nemohla se jí dočkat, už se jí taky chtělo jíst, a měla zas na kaši chuť. Vzala tedy hrnček, postavila ho na stůl a sama řekla: „Hrněčku, vař!“ Tu se v hrnčku začala hned kaše vařit, a sotva se stará otočila, byl už plný.

„Musím si taky pro misku a pro lžici dojít,“ povídá si stará a jde pro to do komory. Ale když se vrátila, zůstala leknutím jako omráčená: kaše valila se plným hrdlem z hrnčku na stůl, se stolu na lavici a s lavice na zem. Stará zapoměla, co má říct, aby hrnček přestal vařit. Přiskočila a přikryla hrnček miskou; myslila, že tím kaši zastaví. Ale míška spadla na zem a roztloukla se, a kaše hnula se neustále dolů jako povodeň. Už jí bylo v sednici tolik, že stará odtud musela do síně utect; tu lomila rukama a bědovala: „Ach ta nešťastná holka, co to přinesla; já jsem si hned pomyslila, že to nebude nic dobrého!“

Za chvílku tekla už kaše ze sedničky přes práh do síně; čím jí bylo víc, tím jí víc přibývalo. Stará už nevěděla kudy kam, i vylezla

v té ouzkosti na půdu a pořád bědovala, co to ta nešťastná holka přinesla. Zatím bylo kaše pořád víc a víc, a netrvalo dlouho, valila se už jako mračna dveřma i oknem na náves na silnici, a kdo ví, jaký by to bylo vzalo konec, kdyby se byla právě na štěstí mladá nevrátila a nekřikla: „Hrněčku, dost!“

Ale na návsi byl už takový kopec kaše, že sedláci, když tudy večer jeli z roboty domů, nikterak nemohli projet a museli se skrze kaši na druhou stranu prokousat.

OTESÁNEK

Byl jeden muž a jedna žena; zůstávali na konci vesnice pod lesem v jedné chalupě. Byli chudí: muž nádeničil a žena předla na prodej; a přece pořád říkali: „Jen kdybychom měli nějaké děťátko!“ – „Buďte rádi, že vám ho pán Bůh nedal,“ mluvili jiní lidé, „však sami nemáte co jíst!“ – A oni zas říkali: „Když my se najíme, najedlo by se ještě taky naše děťátko – jen kdybychom nějaké měli!“ – Jednou zrána kopal ten muž v lese pařezy a vykopal pařízek, vyhlížel zrovna jako malé děťátko: hlavička, tílko, ručičky, nožičky – potřeboval jen temínko trochu sekyrou otesat, aby bylo kulaté a hladké, a kořínky na ručičkách a na nožičkách přisekat, aby vyhlížely jako prstíčky, a bylo děťátko, jen zaplakat! Muž přinesl ten pařízek domů a povídá ženě: „Tuhle máš, cos chtěla mít – dítě Otesánka! Chceš-li, můžeš je chovat.“ Žena zavinula to děťátko do peřinky, hejčkala je na rukou a zpívala mu:

„Hajej, dadej, hajej,
Otesánku malej!
Až se vzbudíš, hošíčku,
uvařím ti kašičku:
hajej, dadej, hajej!“

Najednou začalo se dítě v peřince hýbat, vrtilo hlavou a dalo se do křiku: „Mámo, já bych jed!“ Žena nevěděla radostí, kam dříve skočit. Položila dítě do postele a běžela vařit kaši. Když uvařila, Otesánek ji všecku snědl a potom zase křičel: „Mámo, já bych jed!“ – „Počkej, děťátko, počkej, hned ti přinesu!“ Poté běžela k sousedce a přinesla plný ucháč mléka. Otesánek pil, jen hltal, a když vypil, křičel zas, že by jed. Žena se tomu divila: „Což, dítě, ještě dost nemáš?“ Šla a vydlužila si ve vsi pecen chleba, položila jej doma na stůl a vyšla pak zase ven, postavit k ohni vody na polívku. Sotvaže vykročila ze světnice, Otesánek vida na stole chléb, vymotal se z peřiny, skočil na lavici a v okamženi ten bochník pohltit, a zase křičel: „Mámo, já bych jed!“ Máma přišla, chtěla nadrobit pod polívku; ohlíží se po chlebě – ten tam! V koutě stál Otesánek jako kadečka a vyvaloval na ni oči. – „Pán Bůh s námi, Otesánku! Snad jsi toho bochníku nesněd?“ – „Sněd, mámo – a tebe taky sním!“ Otevřel hubu, a než se máma nadála, byla v něm. Za chvíli přišel táta domů; a jakmile do dveří vkročil, volal Otesánek: „Táto, já bych jed!“ – Táta se ulekl, vida před sebou tělo jako kamna, otvíralo hubu a koulelo očima. A poznav Otesánka, řekl: „Bodejž tě bēs! Kde je máma?“ – „Sněd jsem ji – a tebe taky sním.“ Vtom otevřel hubu a v okamženi měl tátu v sobě. Ale čím Otesánek více snědl, tím více mu se chtělo jíst. V chalupě nic už nebylo, co by za to stálo; i šel do vsi po něčem se podívat. Potkal děvečku, vezla s pole plný trakař jetele: „Tys musel asi toho sníst, že máš tak veliký břich!“ řekla děvečka s podivením. Otesánek odpověděl:

„Jed jsem, sněd jsem:
kaši z rendlíka,

ucháč mlíka,
pecen chleba,
mámu – tátu –
a tebe taky ještě sním!“

Přiskočil, a děvečka i s trakařem zmizela v jeho bříše. Potom potkal sedláka, vezl s louky seno. Otesánek postavil se mu v cestu a koně zůstaly stát. „Což se nemůžeš vyhnout, netvoro? Půjdu-li na tě – –!“ křičel sedlák a napřahoval bič. Ale Otesánek si toho ani nevšimnul a začal povídat:

„Jed jsem, sněd jsem:
kaši z rendlíka,
ucháč mlíka,
pecen chleba,
mámu – tátu,
děvečku s jetelem –
a tebe taky ještě sním!“

A než sedlák se nadál, ocítil se i s koňmi a s vozem v jeho bříše. Potom šel Otesánek dál. Na poli tam pasák pásal svině. Otesánek dostal na ně chuť a spolykal je všechny i s pasákem; ani památky po nich nezůstalo. Potom na úhoře tam uviděl ovčáka se stádem ovec: „Když jsem toho tolik sněd,“ povídá sobě sám, „taky ty ještě sním!“ Šel a všecko to do sebe vházel: ovce, ovčáka i se psem Voříškem. Pak se zas kolíbal dál, až přišel k jednomu poli; nějaká babička tam okopávala zelí. Otesánek se dlouho nerozmýšlel: šel a začal zelné hlávky vytrhovat a polykat. „Což mi tu, Otesánku, škodu děláš?“ řekla babička. „Však jsi dost toho snědl, mohls se už najíst!“ – Otesánek se na ni zaškaredil a povídá:

„Jed jsem, sněd jsem:
kaši z rendlíka,
ucháč mlíka,
pecen chleba,

mámu – tátu,
děvečku s jetelem,
sedláka se senem,
pasáka s prasaty,
ovčáka s jehňaty –
a tebe taky ještě sním!“

I chtěl ji spolknout. Ale babička byla čiperná, uhodila Otesánka motyčkou do břicha a rozpárala mu břich. Otesánek se svalil na zem – byl mrtev. A teď jste měli vidět! Z břicha mu napřed vyskočil pes Voříšek a za ním ovčák, a za ovčákem skákaly ovce. Voříšek je sehnal dohromady, ovčák zapískal a uháněl domů. Potom z břicha vyběhlo hejno prasat, za nimi vyskočil pasák, prásknul bičem a hnal za ovčákem. Pak vyšly koně, táhly plničký vůz sena; sedlák cukal opratí, klel a jel za pasákem taky ke vsi. Za vozem vyjela děvečka s jetelem, a za děvečkou vyskočili z břicha muž se ženou a nesli si pod paží domů ten vydlužený pecen chleba. A ten muž se ženou potom už nikdy neříkali: „Kýž bychom měli nějaké děťátko!“

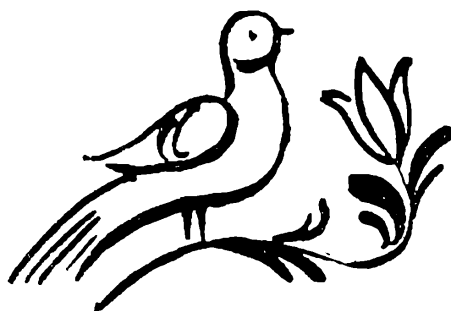
ROZUM A ŠTĚSTÍ

Jednou potkalo se Štěstí s Rozumem na nějaké lávce. „Vyhni mi se!“ řeklo Štěstí. Rozum byl tehdáž ještě nezkušený, nevěděl, kdo komu se má vyhýbat; i řekl: „Proč bych já se ti vyhýbal? Nejsi ty lepší mne.“ – „Lepší je ten,“ odpovědělo Štěstí, „kdo více dokáže. Vidiš-li tam toho selského synka, co v poli oře? Vejdi do něho; a pochodí-li tebou lépe nežli mnou, budu se ti po každé slušně s cesty vyhýbat, kdy a kde se koli potkáme.“ Rozum k tomu svolil a vešel hned oráčovi do hlavy. Jakmile oráč ucítil, že má v hlavě rozum, začal rozumovat: „Což musím já do smrti za pluhem chodit? Vždyť mohu taky jinde a snáze štěstí svého dojít!“ Nechal orání, složil pluh a jel domů. „Tatíku,“ povídá, „nelíbí se mi to sedlačení; budu se raděj učit zahradníkem.“ Tatík řekl: „Což jsi se, Vaňku, pomínul s rozumem?“ Ale pak se rozmyslil a povídá: „Nu když chceš, uč se spánembohem! Dostane tu chalupu po mně tvůj bratr.“ – Vaněk přišel o chalupu; ale nedbal na to nic, šel a dal se královskému

zahradníkovi do učení. Nemnoho mu zahradník ukazoval, zato tím více chápal Vaněk. Brzy potom ani zahradníka neposlouchal, jak má co dělat, a dělal všecko po svém. Nejprve zahradník se mrzel; ale pak vida, že se tak všecko lépe daří, byl spokojen. „Vidím, že máš více rozumu nežli já,“ řekl, a nechal pak už Vaňka zahradničit, jak sám chtěl. V nedlouhém čase zvelebil Vaněk zahradu tak, že král veliké z ní měl potěšení a často se v ní s paní královou a se svou jedinou dcerou procházel. Ta královská dcera byla panna velmi krásná, ale od dvanáctého svého roku přestala mluvit, nikdo ani slova od ní neslyšel. Král velice se proto rmoutil a dal rozhlásit: kdo způsobí, aby zas mluvila, že bude jejím manželem. I hlásilo se mnoho mladých králů, knížat a jiných velkých pánů, jeden po druhém; ale jak přišli, tak zas odešli: žádnému se nepodařilo způsobit, aby promluvila. „A proč bych já taky svého štěstí nezkusil?“ pomyslil si Vaněk. „Kdo ví, nepodaří-li mi se ji k tomu přivést, aby odpověděla, když se budu ptát?“ I dal se hned u krále opovédít, a král se svými radami dovedl ho do pokoje, kde dcera jeho zůstávala. Ta dcera měla pěkného psíčka, a měla jej velmi ráda, protože byl velmi čiperný: všemu porozuměl, co chtěla mít. Když Vaněk s králem a s těmi radami do jejího pokoje vstoupil, dělal, jako by té panny královské ani neviděl; než obrátil se k tomu psíčku a povídá: „Slyšel jsem, psíčku, že jsi velmi čiperný, a jdu k tobě o radu. Byli jsme tři tovaryši: jeden řezbář, druhý krejčí, a já. Jednou jsme šli lesem a musili jsme v něm zůstat přes noc. Abychom před vlky byli bezpečni, udělali jsme si oheň a umluvili jsme se, aby jeden po druhém hlídal. Nejdříve hlídal řezbář, a pro ukrácení chvíle vzal špalík i vyřezal z něho pěknou pannu. Když byla hotova, probudil krejčího, aby ten zase hlídal. Krejčí vida dřevěnou pannu, ptal se, co to. – ‚Jak vidíš,‘ řekl řezbář, ‚byla mi dlouhá chvíle a vyřezal jsem ze špalíka pannu: bude-li tobě taky dlouhá chvíle, můžeš ji ošatit.‘ Krejčí hned vyndal nůžky, jehlu a nit, stříhl na šaty a dal se do šití; a když byly šaty hotovy, pannu přistrojil. Potom zavolal na mě, abych já šel hlídat. I ptám se ho taky, co to má. – ‚Jak vidíš,‘ řekl krejčí, ‚řezbáři byla dlouhá chvíle a vyřezal ze špalíka pannu, a já z dlouhé chvíle jsem ji ošatil: a bude-li

tobě taky dlouhá chvíle, můžeš ji naučit mluvit.' I naučil jsem ji skutečně do rána mluvit. Ale ráno, když se moji tovaryši probudili, chtěl každý tu pannu mít. Řezbář povídá: „Já ji udělal.' Krejčí: „Já ji ošatil.' A já jsem si taky svého práva hájil. Pověz mi tedy, psíčku, komu z nás ta panna náleží?“ Psíček mlčel; ale místo psíčka odpověděla dcera královská: „Komu by jinému náležela než tobě? Co do řezbářovy panny bez života? Co do krejčova ošacení bez řeči? Tys jí dal nejlepší dar: život a řeč; a proto právem tobě náleží.“ – „Samas o sebe rozhodla,“ řekl Vaněk; „i tobě dal já zase řeč a nový život, a proto mi taky právem náležíš.“ – Tehdy řekl ten jeden královský rada: „Jeho Milost Královská dá tobě hojnou odměnu, že se ti podařilo dceři jeho rozvázat jazyk; ale jí sobě vzít nemůžeš, jsi sprostého rodu.“ A král řekl: „Jsi sprostého rodu, dám tobě místo mé dcery hojnou odměnu.“ Ale Vaněk nechtěl o žádné jiné odměně slyšet a řekl: „Král bez vymínky slíbil: kdo způsobí, aby dcera jeho zas mluvila, že bude jejím manželem. Královské slovo zákon; a chce-li král, aby jiní zákonů jeho šetřili, musí je sám napřed zachovávat. A proto mi král musí svou dceru dát.“ – „Pochopové, svažte ho!“ volal ten rada. „Kdo praví, že něco král musí, uráží Milost Královskou a je hoden smrti. Vaše Královská Milost rač poručit, ať je ten zločinec mečem odpraven.“ A král řekl: „Ať je mečem odpraven!“ Ihned Vaňka svázali a vedli na popravu. Když přišli na místo popravní, už tam na ně Štěstí čekalo, i řeklo tajně k Rozumu: „Hle, jak ten člověk tebou pochodil: až má přijít o hlavu! Ustup, ať já vejdu na tvé místo!“ Jakmile Štěstí do Vaňka vstoupilo, přelomil se katovi meč u samého jilce, jako by jej byl někdo přestříhl; a prve nežli mu zase přinesli jiný, přijel z města na koni trubač, jak by letěl, troubil vesele a točil bílou korouhvičkou, a za ním přijel pro Vaňka královský kočár. A to bylo tak: ta královská dcera řekla potom doma otci, že Vaněk přece jen pravdu mluvil a že královské slovo nemá se rušit, a jestli Vaněk ze sprostého rodu, že ho král snadno může knížetem udělat. A král řekl: „Máš pravdu, ať je knížetem!“ Ihned pro Vaňka poslali královský kočár a místo něho byl odpraven ten rada, který krále na Vaňka popudil. A když potom Vaněk a ta

královská dcera spolu jeli od oddavek, nahodil se nějak tou cestou Rozum; a vida, že by se musil potkat se Štětím, sklopil hlavu a utíkal stranou, jak by ho polil. A od té doby prý Rozum, kdykoli se má potkat se Štětím, zdaleka se mu vyhýbá.

HÁDANKA

Byla jedna mladá královna, která pro svou krásu daleko široko byla vyhlášena. Mnoho ženichů se o ni ucházelo, a mezi nimi byli dva kralevici, které nejraději viděla. Ale že sobě oba dva nemohla vzít, oblíbila si konečně z nich jednoho a druhého odbyla. Ten odbytý si myslil: „Kdyby toho druhého nebylo, byla by si oblíbila mne: zabiju ho a bude mou.“ A jak umyslí, tak učinil: když jednou ten miláček královnin byl v lese na lovu, ten druhý kralevic ho tam úkladně zabil.

Královna byla proto velmi zarmoucená; nedala však nic na sobě znát a umínila si, že smrti miláčka svého pomstí. Na památku dala si udělat z lebky jeho picí číši, zlatem a drahými kameny pěkně obloženou; z kostí jeho rukou dala si na stůl čtyři pěkné svícny vyřezat, aby jej pořád měla před očima; kosti z jeho nohou dala si vsadit místo nohou do sedadla a z jeho krásných dlouhých vlasů udělala sobě pás, zlatem, perlami a drahými kameny protkávaný.

Brzy potom začal se ten druhý kralevic zas ucházet o její lásku i ruku a prosil, aby neprodlévala s odpovědí. „Dobře,“ odpověděla královna; „přiď ke mně zejtra k večeři, dám ti hádanku: uhodneš-li ji, budu tvou ženou; pakli neuhodneš, přijdeš o hlavu. Toť má odpověď.“ „Jaká by to byla hádanka, abych já jí neuhodl?“ myslil si ten kralevic a druhého dne k večeru přišel. V jednom pokoji byla připravena večeře. Sedli ke stolu, jedli, pili a veselí byli. Královna seděla na svém sedadle, měla na sobě z vlasů pás, pila ze své číše a na stole ve čtyřech kostěných svícnech hořely svíce. Po večeři povídá ten kralevic, že by rád slyšel její hádanku. A královna řekla: „Tehdy ji slyš a hádej:

Na lásce sedím,
na lásku hledím,
láskou se ovijím,
z lásky ti připíjím.“

„Hoj, dobrá hádanka,“ řekl kralevic, „lepší nemůže být: posad se mi na kolena a já tě ovinu svýma rukama, pohleď mi laskavě v oči a dej mi políbení a bude hádanka skutkem: ta tvá láska já jsem!“ „Chybils!“ řekla královna hněvivě, vstala a ukázala na své sedadlo. „Tuto sedím na nohou lásky své, kterou tys úkladně zabil.“ Pak ukázala na svícny: „Tuto hledím na ruce lásky své; – toto je pás z pěkných její vlasů – a z její lebky připíjím tobě – pomstu: hlava za hlavu!“ Ihned zavolala na své služebníky, ti toho kralevice jali a stáli mu hlavu. A ta královna potom už za nikoho se nechtěla vdát a zůstala do smrti svobodnou.

KRÁL TCHOŘ

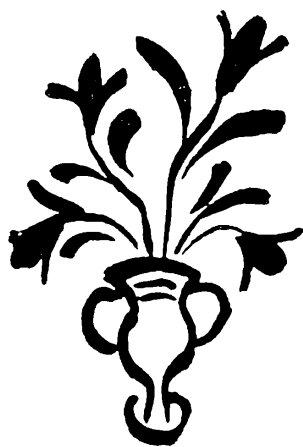
Bývaly prý v Čechách někdy časy, ale je tomu už dávno, kde každá slepičí obec také byla svým pánem; každá měla svůj dvůr a své smetiště, kde slípky mohly bez překážky hrabati, a měla také svého staršího kohouta, kterýž ji řídil. Co která slípka vyhrabala, bylo její; a když kohout našel zrnko nějaké, svolal k němu všechny své slípky a pak ho nechal jedné, kterou měl nejradší, anebo slupnul to zrnko sám; a jestliže se která slípka proto rozhněvala, klovnul jí a pak byla spokojena. Jakmile někde kohout na dvoře zakokrhál, kokrhali po něm všickni kohouti v celé dědině. Tak to chodilo mnohé věky v nejlepší kázni a bázni a svornosti.

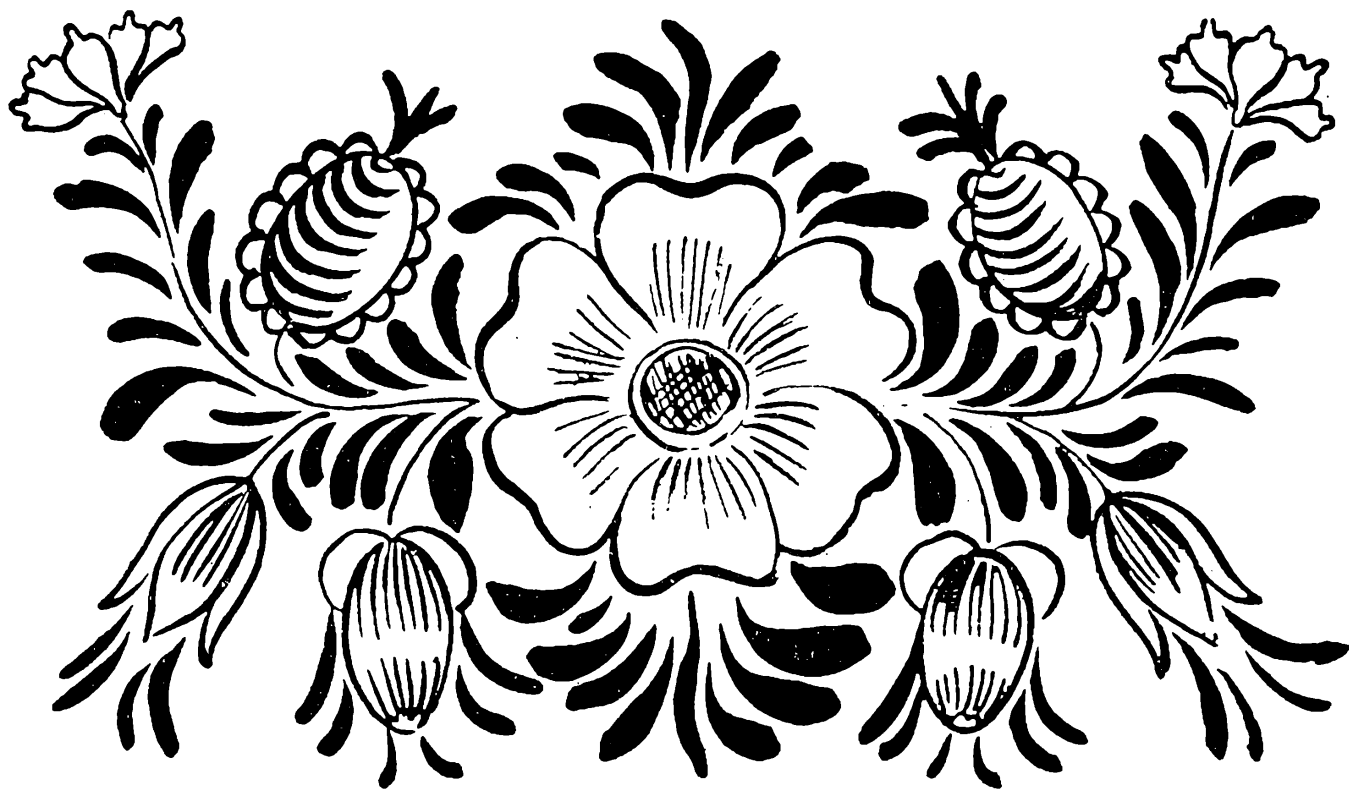
I přihodilo se tehdáž na neštěstí, že žáby kuňky počaly sobě oškliviti své staré řízení; i kuňkaly, kuňkaly, až si vykuňkaly za krále nohatého čápa. To vidouce kohouti a slípky, nechtěli vzadu zůstatí za kuňkami a pravili, že by bylo dobré, aby také měli svého vlastního krále. I svolali se na obecný sněm a počali rokovati, co a jak. A byli

všickni potud jedné mysli. Když ale přišlo na to, kdo bude králem, tu počaly mezi nimi hádky a rozbroje; neb nikdo nechtěl trpěti, aby druhý nad ním panoval, ale raději chtěl každý sám panovati nade jinými. I počali se kohouti jeden na druhého vzpínati a štípali se, až se peří s nich sypalo a hřebeny jim krvácely. Tu poradil jim jeden starý vážný kohout, že by bylo nejlépe, aby si pro zachování pokoje vzali nějakého mocného krále z ciziny; a hned jim jmenoval pana tchoře, ten že je zubatý, silný pán, kterého se každý báti bude, a ten zajisté že mezi nimi učiní pokoj a dobrý řád. I zalíbila se ta rada všem, a hned poslali k panu tchořovi, aby s ním o to udělali pořádnou smlouvu. Pan tchoř, vyrozuměv jich žádosti, měl se k nim velmi přívětivě a povolně; sliboval, že je zachová při všech jejich právech a starobylých svobodách, že je bude chrániti před luňákem, kterýž jim děti unáší, před kunou, kteráž jim vejce pije, i před vrabci zloději, kteří jim před samým nosem zrní kradou; sliboval také, že pěkné velké kohouty udělá svými královskými radami, komorníky a jinými důstojníky. I líbilo se to všem, co sliboval, slípkám i kohoutům, a s velikou slávou posadili pana tchoře na svůj královský trůn a byli rádi, že mají tak mocného a dobrotivého krále.

Netrvalo dlouho a zachtělo se panu králi tchoři slepičí krve. I umínil si na některého svého poddaného vyhledati nějakou vinu, aby ho pak pod tou zástěrou mohl zakousnouti a krev jeho vycucati; neb nechtěl ještě zjevně ukázati svou pravou tchoří povahu, aby si kohoutův a slípek nerozplašil. I povolal k sobě milostivě jednoho pěkného, tučného kohouta a ptal se ho, zdali nic necítí. Kohout byl dobrá, poctivá duše a řekl upřímně: „Rač, Vaše Milost Královská, odpustiti, cítím náramný smrad.“ Byl to smrad, kterým všickni páni tchořové zapáchají, byť i na slepičím trůně seděli. „Ho, drzý, hanebný padouchu!“ osopil se na něho tchoř. „Tak-li se opovažuješ svému králi a pánu vůči mluvit?“ A chňap! jediným rázem ukousl kohoutovi hlavu a pak mu vycucal krev. Potom povolal k sobě druhého a ptal se ho též, zdali nic necítí. Kohout, vida tu bezhlavé tělo svého tovaryše a ústa Jeho Milosti tchořovské zmazané krví, poznal, že dobře není. I počal se strachem velikým po celém těle třásti a nemohl

ani slova promluvíti. „Proč se třeseš?“ osopil se na něj král. „Tuším, že nemáš dobrého svědomí? Pověz, co cítíš.“ Kohout sebral všechny své síly, poklonil se hluboce a řekl tenkým, sladoučkým hláskem: „Královská Milosti! Cítím přelíbeznou vůni.“ – „Ho, zrádce ošemetný!“ vzkřikl král zuřivě. „Chceš lichocením zastříti své padoušství?“ A chňap! ukousl mu hlavu zas a krev vycucal. Tchoř měl sice už nyní dost, ale ta hračka s kohouty dělala mu potěšení; a proto povolal si ještě jednoho kohouta a také se ho tázal, co cítí. Ale ten byl chytrák; viděl tu sice dobře ty dva bezhlavé a také pozoroval něco na královských vousech jako krev, ale dělal se nevida. I uklonil se zdvořile několikrát a odpověděl panu králi opatrně: „Rač odpustiti, Vaše Milost Královská! Dostal jsem náramnou rýmu z letošního vlhkého počasí, a proto, bohužel, ničehož necítím.“ Pan král vida, že se mu kohout z nastrojené smyčky vyvlekl, a nemaje v nenadání na něj nic jiného pohotově, ráčil se dobrotivě usmáti a propustil jej v milosti.

PRACOVITÁ ŽIVÍ LÍNĚHO

Když pán Ježíš se svatým Petrem chodil po světě, přišli jednou také na noc do jednoho mlýna. Tu je rádi viděli, mlynář byl vdovec a neměl než jednu dceru, a ta všechno snesla, co kde měla, aby své hosty náležitě uctila. Svatému Petru se to velmi líbilo, když viděl, že je tak pečlivá. Druhý den ráno, když se ubírali dále cestou, přišli u lesa na rozcestí a nevěděli, kudy se dát. I ležel tu nějaký člověk, pásal dobytek, a svatý Petr otázal se ho, kudy k městu. Pasák byl příliš líný, než aby jim ukázal; i pozvedl nohu, řka: „Tamhle tudy.“ Když poodešli, řekl svatý Petr: „Pane, copak uděláme tomu pasáku za to, že je tak velmi líný?“ – „Dáme mu tu mlynářovu dceru za ženu.“ – „A proč to?“ podivil se svatý Petr. – „Proto,“ odpověděl Kristus, „že je pilná a tento lenoch; i musí lenocha živiti, sic by hladem umřel.“

JIRKA S KOZÚ

Bül jeden král a měl ceru, a von ji nemoh žádněj rozesmít, vona büla dycky smutná. Tak ten král poudali, hdo hudělá, haby se vona zasmíla, že mu ji dejí. Tak von bül jeden pastýř a měl syna, říkali mu Jirka. Von poudá: „Tatíku, já teky puđu, esli bych ji rozesmíl. Já na vás nic nechci jenom tu kozu.“ A táta řekli: „No ták di.“ Ta koza büla taková, hdy von chtěl, tak vona každýho držíla, a ten čovek mušel při ní vostát.

Tak tu kozu vzal a šel, a potká jednoho, von měl nohu na rameně. Jirka poudal: „Ty, co máš hen tu nohu na rameně?“ A von: „Já hdyž ji shundám, tak doskočím sto mjil.“ – „A kám deš?“ – „Já du na službu, hdo mě veme.“ – „Tak pot se mnú.“

Šli dálejc a potkali zas jednoho, měl prkýnko na vočích. „Ty, co máš hen tu na vočích prkýnko?“ A von: „Já hdyž to prkýnko pozvihnu, tak vidím sto mjil.“ – „A kám deš?“ – „Já du na službu, chceš-li mě vzít.“ – „Ba jou, vemu. Pot teky se mnú.“

Hušli kús cesty, potkali třetího kameráda, von měl flaši pod ramenem a místo zandavačky držil v ní palec. „Ty, co hen ten palec držíš?“ – „Já hdy ho vycuknu, dotřiknu sto mjil, a co chci, ’šecko zatřiknu. Chceš-li, vem mě teky do služby, může tuto bejt tvy chčestí a naše teky.“ A Jirka mu na to: „No ták pot.“

Potom přišli do města, hde byl ten král, a nakúpili si na tu kozu pantlu. A přišli na jednu hospodu, a vono tám už bylo předpověděno, haž takoví lidi přídú, haby jim jíst a pjit dali, co budú chtít, že to ten král ’šecko zaplatí. Tak voni tu kozu samým pantlem vovázali a dali ji do senci šenkýři k vopatření, a von ji dal do přístěnku, hde jeho cery ležily. Von ten hospodskej měl tři dívčé, a ešte nespály. Tak ta Manka řekla: „Och, hdyby sem já mohla teky nákej takovej pantl mjít! Já pudu a vodvážu nákej s tý kozy.“ Ta druhá, Dodla, poudá: „Nechót, von to ráno pozná.“ Hale vona šla přec. A hdy Manka dlúho nešla, řekla ta třetí, ta Káče: „Di tám pro ni.“ Tak ta Dodla šla a třepla Manku po hřibetu: „I pót, nech toho!“ a už se vod ní nemohla vodtrhnút. Tak ta Káče poudá: „I pote, nevodvažte je ’šecky!“ Šla a třepla Dodlu po sukni, a už teky nemohla pryč, mušela při ní vostat.

Tak ráno von si ten Jirka přichvát a šel pro tu kozu, a ved to ’šecko pryč, Káči, Dodlu i Manku. Šenkýř ešte spál. Šli skrze ves, a von koukal lichtář z vokna: „I fuj!“ poudá, „Kačínko, co to, co to?“ Šel a popád ji za ruku, chtěl ji vodtrhnút, a vostat teky při ní. Potom hnál pastýř krávy rejničku a bejk šoust se vokolo, huváz, a Jirka teky ho ved.

Tak potom přišli před ten zámek, a voni ven vyšli slůžící; a hdyž takovy vece vidíli, šli a poudali tomu králi: „Och pane, hen tu máme takovou podívanú: už tu büly ’šelijaky meškery, hale to tu ešte nebülo.“ Tak tu královo dívčí hnedle vyvedli na ten palác, a vona se podívala a zasmíla se, haž se zámek votřís.

Tak íčko se ptáli, co je zač. Von: že je pastýřovo syn a že mu říkaj Jirka. A voni: že to nemůže bejt; že je ze sprostýho rodu, že mu tu dívčí nemužú dát, hale že jim muší neco ešte hudělat. Von poudá: „Co?“ A voni: že hen tám je studánka, je tám sto mjil: esli z ní za

minut přinese ten koflík vody, tak tu dívčí dostane. Tak von ten Jirka poudal tomu, co měl tu nohu na rameně: „Ty si řek, hdyž shundáš hen tu nohu, že doskočíš sto mjil.“ A von: „O to já snadno dokážu!“ Shundal nohu, skočil a byl sám. Hale potom už chybalo malíčko jenom a už by tu byl čas, že měl přijít. Tak Jirka řek tomu druhému: „Ty si poudal, hdyž pozvihneš hen to prkýnko s vočí, že huvidíš na sto mjil: koukni se, co sám dělá.“ – „Och pane, vom sám leží. Och Jemináčku, von sám husnul.“ – „To bude zle,“ poudá Jirka, „už tu bude čas. Ty třetí, ty si poudal, hdy hen ten palec vycukneš, že dotřikneš sto mjil: chutě třikni sám, hať vstává. – A ty, podívej se, esli už se sám hejbá nebo co?“ – „Och pane, už vstává – hutírá se – už nabírá vodu.“ Potom von skočil a už to byl, a zrovna včas.

Tak potom voni poudali, že jim musí dokázat ešte jeden kús. Že hen sám ve škále je takový zvíře, jednorožec, že jim moc lidí zhubí: esli je zhladí ze světa, že tu dívčí dostane. Tak von si vzal ty lidi, a do toho lesa šli. Tak přišli k takový smřčině. A vono byly tři zvířata, a byly takovy lože vyšoustany, kerak ležily. Dvě nedělaly nic, hale to třetí hubilo lidi. Tak voni si nabrali kameního a těch jedlovejch krákorek za nadra a vlízli na dřevo nahoru; a hdy si ty zvířata lehly, tak voni pustili delů kámen na to jedno zvíře, co byl jednorožec. A vono to zvíře řeklo tomu druhému: „Dej pokoj, neštochej mě!“ A vono poudá: „Já tě nedělám nic.“ A zas na toho jednorožce zezhora pustili kámen. „Dej pokoj! Už si mi to hudělal po třetí.“ – „Hdyť já tě nic nedělám!“ Tak se popádli a práli se dohromady. A ten jednorožec chtěl to druhý zvíře probodnút; hale vono huskočilo, a von kerak se pruce po ňom hnál, tak zarazil tím rohem do dřeva a nemoh ho hnedle vyndát. Tak voni hnedle skočili ze smřčiny delů, a ty dvě zvířata hutekly, a tomu třetímu, tomu jednorožci, voni husekli hlavu a vzeli ji na rameno a nesli ji do zámku.

Tu voni v zámku vidíli, že Jirka zas ten kúsek dokázal. „Co, prej, budem dělat? Snad mu přec musíme tu dívčí dát?“ – „Ne, pane,“ poudá jeden ten slůžící, „to nemůže bejt; hdyť je sprostěj, haby von takovou královskou dívčí dostál! Hale musíme ho ze světa zhladit.“ –

Tak von ten král jim řekli, haby vyšetřili jeho řeč, co bude mluvit. Tak büla tam nájemnice jedna, vona mu poudala: „Jirko, s tebú nebude dnes dobře, chtěj' tě zhladit ze světa.“ Tak von poudá: „Och, já se nebojím: kerak mně tepřiva bülo dvanáct let, já sem jich zabjil jednu ranú dvanáct.“ Hale to bülo tuto, hdy mu máma hupekly rozpíček, vono mu na něj vlítlo dvanáct much a von je na jednu ránu zabjil.

Tak voni hdy to slyšili, řekli: „Jináč ne, než že ho mušíme zatřelit.“ Tak potom si přiřikovali vojáky a poudali, že mu hudělaj parádu, že budú ho voddávat na paláce. Tak ho tám vyvedli a vojáci chtěli už do něho spustit. A von ten Jirka řek tomu, co místo zandavačky palec držil: „Ty si poudal, hdy vycukneš hen ten palec, že 'šechno zatřikneš; chutě vycukni!“ – „O pane, to já snadno dokážu.“ Tak ten palec vycuk a 'šecky je zatřik, haž büli 'šecky slepí a žádnej neviděl.

Tak voni, hdy už vidíli, že jináč není, řekli mu, haby šel, že mu tu dívčí dejí. Tak potom mu dali pěkný šaty královský a büla svarba. A já sem na tý svarbě teky büla: měli tám moziku, zpívali, jídli a pjili: bülo mesa, mochůrek a všeho plný kořinky, a vodičky plný vědra. Dnes sem šla, včera sem přišla; našla sem meze parezy vejce, prařtila sem je jednomu na hlavu a hudělala sem mu pleš, a má ho doposavád.

ŠEVC A ČERT

Bel jedný jeden ševc, a ten měl takový nózo, že se nemohl svém řemeslem ani veževit ani svy senke vechovať. I dal se teda zapsať čertovi s celó svó krvjó, s ženó i s dětma, ačkole to nerád odělal. A dež ož bel zapsané, tož se ho ptá ten čert: „No, co včel za to chceš?“ A ševc mo povídá: „Já rko, dé mně tak moc peněz, co bech sám se mohl veževit a vechovať te svy děti.“ Čert mo to rád přeslébil a přenášel mo každé deň pět rénskéch. A to belo právě v to dobo, dež chodil Pánbůh se svatém Petrem po zemi. I přešle taky k temo ševcovi, co se dal čertovi zapsať, dež se ož začalo smrkať; ševc nevěděl, hdo só, a odkud só, a ptať se jich ostéchal, protože viděl, že só to až toze hrzky osobe. Oni žádale nocleha, a ševc jim ho s velekó ochotó přeslébil. Žena jeho jich hrzke octila, přepravila jim dobró večero, po večere ostlala jim pořádně lůžko, a sama si lehla ven pod přeseňkem. Ráno stala brzo a ochestala jim snidani, jak se patří. Dež se nasnidale a jož bele na odeitó, ptá se Kristus Pán: „Co

sme dložni?“ Ševc na to: „E nic.“ A Kristus Pán: „No deť přece neco!“ A ševc zasi: „No teda, dež přece neco, tož bech rád, abe se mně tato troji věc veplnila: za první, hdo si na to mó osmolenó trojnožko lapne, hde já sedávám, dež láco nejaké đóravé bot, abe i s ňó zostal jako překované, dokud já chco; potom, hdo se na mě z venko oknem bode divať do izbe, abe od teho okna nemohl odeiť, až bech já temo chtěl; a naposlede, hdobe mně v zahradě z mé trnke koralátke třasl, lebo koňárem tam té hroške třepal, abe se od ni nemohl hnóť, dokud bech já nechtěl.“ A sen Boží řekl: „Stane se ti, jak si to žádáš.“ I odešil a svaté Petr s ňém. Dež ož vepršel ševcovi čas, tož si přešil pro něho čert řka: „Ševče, včel půdeš se mnó do pekla; vizeš, že ož je čas.“ Na to ševc: „Vizo, vizo; ale počké, až povečeřáme, a zatém si odpočeň tade na trojnožce!“ Čert nedaja se dlóho pobizeť, lapl si hned, abe svém ódiskóm hověl. A ševc chestal se po večere s manželkó i s děťma do pekla. A tož dež ož bele všeci se všeckém hotovi, zkřékl na čerta, abe ož šil. Čertisko stává, stává, křevi se všelejak, až ho všecko boli, jenom abe se mohl odtrhnóť; ale – nende to. A tož křeči na milyho ševca: „Bracho, tade to po čertech páli. Deť mně pomož a pošť mě jož přece, pošť! Já ti rač ešče neco časo předám.“ A ševc: „Dež mně předáš, tož mně předáš, di si.“ A tož mo předal čert ešče sedm let. A dež tech sedm let ož vepršelo, přeběhl si zasi čert pro svyho ševca; ale ož nešil do izbe, jenom z venko oknem se tam dival, a klepaja na okno volal: „Ševče, ož so zas to pro tebe, chesté se! Šak ož viš, hde máš iť.“ Milé ševc právě šel bot a žena dělala večero. A dež oslešel a oviděl čerta, řekl mo: „E počké jenom trocho, až povečeřáme.“ Čert teda čekal venko na ševca. A tož dež ož povečeřale a na cesto se přepravile, povidá ševc: „No čertičko, pod! Me ož sme hotovi.“ Ale milé čert nemohl nijakó od okna, měl nožeska jako překovany. A viza zló a zló, dal se do prošeni: „Pošť mě, bratřičko! Předám ti rač ešče časo.“ A ševc: „Dež mně předáš, tož mně předáš, di si! Ale to ti povidám: jak mně přendeš po třeti, dež nebodo hotové, a až se zpravim, zas nebodeš chtěť iť, potom si mě nežádé! Já nechco beť tvém bláznem.“ Čert mo zasi předal sedm let a odešil sám dom. A dež zasi tech sedm let

vepršelo, přešil si zasi čert pro svyho ševca, a vkročel hned do izbe. To ševc na něho s dobró: „Dobře, dobře, že ideš; právě nám včel dozrálo ovoce, kery toze dobře chotná; zaskoč si tam do moje zahrade, a otrás si trnek lebo otrěp hrošek, jak moc chceš, čím vic, tím lepší; moje stará jich nabere do velekyho ozla, abechme měle čím se na cestě občerstvit; te si dozajista taky rád vezneš.“ To si čert veskoči a běži přes deske do zahrade, a třepe trnkó, až i všecko lésti a halozi opadalo a jenom holé peň zostal. Zatém se ševc se svéma ož přechestal, a volá na čerta: „No te děláš nám pěknó! Nechceš snad celé strom s sebó vzit? Deť sem ti přece povidal, abes jenom trnke strásl, a te tade rádiš jako v pekle. Poď rač ož do pekla! Já so hotové se svéma.“ Milé čert ode pňa casnoval sebó sem tam, ale ani hni. To ševc na něho zhorta: „Neřekl sem já tobě, ešle přendeš, dež nebodo hotové, a až se zpravim, ešle nebodeš chtět ož odeit, abe sis mě nežádal? Já chco it, a te nechceš; mesliš te, že já so tvůj blázen? I počké!“ Á tož běži milé ševc do izbe, vezne řemeň, a s něm honem na čerta, a jak ho medli, tak ho medli; čert véská, co može, křeči a pišči, co mo hrdlo stači, až se ledi z celé dědine sbihale. Jak se divile, dež vlastnima očma viděle, jak ševc čertovi smoli záda. Dež ho ož dost zmaloval, takže chodák ani čertovi nebel podobné, postil ho: „Di, ešle tě v pekle poznajó.“ A čert s radostó otěkal dom, jak be prášel, sám, a ševcovi dal ož na decke pokůj.

Před smrtó poročel si ševc, až ho pohřbijó, abe mo dale to zástěro, keró nosel; a tož mo jo tam dale. Sotva zemřel, jož šil k nebi, a přenda tam, klókl na bráno nebeskó, abe mo otevřele. I odemyká svaté Petr svém klóčem bráno, prohlíži osobo a povídá: „O ševče, te tade nemáš mista, odendi pryč! Co sis vevolel, teho se ti dostalo. Debe sis bel vevolel královstvi Boži, bel bes ho měl.“ To řekl a zamkl bráno. Ševc ale sám sobě: „Co včel dělať?“ I osmeslel si, it zrovna do pekla. Jak ho čerti viděle z daleka se hnať, začale na sebe volať a křečet: „Ševc běži sem! Honem zavřeme vrata, nepóštěme sem ševca, sic nás všecke vežene z pekla!“ Ševc klókl dost, ale nadarmo! Dež ho teda ani do pekla postiť nechtěle, šil zasi na svatyho Petra do nebe.

Svaté Petr odemkl, podíval se na něho, a povídá: „Pro tebe dokonca néni tade mista; marně hledáš!“ A tož chodák ševc zasi do pekla, a čerti zasi křečele: „Jenom teho ševca sem nepošťete!“ Teda zasi zpátke na svatyho Petra. A dež svaté Petr klóčem bráno odemkl, milé ševc jedném šostem vhodil svó osmolenó zástěro do nebe a povídá: „Dež já to nebodo, nechť je tam aspoň má zástěra!“ A zasi šil k peklo. Ale tam se mo žádně jož ani neozval, vrata bele zavřeny a všecko ovnitř tichónko. Tož povídá ševc sám sobě: „Ešče jedná půdo na teho svatyho Petra.“ I šil a klókl zasi. Svaté Petr odemkne, a ševc mo honem pod rokó podleze a do nebe vklózne; i roztahl si tam svó zástěro, a sedl si na ňo. Svaté Petr ho vehání, abe šil, hde patři; v nebi že mista nemá. Ale ševc ož jedná seděl, a nechťelo se mo odtáď; i řekl Petrovi: „Deť já nesedim na vašem, já sedim na svym!“ A tož ide svaté Petr před Krista Pána a vekládá mo to: „Pane, ševc nám nechce odtáď ven, a přec mista tade nemá!“ Sen Boží ale se nad ševcem sletoval a rozkázal: „No, nech ho jož, nechť si tam o bráne sedi!“

ŘÍPKA

Byla jednou jedna babka, a ta nasila plný žejdlík řepového semena do jednoho důlku. Za čas vyrostla ze všeho toho semena jen jedna řípka, ale tak veliká, že jí ani babka, ani žádný jiný nemohl vytrhnout. I šla ta babka na potkání prosit, aby jí pomohli vytrhnout tu řípku.

Šla a potkala jednero: „Jednero, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku; až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

Jednero šlo,
chytilo se babky,
babka řípky:
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.

I šla babka a potkala dvojimo: „Dvojimo, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku; až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

Dvojimo šlo,
chytilo se jednera,
jednero babky,
babka řípky:
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.

I šla babka a potkala trojimo: „Trojimo, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku; až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

Trojimo šlo,
chytilo se dvojima,
dvojimo jednera,
jednero babky,
babka řípky:
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.

A tak to bylo pořád: babka šla, potkala čtvero – patero – šestero, sedmero, osmero – devatero –

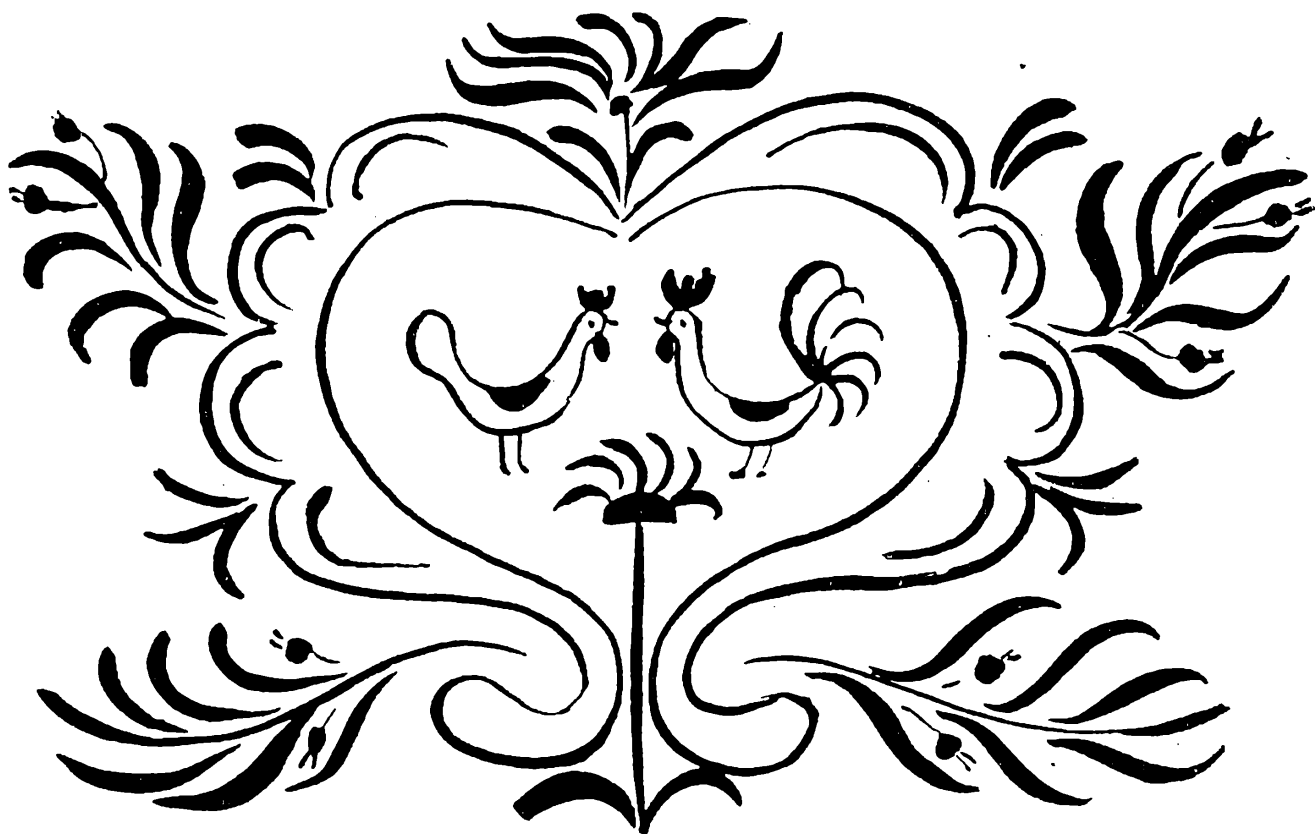
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.

Potom ještě šla a potkala desatero: „Desatero, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku; až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

Desatero šlo,
chytilo se devatera,
devatero osmera,
osmero sedmera,
sedmero šestero,
šestero patera,
patero čtvera,

čtvero trojima,
trojimo dvojima,
dvojimo jednera,
jednero babky,
babka řípky:
trhaly, trhaly –
řípka se přetrhla,
babka se převrhla,
a všickni se svalili v jednu hromadu.

O KOHOUTKOVĚ A O SLEPIČCE

Kohoutek a slepička vyšli si spolu do obory na oříšky. Kohoutek řekl: „Co kdo z nás najde, bude oběma na polovic.“ – „Tak dobře!“ odpověděla slepička. Hrabala, hrabala a vyhrabala jádýrko, a upřímně se s kohoutkem o ně rozdělila. Potom vyhrabal kohoutek taky jádro, ale byl lakomý, chtěl je čerstvě sám pohltit, aby slepička nevěděla, a jádro mu uvázlo v krčku. „Běž honem, slepičko, přines vody, sic umru.“ Jak to řekl, převálil se na zemi, nožkami vzhůru. Slepička běžela pro vodu ke studánce:

„Studánko, dej vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Studánka řekla: „Nedám ti vody, dokud mi nepřineseš od švadleny šátek.“

Slepička běžela ke švadleně:

„Švadlenko, dej šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Švadlena řekla: „Nedám ti šátku, dokud mi nepřineseš od ševce střevíčky.“

Slepička běžela k ševci:

„Mistře, dej střevíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Švec řekl: „Nedám ti střevíček, dokud mi nepřineseš od svině štětín.“

Slepička běžela ke svini:

„Svinko, dej ševci štětiny,
švec dá střevíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Svině řekla: „Nedám ti štětín, dokud mi nepřineseš od sladovníka mláta.“

Slepička běžela k sladovníkovi:

„Sladovníče, dej svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Sladovník řekl: „Nedám ti mláta, dokud mi nepřineseš od krávy smetany.“

Slepička běžela ke krávě:

„Kravičko, dej sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Kráva řekla: „Nedám ti smetany, dokud mi nepřineseš s louky travičky.“

Slepička běžela k louce:

„Louko, dej krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany,

sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

Louka řekla: „Nedám ti travičky, dokud mi nevyprosíš s nebe rosičky.“

Slepička prosila:

„Nebe, nebíčko, dej louce rosičky,
louka dá krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíce švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře!“

Slitovalo se nebe nad kohoutkem a seslalo louce rosičku, louka dala travičku, kráva smetanu, sladovník mláto, svině štětiny, švec střevíčky, švadlena šátek a studánka vody. Slepička jí nabrala do zobáčku, a jakmile ji kohoutkovi do krku vpustila, sklouzlo mu jadrko dolů, kohoutek skočil na nožky, zatřepal křídla a zakokrhával vesele: „Kykyryký!“ – A potom už nikdy lakomý nebyl a upřímně se dělil se slepičkou.

POZNAMENÁNÍ

DLOUHÝ, ŠIROKÝ A BYSTROZRAKÝ

Dvoji vypravování pohádky této známo mi jest, jedno z okolí města Žebráka, druhé od p. K. Vraného. Rozdílové jich obou jsou nepodstatné a pocházejí patrně jen z porušení na jedné neb na druhé straně; jakož pak největší rozdíl je ten, že jedno vypravování, pomíjejíc volení nevěsty na věži, z počátku hned uvádí kralovice do lesa na lov; kralovic tu zabloudí, nalezne ty tři tovaryše a tak přijde s nimi *náhodou* do zakleného zámku. Zdeť podávám tu pohádku tak, jak jedno vypravování druhého doplnilo, jedno druhé opravilo. Jinou pohádku s ní příbuznou, a jistou měrou její zrůdu, nalezl jsem v Domažlicku, připojenou k pohádce „Kozo, drž!“ Král totiž slíbil dceru svou dáti tomu, komu by se podařilo učiniti, aby se zasmála. I podařilo se to jednomu pasákovi pomocí divotvorné kozy: královna se zasmála, „až se zámek zatřís“. Ale pak mu jí přece nechtěli dáti, že byl sprostého rodu, i uložili mu tři práce, aby je vykonal, chce-li královnu míti. Pasák měl s sebou tři tovaryše: jeden měl nohu na rameně, a když si ji nasadil, doskočil sto mil; druhý měl na očích prkénko, a když ho pozvedl, viděl na sto mil; třetí nesl si břicho na zádech, a když je sundal i napravil, snědl sto volův a vypil sto sudův piva. Pomocí těchto tří tovaryšů potom pasák ty tři práce vykonal a královna byla jeho. – Jsouť to zase ti tři divotvorní služebníci, ale již v postavě změněné; práce pak, ježto se jim tuto ukládají, záležejí dokonce již v nahodilých podivnostech, bez všelikého hlubšího smyslu.

V pohádce německé „die sechs Diener“, ve sbírce bratří Grimmův, nebylo vypravovateli již dosti tří služebníkův, ale chtěl jich míti šest. Kromě tlustého, dlouhého a třetího, jenž měl mocný zrak, nač pohleděl, že všecko se rozskočilo, přibral si ještě také čtvrtého posluchače, který vše slyšel, co se ve světě děje; pátého, jemuž v ohni bylo mrazivo a v ledu horko; a šestého jasnozrakého, jenž po celém světě viděl. I aby ti všickni měli co dělat, prostá

pohádka ledabylo zamotána i rozšířena jest. Mocná čarodějnice, majíc krásnou dceru, slibuje ji kralovicovi dáti, dovede-li tři věci, jež mu uloží. První, aby přinesl prsten z červeného moře. Úlohu tuto splnili sluhové jasnozraký, dlouhý a tlustý podobným způsobem jako v pohádce naší. Druhou úlohu, aby snědl tři sta volů a vypil tři sta sudů vína, tlustý sám opět vykonal, tak jako v pohádce domažlické. Třetí pak úloha byla, aby se kralovic panny dohlídal, by mu v noci neušla. A když pak mu přece ušla, zvěděl o ní posluchač i oznámil, že tři sta hodin cesty odtud ve skále schována jest. Dlouhý a mocnozraký jí ze skály zase dobyli a přinesli. Tuto měl by vlastně již býti konec pohádky; ale čarodějnice potom ještě namluvila dceru svou, aby se těmto všedním lidem dobrovolně nepoddávala. Dcera dala tedy zapáliti velikou hranici dříví a žádala, aby se někdo z nich na tu hranici posadil. I posadil se na ni ten, jemuž bylo v ohni zima. Když jiné rady již nebylo, musila dcera s kralovicem jeti na oddavky. Ale na cestě poslala za nimi ještě čarodějnice vojsko, aby dceru její vysvobodilo. Posluchač to slyšel, i oznámil tlustému, a tlustý vyplivnul za vozem na cestu něco té mořské vody, které se byl napil, a vojsko utonulo. Čarodějnice pak opět za nimi ještě poslala své jízdné brněnce: těch pobil mocnozraký svým pohledem, a tak kralovic konečně s pannou do kostela dojel. – Z obsahu tohoto patrně se vidí, kterak vypravování německé již od prvotní prostoty se odchýlilo. Jiných odchylných vypravování tuto pro krátkost pomímám.

Pohádka tato není sama svého původu, ale jen zvláštní vzdělání neb variací podle jiných mnohých variací téhož obecného základu neb theme, jehož podstatný smysl jest „dobyť panny přemožením tří překážek“. Kdo a kterak ty překážky přemáhá, toto náleží ke zvláštní toliko úpravě každé pohádky kruhu tohoto, ač i v tom také rozbořem kritickým dobře určití se dá, co původní zachovalé a co později pokažené jest, jakož se toto patrně vidí na pohádce svrchu položené, srovnajíc ji s variantem domažlickým a Grimmovým.

Pozorujeme-li pak bedlivěji na ty podstatné tři překážky, na ty tři práce, ježto se mají vykonati, v čem záležejí a kterak se jich plnění v pohádkách rozličných líčí, brzy v tom shledáme mezi pohádkami kruhu tohoto jistou shodu a příbuznost, kteráž vede k tomu, že ty tři úlohy nejsou nahodilé a bez příčiny. V pohádce naší má kralovic přinést prsten z *moře*, drahý kámen ze skály, t. ze *země*, a žalud s dubu, t. z *povětrí*, a ti tři služebníci jsou nástrojem k dosažení těch tří věcí. V jiných pohádkách podobně uloženo hrdinovi, aby z jezera vynesl prsten neb zlatý klíč, aby sebral v trávě rozházené perle, a pak aby mezi třemi neb i dvanácti pannami poznal svou zvolenou; a tu mu tolikéž v tom slouží ryba neb kachna – vodní tvor, hejno mravencův – zemský tvor a včela neb moucha – povětrní tvor. Jinde opět velryb, medvěd

a orel pomáhají splniti, co přikázáno. A opět v jiných pohádkách uloženo mládenci, aby bezednou nádobou vylil rybník, aby dřevěnou sekerou porazil les i aby vystavěl zámek v povětří, a tu *panna sama* místo něho ty tři práce plní. V těch i ve všech jiných pohádkách třídy této mají ty tři úlohy vždy jisté spojení s vodou, se zemí a s povětřím, a kde toho není, tu pohádka již vzala porušení.

Dále také v pohádce naší hodno jest pozorovati, že černokněžník pannu v těch třech živlech ukrývá, kdež pak úloha kralovicova jest, aby ji našel a odtud dobyl. I v tom pohádka naše má opět své příbuzné. V jedné pohádce valašské, do téhož kruhu náležité, slibuje černokněžník dceru svou dáti tomu, kdo se tak jemu schovati dovede, aby ho nenašel; a v jiné *panna sama* jen toho za manžela vzíti chce, kdo se tak ukryje, aby ho kouzelné zrcadlo její nevyzradilo. V první pohádce pomáhá jinochovi divotvorný kuň, v druhé pak orel, ryba a lesní duch; i schovají jej nejprve v oblacích, po druhé na dně mořském a po třetí ve vlasech toho, kdo tu výminku uložil. Ale ještě příbuznější k pohádce naší jest jedna starobylá píseň z ostrovů Faröských, jejíž obsah proto v krátkosti tu budiž položen: Sedlák hrál s velikánem i prohrál svého syna. Maje mu jej vydati, prosil za milost, až konečně tolik uprosil, že mu velikán syna darovati slíbil, ač bude-li ho moci tak ukryti, aby ho velikán nenašel. V úzkosti své prosí sedlák boha Odina za pomoc, a Odin ukryl syna jeho na poli v žitě ve způsobě klásku. Ale velikán ho našel přec. I prosí sedlák boha Hönira, aby pomohl, a Hönir ukryl syna jeho vysoko v povětří v hejně labutím ve způsobě pířka. Ale velikán ho našel přec. I uchýlil se sedlák k bohu Lokimu, prose ho za pomoc, a Loki ukryl syna jeho na dně mořském v těle rybím ve způsobě jikry. Ale velikán ho přece zas našel. Tu vzal Loki chlapce v ochranu svou i pomohl jemu utéci domů k otci, a otec zavřel za chlapcem dveře i zandal železnou závorou. Velikán žena se za chlapcem, vrazil do dveří i rozrazil si o železnou závoru hlavu. – Místo zajaté královny v pohádce naší zastupuje tu v písni faröské sedlákův synek. Rozdíl těch obou bájí mezi sebou záleží jen v opak obrácení týchž úloh: v písni faröské musí totiž sedlák syna svého třikrát *ukryti*, a v pohádce naší musí kralovic ukrytou pannu třikrát *najíti*. Faröská pomocná trojice bohův opětuje se v naší trojici služebníkův. V bájesloví germanském znamenají však Odin, Hönir a Loki právě zase ty tři živly, povětří, zemi a vodu, v nichž poskytují chlapci ochrany. Vyložíme-li si tedy touž měrou naše tři služebníky zosobenými živly, totiž Dlouhého větrem, Širokého vodou a Bystrozrakého zemí, i nemalý díl pohádky naší přirozeně se vysvětlí.

A tak nyní již odhaliti můžeme roušku alegorickou s báje naší i ukázati prostý její smysl. A jest tento:

Mocný černokněžník: kníže tmavé části roku, bůh zimy, zimní čas –

drží v zajetí v železném zámku svém: pod ledovou korou – krásnou pannu královskou: bohyni léta, živoucí přírodu; – i ukrývá ji v povětří, v zemi a ve vodě: příroda jeví se totiž v těchto třech živlech, ale zimou je život její v nich ve všech zavazen a jako pohřben. – I přijde mladý kralovic: jarní slunce – by svou nevěstu vysvobodil; a tu připojí se k němu tři pomocní tovaryši: totiž příroda sama ve svých třech způsobách – a pannu z povětří, ze země i z vody vyvadí: sluncem ti tři živlové se rozhřejí a vydají sami ze sebe život, příroda v nich obživne. – Černokněžník jest poražen a kralovic s pannou se zasnuhuje: zima pominula a paprskové sluneční spojují se se zemí, se vzduchem i s vodou, je zahřívajíce, a jsou tak příčinou jich úrodnosti.

ŽIVÁ VODA

Pohádka tato srovnává se sice v mnohých okolnostech s pohádkou následující „Pták Ohnivák a liška Ryška“, ale přece jest od ní v podstatě své tak rozdílná, že se za pouhý její variant nikoli počítati nemůže. Vypravuje se v Čechách na rozličných místech poněkud rozličně, ovšem jen ve věcech vedlejších. V jednom takovém variantu (mezi čtyřmi, jichž mi se dostalo) posílá nemocný král syny své pro „čertovo zeli“, v jiném pro „zdravou vodu“ na vrch Siný (Sinaj). Kralovičové prohrají své jmění „v kartech“ a nadělají pak dluhů, a proto mají býti oběšeni. Místo vlka zastupuje někde „zajíček“, jinde „černý muž“ a jinde opět „dědeček“. Podle toho mění se také okolnosti v zámku i v útěku. Kralovic vezme prvně v zámku místo pasu střevíček, prsten, aneb cos podobného, a napíše, aby se časem dozvěděla, kdo tam byl, své jmeno buď zespod na stůl, aneb jinam, kteréž potom po letech přičiněním synáčka přijde najevo. Dle jednoho variantu rozbije kralovic v zámku kouzelné zrcadlo, čímž panna i celé její okolí, jsouce takto kouzla zbaveny, se probudí, což opět v jinou pohádku sahá. Jinde jsou opět, místo jedné, tři panny a děj se týče nejmladší. Způsob, kterým se starší bratři svého nejmladšího bratra zbaví, vypravuje se také právě tak jako v následující pohádce. Bratři ho totiž na cestě zabijí a věc, pro kterou byli posláni, mu vezmou; načež onen černý muž neb stareček ho zase vzkřísí. Kralovic potom vstoupí do služby u jednoho kupce, a když potom královna na králi žádá toho třetího syna a král, o něm nevěda, rozešle listy po všech zemích, aby se vrátil, tu teprve k otci se navrácuje.

PTÁK OHNIVÁK A LIŠKA RYŠKA

Pohádka tato našla se v Čechách z rozličných stran ve třech variantech, kteréž tuto v celek jeden, podle možnosti vlastními slovy vypravovatelů,

snešeny jsou. Tiskem již ji také vydal J. Malý ve sbírce své českých pohádek a pověstí národních 1845 pod nápisem „O zlatém ptáku“. S některými nepodstatnými proměnami vypravují touž pohádku také Rusové a Jiho-slované, takže všim právem ji lze pokládati za obecné jmění slovanské. Z vypravování ruského známy jsou nám dva varianty, ježto v Moskvě vydány byly tiskem pro lid prostý (lubočnoje izdanije) pod jednostejným obecným titulem „Skazka o trech korolevičach“. Oba pak tyto varianty vyšly také v překladu německém, jeden od Dr. A. D. Kinda v knížce „Taschenbuch zum geselligen Vergnügen“ 1832, pod titulem „Der Feuer-vogel und der graue Wolf“, a druhý od A. Dietricha ve sbírce „Russische Volksmärchen“ 1831, s nápisem „Märchen vom Ljubim Zarewitsch, von der schönen Prinzess, seiner Gemalin, und von dem geflügelten Wolfe“. – Srbská pohádka vytištěna byla v „Podunavce“ 1848, a odtud v novinách Záhřebských téhož léta pod titulem „U jednog otca kod tri sinah desno oko smije se a lievo plače, suzi“. – Ostatně vyskytá se pohádka tato i v nejbližším sousedstvu Slovanů, totiž u Valachů a Němců. Pohádka valašská vyšla tiskem ve sbírce bratří Schottův „Walachische Volksmärchen“ 1845, kdežto nazvána „Das goldene Meermädchen“, a německá ve větší sbírce bratří Grimmův „Kinder - und Hausmärchen“ 1850, pod titulem „Der goldene Vogel“. Obsahem svým valašská nejbližší a nejpříbuznější jest pohádce srbské, a německá české, takto každá k prvotní vlasti své se přihlašujíc.

ZLATOVLÁSKA

Pohádka tato, kterou jsem asi před dvaceti lety v rodišti svém slyšel vypravovati, potud nikdež jinde v tomto celku mi se nevyskytla; však některé její stránky vždy s jinými pohádkami se stýkají.

Báječné podání národu slovanského, že člověk může nabýti hadem umění, rozuměti řeči všech živočichů na světě, jest původu slovního, zakládajíc se na tom, že v jazyku slovanském slovem had se značí plaz = serpens (stsl. gad, mrus. a srb. gadina), a zároveň také řeč neb mluva = sermo (sr. čes. had = řeč, od-had; odtud hádati, pol. gadać, sl. gadati = mluvit, věštiti, domnívati se; čes. haditi = haněti, slovy tupiti; sr. lit. gadyti = smlouvat, gadas = shoda). Tou měrou stala se v báji veškerá mluva hadem, a člověk může jí nabýti, když hada požive aneb i jen okusí. V pohádce moravské (ve sbírce Kuldově I., str. 330) uděluje had sám pacholíkově dar, aby všemu pernatstvu rozuměl; v srbské pak pohádce „Nemušti jezik“ (Vuk, str. 13) a v pohádce bulharské „Gadinsky jazyk“ (Pavlov, rkp.) jen hadí král ovčákovi může dáti mluvu všelikých živočichů.

I tato pohádka náleží v onen veliký kruh pohádek bájeslovných, jichž

podstata záleží v dobytí panny přemožením tří překážek. Překážky vězí tuto vhodně v trojí říši živelní: živá i mrtvá voda v povětří, perly na zemi a prsten ve vodě; a tak i pomocníci dobyvatelovi: krkavci, mravenci a ryba, to tré živlů právě zastupují. Již jinde hleděl jsem ukázat, že tito pomocníci nejsou než zosobené trojnásobné působení dobyvatele samého – jarního slunce –, kterýžto zde v osobě Jiříkově, Zlatovlásku – živoucí přírodu, jasnou bohyni léta – vykonáním uložených jemu prací z té trojí říše vyvazuje a s ní se zasnubuje. (Srov. Perly české, str. 334–336.) Ostatně Zlatovláska neb zlatovlasá panna, ježto se i v jiných pohádkách téhož kruhu dosti často vyskytá, ve slovanském bájesloví nalézá sebe samu v osobě „Zlaté báby“, tolikéž bohyni přírody letní, kterou zvláště Malorusové ctili.

TŘI ZLATÉ VLASY DĚDA-VŠEVĚDA

Pohádka tato jest jedna z nemnohých, jež netoliko všem Slovanům obecně jsou, ale i také ve svých variantech od prvotního základu svého nejméně se odchyľují. Majíť ji Velkorusové, ve sbírce Afanasjeva pod titulem „Marko-Bogatyj i Vasilij-Bezsčastnyj“; Malorusové, u Maksimoviče „Marko-Bogatyj“; Rusové haličtí, dle Voljana „Bogač i bědak“ (v rukopise); Srbové, ve sbírce Vukově „Usud“; Charváti okolí varaždinského, u Valjavce „Dečko išel iskat srečne i nesrečne vure“; Slováci, dle Rimavského „Cesta k Slncu“, a ve sbírce Škultétyho a Dobšinského „Tri perá z draka“; Moravané, ve sbírce Kuldově nejprve pod titulem „O chovanci královském“ a pak co vstavek v jiné pohádce „Hloupý Jan a jeho kůň“. Jakožto pohádku českou vydal ji Malý pod titulem „Vyslaný k Slunci“, pak Němcová „Tři zlaté péra“ a Jablonský veršem „Tři zlaté vlasy“; krom toho dostalo se mi ji najíti v Čechách ještě v pěti variantech. Avšak i sousedé Slovanův pojali ji do sbírek pohádek svých, totiž u Němců bratří Grimmové „Der Teufel mit den drei goldenen Haaren“; v Norvežsku Alsbjörnsen a Moe, a Čuchonci vydali ji pod nápisem „Antonín Puuhaara“, jako bychom řekli „Souček“.

Jakož pohádka naše Sudicemi se zapřádá, jichž jedna potom běh její mocně řídí, nápodobně počínají sudbou i jiné varianty její. Tak vypravuje zkazka maloruská, že byl bůh noclehem u Marka bohatého, a že anděl v noci k němu přiletěv oznámil, kterak se tu noc narodili tři chlapci: jeden u kupce, druhý u sedláka, třetí u chudása, tázaje se boha, jaký každému přisoudí podíl, a bůh usoudil, že chudásův syn bude vládnouti Markovým bohatstvím. – Dle zkazky velkoruské přišli dva šediví stařečkové k Markovi bohatému na nocleh a uloženi jsou na prosbu dceřinu do chléva. Tu praví jeden ke druhému: „Tam a tam narodil se sedlákovi syn; jaké mu dáme

jmeno a co mu nadělíme?“ Druhý dí: „Nechť se jmenuje Vasilí Bezešťastný a nadělíme mu bohatství Markovo.“ – Jiná pohádka česká, dle Malého, vypravuje, že Kristus pán se svatým Petrem přišli do jednoho města královského ke studni. Petr žíznil a dívka služebná nedala mu napítí, ale nejmladší dcera královská ochotně mu vody podala. „Jak se odměníme té dceři královské za její ochotnost?“ táže se Petr, a mistr dí: „Dáme jí za muže zámeckého kuchaře.“ – V pohádce norvežské zvěstovali „hvězdáři“ bohatému Petru Kremerovi, že dcera jeho se provdá za syna mlynářova; pohádka pak německá praví obecně, že králi bylo „prorokováno“, že dcerka jeho bude ženou dítěte, ježto se tu a tu noc narodilo. – Ostatní všickni vypravovatelé neznají tohoto pěkného na sudbě založeného počátku, nýbrž ihned do prostředka vpadajíce praví, že král, kníže, bohatý kupec nebo hospodský dceru svou přislíbil dáti tomu, kdo jisté poselství vykoná.

Toto pak poselství jest ovšem nejdůležitější stránka pohádky té; ležít v něm pravé její jádro, ježto nalezše, ostatnímu alegorickému přiodění snadno porozumíme.

V pohádce německé posílá král pro *tři zlaté vlasy Čertovy*; v norvežské bohatý Kremer pro *tři péra z dračího ocasu*; v moravské jedné rozmarná princeska pro *tři péra z draka zpoza červeného moře*, a v druhé král pro *tři pérka z mořského Patoše*, anebo pro *tři vlasy ze Sibylly, která se točí nad Babylonskou věží*, ve slovenské podle Škultétyho a Dobšinského bohatý hostinský pro *tři péra z draka* a spolu hledat *zlého i dobrého*. V pohádce maloruské jde Ivan z rozkazu Marka bohatého *k věščúnu Lidojedu* se zeptat, jak veliké jest Markovo bohatství, a ve velkoruské Vasilí Bezešťastný *k caru Zmiju* pro daň za 12 let, a přitom se poptat po 12 korábích Markových, které mu po 3 leta nepřicházejí. V českých některých variantech posílá král anebo kníže pro *tři vlasy s obra zlatohlavého*, a bohatý kupec pro *tři péra ze zlatého ptáka* a jinde pro *tři slunečná péra*, jakož i nahoře král pro *tři zlaté vlasy Děda-Vševěda*, kterého pohádka též sluncem býti praví; a konečně v pohádce české, dle Malého, i ve slovenské, dle Rimavského, vysílá král přímo ke *Slunci*, aby se ho vyslaný zeptal, proč do poledne vzhůru vystupujíc víc a více hřeje, a po polední k západu se sklánějíc v teplotě umdlívá? V pripovjedce charvatské jde sedlákův syn z nařízení hraběcího hledat *šťestí i nešťestí* (srečnu i nesrečnu vuru), a v pohádce srbské chudý bratr ze svého vlastního puzení k *Osudu*, jeho se zeptat, proč mu neudělil lepšího štěstí, nápodobně jako v pohádce halickoruské chudý bratr na východ putuje za svým *šťestím*.

Z tohoto přehledu patrné jest, že vypravovatelé českoslovenští ze všech nejméně zahalují věc, které se v pohádce této hlavně dotýče, určitě o slunci mluvíce. Tři péra se slunečného ptáka, tři vlasy se zlatohlavého slunečného stařečka, jinak také tři sluneční paprskové, znamenají působení slunečné

v trojí říši přírodní: ve vzduchu, na zemi a ve vodě. Pro ukrácení odkazují tuto na článek v Časopise musejním 1857 str. 268 a 390 „O dvojici a trojici ve slovanském bájesloví“, k němuž pohádka tato jistou měrou jest dalším dokladem. Ukázánoť ve článku dotčeném, že slunce na výroční pouti své zodiakem neb svorem nebeským v povaze dvojí se jeví, totiž od zimního až do letního slunovratu na obloze vzhůru vystupujíc, v povaze dobré jakožto obnovitel přírody; od letního pak až zase do zimního slunovratu vždy víc a více klesajíc, v povaze zlé jakožto zhoubce přírody; a protož slove v bájesloví v prvním případě bohem dobrým, Bělbohem, a v druhém případě bohem zlým, Černobohem, čertem, drakem atd. Tato nynější pohádka neb báje vztahuje se, jakož větší díl mythologických pohádek slovanských, k zimnímu slunovratu. Zlatohlavý obr, zlatovlasý čert, car Zmij, drak, mořský Patoš a český stařec Vševěd, je slunce zimního polousvoří, kteréžto pro svou zhoubnou povahu také slove Lidojedem. Vševědem nazývá se proto, že slunce, toto „boží oko“, všecko vidí a tudíž i všecko ví. Z té příčiny také v pohádce maloruské jest věščúnem t. věštcem a v moravské Sibyllou. Tato pak jeho věští povaha zvláště se projevuje v touž dobu zimního slunovratu, kdež slunce stařeček na lůně matky své odpočívá, aby potom co nově zrozené zlatovlasé dítě zase vstalo; tehdá totiž odpovídá v pohádce věštně k otázkám, jež vyslaný přináší, jakož právě také v touž dobu zimního slunovratu, t. v čas dvanácti nocí, od štědrého večera až do tří králů, v pověrných obyčejích národních věštby vůbec se provozují, majíce všecky svůj smysl v tom, že slunce, ježto se nyní znova zrozuje, jest obnovitelem přírody, tvůrcem roku nastávajícího a že takto jím již napřed usouzeno jest, co se komu v tom roce dostane za podíl. Z té příčiny v pohádce srbské slove vůbec Osudem. Pohádka varaždinská, posílajíc hledat „štěstí i neštěstí“, jakož i slovenská, posílajíc za „zlým a dobrým“, míní tím nadřečenou dvojí povahu, kterou slunce projevuje v kruhu ročním, dobrou a zlou; kdež naproti tomu pohádka halickoruská, dle které chudý jde na východ svého „štěstí“ hledat, má na mysl slunce jen co dárce dobrého.

Přechod od zimního polousvoří k letnímu, zimní totiž slunovrat, naznačuje se tuto v pohádce vůbec mořem, v ruských pak variantech řekou a v pohádce varaždinské velkou vodou. Přes to moře neb řeku převáží převozník – slovanský Charon, jehož některé české varianty také čertem nebo obrem učinily. V moravské pohádce jsou převoznicemi tři čarodějnice, ježto se v počtu svém hodí jednak k sudicím v pohádce české, jednak k onomu trojímu působení slunečnému v přírodě, pro něž bůh slunečný nazván Triglavem. V srbské pohádce voda sama přenáší; ve varaždinské a jedné slovenské jest ryba převozníkem; ve velkoruské pak pohádce leží *kyt-ryba* přes moře, lidé po ní chodí a jezdí, a má ležeti dotud, pokud nevyvrhne z moře

12 korábů Marka Bohatého. Netřeba dovozovati, že se těmi 12 koráby miní 12 měsíců ročních, jež od zimního slunovratu berou svůj počátek. K těmto dvanácti korábům ruským právě se hodí 12 koní v pohádce české, jež tolikéž znamenají 12 měsíců.

Co se pak dotýče otázek, k nimž slunce v osobě Děda-Vševěda i v jiných podobách svých odpovídá, ty všechny se vztahují na obnovení přírody, ač mnohé jich porušeným podáním za dlouhý čas velmi zatemněny jsou. Strom, jenž přestal ovoce nésti, nalézá se kromě pohádek českých i ve slovenské, ve varaždinské a v německé pohádce. Voda, jež přestala téci anebo se zkazila, přichází v pohádkách českých, moravských, pak v německé a norvežské; k čemuž náleží také voda, jež v sobě nemá plodu, v pohádce srbské, varaždinské a slovenské. Pohádky české, moravské a slovenské, potom varaždinská a norvežská mluví též o dceři královské, kteráž onemocněla, zkameněla aneb ukradena byla – jestiť to příroda v době zimní. Ve slovenské pohádce oslepl král, protože zpyšněv chtěl se vyrovnati Bohu – rozuměj tuto zatmělé slunce zimní proti slunci letnímu. V pohádce maloruské přichází vyslaný k větrnému mužiku na mohyle, jenž se dotknutím holi rozsype a pod ním veliké bohatství se objeví; v pohádce pak velkoruské praví se totéž o starém dubu – bohatstvím tuto rozuměti se mohou zase nové plody přírodní, jež ze ssutin starého roku se vyvinou. Konečně mluví pohádka slovenská, již sepsal Dobšinský, také o dvou velikých ohnivých skalách, ježto srážejíce se jedna o druhou, nechtí vyslaného propustiti. Totoť jest buď variant ku přívovníkovi, anebo náleží do jiné pohádky; složenatť jest tato pohádka slovenská ze dvou rozličných variantů, jichž jeden k moravskému a druhý k varaždinskému vypravování se hlásí, a nadto něco i z jiných pohádek, do kruhu tohoto nenáležitých, přičiněno, jako zámek „boha větrů“ na myší nožce se vrtící, jenž upomíná na Ježibabinu chaloupku na slepičích nožkách v pohádkách ruských. Zásluhně by byl učinil pan vzdělavatel, kdyby byl oba varianty, tak jak mu byly zaslány, podle sebe postavil. – Pohádka česká u Malého nezná žádného přívovníka, jenž v pohádce této jest věci podstatnou a v jiných variantech nikdež se nepohřešuje; na konci pak vypravuje o svatbě dcery královské s čarodějným trpaslíkem, o čemž zase žádná jiná pohádka skupení tohoto nic neví. Tento přídavek i proto také se nehodí k pohádce té a vůbec k žádné slovanské, že trpaslík, něm. Zwerg, v báji slovanské vůbec nižádného místa nenalézá.

Místo slunečné matky mají pohádky některé, totiž varaždinská, slovenská Dobšinského a norvežská, královskou pannu, kterouž vyslaný vysvobodí a potom otci jejímu navrátí. Toto však zase z jiného kruhu pohádek přejato jest, kdež mládenec na to vychází, aby té panny z dračího zajetí dobyl, kterouž si potom bere za manželku.

A jakož pohádka česká se dokonává tím, že král, obluzen mocným lákadlem, stane se střídáním přivozníkovým, dojde takto pokuty za své zlé skutky, podobně i v pohádce maloruské, německé a norvežské lakotný kupec anebo král, omámen nesmírným bohatstvím, jež vyslaný s sebou přivezl, pro ně také na cestu se vydává; v pohádce pak velkoruské Marko Bohatý, rozhněván na cara Zmije, že Vasilího neusmrtil, ubírá se k němu, aby ho za to pokáral, a stává se též převozníkem. V pohádce varaždinské jde hrabě sám také hledat „srečnu i nesrečnu vuru“, jsa žádostiv většího bohatství, a když přišel ku převozní rybě, utopila ho. Ostatní všickni vypravovatelé, ačkoliv jinak o převozníkovi mluvíce, a kterak muž býti vysvobozen, však nechávají ho nevysvobozeného.

Že pak okolní susedé Slovanů, Němci, Norvežčané a Čuchonci touž pohádku také znají, není divu, povážíc, jak snadno jest ústní takové podání přenéstí přes jazykové hranice. Co se však podivné příbuznosti pohádek německých sbírky Grimmovy se slovanskými zvláště dotýče, sluší na paměti míti, že v té věci proslulý Vilém Grimm sebral i sepsal veliký díl svých „německých“ pohádek v Erdmannsdorfě v pruském Slezsku, v okrese lehnickém, v krajině, kteráž právě uprostřed mezi českomoravskými, polskými i lužickými Slovany leží, a jsouc nyní sice jazykem německá, však ve svých obyčejích a starobylých podáních nikdy slovanskou býti nepřestala. A tak i Petr „Kremer“ v pohádce norvežské zjevně upomíná na stereotypního kupce v pohádkách ruských.

DODATKY

POVĚST NÁRODNÍ O HLOUPÉM KUBOVI

V jednom městečku zůstávala vdova, a ta měla syna, jemužto říkali Kubíček. Měla pak chaloupku na samém konci městečka, při ní zahrádku, kousek pole a loučku. Dokud manžel její ještě na živě byl, držel sobě koně a vzdělával pole vlastní rukou; po smrti jeho ale, když nebylo žádného, kdo by koně opatroval, oral a sil – neboť Kubíček byl tehdaž ještě malé pachole –, prodala koně a chovala si kravičku, asi pět oveček a dvě kozičky. Při tomto skrovném hospodářství byli jsou dosti spokojeně živi. Kubíček pásal v letě kravičku a honil se za kozama, v zimě sedával za kolovratem a předl; matka pak jeho chodila na trávu, tloukla máslo a nosila do nedalekého města na prodej. Co utržila, to stačilo oba vyživiti; podmáslí pak snědli. Bylo by dobře bývalo, kdyby to vždy při tomto pořádku zůstati mohlo. Zatím se ale matka zestarala a zchuravěla; z Kubíčka pak udělal se Kuba, kterýžto sice jako vždy prve krávu vodil, kozy honil a za kolovratem se oháněl. I seděli jsou jednou právě po večeri

a Kuba širokou plechovou lžicí kyselo z mísy hlíněné dojídal, kdy matka jeho po nějakém mlčení k němu takto započala: „Milý Kubíčku! Se mnou již není nic. Ani k práci, ani k chůzi více nejsem; slabá a churavá, sotva nohama pletu. Jdu-li na trávu, div pod tíží neupadnu; jdu-li do města, nemohu dechu popadati. Ty jsi již velký a silný – vidíš, Kubíčku, já spíše tu kravku uvedu; ty mi zato přineseš trávy a dojdeš do města s máslem – beztoho jsi tam ještě nikdy nebyl, a je čas, aby jsi se také jednou mezi lidi podíval. Já ti zejtra ty dvě libry, které jsem ten tejdén vytloukla, uchystám, a ty je půjdeš prodat. Však ale dej pozor, aby tě tam neošidili.“

Kuba byl zatím snědl, a ukládaje lžici: „Dobře, mámo, nic se nestarejte; však já to tam všechno dobře vyvedu.“ A tak oba dosavadní zaměstnání své proměnili. Na druhý den časně ráno natrhala máma širokých křenových listí, zaobalila máslo do nich a vložila do mošny; Kuba pak, vzav na sebe po tátovi svadební kabát a přiříznuv sobě z tenké jedličky hezky dlouhou hůl, nastrčil mošnu na ni, a daje hůl přes rameno, cestou k městu se ubíral. Za tři hodiny byl tam. Avšak nevěda kudy kam, posadil se za samou bránou na kámen, a rozobaliv listí držel máslo v mošně před sebou k nemalému obveselení okolojdoucích, kteří v něm snadno obyvatele městečka, jež právě za nejchytřejší neplatilo, poznali. I seděltě tak hodinu, dvě, aniž byl kdo po másle se zeptal. Až konečně přiběhl pes, a sem tam čmouchaje, máslo v mošně vyslídil. I postavil se před Kubou, vrtě ocasem, kňuče a k mošně čuchaje. Kuba příležitosti té pomínouti nechtěl: „Pane, koupíte to máslo?“ Pes zaštěkal: „Haf! haf!“ Kuba myslil, že je to Němec a že povídá: „Kauf! kauf!“ – „Nu tak mi ho zaplaťte a vemte si ho.“ Pes opět zaštěkal: „Haf, haf, haf.“ Kuba byl na rozpacích, co dělati. Když mu pes ale peníze nesázal, ani od něho se nehýbal, nýbrž neustále Kubovi v oči hleděl, k mošně čuchal a štěkal, řekl Kuba: „Pane, já sice německy neumím; ale já vám to vidím na očích, že jste poctivý muž. Nemáte-li tedy peněz, já vám za máslo počkám.“ Nato pes opět: „Kauf! kauf!“ „Nu tak si ho vemte.“ Nato Kuba máslo z mošny vyndav, na zemi položil, kteréz pes ihned popadl a pryč s ním utíkal. Kuba pak sebou spokojen jsa,

domů se vrátil, jehož byla máma již z okna i ze dveří vyhlížela. „Nu jakpak jsi pochodil, Kubíčku?“

„Dobře, mámo! Já prodal máslo na dluh. Přišel tam ke mně nějaký pán s kordem; pořád mně máslo po německu chválil a kordem točil, že nemá peněz a že mně ho zaplatí, až zase po druhé přijdu. Já nechtěl být nezdvořákem, tedy jsem mu ho dal.“

„Nu jestli ho jen po druhé zase poznáš?“

„O, to se nestarejte, já ho dozajista poznám po tom kordu.“

Zatím minul tejden a Kuba šel zase s máslem na trh. I přišed do města, posadil se na své staré místo a držel máslo před sebou. I stalo se, že pes k němu opět přišel, a jako onehdy ocasem vrtě, k mošně přičmuchoval, domnívaje se, že mu Kuba máslo zase dá. Kuba mu ale máslo dát nechtěl, až mu zaplatí ono, co vzal na dluh, a toto také. Když ale pes neustále kňučel a ocasem točil, tedy Kuba, vida, že s dobrým nic nepořídí, a obávaje se, pakli by i tenkrát bez peněz domů přišel, že by máma jeho zle přivítala, začal tu na pána s kordem zhurta, a dupnuv sobě: „Zaplatíte mi máslo, nebo nezaplatíte?“ svou jedlovou týčku naň napráhl. Pán uleknuv se, dal se do outěku, a Kuba, nejsa lenivý, za ním, a z brány ven. Pes vida, že se Kuba za ním žene a jej bezmála dohoní, chtěl v ouzkosti plot angreštový přeskočiti, jenž se tu byl právě nahodil, a hledati outočiště v zahrádce jedné chaloupky; avšak zmejliv se, padl do angreštu, jehožto ihned Kuba za ocas chytiv, nazpátek táhl. Ubohý pes, uprostřed ostnů angreštových jako by mezi jehlami sebou háze, za sebou pak maje zlého věřitele, jenž ho byl již za kůži držel, bolestí a ouzkostí vyl a hrabal, až Kubovi třísky v oči litaly. Avšak Kuba byl kubík, a nepustil. Tu nenadále pod nohama psovi to zazvonilo a Kuba zahlídl jeden, dva, tři tolary, které se mu byly k nohous vyvalily. Ihned pána nechav, tolary po zemi sbíratí počal. Než jak tu najednou hubu otvíral a oči vyvaloval, vida v roždí pod angreštem plný ucháč tolarů státi, kteréž tu pes byl vyhrabal! Leknutím a radostí srdce v něm buchalo tak hlasitě, jako kdyby prsa jeho byly másnice, a máma jeho právě máslo tloukla. Avšak se vzpamatoval, a jsa chlapík důmyslný, honem peníze z ucháče do mošny své přesypav, máslo pánovi za ně tam položil

a s holí přes rameno a mošnou na zádech domů více letěl nežli běžel. „Nu Kubo, neseš-li pak za to máslo, co jsi dal tomu pánovi na dluh?“

„O jen se pojdte podívat, mámo! Hleďte, to je peněz!“ Vtom tolary z mošny na stůl vysypal.

„Pro pána krále! Kdepaks je nabral?“

„Inu, to všechno za to máslo od toho pána s kordem. Vzpouzel se sice, vzpouzel, a začal mi utíkat; ale já ho chytil za kord a pevně držel, až mi konečně zaplatil. Inu, on si snad chtěl se mnou jen tak zažertovati; kdopak to ví, jaké mají ti páni nápady!“

Máma se nemohla dost vynadivit tolika penězům, a počítala a zas počítala, a nemohla nikda přijíti ke konci, neboť tak daleko počtářské umění její nesahalo, aby všechny ty peníze obejmouti mohlo. Když se byli oba již dosti napočítali a oči jich dosyta nahleděly, počali jsou spolu rozvažovati a se raditi, jak ty peníze nejprospěšněji vynaložiti.

„Víš-li co, Kubíčku, je tu právě na prodej veliké hospodářství a při něm mnoho polí a luk. Koupíme si je, vystavíme si hezký chlív a hodnou maštel, a budeme si chovat hodně krav a koňů.“

„Dobře, mámo! A já budu chodit do města prodávat máslo tomu pánovi s kordem.“

Jak pomyšleno, tak učiněno. Máma šla a koupila hospodářství se všemi rozlehlými polmi a lukami jeho a tolary hotovými vyplatila.

Tu najednou po celém městečku, jakoby rachot hromový, roznesla se zpráva, že vdova po chalupníkovi Křápalovi koupila ten největší statek v městečku, a všechno bylo u největším podivení.

„Slyšel-li jste pak, kmotře?“

„I slyšel; a povídal mi náš pasák, že již dvakráte viděl, jak Kuba časně ráno s mošnou na zádech někam přes pole šel.“

„A můj voráč ho včera navečír potkal, an celý udychtěný, v mošně něco těžkého nesa, domů odněkud pospíchal. Kmotře, to není samo sebou!“

„Ba, já to také povídám. Krádež –“

„Vražda –“

„Loupež –“

„Nevěřte tomu,“ – ozval se soused třetí, který se byl právě tu nahodil – „s kohopak by ten vejtažek byl! Vždyť pak nemá zmužilosti ani za zajíce! – Ale já povídám něco jiného!“ - a tu několikráte důležitě hlavou zakývav, stáhl obličej v jakýsi ráz tajemnosti, tak sice, že spodní pysk úst na způsob pŕlměšice zrovna pod nos přitlačil.

„Nemyslíte snad,“ – vskočili mu druzí do řeči, počnouce se oba najednou křižovati. „Pán Bůh s námi!“

„A zlý pryč,“ – doložil třetí.

Zatím Kuba a máti jeho radili se spolu doma, jak by to nové hospodářství nejlépe zařídili, an tu nenadále dvěře se rozlínou, a právní posluha hřmotně do sedničky kročí.

„Anno, vdovo po nebožtíkovi chalupníkovi Křápalovi, máte se bez prodlení před slavný magistrát dostaviti.“

Ubohá žena, leknutím a strachy po celém těle se třesouc, oblekla spěšně sváteční svůj kabátek, a davši bílou lochtušku na hlavu, za poslem do radnice se ubírala. Přišedše tam, otevřel posel dveře a pustiv ženu do jizby radní, sám venku státi zůstal.

Slavný magistrát byl pohromadě. V čele stolu na sesli široké roztažený seděl pan purkmistr, hledě zamračně a časem sobě pysky širokými zdlouha odfukuje; s obé strany oba dva páni radní, a něco doleji písar právní.

Po nějakém mlčení jal se mluviti pan purkmistr takto: „Jelikož nám správa nad dobrými i zlými městečka našeho svěřena jest; jelikož pak následkem svěřeného nám úřadu toho činy zlé a nepravé vyšetřovati a trestati moc a právo v rukou máme; a poněvadž nás, právo, jisté a neomylné zprávy došly, že jste vy, Anno, vdovo po nebožtíkovi chalupníkovi Janu Křápalovi, statek veliký v městečku našem ležící se všemi jeho polemi, rolemi, pastvinami, lukami, zahradami, ploty i stromami, jakož i s celým stavením, maštelí, chlévem, kulnou, stodolou, sklepem, a ostatním příslušenstvím, to jest, co k tomu náleží a s tím spojeno jest, za hotové peníze koupila a jej hned na místě vyplatila, kdežto nám, právu, nikterakž povědomo není, aby nebožtík manžel váš, Jan Křápal chalupník, mimo chalupu, kousek pole a louky co na hotovosti byl zanechal, tím méně aby

nějakým obchodem aneb dovoleným nějakým uměním tak velikou sumu peněz sobě byl zachovati měl a skutečně zachoval: tedy já, představený a purkmistr slovutného městečka našeho, mocí práva táži se vás, Anno, vdovo po Janu Křápalovi chalupníkovi, kterak a jakým způsobem jste vy aneb syn váš, jmenem Jakub Křápal, k takovým penězům přišli a je nabyli?“

Na takovýto jasný a porážející úvod ubohá žena, sotva na nohou se udrževši a jako osika se třesouc, vypravovala všechno, co věděla, že totiž její Kubíček prodal máslo v městě nějakému pánovi s kordem, a ten že mu je dobře zaplatil. S takovouto suchou odpovědí, z kteréž, jak se panu purkmistrovi zdálo, makavá lež vykukovala, slavný magistrát tak zhola spokojiti se nechtěl; nýbrž, poslav si pro Kubíčka, dotazoval se přísně, jak a kterak byl peníze nabyt. Kuba vypravoval zevrubně, co se mu bylo na obou cestách do města přihodilo, ani čárky při tom nevynechaje. Avšak čím více vysvětloval, tím podezřelejší zdály se panu purkmistrovi ve jménu práva řeči a výpovědi jeho; a když Kuba na další dotázku pána s kordem blížeji popisoval, tedy celý slavný magistrát patrné přesvědčení nabyt, že onen pán s kordem nemohl žádný jiný býti nežli sám Pán Bůh s námi, a že Kuba ve spolku s čertem stojí.

Kuba zbledl jako stěna, dušoval a zapřisahal se, že je nevinný, a že – tu se nepřestával křížovati – čerta ani jakživ neviděl, tím méně aby s ním byl jaký spolek učinil. Nic naplat, Kuba byl svou vlastní řečí přesvědčen, a pan purkmistr, odbyv jej krátkým „Však se to ještě ukáže!“, nařídil činiti přípravy k procesu právnímu, jakž se to při vyšetřování osob z čar a kouzlů obviněných v moudrém městečku tomto odjakživa chvalitebně bylo zachovávalo.

Nedaleko za městečkem byl rybník široký a hluboký velmi, a po jedné straně jeho vysoká zděná hráz, kteráž lukám na druhé straně za obranu před potopou, spolu ale také za silnici při měkkých cestách městečka tohoto sloužila. Zde bylo místo, čarodějníky a čarodějnice vyšetřovati. I zavázali jsou Kubu do pytle zvláště k tomu připraveného, a když se bylo již hezky setmělo, na káru jej naloživše, dovezli na hráz a tam na pokraji položili. Na druhý den ráno nastával

proces vyšetřovací. Měl totiž Kuba, pakli by jej čert již přes noc neodnesl, i s pytlem do rybníka vhozen býti: jestli vyplyne, byl Kuba nevinen, i vytáhnou jej a s poctivostí domů dovedou; pakli se ale potopí a zůstane tam, tedy byl ve spolku s čertem a smrt jeho zasloužena.

Jakživ neměl Kuba takový nocleh jako tenkrát na hrázi; nebo nejenže strachy umíral před nastavajícím jitem, nýbrž nesměl v pytli ani oudem pohnouti, tím méně o své osvobození se pokusiti, nejša jist, pakli by vpravo neb vlevo se obrátil, že horempádem s hrázi do rybníka se nesvalí. I ležel chudák, jako by to byl kámen do pytle dal, jedině hubou klapaje, t. j. modle se, a časem i hlasitě plakaje a zařikaje se, že jestli se ještě jedenkrát z pytle ven dostane, že do smrti víc máslo do města prodávati nepůjde. To město, ano to město a ten pán s kordem, ti byli jedině na nynějším neštěstí jeho vinni!

Zatím se byla noc poznenáhla převalila, a na obzoru východním zableskly se první pablesky vycházejícího slunce. I stalo se, že honák z nedaleké vesnice, žena na pastvu stádo volů, přiblížil se k rybníku, a slyše na hrázi tam něco zhluboka úpěti a hučeti, zvědavostí puzen, šel ohledat, co by to bylo. I přijda až k nadtému pytli, s podivením ptá se, kdo to. S Kubou to najednou trhlo, jako by ho byl jehlou pichl. I poznav po hlase kolegu svého, s kterým byl ještě před nedáv-
nem po stráních a pahrbkách kozy pásával, radostí jsa u vytržení, zvolal: „Prokúpku, jseš ty to? Copak mne neznáš? Vždyť jsem to já, Kuba Křápalovic!“

„I Kubíčku! Pro pána krále, copak tu děláš?“ Kuba byl v nesmírných rozpacích, co odpověditi. Pravou příčinu vyjeviti nikterakž nesměl, sic by byl Prokúpek, desetkrát po sobě se zakřižovav, na třicet honů od něho utekl, zanechaje jej v nehrubě milém položení jeho slavnému magistrátu za kořist, toť rozum jeho, jakoby pásma na motáku, najednou sečtl. Musel tedy mysliti na nějakou lež; ale jakou? To nebyla otázka tak snadná k rozluštění, a času nakrátce. Ale nouze a strach činí divy, a Kubův mozek najednou zableskl se vtipem, jež by nebyl žádný v něm hledal.

„Inu – u nás chtějí všickni sousedi, abych byl purkmistrem, a já nechci.“

„Purkmistrem!“ podivil se honák.

„Ano, purkmistrem; a protože nechci, chtějí mě utopiti. I dali mně tedy na rozmyšlenou, budu-li chtít býti purkmistrem, že mě z toho pytle pustějí a povedou s tureckou muzikou do města a všem měšťanům za purkmistra představějí.“

Milý honák byl ctižádostivý a trochu se rozmyšleje promluvil nejapně dále: „Jakpak, Kubíčku, nemohlo by to být, abych já byl za tebe purkmistrem?“

„Ty, Prokope?“

„Ano, já myslím, že bych místo tebe do toho pytle vlezl, a až přijdou a budou se mne ptát, že bych to purkmistrovství sám vzal na sebe. Ty by jsi mohl zatím ten houf volů místo mne někde pást.“

„I pročpak ne, Prokúpku? To oni budou rádi a já taky.“

Honák tedy rozvázav pytel pomohl Kubovi z něho ven, sám pak na místo jeho do pytle vlezl, jehož Kuba ihned ochotně doň zavázal, a po volích se ohlídnuv, dále odtud hnal.

Sotvaže se rozednilo, bylo již viděti slavný magistrát od městečka přicházeti, a všecko, co nohy mělo, za ním. Přišedše pak na hráz, učinil pan purkmistr poslední otázku na domnělého Kubu v pytli, zdali se již rozmyslil a pravdu mluvití bude.

„I rozmyslil,“ vykřikl honák, „páni, já chci být purkmistrem!“

Pan purkmistr zůstal, jako by doň hrom udeřil; takové odpovědi se nenadál. Sotvaže se byl ale trochu vzpamatoval, za pana radního se schovávaje, poroučel: „Právní posluho, chopte se ho! Slyšeli jste, jak to ten černý s rohama z něho mluvil? Chopte se ho! Do vody s ním!“

Zde připomenouti dlužno, že v městečku našem ustanoveného mistra popravního neměli žádného; všecky tyto a těm podobné služby musel zde posluha právní, vulgo policajt, vykonávati, začož od městečka každoročně dvě borovičky a půl kopy otypek z lesa obecního dostával. Na poručení toto posluha pytel za uzel chytiv, dříve než se byl ubohý honák nadál, na pokraj hráze přitáhl, a žbluňk! jen se po něm voda zavířila.

Asi za dvě hodiny nato, když obyvatelé v městečku byli právě v nejlepší povídání a převěřování věcí, které se byly s Kubou dnes udály, slyšeti tu najednou na náměstí veselé troubení. Všecko, co hlavu mělo, neopomenulo jí okýnkem vystrčiti, co to. I viděli jsou stádo tučných volů, a za nimi –

„Pane Bože, nedopouštěj!“

„I jemine, hlele!“

„Copak?“

„Kuba Křápalovic!!“

„Není možná! Vždyť pak jsme ho teď nedávno utopili.“

„Tu se podívejte!“

„Na mou tě duhu!“

„Kubíčku, jseš ty to?“

Kuba ale neodpovídal, nýbrž vytrubuje sobě hut, hůt! hnal okolo radnice dále.

Slavná rada byla se po vykonané důležité práci ještě nerozešla. Slyše pan purkmistr troubení, poslal posluhu právního podívat se, co by to bylo. Sluha strčiv hlavu do okna: „Pro–pro–pro všechny – –“ jakoby omráčen, zavrával zpátky.

„Co se stalo? Co je?“ a celá slavná rada i s písařem hrnuli se do oken. To vám byla rána! Pan purkmistr leknutím zůstal, jako když ho vodou poleje, ani by se na něm byl krve nedořezal; neboť mu hned napadla slova, která byl Kuba posledně z pytle stranu purkmistrovství k němu promluvil. Když se ale zase zpamatovali, usnesli jsou se po dlouhém hádání a rokování konečně na tom, aby pro Kubu poslali a zeptali se jej: jak a kterak z rybníka vyšel, a kde k těm volům přišel. Kuba se doma ještě ani nenajedl, an tu právní sluha, zlehka dříve na dveře zaklepav, uctivě s čepicí v ruce do sednice vkročí.

„Pane Kubíčku! Radní páni a pan purkmistr dávají se vám pěkně poroučeti, a abyste byl tak dobrý, a trochu do radnice přišel.“

Kuba přistrčil sobě čepici na levé ucho, a spodky sobě popotáhnuv, panský hlavu k sluhovi otočil „Že přijdu!“, doloživ vítězoslavně: „Ti mně udělali kousek! Mysleli, že mne utopějí, a já jsem

zase tu.“ Nato odevzdav voly na starost mámě, pro radost ani promluvíti nemohoucí, šel do radnice. Přišed pak tam, vypravoval slavné radě s velikou vejřečností a rozšafností, co se mu bylo přihodilo, že totiž, jak ho do rybníka hodili a on ke dnu dopadl, najednou pytel se rozvázal, a on že octl se na veliké zelené louce; a na té louce pod vodou že se pase mnoho set a set volů, a že je žádný nehlídá, než jeden starý muž; a ten muž je tam zakletý a tak dlouho ty voly pást musí, dokud si je lidé tam odtud nevyženou. Ale musí si každý pro ně sám přijít, doložil Kuba důrazně; nebo kdyby si chtěl někdo pro ně poslati, nedostal by nic a posel by se již nikdy víc nenavrátil.

„Je-li pak možná!“ ozval se jeden pan radní. „A ty voly, co jsi okolo hnal, byly odtamtud?“

„Inu, já jsem si jich tam také houfek sebral a přihnal jsem si je domů. Ale ještě jich tam je mnoho set a set.“

Pan purkmistr a páni radní nemohli se dosti vynadiviti, a propustivše Kubu milostivě, dali jsou veřejně po celém městečku vyubnovati, že Kuba Křápalovic je nevinný, poněvadž se byl v rybníce neutopil, nýbrž zase z něho ven vyšel.

Co vdaná neviděla ještě paní purkmistrová manžela svého nikdy tak zamyšleného a tak roztržitého jako právě dnes, když z rady přišel; při obědě nepromluvil slova, a pakli ona jeho něco se zeptala, neodpověděl. Ba bylo viděti, že mu ani tak nechutnalo, neboť o dva talíře polívky a jistě libru hovězího dnes méně snědl nežli obyčejně, z pečené husy pak skoro celou půli ještě na pekáči byl nechal. Když bylo po obědě, vstal, a na žádného nepohlédnuv, celé tři hodiny venku po síni chodil, ruce brzo založiv, brzo nimi rozkládaje, časem pak i cosi pro sebe mumlaje a hlavou vrtě, jako by něco rozvažovati aneb o něčem pochybovati chtěl. Ano zdálo se i jednou paní purkmistrové, jako by byla zaslechla slova: „Ty voly – ano ty voly! hm hm! – mám – či nemám? –“ I starostliva jsouc o zdravý rozum manžela svého, přiblížila se pozadu, a potáhši jej zvolna za rukáv: „Mužičku,“ pravila hlasem prosebným, „mužičku, copak ti je?“

On otočiv se a zahlédna svou drahou polovici manželskou, odpověděl krátce: „Nic!“

„Ale já ti to nevěřím; vid', Vojtišku, že ti něco chybí. Svěř se mi jen, možná, že budu věděti pomoci. – Vojtišku, slyšíš?“

„Dej mi pokoj! To jsou ouřední tajnosti!“

Proti takovéto námitce nesměla paní purkmistrová arci ani slova více říci; a protož, spokojivši se zatím, poodložila to, té jisté jsouc naděje, že dříve nežli noc mine, žádná tajnost, buď si jakákoli, jí zahalena nezůstane. Avšak tenkrát jí zklamala jistá naděje její, neboť pan purkmistr, již o čtvrté hodině s poledne do postele se uklidiv, spal, a spal až do půlnoci; o půlnoci pak se probudiv, čerstva se strojil, a na otázku manželky své, kam jde? ani neodpověděv, z domova pospíchal.

Bylať to pěkná, teplá letní noc. Lehké obláčky přeletovaly po obloze hvězdnaté, za něž se plný měsíc brzo schovával, brzo zase z nich ven vykukoval, jako by si se zemí na žmikanou hráti chtěl. Městečko a okolí jeho bylo leželo v tichu hlubokém. Tu pan purkmistr vyjda z domu ven a dveře za sebou opatrně zavřev, ouzkou uličkou v tichosti bral se do šírého pole, a přijda za městečko, kráčel ouvozem dále a dále, až se octl u zděné hrázi pověstného rybníka. Přišed až k místu, odkud jsou byli Kubu shodili, zdál se býti u velikých rozpacích; neboť sem tam přešlapuje, zpozdálečí po hrázi se díval, jako by výšku k vodě vyměřiti chtěl, povážně k tomu hlavou vpravo vlevo kývaje: „Mám či nemám?“ Brzo pak s hráze se nahnuv, upřeně do vody hleděl, jako by na dně něco hledal. „Ale počkej!“ – tuť muselo panu purkmistrovi něco výborného napadnouti; nebo chvílku se rozmýšleje, najednou poskočil, a uhodiv pravou rukou do levé dlaně, až to plesklo: „Dobrá, to by mohlo jít! Jen bude-li Kuba chtít? On mně ty své voly může postoupit a já mu dám za to povolení, do rybníka si zase pro jiné jít. Cožpak mu to udělá? On tam již beztoho cestu ví, a bude-li chtít, já ho tam dám třeba ještě na své outraty zase v pytli vhodit. – Ale jakpak, kdyby nechtěl? Hm, hm! ano, kdyby nechtěl! To je hloupá věc! Jistější by to přece bylo, kdybych si sám pro ně skočil.“ A tu najednou při měsíčku bylo viděti, jak pan purkmistr na několik kroků zpátky odstoupiv, po hrázi do rybníka se rozběhl: skok, dva, tři a hop! – ach ne, na samém

krajíčku byl se zastavil: „Zpropadené voly! Jen kdybych se té vody tak tuze nebál.“ – V takovéto nesnázi kolotaje, nenadále zpozoroval, jako by se v ouvoze k rybníku něco kmitalo. A skutečně, když více na to oči upřel, viděl, že dvě osoby ku hrázi se blíží. „Ha, to si jistotně již někdo pro voly jde!“ I skočiltě honem do jedné blízké olšiny a umínil si pozorovati, kdo to a co tu chce. A pan purkmistr jakož i vždycky ostrovtipný byl a nemejlil se; nebo sotvaže se byl v olšině trochu utišil, slyšel osoby hlasitě mezi sebou rozprávěti:

„Kdopak tam z nás dříve skočí, vy, pane kolego, anebo já?“

„Třeba vy; polovic si jich vyžeňte, a ty ostatní si vezmu já. Ale pane kolego, napolovic!“

„To se rozumí.“

Jak se tu podivil pan purkmistr, poznaje v těch dvou příšlých kolegách – oba dva pány radní. I vida při nich takovou chuť do rybníka skákati, a obávaje se, aby se suchou hubou neodešel, dodal sobě hrdinského ducha, vystoupiv z olšiny: „Ne tak, páni! Voly patřejí mně, protože jsem tu dříve byl než vy; a proto si je také sám vyženu.“

Páni radní byli nadmíru překvapeni s panem purkmistrem, kterého by byli do počtu neradi vzali, protože vždycky rád třikráte více brával než oni, tak neočekávaně zde se shledati; avšak sebravše mysl, počali jsou se hájiti a postavivše se čelem proti čelu:

„Ne, voly patřejí nám, protože jsme dva, a my si je vyženeme.“

„Ale já jsem purkmistr, mé jsou voly!“

„Purkmistr sem, purkmistr tam, tady není radnice – avšak i také v radnici my jsme radní a purkmistr bez rady nemůže nic; voly jsou naše!“

„Já jsem ale vaše hlava, a proto mně patří vším právem polovic volů.“

„E, co je nám do hlavy! Chcete-li, dáme vám třetí díl.“

„Polovic mi patří.“

„Třetí díl –“

„Polovic –“

I přišlotě mezi slavnou radou a její hlavou do tuhého sporu,

z kterého by byla beze vší pochyby tato, jakožto slabší strana, s červenou odešla, kdyby tu na štěstí najednou – dráb z olšiny byl nevylezl, který podobné máje laskominy na voly v rybníce, již před panem purkmistrem jako tento před pány radními byl se kryl. To byl nena-dále trám v nebezpečení, tak jako by byl s nebe spadl; a proč se jeho pan purkmistr ihned oběma rukama uchopiv, radostně jemu, rozumí se drábovi, ruku mnul, volaje: „Dobře, že jste tady, pane Josefe! To vás Pán Bůh sem přinesl. Rozhodněte nás, rozhodněte nás!“

„Ano, rozhodněte nás!“

Pan Josef, který již dříve častokrát slavné radě byl z rozpaků pomohl, nejprve brzo napravo, brzo nalevo hluboce se poklaněv, po mnohých širokých a hlubokých omluvách, v nichž nehodnost a nedostatečnost svou vykládal, konečně soudil, že by nejlépe bylo, aby se nejprv voly z rybníka na sucho vyhnali, a potom teprv aby k dělení se přikročilo.

„Podívejme se, to je moudrý nápad!“ podivili se páni radní.

„Věru! Josef má pravdu!“ ozval se pan purkmistr, hlavou k tomu přisvědčiv. „Ale“ – nyní natáhl pan purkmistr tvář, jako to vždy k velmi důležitým otázkám dělati byl obvykl – „ale kdopak tam má z nás pro ně jíti? Jeden, anebo všickni tři?“

„Všickni tři, všickni tři!“ volali oba dva páni radní najednou, obávající se, aby ten jeden něco pro sebe za lubem tam nenechal.

„Dobře,“ pokračoval pan purkmistr vážně dále – „ale kdopak bude první, a kdo bude poslední skákati?“

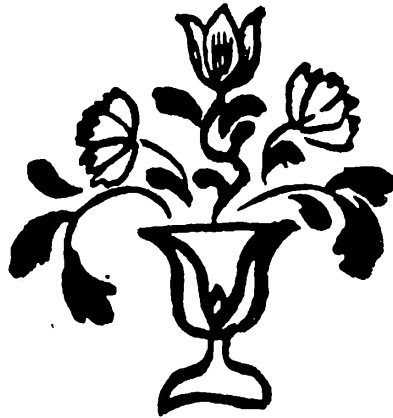
„Já bych myslel,“ pravil pan Josef, „aby to šlo podle ranku aneb důstojnosti; vašnost purkmistrovská aby ráčila napřed.“

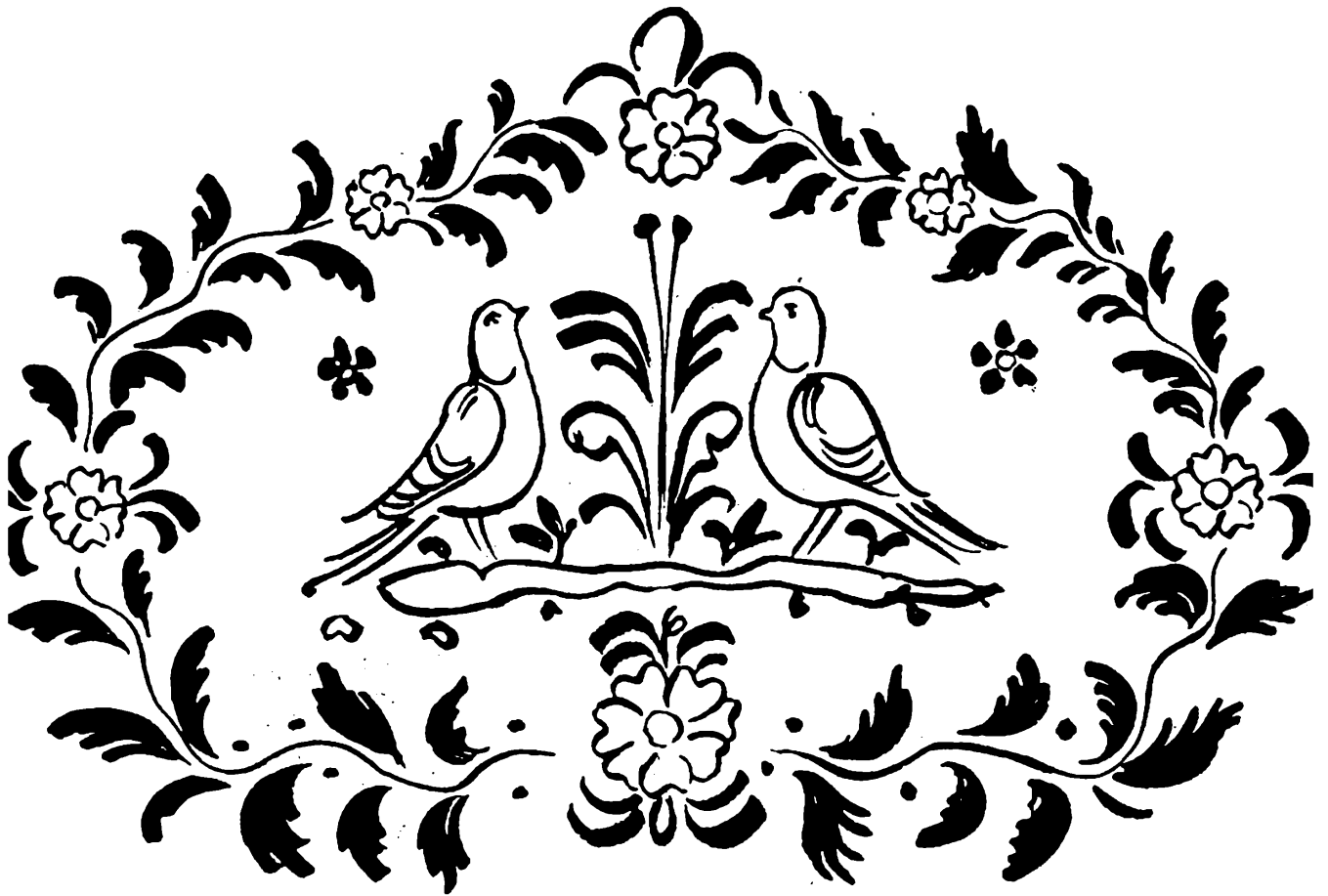
Ani někdy slavné paměti král Šalamoun ony dvě ženy tak moudře nerozsoudil, jako tuto Josef, dráb ouřední, slavnou radu městečka našeho; a protož děly se ihned přípravy k vysvobození zaklených volů z rybníka. Pan purkmistr totiž, vyměřiv nejprv několik kroků, co by se mohl přes hráz do rybníka rozběhnouti, postavil se, a za ním oba páni radní podle důstojnosti své; dříve však, než se byl pan purkmistr rozběhl, obrátil se ještě za sebe, připomínaje, aby páni

radní hned za ním neskákali, sic že by se mohlo snadně státi, že by mu některý kramflekem na hlavu skočil. I upokojivše jej, že počkají a chvílku po sobě skákati budou, upomínali přispíšiti, ano se již na východu šerí. Pročež pan purkmistr, rozběhnuv se – houp! do vody. Avšak hned bylo slyšeti: „Kůl, páni, kůl!“

Tito rozuměvše jináče: „Slyšíte? Vůl, prý, vůl!“ a ani na odměřenou chvílku nečekajíce, houp, šplách! oba najednou octli se v rybníce. – I mají se všickni tři podnes ještě vrátiti, a tak s nimi i pověst naše vodnatě se končí.

Ale, copak se stalo ještě s Kubou? – Inu, z Kuby se udělal chlapík, zřídil si hezky své hospodářství, nakoupiv si ještě množství krav a ovec, oženil se a měl se dobře; a když po smrti purkmistra, na místo utopeného zvoleného, žádného v městečku nebylo, kdo by více volů a beranů, následovně více rozumu a práva k purkmistrovství měl, kromě Kubu Křápaloviče, udělali jsou jej měšťané jedno-
svorně purkmistrem.

ZRCÁDKO

Královnu nic tak netěšilo jako její zrcádko: „Zrcádko, zrcádko, ptám se tě – je-li kdo krásnější na světě?“ – „Ty jsi nejkrásnější na světě. Žádného není hezčího tebe.“ – Královna šila pás z damašku bílého, růžemi vyšíváný, dar to královi. „Ach, kým dostanu dcerušku, bělejší než padlý sníh a krásnější nežli růže!“ – Dostala ji. Když bylo dceři již sedm let, královna: „Zrcádko, kdo je nejhezčí pod nebem?“ – „Nejprv tvoje dcera, potom ty!“ – Královna rozhněvaná dala dceru zavézt do pustého lesa. Tato zabloudila k opuštěnému zámku, kdež jen hejno ptáčků ji obsluhovalo a obveselovalo. – Královna se zase ptá: „Kdo je nejhezčí pod nebem?“ – [„Nejprv tvoje dcera, potom ty!“] – Královna poslala jí jabko jedem napuštěné. A ptáčkové bránili, dcera dar od matky přece snědla a snědši je hynula co růže na podzim a sníh z jara. Ptáčkové jí pomohli. Mělať jich vysvoboditi. – „Kdo je nejhezčí pod nebem?“ – [„Nejprv tvoje dcera, potom ty!“] – Královna ještě více rozzlobena, poslala jí

zlatý pás, který, když se opásala, ji stáhl a přeštipnouti hrozil. Ptáckové pomohli. – „Kdo je nejhezčí pod sluncem?“ – „První ty a potom tvoje dcera.“ – Královna přijela sama na pomstu do zámku, políbila ji, a dcera do mrtvého sna upadla. Nato položila ji do křišťalové truhly a truhlu zavřela v zlatý strom, na němž jen tři jablíčka byla neviditelná, s výrokem: „Tak dlouho zavřena býti musíš v stromu tom, až přijde jinoch, jabka najde, utrhne a sní.“

Měť jeden král syna od narození churavého, a čím starší byl, tím churavější, vadna co z růže květ. I zdálo se jemu v roce dvacátém čtvrtém, že zdrav nebude, dokud nepožije jablek se stromu zlatého. Což když se jemu do třetice zdálo, dostav dovolení, odešel hledat stromu zlatého s ovocem zdraví. Bloudil lesem a hejno ptáček vábilo a přivábilo jej k opuštěnému hradu, uvedlo do tajné zahrady k stromu a ukázalo místo, kde neviditelná jabka byla. Vylezl na strom, utrl, snědl. Vtom strom se promění v truhlu křišťalovou s pannou spící mrtvým snem. Kralovic byl zdrav na těle a nemocen láskou; budil, líbal – žádná pomoc. Zarmoucený odešel. Bloudě lesem při bouřce a tmě, zahledl světlýko v dáli. Bylať škulina do podzemního paláce křišťalového, v němž stařec sám jediný přebýval, zaklet jsa. Dalť králeviči radu, jak palác otevřít. – „Tři sta kroků vpravo na předhradí stojí sochy dvě mramorové, obě očima v jedno místo upřenýma. Tam kopej.“ – Kopal a našel skříňku s prutem čarodějným, kterýmžto když na skálu uhodil, otevřela se, a palác křišťalový stál před ním, z něhož vyšel stařec, děkuje vysvoboditeli svému a nabízej se k odměně. Vzdechnul jinoch. Pobídnut jsa vypravoval pověst svou, na kteréž stařec očíhledě podílu bral, neboť ptáckové byli zakleté dcery jeho tou samou královnou, kteráž i dceru svou i jeho samého byla zaklela. Šli a pomocí prutu přemohli ji, v kámen proměnili a zrcadla se zmocnili. Přidržel králevič zrcadlo před obličej milenky své, obživla v celé kráse své. Přidržel i ptákům, i jsou učiněni pannami krásnými, dobrořečice jemu a objímajíce otce svého.

SVATÝ ŠTĚPÁN

Pan farář byl náramný milovník dobré smetánky a míval vždycky několik ucháčů ve sklepe pro sebe pohotově. Pan učitel také rád smetánku jídal, a že sám neměl krav, chodil panu faráři do sklepa. Pan farář s podivením a mrzutostí to zpozorovav, stěžoval sobě panu učiteli, požádav jeho, aby několik nocí hlídal. Učitel hned druhou noc nato pustil se zase do smetany a přinesl pak sochu svatého Štěpána z kostela – neboť byl přítom i kostelníkem –, pomazal jemu smetanou hubu a postavil do sklepa na schody. Nato běžel k panu faráři, učiniv hluk, že něco slyšel ve sklepe šramotit. Pan farář honem vstal a do sklepa. I vejda do dveří, zpozoroval zloděje hned na druhém stupni. I chtě se jeho chopiti, svalil svatého Štěpána do sklepa se schodů dolů, který při tom pádu nos a půl hlavy i s uchem

byl sobě urazil. To bylo leknutí a ještě větší rozpačitost, an právě zejtra svátek svatého Štěpána připadal. Z té rozpačitosti vyvedl jej pan učitel, potěšiv jej, že ve vesnici zůstává jeden švec, který svatému Štěpánu docela podobný jest, toho že ustrojí a na oltář postaví. Stalo se, a švec za propitné po vůli býti se nezpečoval i přikázáno mu, aby sobě dobře nohy umyl. Druhý den stál švec na oltáři a baby přicházely, svíčky voskové napalující a jemu na nohy lepíce. Po každé, když baba svíčku napálila a voskem na nohu kapnula, potrl švec nohou, klna mezi zuby: Kuš, babo! Bylo dobře, dokud svíčky ještě hořely; když ale jedna dohořovala a ševce pálila, nemoha již déle vydržeti, skočil s oltáře dolů a utíkal domu, k nemalému leknutí všech bab a dětí, které rozutíkaly se křičíce, že zázrak se stal.

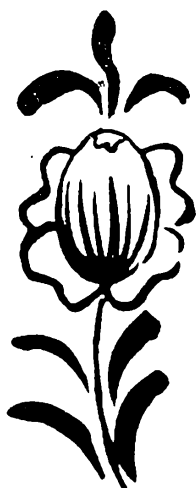

ŠKOLA BOHATÍ

Stěžoval sobě chudý nádeník ženě své: „Vidiš, ženo, já nevím, čím to je; pořád dělám, nadru se jako pes, a přec nemám co jísti a chodím bos a roztrhaný; náš pan farář pak nic nedělá, dobře se má, jí dobře a pije, a chodí přitom jako pán.“ Žena tišila jeho: „Mlč, blázínku! To už na světě být musí, aby někteří dobře se měli a někteří zle.“ – Muž se ale s tím spokojiti nechtěl, nýbrž zašel k panu faráři a ptal se ho po příčině. „Milý brachu,“ odpověděl pan farář, „já jsem si musel dát dříve notně zadek mrskat, a proto se teď dobře mám.“ Muž šel domů, a nařezav notných prutů vrbových, dal se od ženy až do krve flákati, připomínaje neustále: „Jen notně, jen notně!“ Když pak myslel, že již bude mít dost, vstal a očekával, zdali se mu již peníze odněkud nepohrnou. Seděl den první – druhý, a nemoha se ničeho dočkati, šel zase k panu faráři, stěžuje sobě, že si dal notně zadek vyflákati a že se má přitom ještě hůře než kdy prve. „I vy hlupáku, tak já to nemyslel, vy jste měl choditi do školy

a se učit jako já.“ Nádeník odešel, a koupiv sobě abecedu, šel do školy. Na cestě našel pytlík dukátů, i zdvih jej a vrátil se zpátky, jsa potěšen, že škola mu již pomohla. I stalo se, že pán, který byl peníze ztratil, dal veřejně prohlásiti, aby ten, kdo by byl takový a takový pytlík našel, na kancelář jej odevzdal. I oznámeno to na kancelář, že nádeník, který dříve nuzný byl, nyní dobře se šatí. I povolán na kancelář a ptán, zdali byl peníze nenašel. „I našel, když jsem do školy chodil.“ Bylť pak nádeník muž již padesátiletý, pročez propustili jej slovy: „A když to bylo tenkrát, to je již dávno, po tom my se neptáme.“ A nádeníkovi peníze zůstaly.

PÁN JEŽÍŠ SE SVATÝM PETREM PO CESTÁCH

I. *Zloděj oblíká zloděje*

Pán Ježíš se svatým Petrem šli spolu okolo mlejna, okno bylo otevřené, a viděli, jak krejčí mlynářovi nový kabát oblíká, jej neustále stroje a rychtuje. I zasmál se Kristus Pán srdečně. Nad čím podivil se svatý Petr, pravil: „Pane, už dlouho s tebou chodím a nikdy neviděl jsem tebe ještě tak srdečně se zasmáti jako nyní. Pověz, co to znamená!“ Kristus Pán, okázav na okno, praví: „Když oblíká zloděj zloděje.“

II. *Pracovitá musí živiti líného*

Přišli do mlejna na noc, kdež dobře přijati a večeří i snídání častováni byli. Mlynářka měla dcery pilné. Na druhý den šli pryč; okolo lesa jdouce, ptali se jednoho člověka, právě se oblékajícího: „Kudy cesta k městu?“ Tento, jsa příliš líný ruku pozdvihnouti, pozdvihnul nohu, řka: „Támhle tudy.“ Petr: „Pane, copak uděláme tomu za to, že je tak líný?“ Ježíš: „Dáme jemu mlynářovu dceru!“ – I podivil se Petr, kterak to. – „Ona jest pilná, tento lenoch, pročez musí jeho živiti, sic by hladem umřel.“

III. *Tři dary*

Kristus Pán a svatý Petr přišli k jednomu ševci; byli dobře uctěni, a svatý Petr, aby si vyžádal třikrát, co chce, ale aby pamatoval na svou duši. Žádal:

1. Aby, kdo přijde před to okno, byl přimrazen. „Dobře, má se stát, ale pamatuj na svou duši.“
2. Aby, kdo se posadí na tu židli, byl přimrazen.
3. „V zahradě mám hrušku, kluci mně na ni lezou,“ aby byl každý přimrazen.

Přišel čert k oknu pro jeho duši, byl bit potěhem od tovaryše. Po roce přišel čert zase. Aby se posadil, dávají mu sesli. Byl zas bit. Po roce opět přišel. Šli okolo hrušky přes zahradu. Švec žádal, aby mu ještě jednu hrušku utrhnul. Byl zas bit.

Když mu již na zemi čas byl dlouhý, svět ho omrzelo, předsevzal sobě jíti do nebe. Svatý Petr ho nechtěl pustit, protože nepamatoval na svou duši. Šel tedy do pekla, čerti před ním zavřeli bránu bojíce se. Vrátil se zas do nebe a žádal svatého Petra, aby mu aspoň jen pytel do nebe vhodil. Když tomu svatý Petr přivolil, vlezl si švec do pytle a svatý Petr hodil ho tam někam za kamna, kdež snad po tu dobu leží.

IV. *Co ráno počne, dělají celý den*

Chodil Pán Ježíš se svatým Petrem po světě. Bylo večer, přišli k jedné bohaté selce, žádající o nocleh. Tato ale odbyla jich nevlídně, poněvadž chudí a sprostí býti se zdáli. Šli tedy k sousedce, chudé vdově, jež je vlídně přijala, večerí i snídání vyčastovala. Když odcházeli, ptal se svatý Petr: „Pane, jak se odměníme té ženě za její pohostinství?“ Ježíš: „Bodejž, co ráno začne, konala až do večera.“ Selka pak právě chtěla na košilky stříhnouti i vzala loket do ruky a měřila plátno – a měřila až do večera. Vtom bohatá sousedka přišla ji navštívit a velmi se podivila, vidouc tolik plátna. Chudá jí pověděla. – Bohatá tedy honem se poptávala, kudy tací a takoví lidé šli, a běžela za nimi po více vesnicích, a dohonivši je, přemluvila jich, aby se k ní na noc vrátili. Vrátili se, ona jich častovala bohatě. Připravila sobě ráno již pytel pro peníze, chtěc nejprv peníze počítati. Avšak vzpomenula sobě, že by snad při tom do večera nevydržela, i šla dříve se... a... až do večera.

V. *Peníz*

Kristus Pán a svatý Petr šli spolu. Na cestě ležel peníz. Kristus pán povídá, aby ho zdvihl. Svatý Petr byl línej a nechal ho ležet. Kristus Pán zdvihl ho sám. Bylo nesmírné parno. Kristus Pán koupil třešně, šel napřed a nechal jednu padnout. Svatý Petr ji zdvihl, a tak všecky. „Vidíš, pro peníz jsi se nechtěl jednou sehnout, pro třešně musíš kolikrát.“

VI. *Jak houby povstaly*

Pán Kristus se svatým Petrem šli lesem, pán Kristus napřed, Petr pozadu. Petr, maje se postit, vytáhl potajmo housku a jedl. Pán Kristus promluvil naň. Petr, aby moh odpovědít, vzal žvanek z huby a zahodil ho několikráte. Z těch žvanků povstaly houby.

VII. *Včely*

Když pán Kristus chodil se svatým Petrem po světě, přišli k jedné ženě, která pekla chleba, a prosili o bochníček. Ona pak jsouc skoupá, nechtěla jim ho dáti. Když ale dlouho a bez ustání prosili, že jsou hladovi, hodila jim ho se zlostí a uhodila pána Krista v čelo, až boule zůstala. „Petře, víš-li, co z té boule bude?“ – „Pane, nevím!“ – „Budou z ní včely, jež shromažďují vosk pro chrám páně.“ Tu se boule otevřela a vyletěl roj včel. Proto také o včelách se říká, že nezcepení, ale zemřou.

VIII. *Sedláci mají čertovy hlavy*

Kristus Pán a svatý Petr viděli jednou sedláka, an se s čertem pral. Kristus Pán poslal Petra: „Jdi, Petře, a smiř je.“ Petr šel, avšak ničehož poříditi nemohl; rozhorlen tedy vytáhl šavli a husekl oběma hlavy. Kristus: „To jsi neměl dělati, jdi a posad' jim hlavy zas.“ Petr šel a posadil čertovi hlavu sedlákovu a sedlákovi hlavu čertovu. Od té doby mají prý sedláci čertovy hlavy.

TŘI DARY: UBROUSEK, SLEPICE A PYTEL

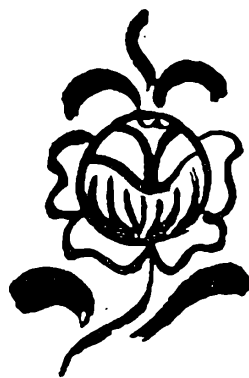
Tak byl jeden táta a jedna máma, a ty měli jednoho syna, Honzu. A von ten Honza poudal: „Táto, já juž u vás nebudu, já pudu do světa!“ – A táta poudal: „Ty tam co pořídíš, dyž seš tak hlupyj. Vostaň račí doma na peci ležet.“ – „Jen vy mě, táto, přeci puste, huhlídáte.“ Tak von ten táta poudal: „Tak di si.“ Tak von ten Honza šel, a přišel k jednomu sedláku, a poudal: „Nechcete mě vzít do služby?“ – „Copak umíš dělat?“ – „Já umím koně pást, vobuškem mlátit a na peci ležit.“ – „Tak jou, tak poď! Budeš z jara koně pást, na podzim v sadě hlídat a v zimě na peci ležit, aby tam jinyj lenoch nemoh.“ – Tak von ten Honza tam u toho sedláka slúžil tři leta, a když již byly tři leta, poudal: „Sedláče, tak inčko mi zaplaťte, já pudu zas domu.“ Tak von mu ten sedlák dal tři groše, a Honza byl rád, a skákal po jedny noze až do stropu, že tolik peněz vyslúžil. Inčko šel domu a porad si po cestě zpíval. Na cestě potká ho jeden žebrák a poudá: „Copak seš tak veselyj, že si tak zpívaš?“ – A von

poudá: „A pročpak bych já nebül veselyj, slúžil sem tři leta, a vyslúžil sem tři groše. Tu je mám v kapse.“ Tu ten žebrák poudal: „Prosím tě, dej mi z nich jeden. Já sem juž tři dni ničeho do úst nevezal a hrozně sem hladovyj.“ – „I pročpak ne, tu ho máš! Však budu mít přeci ještě dva.“ Tak von ten žebrák poudal: „Tak dyž seš tak hodný, tak sobě něco vyžádej a všechno vode mě dostaneš, ale pamatuj, čeho budeš nejvíce potřebovat.“ – „A co bych potřeboval, já mám eště dva groše a nechci už nic.“ – „Tak dyž nic nechceš, já ti dám dobrou radu: Neukazuj žádnýmu, co máš, abys vo to nepřišel.“ – A myslil si Honza: „Šak já se nedám!“ Šel dál svou cestou a zpíval si jako prvé. Když juž kus cesty ušel, seděl tam u cesty zas jeden žebrák, ale ten byl celý chromý, a poudal: „Copak seš tak veselyj, že si tak zpíváš?“ A von poudal: „Proč bych já nebyl veselyj? Slúžil sem tři leta a vyslúžil sem tři groše. Jeden dal žebrákoj a mám eště dva.“ – „Ale dej mi taky ten jeden, jsem hrozně hladovy.“ A Honza poudal: „Když juž sem dal tam tomu a byl zdravý, tak taky musím tobě dát, když si tak chromý.“ A von ten žebrák poudal: „Za to, že si tak hodny, vyžádej sobě, co chceš ode mne, všechno dostaneš, ale to ti povídám, pamatuj, čeho ti bude nejvíc potřeba.“ – A Honza poudal: „Čeho by mě bylo nejvíc potřeba: dy bych měl vždycky jíst a pít dost, nepotřebuju nic jiného.“ – Tu ten žebrák poudal: „Máš to mít, tuhle ti dávám takovej hubroušek, dyž ho prostřeš a řekneš: Jídlo sem, pjití sem!, budeš mít jíst a pít všeho dost.“ A Honza poudal: „To bude dobrá, to sem potřeboval.“ Aby to zkusil, hned si ten ubrousek prostřel a poudal: „Jídlo sem, pjití sem!“, a hned tu byly masa pečeně, jitrnice, zelí a k tomu pivo i víno, co hrdlo ráčilo. Tu byl Honza rád, najed se a napil, sebral hubrousek, a šel, a tancoval a zpíval si po cestě dál. Tu ho potká už k večeru třetí žebrák, a ten byl dopola nahej a k tomu slepej. A když Honzu tak uslyšel, poudal: „Copak seš tak veselý, že si tak zpíváš?“ – „A co bych nebyl vesely. Slúžil sem tři leta, vysloužil sem tři groše, dva sem dal a mám eště jeden, a za ten jeden dostal sem takovej hubrousek, když řeknu, hned mám jíst a pít všeho dost.“ Tak von ten žebrák poudal: „Prosím tě, dej mi taky ten jeden groš, vidíš, jsem slepej

a odpoilu nahej a teď je už zima za dveřma.“ A Honza si myslil: „Když sem už dal těm dvoum a neměl sem ještě všeho jíst a pít dost, tak dám taky tomu, jen když mám svůj ubrousek.“ Hned mu taky ten třetí groš dal, vyndal ubroušek a prostřel na trávnik a řekl: „Ubrousku, ubrousku, je tu host, ať je tu jídla a pití dost,“ a tomu žebrákovi poudal: „Pojď, jez a pí se mnú.“ Tak spolu jedli a pjili. Když se najedli a napili, řekl žebrák: „Tak když seš tak hodny, tak si vode mně taky něčeho vyžádej; ale to ti poudám, pamatuj, čeho budeš někdy nejvíc potřebovat.“ – „A co bych potřeboval, mám jíst a pít dost. Ale kdybych měl ještě hodně peněz, to bych byl ještě radší.“ – Tu ten žebrák sáh do mošny a vytáh z ní černou slepici. „Tu máš slepici,“ poudal, „když ji klepneš přes vocas, vypadne z ní dukát, kolikrátkoli chceš.“ A Honza si myslel: „Ho, to budou ještě lepší časy, když budu mít dukátů, co budu chtít.“ – Šel dál, vyskal si a zpíval, až přišel na jednu hospodu, a že se už stmívalo, chtěl nocleh. „Nákou sencí, postel čistou bílou, hodně vysoko vystlanou, aby se to leželo jako na seně.“ – „Hoho,“ poudal šenkýř, „Ale jestlipak budeš moct potom taky zaplatit?“ – „Ha, peněz dost,“ poudal Honza, „já mám takovou černou slepici, když já ji klepnu přes vocas, von z ní po každy vypadne dukát.“ – „Hoho, kdyby ti to někdo věřil?“ – „Tak vy nevěříte?“ a hned vyndal Honza tu slepici z mošny, postavil ji na stul, klep ji přes vocas, a hned se kutálel dukátek po stole. Tu potáhla šenkýřka šenkýře za šos a mrkla na něj, aby šel ven: „Ty, starej, tu slepici bychom mohli potřebovat. Já mám zrovna taky jednu takovou černou. Víš co? Až bude v noci spát, prohandlujem mu ji.“ Potom šli zas do sednice. Mezitím Honza vytáh svůj ubrousek a prostřel a řekl: [„Ubrousku, ubrousku, je tu host, ať je tu jídla a pití dost,“] jedl a pil, až to mlaskalo. Tu se ten šenkýř a ta šenkýřka s podivením na něho podívali. „Kdepak ste tolik jídel a pití sebral?“ – „To já když prostřu tenhle ubrousek a řeknu: Ubrousku, [ubrousku, je tu host, ať je tu jídla a pití dost!] hned je tu všeho dost.“ Tu zas potáhla šenkýřka šenkýře za kabát a mrkla, aby šel ven: „Ty, starej, ten hubrousek bysme mohli potřebovat. Víš co, já mám jeden zrovna takovy, až bude v noci spát,

pudeš a dáš mu ten za něj.“ A tak se taky stalo. Honza dostal pěkně vystlanu postel, leh si a spal, jako by ho do vody hodil. Ráno když Honza vstával, šel hospodář i hospodyně z domu pryč a poudali Honzovi, že dou na pole, aby si tedy přispíšil. Honza se tedy sebral, ustrojil, sebral tu samu slepici a ten hubrus, a šel svou cestou domu, neboť nebyl již daleko. Když přišel domu, poudal táta: „Vítám tě, Honzo, nu copak si vysloužil?“ – „O táto, jíst a pít dost a peněz jako smetí.“ – „Nu kdepak to máš?“ – „Svolejte všechny přátele a kmotry a známý. Kde kdo je, ať to každý vidí, co sem si ze služby přines. Já jim dám jíst a pít, co hrdlo ráčí, všem!“ – Táta honem svolal, kde kdo byl, a když se už všickni sešli, vytáhl Honza ubrousek a poudal: „Tak se podívejte všickni, co sem si já vysloužil. Když já ten hubrus prostřu a řeknu: [„Ubrousku, ubrousku, je tu host, ať je tu jídla a pití dost.“] – Jídlo sem, pití sem! – Pití sem, jídlo sem! – Jídlo sem a pití! – A Honza v dom a šel pro slepici a klepal ji, až z ní také něco vypadlo – ale něco nečistého. Tu šel z domu a plakal. Potká [ho] zase ten první žebrák: „Honzo, copak tak pláčeš?“ – Honza poudal, že mu za ten ubrousek a za slepici dali jinou! – „Vidíš, nepovídá sem ti, abys žádnému neukazoval, co máš? Já ti dám tuhle ten svůj pytel. Když řekneš: Šup do pytle! tak tam musí každý byt, kdyby kdo ví jak nechtěl.“ – Honza vzal pytel a šel zase do hospody: „Dáte mně ten můj hubrousek a tu mu slepici nebo nedáte?“ – „Ty, starej, vem vobušek a vyholoť ho od tud.“ Tu popadl šenkýř týčku a hnal se po Honzovi. Honza ale nebyl líný, nastavil pytel a poudal: „Šup do pytle!“ A hned byl šenkýř po hlavě v pytli, jen vobušek venku zůstal. Tu ho Honza vzal a mlátil šenkýře, až prosil: „Ženo, ženo, pomoz!“ – „Pro pána krále, copak děláte? Hdyť mně ho zabijete!“ – „Zabije mě, přines mu ten ubrousek a tu slepici.“ Honza vzal, postavil na stůl... Byl dlouho živ. Přišel pro něj čert: „Šup do pytle,“ a zmlátil ho, až byl pak rád, že ho pustil. Pak byl už tuze stary a mrzelo ho již na světě, ale byl by se byl rád do nebe dostal. Tluče na bránu. Svatý Petr vtevře vokno a vystrčí hlavu: „Kdo to? – Nesmíš sem, protožes nepamatoval na to.“ – Co teď dělat: na světě

se mu už stejskalo, do pekla nechtěl a do nebe nepustili. Ale Honza byl bystry. „Tak buď tak dobrý a aspoň mi tam tuhle ten pytel vtáhni.“ Vlezl si sám do toho pytle a svatý Petr ho tam vtáh.

UČITEL A FARÁŘ

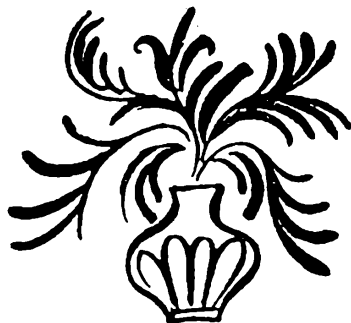
Učitel ukradl farářovi vola, zabil jej a prodal maso do Podola šenkýři. Učitelův synek pásal faráři dobytek, a žena z pole zpíval:

„Hou, hou, hou!
jedna za druhou:
náš tatíček zabil vola,
prodal maso do Podola,
hou, hou, hou!
jedna za druhou.“

Farář to zaslechl, vyšel ven, vzal svědky a zavolal chlapce, aby mu to ještě jednou zazpíval. A chlapec zpíval:

„Hou, hou, hou!
jedna za druhou:

není ve vsi jedné panny,
aby farář nebyl za ní,
hou, hou, hou!
jedna za druhou.“

PRŮPOVÍDKA

Správce chodil za sedlákovou dcerou, a byl ten sedlák přihluchlý. Jednou potká správce sedláka, když ten šel z pole od řípy, i dal se s ním do řeči:

„Pozdrav pán bůh, Matěji!“

„Poníženě ručičku líbám, urozený pane!“

„Kdepak jste chodil?“

„Inu, jdu z pole, byl jsem se podívat na řípu.“

„Copak dělá vaše dcera?“

„Inu – hrozně mně ji lidi tahají – je vyšeptalá.“

„Polibte mně, vosle, kapsu.“

„Taky mně to lidi raději – dříve nežli zmrzne.“

Sedlák myslil totiž pořád jen na tu svou řípu.

PASTÝŘ

Tak byl jeden pastýř a pásł ovce. Každý den ráno je vyháněl a večer zas domů přiháněl. Jednou taky ráno je hnal na pastvu a musel přes vodu. Lávka byla úzká, takže jen jedna ovce za druhou mohla jít. Šly tedy jedna za druhou – jedna za druhou – –

„A co bylo dál?“

„Inu počkej, ještě nepřešly.“

POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY

VYDAVATELSKÉ POZNÁMKY

„*Národní české pohádky*“ Karla Jaromíra Erbena (nar. 7. listopadu 1811 v Miletíně, zemř. 21. listopadu 1870 v Praze) patří k těm dílům českého písemnictví, jejichž tvůrcům nebylo dopřáno dát jim jako celku konečnou uměleckou podobu a které se přesto staly trvalou hodnotou české literatury, jakmile byly sebrány a vloženy do rukou českých čtenářů. Erben se zabýval úmyslem vydat sbírku českých národních pohádek celých třicet let své literární činnosti, od konce třicátých a na počátku čtyřicátých let, kdy do literatury vstupuje, až do posledních dnů svého života. Kdykoli skončil nějaký úkol, který si vytkl nebo před který byl postaven, vždy se znovu vracel k sbírce českých pohádek. Ale při této přípravě a často právě z této přípravy vyrostl Erbenovi nový záměr nebo byl básník postaven před nový naléhavý úkol, na nějž se pak zaměřil a který ho vedl k přerušení přípravných prací na sbírce českých pohádek.

V roce 1831, po šestiletém pobytu na královéhradeckém gymnasiu, přichází Erben do Prahy. Přichází z Miletína, malého, venkovského městečka v severovýchodních Čechách, na samém rozmezí krkonošského podhůří a úrodné polabské roviny, z kraje, kde lidové slovesné umění bylo neobyčejně živé, kde lidový zpěv a lidové vyprávění přímo tryskaly svěžím proudem ještě dlouho po Erbenově smrti. Je to kraj, z něhož na počátku tohoto století vytěžil Josef Š. Kubín nejobsáhlejší českou sbírku prozaického folkloru, své dvousvazkové „*Lidové povídky z českého Podkrkonoší*“, obsahující 572 textů lidových pohádek, povídek a humorek, zapsaných přímo „z úst lidu“. V samotném rodišti Erbenově zastihl Kubín ještě 6 vypravěčů, mezi nimi i dvaasedmdesátiletou Františku Erbenovou, dceru poklasného ve dvoře Miletínku, a zaznamenal od nich 37 textů. Z tohoto kraje lidových písní a pohádek přichází Erben přímo do středu českého kulturního dění, do Prahy, a přináší si lásku k lidu, z něhož vyšel, a obdiv k lidovému slovesnému umění.

Již svými prvními literárními pokusy z konce třicátých let se Erben pevně přimyká k lidovému čtenáři, i když ještě usilovně hledá formu, jak umělecky nově vyjádřit lidové slovesné umění, jež tak důvěrně zná. Současně se rozhoduje postavit lidové slovesnosti trvalý památník. V roce 1841 vydává první svazek svých „*Písní národních v Čechách*“. Druhý svazek následuje v roce 1843 a třetí v roce 1845. Erbenovými „*Písněmi národními v Čechách*“ vrcholí první období zájmu o české lidové písně, jak jej přineslo národní obrození (1822 „*Slovanské národní písně*“ F. L. Čelakovského, 1823 Kollárovy „*Písně světské lidu slovenského v Uhřích*“, 1825 „*České národní písně*“ Jana Rittersberka z Rittersberka, 1831 Kamarýtovy „*České národní duchovní písně*“, 1835 Sušilovy „*Moravské národní písně*“).

Erbenova sbírka překvapila především na tu dobu značným počtem písní epických, jejichž existence mezi českým lidem byla dosud popírána. A přece první Erbenova sbírka byla pouze základem Erbenovy monumentální klasické sbírky české lidové poesie, „*Prostonárodních českých písní a říkadel*“. Toto třetí vydání Erbenovy sbírky, jež vyšlo v roce 1864, přineslo na 2000 textů lidových písní, nehledě na velký počet variant. Za cíl své sbírky si Erben vytkl „ukázati krásu našich lidových písní a tím ukázati živý pramen krásy i pro naši umělou literaturu“ (Zdeněk Nejedlý, *Kritiky — Den 1907—1909*, Praha 1954, str. 56). A stejný cíl sledoval Erben i svou zamýšlenou, ale neuskutečněnou sbírkou českých pohádek.

V době, kdy Erben vydává svazečky národních písní, uzrává v něm také úmysl vydat sbírku českých pohádek a pověstí. Ve třicátých letech minulého století, v letech jednostranného, pouze na lidovou píseň zaměřeného zájmu o lid, ozývají se také první hlasy proti jednostrannosti tohoto zájmu a obracejí pozornost i na ostatní druhy lidové slovesnosti a na lidový život v celé jeho šíři i hloubce, především na jeho zvyky a obyčeje, vyznačující se rovněž neobyčejným poetickým kouzlem (Josef Jaroslav Langer, Václav Bolemlr Nebeský, Karel Vladislav Zap). A k stejnému závěru nepochybně dospívá i sám Erben. Zná vypravěčské umění svého kraje a za své první cesty na Chodsko v červenci roku 1842, při níž sbírá v chodských vesnicích lidové písně, poznává lidové vypravěčské umění na druhém konci Čech. K materiálovým zápisům, které si přinesl ze svého kraje a které získal od své ženy, pocházející z Žebráka, kulturně intenzivně žijícího městečka na severozápad od Prahy, přistupují i materiálové zápisy z chodských cest. Názor české buržoasní literární vědy a folkloristiky, že Erbenův zájem o lidovou pohádku byl vyvolán sbírkou německých pohádek bratří Grimmů („*Kinder- und Hausmärchen*“, 1812—1815) a že dokonce první Erbenovy pohádky jsou pouhými parafrázemi německých pohádek, je jednostranný a krajně nespravedlivý. Vyvrací jej Erbenova pozůstalost, obsahující materiálové doklady o existenci látek Erbenem zpracovaných v českém lidovém podání. Erben, v jehož osobnosti se spojoval umělec a vědec, Erben, který poznal živé lidové umění vypravěčské, nezbytně musel k zájmu o lidovou pohádku dospět nikoli z pouhého podnětu knižního, nýbrž především z vlastního zájmu a nezbytně také musel ve své pohádkářské činnosti dospět k oné tvůrčí methodě, s níž české pohádky tvořil.

V prosinci roku 1843 sděluje Erben svému příteli Zapovi svůj úmysl vydat soubor českých lidových pohádek. Následujícího roku přináší Česká včela „ze sbírky Karla Jaromíra Erbena“ první dvě pohádky: „O třech přadlenách“ a „Dobře tak, že je smrt na světě“. Obě tyto pohádky vysoko převyšují vše, co do té doby bylo za českou národní pohádku vydáváno, především sbírku Jakuba Malého „*Národní pohádky*“, vydanou v roce 1838. Malý skutečné lidové pohádce zůstal ve své sbírce všechno dlužen a svým zpracováním stíral s lidové pohádky právě to, co je pro ni typické a co je v ní nejcennější, její ideovost a pohádkářský styl a jazyk. Ani Erben se tomuto chybnému zpracování lidové pohádky neubráníl. Dokazuje to v rukopise dochovaná, ale Erbenem nikdy nevydaná „Pověst národní o hloupém Kubovi“ z počátku čtyřicátých let a „dětenčí“ pohádka „Slepička a kohout“ z téže doby. Záhy však našel novou cestu k lidové pohádce a prvním krokem na této cestě jsou jeho pohádky v České včele. Nedosahují sice plně umělecké výše pohádek pozdějšího období, ale přesto mají k nim mnohem blíže než k pověsti o hloupém Kubovi. K tomuto rychlému obratu nepochybně přispěla cesta na Chodsko, jež Erbenovi pomohla ucelit jeho pohled na uměleckou stránku lidové pohádky.

Co první tištěné Erbenovy pohádky znamenaly a čím nad tehdejší pohádky vynikaly, to dosvědčuje sama Božena Němcová. Po vydání prvního sešitku svých „*Národních báborek a pověstí*“, 24. července 1845, píše své přítelkyni Čelakovské: „Tak jako Erben své

„Tři přádelny“ v lonské Včele vypravuje, nebudu snad nikdy umět vypravovat, leč bych dlouho na venku byla a ducha národního skrz naskrze tak pojala jako on.“ Nepřekvapuje proto, že Erbenova sbírka pohádek je netrpělivě očekávána. Svědčí o tom zpráva v České včele z 24. ledna 1845, podle níž má už Erben materiál připraven, a z 20. června 1845, která přislubuje její vydání v příštím roce. Ale Erben, jeden z těch, kdo vedli Němcovou k vydání jejích pohádek (stejně jako později vedl k tomu Františku Stráneckou), od svého úmyslu dočasně upouští, jsa plně zaujat tvůrčí prací na své „Kytici z pověstí národních“.

Teprve po vydání „Kytice“, v únoru 1853, vrací se znovu k českým pohádkám. Časopisy a almanachy začínají přinášet nové pohádky z pera Erbenova. Zlaté klasy uveřejňují v roce 1854 lidovou povídku „Hrněčku, vař!“, v roce 1855 otiskují České perly pohádku „Dlouhý, Široký a Bystrozraký“, „snad vůbec nejpopulárnější českou pohádku hned od dob, kdy ji Erben vydal“ (Zdeněk Nejedlý, O literatuře, str. 230). A další Erbenovy pohádky přináší almanachy Máj: vychází v nich „Pták Ohnivák a liška Ryška“ (1858), „Zlatovláska“ (1859), „Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda“ (1860) a česká národní bajka „Král tchoř“ (1862). Kdežto z počátku zaujala Erbena lidová vyprávění povídkového rázu, vyznačující se na první pohled ostře vedenou realistickou kresbou, soustřeďuje se Erben v padesátých letech na pohádky kouzelné, fantastické, v nichž realismus splývá s bujnou fantasií vypravěče. Není to zjev náhodný. Erben je v této době zaujat grimmovskou mythologickou teorií výkladu lidových pohádek a stává se jedním z nejvýznamnějších slovanských představitelů této theorie. V Časopise českého musea uveřejňuje v roce 1857 svou obsáhlou studii „O dvojici a trojici v bájesloví slovanském“ a k svým fantastickým pohádkám připojuje mythologické výklady, t. zv. „Poznamenání“.

V padesátých letech vrací se tedy Erben znovu k svému úmyslu vydat sbírku českých pohádek. Ale při přípravných pracích se Erbenovi vynořila myšlenka vydat *Čítanku slovanskou*. Myšlenka jej zaujala a odvedla znovu na delší dobu od českých pohádek. A později, po skončení práce na Čítance slovanské, odvádí ho intensivní příprava materiálů pro třetí vydání jeho písňové sbírky (1864). Erben se v padesátých letech omezuje pouze na uveřejňování svých pohádek v časopisech a almanaších a uveřejňuje je nikoli jako pohádky, ale jako doklady pro svou mythologickou theorii.

Čítanka slovanská je přesto významnou etapou Erbenova pohádkářství, významnou i pro české pohádky. Na konci roku 1856 má Erben čítanku téměř pohromadě, ale už v květnu následujícího roku vyslovuje obavy, zda ji bude moci vydat, protože v čítance „víc než polovice ruštiny bude“ (v dopise Šemberovi). Obavy byly oprávněné. V době Bachovy reakce se nakladatelé báli Čítanku slovanskou vydat, a teprve když se Erben rozhodl vydat čítanku vlastním nákladem, ujal se koncem roku 1861 vydání Čítanky slovanské I. L. Kober. Tak v roce 1863 začíná vycházet „*Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*“. Dílo vyšlo ve čtyřech sešitech, z nichž poslední Kober vydal až v roce 1865. Co svou čítankou Erben sledoval, ukazuje ve své předmluvě. Kromě úmyslu umožnit českým čtenářům poznání „přirozeného prstonárodního jazyka slovanského“, který právě v pohádkách je zobrazen nejvěrněji (Erben tu plní Kollárův program literární vzájemnosti slovanské), chce v jedné knize shromáždit, „cokoli z pohádek a pověstí prstonárodních nejlepšího, totiž obsahem nejdůležitějšího i formou nejdokonalejšího po vškerém Slovanstvu potud se vyskytlo“.

Do Čítanky slovanské zařadil Erben 9 českých a 5 moravských pohádek, povídek a pověstí. Mezi 9 českými pohádkami je osm pohádek Erbenových a jedna pohádka Boženy Němcové. Erben tu po prvé uveřejnil pět nových textů: lidové povídky „Rozum a Štěstí“ a „Otesánek“, pověsti o mythologických bytostech „Raráš a Šetek“ a „Jezinky“ a chodskou povídku „Jirka s kozú“. Z dříve uveřejněných pohádek zařadil Erben do čítanky

pouze pohádky „Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda“, „Dlouhý, Široký a Bystrozraký“ a „Zlatovláska“. Mezi 5 moravských pohádek zařadil pak Erben svou povídku „Ševc a čert“. I když jako autora této povídky Erben v obsahu uvádí Františka Lepaře, jde tu, jak dokázal Grund, o pohádku Erbenovu. Hanácká pohádka, kterou Lepař Erbenovi zaslal, Erben neuspokojila, a proto požádal Lepaře, aby převedl do hanáckého dialektu jeho vlastní text. Jestliže Erben do čítanky nezařadil další své pohádky, již dříve uveřejněné, bylo to hlavně proto, že dbal, „aby táž věc, byť i v rozličných byla nářečích, již se neopakovala“.

Čítanka slovanská byla činem průkopnického významu; opírala se nejen o slovanské sbírky již vydané, ale i o texty rukopisné, ukázala lidovou prózu i těch slovanských národů, jež dosud své sbírky neměly. „Byl to první vědecky uspořádaný soubor lidové prózy národů slovanských,“ píše Jiří Horák v doslovu k „Vybraným bájím a pověstem národním jiných větví slovanských“ v Národní knihovně (1953).

„*Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*“ vydal Erben v roce 1869 a zařadil do nich ve svých překladech a často i ve své textové úpravě 96 textů lidových pohádek, pověstí a povídek. Přeložil většinu textů z Čítanky slovanské a připojil k nim překlady nových, do čítanky nezařazených textů. Řadu těchto překladů otiskoval Erben v šedesátých letech v časopisech. České pohádky nezařadil. Stále se ještě nevzdal úmyslu vydat je v samostatné knize. V březnu roku 1869 píše Rybičkovi: „Co se českých pohádek dotýče, také bych se k tomu rád dostal — ale nevím, nevím!“ Stěžuje si na úřední zaneprázdnění, které mu stále, jako po celý jeho život, ubírá čas k literární práci. Ale svůj úmysl nemohl už realizovat. Jeho život se chýlil ke konci. Dne 21. listopadu 1870 tvůrce „Kytice“ a české klasické pohádky umírá.

V Erbenově literární pozůstalosti se dochovala celá řada umělecky hotových, k tisku připravených českých pohádek; mezi nimi i takové mistrovské ukázky Erbenova vypravěčského umění, jako jsou pohádky „Živá voda“, „Drak dvanáctihlavý“, „Dvojčata“ a „Jabloňová panna“. Jen málo jich bylo po Erbenově smrti otištěno ve sborníku „Národní pohádky, písně, hry a obyčeje“, vydávaném literárním řečnickým spolkem Slavia v Praze. Po vydání Erbenových českých pohádek s jistou výčitkou volá Jan Neruda ve své Erbenově podobizně (Humoristické listy, 19. listopadu 1881). Na svého vydavatele musely však Erbenovy české pohádky čekat ještě téměř dvacet pět let po vyčítavém hlasu Nerudově.

V roce 1905 vydal *Václav Tille* jako sedmý svazek edice „Žeň z literatur“, kterou redigoval, „České pohádky“ Karla Jaromíra Erbena. První vydání Tillovy edice obsahovalo celkem 16 textů. V roce 1919 vydal Tille páté vydání, které rozšířil o nové pohádky, takže jeho edice obsáhla celkem 23 textů. V této podobě byla přetiskována až do roku 1939, kdy vyšla naposled (o kolikáté vydání jde, není uvedeno — 10. vydání z roku 1932) a kdy také po prvé vyšlo vydání Grundovo. Tille do svého souboru zařadil i pohádky, u nichž Erbenovo autorství bylo sporné. Pohádky řadil chronologicky podle data jejich prvního otištění a připojil obsáhlý doslov, psaný v duchu buržoasní migrační folkloristické theorie. Tille sleduje pohádkové látky Erbenem zpracované v staré umělé literatuře, aby tak dokázal jejich nelidový původ, a vyslovuje svůj soud, že Erben v prvních pohádkách parafrázoval cizí předlohy, jak se to snažil dokázat už ve své práci „České pohádky do roku 1848“. Základem Tillova vydání byla Čítanka slovanská a časopisecké otisky Erbenových pohádek, do čítanky nezařazených. Přes některé nedostatky, především v textové přípravě, byla Tillova edice Erbenových českých pohádek činem průkopnickým. Tille byl první, který složil podstatnou splátku na dluh, jež měla česká literární věda a folkloristika k Erbenovi pohádkáři.

Po Tillově edici jsou Erbenovy pohádky vydávány častěji. Tato vydání se však vesměs opírají o edici Tillovu. Samostatněji postupuje pouze *František Krčma*, který sice nepřináší

nové texty, s výjimkou folkloristicky sporné povídky „Tři ženy“, ale připojuje k pohádkám i Erbenovy bájeslovné a látkové výklady („Poznamenání“). Krčmovo vydání, doprované ilustracemi Jana Konůpka, vyšlo celkem dvakrát (1922 a 1926).

Prvního kritického vydání se Erbenovy české pohádky dočkaly až v roce 1939, kdy vycházejí jako třetí svazek „Díla Karla Jaromíra Erbena“. Toto vydání připravil erbenovský badatel *Antonín Grund*. Grund svou vědeckou činnost zahájil důkladným studiem Erbenova života a díla, jemuž se věnoval po dlouhou řadu let. Svou edici založil na podrobném prostudování Erbenovy literární pozůstalosti. Nalezl v ní nové pohádky, z nichž v roce 1932 vydal bibliofilsky s ilustracemi Václava Maška soubor tří dosud neznámých pohádek pod názvem „Živá voda“. V souboru byly pohádky „Živá voda“, „Drak dvanáctihlavý“ a „Dvojčata“. Grund také provedl *kritické prozkoumání Erbenova autorství* u několika sporných pohádek. Dospěl k závěru, že Erbenovo autorství je nesporné pouze u pohádky „Ševc a čert“, kdežto u ostatních pohádek, Tillem do jeho edice zařazených, Erbenovo autorství odmítá. Týká se to pověsti „Karlovské jezero“, jejímž autorem je moravský pohádkář Beneš Method Kulda, povídky „Sedlák mudrc“, jejíž autorství náleží Františce Stránecké, která nanejvýš použila Erbenova materiálového zápisu, a legendární povídkové látky „Zapřené ledvinky“, kterou Čeněk Zíbrt otiskl v Českém lidu jako Erbenovu pohádku neprávem, neboť jde o školní úlohu z Akademického gymnasia pražského, jednu z těch, jež Erben dostával pro svůj pohádkový materiál od profesora tohoto ústavu Františka Čupra. Své řešení autorství sporných pohádek založil Grund jednak na stylistickém rozboru, jednak na znalosti Erbenovy literární pozůstalosti a korespondence, a dospěl tak ke konečnému soudu. V tom také je první velká zásluha Grundovy kritické edice Erbenových českých pohádek.

Po tomto kritickém rozboru zůstalo Grundovi dvacet nesporných pohádek, jež se staly základem jeho kritické edice. Tento základ rozšířil Grund o dalších jedenáct umělecky dozrálých textů, které nalezl v Erbenově pozůstalosti a které by zřejmě rovněž tvořily podstatu Erbenem připravované sbírky. Čtyři z těchto hotových celků zařadil Grund, většinou oprávněně, do oddílu „Průprava“. K tomuto pohádkovému základu připojil pak Grund ve svém vydání dalších 10 fragmentů a samostatných variant, představujících první redakci Erbenových pohádek, a 8 materiálových zápisů, pořizovaných Erbenem. A tak Grund první podal *celistvý obraz Erbenovy činnosti v oblasti české lidové prózy*.

A Grund byl také první, kdo se pokusil na základě studia literární pozůstalosti K. J. Erbena a kompozice jeho Čítanky slovanské a „Vybraných bájí a pověstí národních“ *rekonstruovat uspořádání, které by své sbírce pravděpodobně dal sám Erben*. Do čelního, základního oddílu své edice staví Grund ty pohádky, jimž Erben dal ucelenou uměleckou podobu, a nazval tento oddíl „Národní české pohádky“, jak také sám Erben v konceptu smlouvy s nakladatelem svou sbírku označil. Uvnitř oddílu řadí pak Grund jednotlivé pohádky podle literárních žánrů. Do čela dává pohádky fantastické, jimž Erben vzhledem k svému mythologickému názoru na pohádku přikládal mimořádný význam, za ně řadí mythologické pověsti, vyprávění o nadlidských bytostech, pak lidové povídky a posléze dialektické texty.

S tímto Grundovým uspořádáním Erbenem zamýšlené sbírky českých lidových pohádek v podstatě nelze nesouhlasit. Je promyšlené a zcela logické. Domníváme se však, že by Erben stěží zařadil do své sbírky jako ojedinělý příklad „Hák“, který do oblasti pohádky nepatří, neboť jde tu o dětské říkadlo typu „Povídám, povídám pohádku“, jež Erben zařadil do třetího vydání své písňové sbírky. A domníváme se dále, že by se Erben pravděpodobně rozhodl zařadit i své první tištěné pohádky „O třech prádlenách“ a „Dobře tak, že je smrt na světě“, které Grund zařazuje spolu s dvěma rukopisnými pohádkami z po-

čátku čtyřicátých let, „O hloupém Kubovi“ a „Slepička a kohout“, do oddílu „Průprava“. Obě tyto první tištěné pohádky, i když pocházejí z prvního období Erbenovy pohádkářské činnosti, mají svým uměleckým zpracováním mnohem blíže k pohádkám základního Grundova oddílu než k ostatním dvěma pohádkám oddílu „Průprava“.

Do dalších oddílů své edice zařadil Grund nedokončené pohádky a starší redakce umělecky hotových pohádek („Zlomky a paralipomena“) a Erbenem pořízené materiálové záznamy folklorních látek, pocházející vesměs ze čtyřicátých let („Materiálové zápisy“). Jen dva z těchto materiálových zápisů Erben později zpracoval. Zbývajících šest materiálových zápisů (s výjimkou jedné látky z cyklu „Pán Ježíš se sv. Petrem na cestách“) se definitivního uměleckého ztvárnění nedočkal, lépe řečeno se v definitivní podobě v pozůstalosti nedochovalo.

Grundovo vydání Erbenových českých pohádek vyšlo po prvé v roce 1939 a uvítal je po zásluze Julius Fučík v časopise *Nová svoboda*. Antonín Grund jeví se Fučíkovi „jako dovršitel, oprávněný omylů a bloudění průkopnickových (rozuměj Tillových — pozn. vyd.), ale zároveň objevitel“, z jehož rukou „vychází Erbenovo dílo naprosto čisté a objevuje se ti jako samostatný tvar uměleckého úsilí básníka Erbena“ (Julius Fučík, *Milujeme svůj národ*, 5. vydání, str. 121). Třetí vydání Grundovy kritické edice vyšlo v roce 1949 jako vydání přehlednuté a páté, poslední vydání vychází v roce 1952. Nejspolehlivější je první vydání z roku 1939, vydání pozdější mají řadu chyb, na nichž pravděpodobně Grund vinu nenese.

Přes některé nepřesnosti v textové přípravě zůstává Grundova kritická a editorská práce, z níž vzešel celistvý, umělecky uzavřený a dořešený obraz Erbenovy pohádkářské činnosti, základem každého bádání nad Erbenovými pohádkami. Příští badatel nezbytně musí z Grundova vydání vyjít. Na své zhodnocení však Erben jako tvůrce české klasické pohádky, jako básník „Českých pohádek“, základního díla českého písemnictví, dosud čeká. Soudy, jež byly o Erbenově pohádkářství proneseny, jsou soudy všeobecné, neopírají se o podrobný vědecký rozbor Erbenových pohádek, jejich formálních a ideových kvalit a především jejich vztahu k lidovým předlohám. I pro tento rozbor položil základy Antonín Grund jak svou edicí, tak svou monografií „Karel Jaromír Erben“ (Praha 1935). V ní dospěl Grund v hodnocení pohádkářské činnosti Erbenovy nejdál a první vyvrátil nezvratnými doklady tvrzení pozitivistické literární vědy a folkloristiky, že první Erbenovy pohádky jsou parafrázemi cizích předloh a že nemají svůj základ v českém lidovém podání slovesném. Není ovšem pochyb, že v pohádkáři Erbenovi se spojuje pozorný a pečlivý vědecký badatel a neobyčejně citlivý slovesný umělec. Ale přesné určení a vymezení této dvojí úlohy Erbena pohádkáře zůstává i nadále úkolem, před nímž stojí mladá česká folkloristika.

Naše vydání Erbenových českých pohádek je vydání čtenářské a jeho charakter je určen posláním edice, v níž vychází. Chce ukázat Erbenův přínos k poznání české lidové prózy, jejích ideových a formálních hodnot, jež v Erbenových pohádkách krystalisují v dokonalý umělecký celek. Chce ukázat, jak toto dokonalé umělecké ztvárnění všech trvalých hodnot lidového vypravěčského umění bylo uměleckým činem prvního řádu, který vyzdvihl lidovou slovesnost jako jeden z nejlepších vzorů umělé prózy.

Především z tohoto poslání vychází *uspořádání naší edice*. Podobně jako u Grundova je základem našeho vydání oddíl „Národní české pohádky“. V podstatě také ponecháváme i Grundovo uspořádání, odpovídající pravděpodobně Erbenově představě sbírky českých pohádek. Zařazujeme do tohoto oddílu všechny pohádky, jimž Erben dal více méně konečnou podobu, s výjimkou pověsti o hloupém Kubovi, která je vysloveně začátečnickou prací, jasným projevem Erbenova hledání nové formy. V podobě, v jaké je dochována, by

ji Erben rozhodně nezařadil. Na rozdíl od Grundy přerazujeme však do tohoto oddílu mezi lidové povídky první tištěné pohádky „O třech přadlenách“ a „Dobře tak, že je smrt na světě“, které by pravděpodobně při konečné úpravě Erben podrobil drobnějším stylistickým úpravám, ale jejichž formální a ideovou podstatu by asi stěží měnil. Proti Grundovi vypouštíme říkadlo „Hák“, jež se do pohádkových materiálů Erbenových dostalo zřejmě nedopatřením. Naproti tomu po prvé na konci oddílu zařazujeme dvě dětské pohádky, „Řípku“ a „O kohoutkovi a o slepičce“, jež Erben zařadil do své sbírky „Prostonárodní české písně a říkadla“ (oddíl „Věk dětský“) a jež nepochybně prošly jeho uměleckou redakcí. Pohádka o lakomém kohoutkovi je ostatně v Erbenových pohádkových materiálech doložena umělecky na Čelakovského ruském ohlasu závislou veršovanou říkankou z počátku čtyřicátých let, kterou ve své edici otiskuje Grund. Zařazením těchto dvou dětských pohádek chceme dokreslit obraz Erbenovy pohádkářské činnosti i o básnickovy příspěvky z oblasti dětské lidové pohádky.

Podobně jako Grund zařazujeme za tento oddíl „Poznamenání“. I když jejich podstata a poslání, totiž mythologický výklad pohádkových motivů, již dávno ztratily svou platnost a byly vyvráceny moderním folkloristickým bádáním, do vydání Erbenových pohádek ve folkloristické edici, i když jde o vydání čtenářské, patří, a to především proto, že Erben v nich naznačuje metodu své práce a že tato „poznámenání“ dosvědčují Erbenovy na tehdejší dobu obsáhlé znalosti lidových pohádek a existence pohádkových motivů jak v českých a slovanských pohádkách, tak v pohádkách ostatních evropských národů.

Do oddílu „Dodatky“ zařazujeme jednak „Národní pověst o hloupém Kubovi“, jednak vlastní ucelené a dokončené Erbenovy záznamy pohádkových látek, které v básnickově pohádkářské činnosti zůstaly nevyužity a které mají pro folkloristiku značnou dokumentární cenu jako doklad o existenci určitých pohádkových látek v české lidové slovesnosti ve čtyřicátých letech minulého století. Starší redakce Erbenových pohádek, materiálové zápisy Erbenem umělecky zpracované a nedokončené zlomky materiálů a redakcí do tohoto vydání nezařazujeme. Čtenář je najde v Grundově vydání.

Posléze otiskujeme v tomto oddílu po prvé čtyři drobné Erbenovy práce z oblasti české pohádky. Nalezli jsme je při provádění korektury v Erbenově pozůstalosti, uložené v literárním archivu knihovny Národního musea. Dvě z těchto prací mají charakter definitivního rukopisu. Jsou to lidová anekdota, „Učitel a farář“, doložená v Erbenově pozůstalosti i jako materiálový záznam, a dětská pohádka „Pastýř“. Druhé dvě práce jsou materiálovým záznamem. Jsou to legendární látka „Sedláci mají čertovy hlavy“ z cyklu o Kristu a Petrovi a lidová anekdota, označená v rukopise jako „Průpověď“.

Čtenářským posláním našeho vydání se řídí i *textová příprava* pohádek. Vzhledem k významu Erbenova pohádkářského jazyka, opírajícího se o živou lidovou mluvu a respektujícího všechny zákonitosti lidového pohádkářského slohu, přihlíželi jsme i k požadavkům kladeným na přípravu kritického textu.

Snažíme se především odstranit některé nedůslednosti a nedopatření Grundovy jinak vynikající editorské práce. Text jednotlivých pohádek, jež v tomto vydání otiskujeme, se zakládá na posledním otisku, který vyšel za Erbenova života. Dáváme přednost textům z Čítanky slovanské, u nichž Erben nepochybně prováděl korekturu. U pohádek za Erbenova života neuveřejněných a v Erbenově pozůstalosti dochovaných vycházíme z rukopisu. Pohádky, u nichž se rukopisy nedochovaly, otiskujeme podle znění uveřejněného po Erbenově smrti z básnickovy pozůstalosti. Základní text uvádíme vždy v poznámkách k jednotlivým pohádkám. Pokud má náš text některé zvláštnosti, upozorňujeme na ně v poznám-

kách k jednotlivým pohádkám (týká se především „Jabloňové panny“ a povídky o hloupém Kubovi).

Pravopis upravujeme podle dnešní normy, pokud se tím nemění zvuková podoba Erbenova textu. Při psaní velkých písmen ponecháváme kolísání ve spojení *pán bůh, pán Bůh, Pán Bůh* i *pánbůh*, měníme však ojedinělé *Černé moře* na *černé moře* podle většiny případů. Na rozdíl od Erbeny píšeme malou literou přídavná jména místní. Slovní spojení, která dnes cítíme jako příslovečné spřežky, píšeme dohromady, příklonné *-s* (*ses, tys* a pod.) neoddělujeme apostrofem, pomlku dáváme však před příklonné *-li*. Bez pomlky a jako jedno slovo píšeme vlastní jména typu *Malorusové* (u Erbeny *Malo-Rusové*).

Abychom důsledně zachovali lidový charakter Erbenova jazyka, neměníme v zásadě ani kvantitu, při níž ponecháváme většinou i Erbenovo kolísání, ani hláskovou podobu slov (včetně nespisovného tvarosloví). Tak na př. kolísá *bratři* a *bratří*, *vyskytá* a *vyskýtá*, *tamhle* a *támhle*. Kvantitu jsme zrušili u příslovcí *prve* (i ve složeninách) a u předložek *podle* a *vedle*. Naproti tomu ji zavádíme u dvojslabičných infinitivů typu *nésti*, *vésti* (včetně odvozenin) mimo *upect* a *utect*, kde se domníváme, že jde o tvary, které odrážejí skutečnou výslovnost, v některých oblastech dosud užívanou. Krátíme ojedinělé *táhali*, *strčila*, *zůřivě*, *nikdy*, *spolů*. Ponecháváme dále lidové tvary *s ej, í, ou* (na př. *mlejn, mlíko, oud*), hovorové tvaroslovné koncovky (na př. *s dásněma*) a pod. Opravujeme mimo nářeční texty ojedinělé *sem* na *jsem*, slova typu *zbuditi* na *vzbuditi*, *spůsob* na *způsob*, *milost* na *milost*, ponecháváme *hedbávi, jabka* atd. Zásadně nezasahujeme do Erbenovy — podle dnešní normy chybné — shody slovesa nebo přídavného jména s podmětem, i když působí někdy rušivě (hlavně u podst. jména *koně* a *voli*, kde Erben v 1. pádu množn. čísla v přímé řeči v „Pověsti národní o hloupém Kubovi“ užívá lidového tvaru *voly*). Cizí slova uvádíme podle dnešního pravopisu.

Erbenovu interpunkci ponecháváme téměř beze změny, protože autor používal interpunkčních znamének především k intonačnímu členění a k záměrům stylistickým. Měníme ji jen tam, kde jde o zásah formální, který neporušuje kadenci autorova vyprávění. Tak za vokativem píšeme důsledně čárku místo vykřičníku; rovněž tam, kde otazník nekončí větu, která je celá tázací, nahrazujeme jej čárkou. Vykřičník ponecháváme u citoslovcí a krátkých zvolání citoslovečného charakteru. Na některých místech měníme dvojtečku na středník, a to pokud se domníváme, že nemá zvláštní význam. V ojedinělých případech, kde nejde o větu tázací, nahrazujeme otazník tečkou.

Erbenovy zkratky *p.* (*pán*), *sv.* (*svatý*) rozepisujeme (i v pádových tvarech), uvozovky u ojedinělých slov citoslovečného a příbuzného charakteru odstraňujeme. Písařské a tiskařské chyby opravujeme (především v materiálových záznamech—na př. ojedinělé *ruže* m. *ruže*, *stařec* m. *starec*). Odstavce ponecháváme tak, jak jsou uvedeny v textu, který je nám základem.

Pohádky psané dialektem otiskujeme téměř diplomaticky, i když jsou v nich některé nedůslednosti a nejednotnosti (na př. různé podoby slova *ubrousek* v pohádce „Tři dary“).

KLASICKÝ VYPRAVĚČ ČESKÉ POHÁDKY

Str.

- 8 — *Václav Bolemír Nebeský* (1818—1882), český básník předbřeznové doby a významný literární kritik, redaktor Časopisu českého musea. Velký význam mají jeho studie o lidovém slovesném umění. Nebeský byl jedním z prvních našich pokrokových folkloristických badatelů. V lidové slovesnosti viděl mohutný živý zdroj dalšího vývoje českého písemnictví. Uvedený citát je z jeho kritické recenze o Erbenových „Prostonárodních českých písních a říkadlech“, uveřejněné v Kritické příloze Národních listů 1864. Nebeský překládal lidovou poesii novořeckou a společně s Josefem Čejkou španělské lidové romance („Novořecké národní písně“, 1864; „Kytice ze španělských romancí“, 1864).
- 9 — *Jakub Malý* (1811—1885), český novinář staročeské strany a literární kritik reakčního směru, „mistr zpátečnický české literatury“ (J. Fučík). Citovaná slova jsou z jeho odmítavé zprávy o sedmém svazku „Národních báchorek a pověstí“ Boženy Němcové. Zprávu otiskl v Květech 1847 a hrubým způsobem v ní odmítl realistické, satiricky zaměřené lidové povídky, jež Němcová v tomto svazku zpracovala. Malý vydal v roce 1838 sbírku sedmi pohádek pod názvem „Národní české báchorky a pověstí“, jež „sebral a vzdělal“. Druhé vydání sbírky pod názvem „J. B. Malého sebrané báchorky a pověstí“ bylo rozšířeno o řadu nových pohádek, jež Malý uveřejňoval v tehdejších časopisech, takže sbírka dosáhla 22 čísel (jednu pohádku z prvního vydání Malý vypustil). Sbírkou Malého je sice první samostatně vydanou sbírkou českých pohádek, nemá však valnou cenu uměleckou ani folkloristickou.
- *Josef Jaroslav Langer* (1806—1846), významný český básník a satirik doby předbřeznové, jeden „z nejsilnějších básnických talentů, jež jsme měli, jenž v době nepřirozeného anakreontismu a falešného napodobení lidových písní dovedl zapětí své zdravé, ze srdce prýštící krakováčky“ (Zd. Nejedlý), autor „Českých krakováček“, „Bohdaneckého rukopisu“ a „Dnu v Kocourkově“. Významné jsou jeho stati, zabývající se lidovou slovesností a zvykoslovím. V Časopise českého musea roku 1834 uveřejnil „České prostonárodní obyčeje a písně“, posmrtně z Langrovy pozůstalosti byla v sebraných spisech vydána i jeho studie „Svatební obyčeje

a písně“. V těchto statích požaduje, aby se zájem o život českého vesnického lidu neomezil jenom na sbírání a napodobování lidových písní, nýbrž aby byly soustavně sbírány všechny projevy lidového života, aby přitom byla zachována jejich svéráznost a aby byly vydávány ve spojitosti s prostředím a okolnostmi, v nichž vznikají. Langer se tak stal jedním z představitelů pokrokové české folkloristiky.

— *Matěj Mikšíček* (1815—1892), moravský sběratel a vydavatel lidové prózy, vydal v letech 1843—1845 „Sbírku pověstí moravských a slezských“, nevalné umělecké ceny, v roce 1845 „Národní báchorky“ a v roce 1847 „Pohádky a povídky lidu moravského“. Po roce 1848, kdy se stal železničním úředníkem, zanechal sběratelské a vydavatelské činnosti. Ani Mikšíčkovy sbírky, na svou dobu značně obsáhlé (100 čísel), nemají větší folkloristickou ani uměleckou cenu. Mikšíčkovu první sbírku podrobil přísné kritice Nebeský ve své stati uveřejněné v Květech 1844, v níž ji odmítl a ukázal, že Mikšíčkovy pohádky mají velmi málo společného se skutečným lidovým uměním slovesným.

13 — *Alexandr Nikolajevič Afanasjev* (1826—1871), ruský literární historik, folkloristický badatel a vynikající sběratel ruského folkloru. V letech 1855—1863 vydal v osmi svazcích „Narodnyje russkije skazki“, v šedesátých letech pak anonymně mimo území carského Ruska z důvodů censurních sborník „Russkije zavetnyje skazki“, přinášející ruské lidové povídky namířené proti statkářům a popům. Afanasjevovy sbírky jsou sbírkami světového významu, prvním vědeckým vydáním ruských lidových pohádek a základním pramenem pro studium ruské prozaické ústní slovesnosti.

— *Vuk Stefanović Karadžić* (1787—1864), vynikající srbský filolog, zakladatel spisovného srbského jazyka, známý v celém světě především jako sběratel srbských lidových písní. Neomezil se jenom na vydávání lidové poesie („Mala prostonarodna slavensko-srpska pesnarica“, 1814; čtyřsvazkové „Srpske narodne pesme“, 1823—1824), ale sbíral a vydával i lidové pohádky („Narodne srpske pripovijetke“, 1821) a lidová přísloví („Srpske narodne poslovice“, 1836; rozšířené vydání 1849). Velký zájem vyvolaly v tehdejší literární světě především jeho sbírky lidové epiky. Karadžićem zapsané písně překládal na př. i J. W. Goethe, z první Karadžićovy sbírky přeložil Václav Hanka svou „Prostonárodní srbskou Muzu do Čech převedenou“ (1817), Karadžićovi věnoval F. L. Čelakovský třetí svazek svých „Slovanských národních písní“ (1827). Karadžićovy srbské pohádky zamýšlela vydat v překladu Božena Němcová.

— *Wilhelm Grimm* (1786—1859) a *Jacob Grimm* (1785—1863), němečtí filologové, sběratelé a vydavatelé německých lidových pohádek („Kinder- und Hausmärchen“, dva svazky 1812 a 1814) a německých lidových místních a historických pověstí („Deutsche Sagen“, 1816—1818). Význam bratří Grimmů v oblasti folkloristiky spočívá především v jejich sběratelské činnosti. Jejich sbírka německých pohádek je základní folkloristickou edicí. Grimmovi vyzdvihli lidové pohádky jako samostatný literární druh, jako živou součást národního umění, pokusili se o klasifikaci lidové prózy a zdůraznili nutnost zpracovávání lidových pohádek v lidovém duchu.

— *Nikolaj Alexandrovič Dobroljubov* (1836—1861), ruský revoluční demokrat, vynikající literární kritik a materialistický filosof. Ve své literárně kritické činnosti věnoval velkou pozornost i lidovému slovesnému umění. V recenzi prvního svazku Afanasjevovy sbírky ruských lidových pohádek sice odmítl mythologickou teorii, k níž se Afanasjev hlásil, a vytkl Afanasjevově sbírce některé metodologické nedostatky, především odtrženost lidového slovesného umění od vlastního života lidu. Jinak však Afanasjevovu edici vysoko vyzvedl. Dobroljubov zdůrazňuje velký význam

pohádek pro poznání a charakteristiku lidu, jeho způsobu života a myšlení a požaduje od sběratele folkloru, aby se neomezoval na pouhé zapisování textu, ale aby pamatoval a zaznamenával i situaci, v níž pohádku slyšel.

- 16 — *Jan Erazim Sojka* (1826—1887), český spisovatel a politik, hlásící se k táboru radikálních demokratů, vydal ve své knize „Naši mužové“ životopisy předních osobností našeho kulturního a politického života.
- *Josef Kořán* (1838—1912), český spisovatel a novinář, autor populárně historických spisů; byl redaktorem Světozoru a Pokroku, vedl redakci Ottova slovníku naučného a posléze byl ředitelem kanceláře České akademie věd a umění.

NÁRODNÍ ČESKÉ POHÁDKY

- 21 — **DLOUHÝ, ŠIROKÝ A BYSTROZRÁKÝ** — Erben po první pohádce otiskl roku 1855 v almanachu Perly české a zařadil ji s nepatrnými odchylkami i do své Čítanky slovanské. Dochoval se rukopis této pohádky. V rukopise se rovněž dochovala i její první redakce z počátku padesátých let, jež se od pozdější redakce podstatně odchyľuje především ve své expozici. Otiskujeme znění Čítanky slovanské a proti Grundovi, který v 3. svazku Díla K. J. Erbena („České pohádky“) rovněž otiskuje toto znění, ale členění na odstavce přejímá z Perel českých, ponecháváme členění na odstavce podle Čítanky slovanské. Současně však zde v poznámkách pro odchylný počátek otiskujeme první odstavec původní redakce, a to podle rukopisu v literárním archivu knihovny Národního musea.

Počátek první redakce:

Byl jednou jeden král, ten neměl než jednoho syna, a tomu synovi nic se tak na světě nelíbilo, jako když se mohl od rána do večera po lesích za zvířít honit. Tak taky jednou ráno vyjel si se svým lidem na lov, a jak do lesa přijel, vyskytl se mu tu srnec; tu se ten královic pustil za ním, a pořád hloub a hloub do lesa za ním, až pak se dostal do takového houští, že s koněm už nemohl dál a musel srnce nechat. Tu teprv pozoroval, že je sám a sám, i začal troubit a houkat na svůj lid, aby ho odtud vyvedli; ale nikdo se mu neozýval. Když už viděl, že není žádného dovolání, obrátil koně a myslil si: „Pojedu rovnou cestou, vždyť pak přece někam z lesa vyjedu!“ Jel, jel, ale zajel do takových huštín a mezi skály a bažiny, že ani nevěděl, kudy z toho ven.

V dalším textu této první verse je obsah pohádky shodný s redakcí, kterou otiskujeme.

Různočtení (PČ — Perly české, rkp — rukopis):

str. 21, ř. 13, PČ: *jako poklop a byly zamčeny* — str. 22, ř. 26, rkp: *a tím lesem jel pořád a pořád, až* — str. 23, ř. 1, rkp: *Tu začal se Dlouhý natahovat, tělo jeho kvapem rostlo do výšky* — str. 23, ř. 2, rkp: *v okamžení se zase smrštil* — str. 23, ř. 16, rkp: *dlouho by trvalo, než by tu byl, protože* — str. 23, ř. 27, rkp: *sic by ho byl i s koněm Široký zamačkal svým břichem, jak mu kvapně na všechny strany rostlo* — str. 23, ř. 31, rkp: *ale takového člověka každý den nenajdu* — str. 24, ř. 12; PČ: *Bylo ryzí zlato* — str. 24, č. 22, rkp: *černý kníže jí střeží* — str. 24, ř. 25, rkp: *co Bystrozraký v nich udělal* — str. 25, ř. 20, rkp: *i s tvými služebníky* — str. 26, ř. 5, rkp: *co by jednou chalupy oběhl* — str. 26, ř. 19, rkp: *vzal pochopa* — str. 26, ř. 34, rkp: *zatahal Bystrozrakého za rukáv* — str. 27, ř. 10, rkp: *zlostí zajiskřily mu se oči* — str. 27, ř. 31, rkp: *nadmul se, co mohl nejvíc; pak se položil na břeh a počal pít* — str. 27, ř. 33, rkp: *skořepinu z moře ven vynesl* — str. 28, ř. 8, rkp: *pot se mu vyrážel na čele (smrtný chybí)* — str. 28, ř. 13, rkp: *v okamžení tu stála zase královna* — str. 28,

ř. 21, rkp: *najednou všechno bylo živo* — str. 28, ř. 30, rkp: *kde byl kralovic a jeho nevěsta* — str. 29, ř. 8, rkp: *„Všecko vám dám,“ řekl, „co budete do smrti potřebovat* — str. 29, ř. 10, rkp: *po tu dobu se ještě ve světě potloukají.* —

- 30 — ŽIVÁ VODA — Pohádku otiskl z Erbenova rukopisu A. Grund po prvé v bibliofilském souboru „Živá voda“ (1932), po druhé v 3. svazku Díla K. J. Erbena. K sazbě definitivně připravený rukopis dochoval se v rodině Erbenově pietní péčí básníkovy dcery Blaženy. Později byl uchováván v rodině bratislavského univ. prof. MUDr. Stanislava Kostlivého, jehož manželka Bohuslava, rozená Rezková, byla Erbenovou vnučkou. Poslední majitelka rukopisu, prof. Ludmila Čárská, dcera prof. Kostlivého, odevzdala rukopis A. Grundovi na jeho žádost s tím, že rukopis bude odevzdán literárnímu archivu knihovny Národního musea. Rukopis v literárním archivu knihovny NM však není a nejsou ani doklady, že byl v něm někdy byl; rovněž v Grundově pozůstalosti se rukopis nenachází. Je tedy toho času nezvěstný. Otiskujeme proto text podle Grundova vydání v souboru „Živá voda“, při čemž přihlížíme i ke Grundově edici v 3. svazku Díla K. J. Erbena.
- 38 — PTÁK OHNIVÁK A LIŠKA RYŠKA — Za Erbenova života vyšla pohádka pouze jednou, a to v almanachu Máj na rok 1858 pod krycím jménem J. E. Miletinský. Text pohádky otiskujeme podle tohoto znění.
- 50 — DRAK DVANÁCTIHLAVÝ — O této pohádce platí totéž, co jsme uvedli o pohádce „Živá voda“.
- 55 — ZLATOVLÁSKA — Pohádka vyšla po prvé v almanachu Máj na rok 1859, po druhé v Čítance slovanské. Rukopis se nezachoval, existuje však materiálový zápis, Erbenem pořízený v jeho rodišti kolem roku 1840 a později zpracovaný v tuto pohádku. Text našeho vydání je otištěn podle znění v Čítance slovanské.
- 61 — TŘI ZLATÉ VLASY DĚDA-VŠEVĚDA — Pohádku otiskl Erben po prvé v almanachu Máj na rok 1860, po druhé v Čítance slovanské. Text našeho vydání je připraven podle znění v Čítance slovanské.
Různočtení s almanachem Máj:
str. 63, ř. 27: *Vždyť tak jsi mi sám poručil* — str. 64, ř. 12: *Slíbíš-li, že se Děda-Vševěda zeptáš* —
- 62 — SUDIČKY — bytosti ze slovanské mythologie, které při narození dítěte určují jeho osud. Jsou známy u všech slovanských národů (ruské Rožanice, srbské Sudnice, chorvatské Rodjenice a pod.). Český lid si je představoval buď jako bílé panny, nebo jako přívětivé babičky, bílé oděné s plachetkou na hlavě. Když určují osud, drží v ruce rozsvícené svíce, které po určení osudu zhasnou. Vidět je může nejčastěji cizí, příchozí člověk, domácí lidé je nevidí. Přicházejí určovat osud v noci po narození dítěte. Nejčastěji jsou tři (někdy i více), nejstarší z nich je nejmocnější a bývá označována za matku slunce. Častá je představa, že sudičky osud člověka předou. Osud, který dítěti vyřknou, je nevyhnutelný. Kříží-li se výroky sudiček, pak výrok poslední sudičky je rozhodující.
- 68 — DVOJČATA — O této pohádce platí totéž, co jsme uvedli o pohádce „Živá voda“.
- 75 — JABLOŇOVÁ PANNA — Po prvé pohádku otiskl v roce 1939 A. Grund v 3. svazku

Díla K. J. Erbena, a to podle rukopisu, dochovaného v literárním archivu knihovny Národního musea. Jde o rukopisný koncept s množstvím oprav, i stylistických. Opravy jsou provedeny jednak perem, jednak tužkou. Některé odstavce mají dvojí znění, jež následuje za sebou a z nichž žádné není škrtnuto. Text otiskujeme podle rukopisu. Opravy tužkou proti Grundovi, který přihlédl k většině těchto oprav, v našem textu neuvádíme, poznamenáváme je však zde v poznámkách. Při dvojitým znění, pokud v rukopise jedno z nich není škrtnuto, otiskujeme podobně jako Grund znění druhé, následující po prvním, původním znění. Činíme tak jednak proto, že rukopis není konečnou redakcí a nelze na jeho podkladě podat naprosto spolehlivý text, jednak jako doklad velké péče, kterou Erben svým pohádkám věnoval. Nepřihlížíme však vůbec k těm škrtnutím, jež Erben provedl perem (ani v různověstí).
Různověstí:

str. 75, ř. 2—3, škrtnut tužkou: *až se při tom velmi zahřál* — str. 76, ř. 9—21 (A potom... dlouho čekati.“), pův. znění: *I přišel konečně k řece, široké i hluboké velmi, a tu to jabko z kapsy vytáhl a rozkrojil, a hned i také z něho vyskočila panna, a ta byla ze všech nejkrásnější. A když zavolala: „Vody! vody! vody!“, tu král nabral rychle rukou vody z řeky a pokropil ji, a tak se mu již neztratila. Ale že byla také celičká nahá, styděla se velmi a nemohla se mu ani do očí podívat a nevěděla, kam se ukrýti. Ale kráľi se velmi líbila a zdálo se mu, že ani bez ní živ býti nemůže. A hned jí řekl: „Chceš-li si mne za muže vzíti, udělám tebe kráľovnou.“ A ona mu odpověděla: „Chci, jenom mi zapůjč svého pláště, abych se ním mohla přikrýti.“ Tu jí král svůj plášť podal a řekl jí: „Počkej tu na mne, až se vrátím, však tu budu zase brzo. Přijedu pro tě šesti koňmi a přivezu ti krásné šaty.“ — str. 76, ř. 31, oprava tužkou: *A když ten milý král pro ni přijel* — str. 76, ř. 34, opravy tužkou: *Jistotně že mne jen chce zkouseti* — str. 77, ř. 4, oprava tužkou: *sobě za ženu běře* — str. 77, ř. 9, oprava tužkou: *ale vždy přece ještě doufal* — str. 77, ř. 10—11, oprava tužkou: *snad potom bude zato tím krásnější* — str. 77, ř. 16—17, oprava tužkou: *Zatím ale bylo mu čím dál tím více v srdci ouzko; šel do svého pokoje, a zavřel se, a nechtěl žádného k sobě pustiti* — str. 78, ř. 1—2, pův. znění: *a ptal se jí: „Copak mi neseš, má zlatá holubičko?“* A ona mu odpověděla: — str. 78, ř. 11—12, pův. znění: *co holubička povídala. Tu se ta baba celá rozzlobila* — str. 78, ř. 20 — str. 79, ř. 3 (Ale na tom místě... žádné ovoce nebude.“), pův. znění: *Ale na tom místě, kde ta holubička padla, zůstaly na zemi ležeti tři kapky krve, tak maličké a pěkné jako tři koralky, a ty se zaryly, jak slunečko na ně svítilo, do země, a když sluníčko zašlo, vyrostl na tom místě pěkný jabloňový štěp, a když druhý den zase svítati počalo, vykvěly na tom štěpu tři květy, tak boubelaté jako růžičky, a tak pěkně červené, jako by je byl v té holubičí krvi omočil, a byla z nich vůně kol a kolem, až mílo.* — Nový odstavec. — *A v té kráľovské zahradě byl zahradník. Ten měl po své nebožce ženě jednu dceru, a ta byla veliká milovnice květín, každý den navečer chodívala po zahradě s konvicí a zalívala květiny a každý den ráno dívala se, mnoho-li jich zase rozkvětilo a které povadly. Ta když k tomu jabloňovému štěpu přišla, podívala se té neobyčejné libezné vůni, a když pozdvihla oči a ten pěkný štěp a na něm ten krásný začervenalý květ spatřila, zaplěsala radostí, ale hned zase zarmoutila se a pravila: „Škoda tě, překrásný květe, že z tebe již žádné ovoce nebude!“* — str. 80, ř. 6—7, škrtnut tužkou: *aby jim neutekla.* —*

81 — RARÁŠ A ŠETEK — Lidové mythologické pověsti tohoto cyklu jsou dochovány ve dvou redakcích, v starší, vzniklé před r. 1854, kdy Erben tři pověsti této redakce otiskl ve Zlatých klasech, a v pozdější z počátku 60. let, z níž do Čítanky slovanské

zařadil dvě pověsti. Bližší údaje o otiscích viz k jednotlivým pověstem. Pořadí těchto pověstí zachováváme podle jejich číslování v pozdější redakci, v níž jsou pověsti pouze číslovány.

— *Raráš, Šetek* — bytosti ze slovanské mythologie, často ztotožňované. Máchal v Ná-kresu slovanského bájesloví je však rozlišuje, Šetka řadí mezi domácí bůžky, kdežto Raráška mezi čertovské bytosti. — *Šetek*, též *Šotek*, je v pověstech líčen jako malý klouček s drápky na rukou a na nohou. Žije nejraději v ovčárně, v zimě se rád ohřívá na peci, rád škádlí zvířata a domácí čeled. Je ochráncem stád, přináší štěstí. Lze ho vychovat ze slepičího vejce, nosí-li se pod levou paží. Šetek je hojně doložen v české literatuře 16.—18. století. — *Raráš*, též *Rarášek*, *Jarášek*, patří mezi čertovské bytosti. Přináší sice štěstí, ale je hněvivý a lstivý. Létá v noci jako ohnivý víšek, donáší lidem peníze. Věří se o něm, že se narodí z vejce černé slepice. Lidé, kteří mají raráše, jsou upsáni ďáblu.

— *Pověst I* — Je známa ve dvou redakcích, z nichž starší otiskl Erben v Zlatých klasech 1854 a mladší v Čítance slovanské. Dochován je rukopis mladší redakce v literárním archivu knihovny Národního musea. Text otiskujeme podle znění v Čítance slovanské.

Různočtení s rukopisem:

str. 82, ř. 8: *jako plamenný víšek* — str. 82, ř. 33: *už odtud pudem*; —

83 — *Pověst II* — Erben ji po první otiskl v Čítance slovanské, její rukopis je dochován v literárním archivu knihovny NM. Pověst otiskujeme podle Čítanky slovanské.

Různočtení s rukopisem:

str. 85, ř. 3: *strouhal dolů mrkvičku* —

85 — *Pověst III* — Je dochována ve dvou redakcích. Starší redakce byla otištěna v Zlatých klasech 1854, mladší redakce, dochovaná v rukopise v literárním archivu knihovny NM, za Erbenova života nebyla uveřejněna a otiskl ji po první A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena. Pověst otiskujeme podle rukopisu.

86 — *Pověst IV* — O ní platí totéž, co jsme uvedli o pověsti III.

88 — *Pověst V* — V definitivním rukopise je dochována pouze částečně, do řádky 23 na str. 89 (...almaru.“). Po první ji otiskl A. Grund v roce 1939 v 3. svazku Díla K. J. Erbena. Zachoval se však koncept této pověsti, jenž je uložen spolu s definitivním částečným rukopisem v literárním archivu knihovny NM. Náš text otiskujeme podle definitivního rukopisu, chybějící část doplňujeme podle konceptu. Koncept sám má řadu oprav; Raráš je tu uváděn jako Rarášek, v našem textu analogicky opravujeme podle definitivního rukopisu na Raráš. U oprav psaných perem uvádíme původní text v různočtení.

Různočtení:

str. 89, ř. 23: *řekl koželuh* — str. 89, ř. 25—26: *požehnání nám ujde z domu.“* — „*Mlčíš!*“ — str. 89, ř. 26—27: *muž se rozzlobil a pacholek almaru odnesl* — str. 89, ř. 28—31 (*Nesl ji... plovat?*“): *Nesl ji za ves až k rybníku a tu ji postavil na hráz.* „*Brachu,*“ *povídá,* „*jsme u rybníka. Umíš plovat?*“ — str. 90, ř. 4: *nesl ji zas koželuhovům.* „*Aby panímámě nekrvácelo srdce,*“ *povídá* — str. 90, ř. 7—8: „*Oříšek prázdný, čert jádro vzal,*“ *pošeptal pacholek koželuhové.* — „*Pro pána krále! Copak jste udělal?*“ — str. 90, ř. 11: *přišel a vysázel peníze.* — str. 90, ř. 11—16 („*Věru... z trouby.*“): „*Věru, pantáto, máte to hodnou panímámu. Tu mi povídá, abych vás poprosil, abyste sedával doma a nechodil do hospody, že prý vám leckdys upeče k večeri kuřátko. Dnes vám ho taky upekla, ale bojí se, že se budete hněvat.*“ — „*Jděte, panímámo, jděte, přineste to z trouby.*“ — str. 90, ř. 18: *do hospody nebude chodit*; — str. 90, ř. 19: *do smrti* —

- 91 — VODNÍK — Cyklus lidových mythologických pověstí byl otištěn až po Erbenově smrti z pozůstalosti roku 1874 ve sborníku „Národní pohádky, písně, hry a obyčeje“, řada I, svazek 3, vydávaném péčí literárního řečnického spolku „Slavia“. Rukopis se nedochoval, avšak v literárním archivu knihovny Národního musea se dochovaly Erbenovy materiálové zápisy těchto pověstí. Cyklus otiskujeme podle znění ve sborníku „Slavie“.
- *Vodník* — mythologická bytost, o které si český lid vypravuje řadu pověstí. Bývá nazýván též vodní muž, mužiček, Hastrman, Bestrman. V české literatuře je doložen už v 14. století. Vodník bydlí nejraději v hlubokých vodách v blízkosti mlýnů, pod vodou má nádherné paláce, v nichž pod pokličkami uchovává duše utopených lidí. Do vody láká děti, mladá děvčata a lidi vůbec barevnými pentlemi. Ve vodě ho nikdo nepřemůže, na suchu však ztrácí svou moc a sílu. Mezi lidmi chodívá devětkrát do roka. Rád navštěvuje hostince a muziku, rád pije, chodí na trhy a přináší kramářům štěstí. Někdy má i dobré srdce: pomáhá zvláště chudákům. Jeho žena (obvykle vesnické děvče) má k lidem přátelštější chování než vodník. Před vodníkovou mocí chrání řada prostředků, nejčastěji čarovné byliny. Spoutat je ho možno lýkovým provazem.
- 94 — JEZINKY — Z dvou pověstí o Jezinkách otiskl Erben pouze pověst II, a to v Čítance slovanské. Pověst I, kterou Erben vědomě přepracoval podle pohádky B. Němcové „O Šmolíčkově“, Erbenem otištěna nebyla; po prvé ji uveřejnil podle rukopisu, dochovaného v literárním archivu knihovny Národního musea, až v roce 1939 A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena. Toho času je však rukopis nezvěstný. Otiskujeme proto pověst I z Grundova vydání a pověst II podle znění v Čítance slovanské.
- *Jezinky* — pohádkové mythologické bytosti z okruhu lesních a skalních bůžků, lesních panen a žínek. Jsou známy též pod jménem Jeskyňky. Podle české pověry uspávají lidi a pak jim vylupují oči nebo unášejí malé děti, vykrmují je a pak jedí.
- 100 — DIVÉ ŽENY — Čtyři pověsti o divých ženách otiskl po prvé A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena na základě definitivního rukopisu, uloženého v literárním archivu knihovny Národního musea. Náš text otiskujeme podle rukopisu.
- Divé ženy* — bytosti ze slovanských mythologických pověstí z okruhu báječných postav lesních a skalních, v českých zemích známé též pod jmény Divoženky, Diviženy. Pověsti je líčí jako ohyzdné baby. Žijí v lesích a horách. Rády předou, chytají ryby a zvěř, k lidem mají přátelský poměr, odměňují se jim za prokázanou službu kuželem, kterého neubývá, nebo březovým listím, jež se promění ve zlato. Mají rády hudbu a tanec, často lidi utancují k smrti, zvláště člověka, kterého zastihnou samotného v lese. Hodným a chudým lidem pomáhají, zlým a bohatým způsobují škody. Dovedou být vzornými hospodyněmi a manželkami, přinášejí do domu štěstí. Nesnesou však v domě nepořádek (nevymyté díže, nezametené ohniště) a nadávku „Divous, Divá žena“; nedbá-li se toho, zmizí beze stopy. Jim se podobají Lesní ženy nebo Lesní panny (tak hned v Erbenových pověstech, zvláště v „Pověsti o studánce ‚Litoše‘“, kde divá žena má vlastnosti Lesní panny).
- 102 — POVĚST O STUDÁNCE „LITOŠE“ — Byla otištěna až po Erbenově smrti z pozůstalosti v roce 1873 ve sborníku „Národní pohádky, písně, hry a obyčeje“, řada I, svazek 1, vydávaném literárním řečnickým spolkem „Slavia“. Odtud také pretiskujeme náš text.

- 104 — O TŘECH PŘADLENÁCH — Pohádka byla Erbenem uveřejněna v České včele 1844 na pokračování, a to v čísle 27, kde byla uvedena pod chybným názvem „O třech přadelnách“ (do str. 106, řádek 28), a v čísle 28, kde název je již uveden správně. Jinak Erbenem otištěna nebyla. Je to první Erbenova tištěná pohádka. Její rukopis se nedochoval, v pozůstalosti Erbenově v literárním archivu knihovny Národního musea je však zachován časopisecký otisk s Erbenovými opravami. Náš text otiskujeme podle České včely, přejímáme však Erbenovy opravy (s výjimkou jedné pro její nečitelnost).
Různočtení s Českou včelou:
str. 104, ř. 13: *Ach ouvej!* — str. 106, ř. 31—32: *měla u pravé ruky tak široký palec* — str. 107, ř. 17, necháváme znění v České včele, korektura je v jednom slově nečitelná: *Já toho... (?) ráda vám všechno udělám, co jen chcete,* — str. 108, ř. 18: *A když bylo již v den svatební* — str. 109, ř. 4: *s tím dlouhým pyskem až přes bradu* —
- 110 — DOBŘE TAK, ŽE JE SMRT NA SVĚTĚ — Erben pohádku otiskl v České včele 1844. Jinak za života Erbenova uveřejněna nebyla. V literárním archivu knihovny Národního musea je uložen časopisecký otisk s Erbenovými korekturami. Text otiskujeme podle České včely, přihlížíme však k Erbenovým opravám.
Různočtení s Českou včelou:
str. 111, ř. 14—15: *kdo sedne na tu stolicí, cos ty na ní u mne za stolem seděl* — str. 111, ř. 27: *I pěkně vítám!* — str. 111, ř. 28—29: *Počkej jen, až si tuhle ty klady a kleště trochu upravím,* — str. 112, ř. 27: *Ale divy!* — str. 112, ř. 30—31: *řekl: „I pravda, pravda! Na to jsem já nemyslel: proto ono nemůže nic umřítí* —
- 114 — HRNĚČKU, VAŘ! — Erben tuto pohádku otiskl pouze jednou, ve Zlatých klasech 1854. Dochovaly se jednak rukopis této pohádky, jednak její časopisecký otisk s Erbenovými korekturami, obojí v literárním archivu knihovny Národního musea. Otiskujeme znění ve Zlatých klasech, přihlížíme však k Erbenovým korekturám.
Různočtení (rkp — rukopis, ZK — Zlaté klasy):
str. 114, ř. 1, ZK: *V jedné vsi byla jedna chudá vdova a měla jednu dceru* — str. 114, ř. 13—14; rkp: *neměla jsem ani sousta chleba v ústech* — str. 115, ř. 33—34, ZK: *a vylezla v té ouzkości na půdu* — str. 116, ř. 1, ZK: *Zatím ale bylo kaše pořád víc a víc* — str. 116, ř. 2, rkp: *jako mraky dveřma* — str. 116, ř. 6, ZK: *domů, už nemohli nikterak projet, a museli* —
- 117 — OTESÁNEK — Erben tuto pohádku otiskl v Čítance slovanské (1863). V literárním archivu knihovny Národního musea se dochoval též rukopis. Text otiskujeme podle Čítanky slovanské.
Různočtení s rukopisem:
str. 117, ř. 9: *trochu sekyrkou otesat* — str. 118, ř. 28: *Potká děvečku* — str. 119, ř. 26: *mohl ses* —
- 121 — ROZUM A ŠTĚSTÍ — Erben tuto povídku otiskl v Čítance slovanské, odkud ji také přetiskujeme.
- 125 — HÁDANKA — Povídka byla otištěna až po Erbenově smrti z pozůstalosti ve sborníku „Národní pohádky, písně, hry a obyčeje“, řada I, svazek 1 (1873), vydávaném literárním řečnickým spolkem „Slavia“. Odtud přetiskujeme náš text.

- 127 — KRÁL TCHOŘ — „Národní bajku českou“, jak zní podtitul, otiskl Erben v almanachu Máj na rok 1862. Odtud ji přejímáme.
- 130 — PRACOVITÁ ŽIVÍ LÍNĚHO — Legendární pověst je definitivním Erbenovým zpracováním jednoho z materiálových zápisů z cyklu „Pán Ježíš se svatým Petrem na cestách“, jež otiskujeme na str. 181—184 (viz též poznámku ke str. 181). Po prvé ji otiskl A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena, a to na základě rukopisu, dochovaného v literárním archivu knihovny Národního musea. Z rukopisu otiskujeme i náš text.
- 131 — JIRKA S KOZÚ — Pohádku v chodském dialektu uveřejnil Erben v Čítance slovanské, odkud přejímáme i náš text.
- 135 — ŠEVC A ČERT — Pohádku v hanáckém dialektu otiskl Erben v Čítance slovanské. V obsahu uvádí jako autora F. Lepaře. Jak dokazuje korespondence, skutečným autorem je však Erben a Lepař převedl pouze Erbenův text do hanáckého dialektu. O tom viz na str. 200 této knihy. Náš text otiskujeme podle Čítanky slovanské.
- 139 — ŘÍPKA — Tuto dětskou pohádku otiskl Erben v „Prostonárodních českých písních a říkadlech“ (1864). Poznává, že pochází z Klatovska, a odkazuje na Štěpnici 1858. V edici Erbenových českých pohádek otiskujeme po prvé, a to podle znění v Erbenově sbírce písní.
- 142 — O KOHOUTKOVI A O SLEPIČCE — Tuto dětskou pohádku otiskl Erben v „Prostonárodních českých písních a říkadlech“ (1864). Poznává, že pochází z Berounska a že je známa s nepatrnými variantami po celých Čechách, a odkazuje na Krolmuse, který ji zná ve dvou variantách (z Krkonoš a z Táborska). Kromě této Erbenovy redakce je v literárním archivu knihovny Národního musea dochován rukopis veršované, značně rozvleklé pohádky na tento námět z počátku 40. let. V edici Erbenových českých pohádek otiskujeme tuto redakci po prvé, a to podle znění v Erbenově písňové sbírce. Ve verších, kde Erben zkracuje („atd.“), analogicky doplňujeme.

POZNAMENÁNÍ

- 149 — DLOUHÝ, ŠIROKÝ A BYSTROZRÁKÝ — Po prvé bylo Erbenem uveřejněno jako dodatek k stejnojmenné pohádce v Perlách českých 1855. Text otiskujeme podle Perel českých.
 „Kozo, drž!“ — materiálový záznam této pohádky je dochován v Erbenově pozůstalosti, otiskl jej po prvé A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena. Podle tohoto zápisu zpracoval Erben pohádku „Jirka s kozú“.
 — *ve sbírce bratří Grimmův* — „Kinder- und Hausmärchen“, viz poznámku ke str. 13.
- 151 — *V jedné pohádce valašské* — z Valašska, jižní části Rumunska, z Rumunska vůbec.
 — *ostrov Faröské* — též Ovčí, Faerské ostrovy, skupina ostrovů mezi Skotskem a Islandem, patří k Dánsku.
- 152 — ŽIVÁ VODA — Po prvé otiskl A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena, a to z rukopisu v literárním archivu knihovny Národního musea. Podle rukopisu otiskujeme i náš text.

- PTÁK OHNIVÁK A LIŠKA RYŠKA — Po prvé otištěno Erbenem v almanachu Máj na rok 1858 jako dodatek k stejnojmenné pohádce. Text otiskujeme podle almanachu Máj.
- 153 — *J. Malý ve sbírce své českých pohádek a pověstí národních 1845* — viz poznámku ke str. 9.
- „*Skazka o trech korolevičach*“ — Erben později tuto pohádku přeložil a upravil z Afanasjeva pod názvem „O třech královičích“ a zařadil ji do „Vybraných bájí a pověstí národních“.
- *A. Dietrich* překládal ruské pohádky podle ruských lidových vydání, především podle moskevského vydání z roku 1819, vydaného pod názvem „Děduškiný progulki“. Předmluvu k Dietrichově knize napsal J. Grimm. Erben název německého překladu uvádí chybně. Správný název je „Von Ljubim Zarewitsch, von der schönen Prinzessin seiner Gemahlin und dem geflügelten Wolf“.
- „*Podunavka*“ — první srbský literární časopis vydávaný od r. 1843 a založený Milošem Popovićem, srbským básníkem a redaktorem Srbských novin.
- ZLATOVLÁSKA — Po prvé otiskl Erben v almanachu Máj na rok 1859 jako dodatek k stejnojmenné pohádce. Odtud otiskujeme i náš text.
- *Kulda-Beneš Metod K.* (1820—1903), vyšehradský kanovník, sběratel a vydavatel moravských pohádek a pověstí. V roce 1854 vydal „Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského“, které obsahují 123 čísel. Kuldova sbírka vyšla jako první díl „Pohádek a pověstí národu Moravského“, o dva roky později vyšly jako druhý díl této edice „Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Jemnického“, sebrané S. St. Menšíkem.
- *Vuk* — Vuk Stefanović Karadžić (viz poznámku ke str. 13).
- *Pavlov* — Bulhar Konstantin Pavlov studoval na lékařské fakultě pražské university v době, kdy Erben sbíral materiál pro Čítanku slovanskou, přispěl Erbenovi několika rukopisnými bulharskými pohádkami, jež Erben do Čítanky zařadil a později i přeložil a vydal ve „Vybraných bájích a pověstech národních“.
- 154 — „*Žlatá bába*“ — Jan Máchal v Nákresu slovanského bájesloví uvádí pouze, že zlatou bábou nazývají Bulhaři královnu sudiček, v uváděném významu zlatou bábou nevykládá.
- TŘI ZLATÉ VLASY DĚDA-VŠEVĚDA — Erben otiskl tento obsáhlý výklad jako dodatek k stejnojmenné pohádce v almanachu Máj na rok 1860. Proti tomuto Erbenovu výkladu vystoupil J. J. Hanuš polemickým spisem „O methodickém výkladu pověstí slovanských vůbec a o výkladu pověstí Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda zvlášť“ (1862); vytýká Erbenovi dogmatismus, slučování různých variant jako nepřipustnou metodu zpracovávání pohádek a vyvrací slovanský původ této pohádky. Text výkladu otiskujeme podle znění v almanachu Máj.
- *ve sbírce Afanasjeva* — Alexandr Nikolajevič Afanasjev (viz poznámku ke str. 13).
- *u Maksimoviče* — Michail Alexandrovič Maksimovič (1804—1873), ukrajinský spisovatel, literární historik a folklorista, významný sběratel ukrajinských lidových písní, vydal v roce 1845 v Kyjevě knihu „Tri skazki i odna pobasenka“.
- *u Valjavce* — Slovinský spisovatel a filolog Matija Kračmanov Valjavec (1831—1897) vydal v roce 1858 sbírku charvátských pohádek z okolí Varaždína „Narodne pr poviedke“; do Čítanky slovanské z ní Erben zařadil 7 pohádek.
- *dle Rimavského* — Slovenský buditel Janko Rimauskí, vlastním jménem Ján Francisc (1822—1905), vydal v roce 1845 sbírku „Slovenskje povesti“.

- *ve sbírce Škultětyho a Dobšinského* — August Horislav Škultěty (1819—1892) a Pavel Dobšinský (1828—1885) vydali společně v roce 1858 významnou sbírku slovenských lidových pohádek pod názvem „Slovenské povesti“.
- *Malý pod titulem „Vyslany k Slunci“* — v druhé sbírce J. Malého z roku 1845 (viz poznámku ke str. 9).
- *Němcová, „Tři zlaté péra“* — ve sbírce „Národní báchorky a pověsti“.
- *Jablonský veršem* — Boleslav Jablonský uveřejnil v Květech 1835 báchorku o šesti zpěvech „Tři zlatí vlasové“; pro svou sbírku „Básně“ (1841) pohádku přepracoval.
- *Asbjörnsen a Moe* — Peter Christen Asbjörnsen (1812—1885), vynikající sběratel a vydavatel norských lidových pohádek, vydal společně s Jørgenem Ingebretsenem Moem (1813—1882) sbírku „Norske Folkeeventyr“ (1842—1844) a samostatně i další sbírky dánského folkloru; Erben znal Asbjörnsenovu sbírku nejspíše z německého překladu, vydaného v roce 1847 v Berlíně.
- *Čuchonci* — Finskou (čuchonskou) pohádku znal Erben pravděpodobně ze sbírky J. G. Th. Grässea „Märchenwelt“, kde tato pohádka je otištěna v německém překladu pod názvem „Anton Puuhaara“.

D O D A T K Y

- 161 — **POVĚST NÁRODNÍ O HLOUPÉM KUBOVI** — Pohádku z Erbenových počátků otiskl po prvé A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena, a to z rukopisu, který je dochován v literárním archivu knihovny Národního musea. Jde o hrubý koncept, v němž je celá řada škrtů a oprav, perem i tužkou. Opravy tužkou jsou pozdějšího data, nejsou však provedeny v celém rukopise, převažují v první třetině. Jde tu zřejmě o pozdější redakci konceptu, kterou však Erben nedokončil. Poněvadž zachovaný text ani s přihlédnutím k opravám tužkou není definitivní redakcí, v našem textu k opravám tužkou nepřihlížíme, i když někde znamenají zlepšení textu. Poznamenáváme je však v různočtení.

Různočtení:

str. 161, ř. 2—3: *Chaloupka její stála na samém konci městečka; při ní byla skromná zahrádka, kousek pole a loučka.* — str. 161, ř. 6—7: *chovala si kravičku a dvě kozíčky.* — str. 162, ř. 1: *Kuba širokou lžící plechovou kyselo z hlíněné mísy dojídal,* — str. 162, ř. 11: *a ukládaje lžici podle mísy:* — str. 162, ř. 15: *Kuba pak oblíkl na sebe* — str. 162, ř. 23—24: *čmuhaje, konečně máslo v mošně vyslídil. I postavil se před Kubu, vrtě ocasem, kňuče a k mošně čmuhaje.* — str. 162, ř. 32: *„Kauf! Kauf!“ zakňučel.* — str. 162, ř. 34 — str. 163, ř. 1: *Kuba byl sebou... (?) spokojen, vesele si hvízdaje se vrátil* — str. 163, ř. 8: *já ho dozajista poznám, když má ten kord.* — str. 163, ř. 11: *že onen pes k němu opět přišel,* — str. 163, ř. 14: *Když pes ale přece neustále kňučel a ohonem točil,* — str. 163, ř. 23: *za ohon chytiv, mocí nazpátek táhl.* — str. 163, ř. 24—25: *za sebou pak zlého věřitele,* — str. 163, ř. 26: *až Kubovi kamení a třísky v oči lítaly.* — str. 163, ř. 28: *Ihned psa nechav,* — str. 163, ř. 30—31: *vida v roždí pod angreštem ještě plný ucháč tolarů státi, kteréž tu pes byl vyhrabal!* — str. 164, ř. 14: *oči jejich* — str. 164, 21: *Jak se byli uradili, tak i učinili. Máma šla a koupila jedno pěkné hospodářství* — str. 165, ř. 1—2: *který byl právě tu se nahodil* — str. 165, ř. 11: *a ouřední dráb hřmotně* — str. 165, ř. 15—16: *za drábem do radnice se ubírala. Dráb otevřel dveře* — str. 165, ř. 20: *s obé strany pak oba dva páni* — str. 165, ř. 32: *hned také na místě* — str. 166, ř. 5: *syn váš Jakub Křápal* — str. 166, ř. 22: *toho černého ani jakživ neviděl* — str. 166, ř. 26—27: *v moudrém městečku našem* — str. 167,

ř. 1: *pakli by jej sobě čert již* — str. 167, ř. 20—21: *s podivením táže se, kdo to.* — str. 168, ř. 4: *„Ano, purkmistrem; u nás nikdo nechce být purkmistrem, a proto mě k tomu chtějí přinutit a vyhrožují, jestliže nebudu chtít být purkmistr, že mě utopějí. I dali* — str. 168, ř. 11: *„Ty, Prokápku?“* — str. 171, ř. 22: *Nyní pak s hráze se nahnul,* —

- 175 — ZRCÁDKO — Po prvé je otiskl z rukopisu, který se dochoval v literárním archivu knihovny Národního musea, A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena. Rukopis je materiálovým záznamem pohádkové látky, kterou snad později Erben chtěl zpracovat, a proto v prvním odstavci si tužkou poznamenal motivické změny. Otiskujeme z rukopisu, proti Grundovi však nepřihlížíme k poznámkám tužkou.

Různočtení:

str. 175, ř. 1—2, pův. znění (neškrtnuté): *Zrcádko, pověz mi, kdo je nejhezčí pod sluncem?* — V celém prvním odstavci ptáčkové opraveno na *děvčata*.

- 177 — SVATÝ ŠTĚPÁN — Po prvé tuto lidovou anekdotu otiskl A. Grund v 3. svazku Díla K. J. Erbena, a to z rukopisného záznamu, který je dochován v literárním archivu knihovny Národního musea. Náš text je přetištěn podle uvedeného rukopisu.

- 179 — ŠKOLA BOHATÍ — O tomto materiálovém záznamu platí totéž co o „Svatém Štěpánu“.

- 181 — PÁN JEŽÍŠ SE SVATÝM PETREM PO CESTÁCH — Rukopisy těchto materiálových záznamů, jež jsou výsledkem Erbenova pobytu na Chodsku v první polovině 40. let, dochovaly se porůznu v Erbenově literární pozůstalosti, uložené v literárním archivu knihovny Národního musea. Náš text otiskujeme podle rukopisů, ponecháváme názvy, jimiž jsou jednotlivé záznamy označeny. Erben pomýšlel na literární zpracování těchto materiálů. Svědčí o tom definitivní redakce jedné z těchto látek (viz „Pracovitá živí líného“ na str. 130) a plán cyklu, který určoval pořadí jednotlivých látek. Z látek uvedených v tomto plánu se nedochovala pouze jediná, „Petře, zapíme to“. Naproti tomu v plánu nejsou uvedeny tři látky tohoto cyklu: „Jak houby povstaly“, „Včely“ a „Sedláci mají čertovy hlavy“. Všechny látky po prvé otiskl A. Grund roku 1939 v 3. svazku Díla K. J. Erbena s výjimkou poslední („Sedláci mají čertovy hlavy“), kterou v tomto vydání otiskujeme po prvé a kterou jsme našli v Erbenově písňovém materiálu, v sešitu písňových zápisů.

- 185 — TŘI DARY: UBROUSEK, SLEPICE A PYTEL — Materiálový záznam této chodské pohádky je dochován v literárním archivu knihovny Národního musea, název není uveden. Po prvé jej otiskl A. Grund roku 1939 v 3. svazku Díla K. J. Erbena. Otiskujeme podle rukopisu, název a text v hranatých závorkách [] doplňujeme analogicky podle předešlého textu.

Různočtení s rukopisem:

str. 187, ř. 16—17: *„Nákou sencí, postel čistou bílou a hodně vysoko peřin, abych se do nich probořil, až si lehnu, aby mne nebylo ani vidět.* (Perem nadepsaný text) — str. 188, ř. 10: *co sem si ze služby přines. Podíváte se na to, co sem já vyslužil. Já jim dám* —

- 190 — UČITEL A FARÁŘ — Tuto lidovou anekdotu otiskujeme po prvé podle rukopisu, který jsme našli mezi písňovými materiály Erbenovy pozůstalosti v literárním

archivu knihovny Národního musea. Dochovala se ve dvou zněních, jednak v materiálovém záznamu, jednak v literárním zpracování Erbenově. Otiskujeme literární zpracování, jehož jediná podstatnější odchylka proti materiálovému zápisu spočívá ve verších (v zápisu: Náš tatíček zabil volka, dal masíčko do komínka).

- 192 — PRŮPOVÍDKA — Materiálový záznam otiskujeme po prvé podle rukopisu, dochovaného mezi písňovým materiálem Erbenovy literární pozůstalosti v literárním archivu knihovny Národního musea.
- 193 — PASTÝŘ — Otiskujeme po prvé podle čistopisu Erbenova, dochovaného v literárním archivu knihovny Národního musea na lístku, z něhož A. Grund otiskl v 3. svazku Díla K. J. Erbena lidové říkadlo „Hák“. Jde tu nepochybně o Erbenovo literární zpracování látky všeobecně známé, kterou na př. otiskla Božena Němcová pod názvem „Povídka bez konce“ ve Štěpnici 1858. Erbenovo zpracování je prostší a lidové dikci bližší než zpracování Boženy Němcové.

POZNÁMKA K ILUSTRAČNÍ VÝZDOBĚ KNIHY

K ilustrační výzdobě této knihy byly výtvarníkovi předlohou lidové malby na skle, na nábytku a na keramice z Chodska, Blat, středních Čech a Turnovska. Z nich autor ilustrační výzdoby čerpal nejenom ornamentální motivy, nýbrž i figurální oživení a komposici výzdoby. Tak na př. čert v záhlaví k pohádce „Ševc a čert“ má svou předlohu v podmalbě z Domažlicka a figurky Krista a Petra k cyklu „Pán Ježíš se svatým Petrem po cestách“ v jihočeské podmalbě. Pokud jde o techniku, zvolil ilustrátor techniku štetcovou, tak charakteristickou pro lidové malíře především na skle a keramice, a snažil se vystihnout bezprostřednost lidového výtvarného projevu.

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED ČESKÝCH POHÁDEK K. J. ERBENA

A. ZA ŽIVOTA K. J. ERBENA

- Rok 1844 — *O třech přadlenách* — Česká včela, čís. 27 (str. 105—106) a čís. 28 (str. 109—110).
— *Dobře tak, že je smrt na světě* — Česká včela, čís. 39 (str. 153—154).
- Rok 1854 — *Hrněčku, vař!* — Zlaté klasy I, čís. 1 (str. 3).
— *Raráš a Šetek* — první redakce čís. I, III, IV — Zlaté klasy I, čís. 17 (str. 129—130), čís. 19 (str. 146) a čís. 20 (str. 154—155).
- Rok 1855 — *Dlouhý, Široký a Bystrozraký* — almanach Perly české (text str. 320—331, poznamenání str. 331—336).
- Rok 1858 — *Pták Ohnivák a liška Ryška* — almanach Máj na rok 1858 (text str. 205—223, poznamenání str. 223—224).
- Rok 1859 — *Zlatovláska* — almanach Máj na rok 1859 (text str. 113—121, poznamenání str. 121—122).
- Rok 1860 — *Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda* — almanach Máj na rok 1860 (text str. 187—197, poznamenání str. 197—203).
- Rok 1862 — *Král tchoř* — almanach Máj na rok 1862 (str. 110—113).
- Rok 1863 — STO PROSTONÁRODNÍCH POHÁDEK A POVĚSTÍ SLOVANSKÝCH V NÁŘEČÍCH PŮVODNÍCH (Čítanka slovanská s vysvětlením slov), Praha 1863—1865. — Obsahuje: 1. Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda, str. 1—7; — 2. Dlouhý, Široký a Bystrozraký, str. 7—14; — 3. Zlatovláska, str. 14—19; — 4. *Rozum a Štěstí*, str. 19—21; — 5. *Otesánek*, str. 21—24; — 6. *Raráš a Šetek I*, str. 24—26; *Raráš a Šetek II*, str. 26—27; — 7. *Ježinky (II)*, str. 27—29; — 9. *Jirka s kozú*, str. 34—36; — 14. *Ševc a čert*, str. 46—49.
- Rok 1864 — *Řípka* — Prostonárodní české písně a říkadla (str. 10—11).
— *O kohoutkovi a o slepičce* — Prostonárodní české písně a říkadla (str. 11—12).

B. PO SMRTI K. J. ERBENA

- Rok 1873 — *Hádanka* — Národní pohádky, písně, hry a obyčeje, vyd. „Slavia“, řada I, sv. 1 (str. 16—18).

- *Pověst o studánce „Litoše“* — Národní pohádky, písně, hry a obyčeje, vyd. „Slavia“, řada I, sv. 1 (str. 23—25).
- Rok 1874 — *Vodník* — Národní pohádky, písně, hry a obyčeje, vyd. „Slavia“, řada I, sv. 3 (str. 4—6).
- Rok 1905 — ČESKÉ POHÁDKY, vydal Václav Tille, Praha 1905 — Obsahuje tiskem vydané pohádky (s výjimkou dětských pohádek z roku 1864).
- Rok 1932 — ŽIVÁ VODA, vydal Antonín Grund, ilustroval Václav Mašek, Praha 1932 — Bibliofilské vydání, obsahující dosud nevydané pohádky *Živá voda* (str. 7—19), *Dvojčata* (str. 20—30) a *Drak dvanáctihlavý* (str. 31—39).
- Rok 1939 — ČESKÉ POHÁDKY (Dílo Karla Jaromíra Erbena, sv. III), vydal Antonín Grund, Praha 1939 — Kritické vydání — Po prvé jsou otiskovány tyto pohádky: *Fablaňová panna* (str. 67—72) — *Raráš a Šetek III—V* (str. 77—83) — *Jezinky I* (str. 86—88) — *Divé ženy* (str. 92—93) — *Hák* (str. 112) — *Pracovitá živi líného* (str. 113) — *O hloupém Kubovi* (str. 139—154) — *Slepička a kohout* (str. 155—159) — fragment *Očarovaný zámek* (str. 173) — fragment *Tři pocestní* (str. 174—178) — fragment *Kulhavá liška* (str. 178—181) — fragment *O třech dracích* (str. 182—183) — fragment *Drak dvanáctihlavý* (str. 184) — fragment *Živá voda* (str. 185—187) — první redakce *Dlouhý, Široký a Bystrozraký* (str. 188—195) — materiálový zápis *Zrcátko* (str. 205—206) — materiálový zápis *Zlatovlasá panna* (str. 207—209) — materiálový zápis *Škola bohatí* (str. 210) — materiálový zápis *Svatý Štěpán* (str. 211) — materiálové zápisy cyklu *Pán Ježíš se sv. Petrem po cestách* (str. 212—215) — materiálový zápis *Tři dary: ubrousek, slepice a pytel* (str. 215—219) — materiálový zápis *Kozo, drž!* (str. 220—223).
- Rok 1955 — V tomto vydání po prvé otiskujeme lidové anekdoty *Učitel a farář* a *Průpovídka*, legendární látku *Sedláci mají čertovy hlavy* a dětskou pohádku *Pastýř*.

(Kursivou první otisky pohádek, VERSÁLKAMI první knižní vydání.)

VYSVĚTLIVKY MÁLO ZNÁMÝCH A NÁŘEČNÍCH SLOV

anaž — vztaž. zájm. anž, anaž, anož ve významu který, jenž; někdy ve významu spojky vypovídací jak, kterak

bělička — lidový název označující menší bílé ryby

blabuřka — bublinka

casnovať sebo, han. nář. — trhat sebou, škubat sebou

čerstvý, čerstvě — rychlý, hbitý, čilý

čtyrvěderní — čtyři vědra obsahující, měřící (vědro 5,6 l)

daremný — darmo jsoucí, neužitečný, zbytečný; špatný (darebák)

deska, han. nář. — prkno

Dodla, chod. nář. — Dorla, Dorota

dřevo, chod. nář. — strom

ešle, han. nář. — jestli

grešle — groš, drobná mince v hodnotě čtvrt groše

hen, chod. nář. — tam, tamhle

herež — citoslovce vyjadřující výzvu nebo překvapení, rozličné hnutí mysli: hle, nuže

hléštata — hlíst, škravka, dešťovka

hni — citoslovce ve spojení ani hni a ve významu bez pohnutí, nic

holeček, zdrob. k holec = dítě

holota — chudina, chudý lid; v přeneseném významu luza

hony — na tři hony slyšeti, t. j. velice daleko (hon — stará délková míra 125 kroků; díl, skupina pozemků)

hrabice — kosa spojená s dlouhým hrabadlem; vůbec hrabadlo

hrzky, han. nář. — hezký, vznešený, vzácný
hůrka, zdrob. k hora, malý vrch; časté místní jméno (polí a pod.)

chamrad, chamradí — roští, chrastí, bezcenné rostlinstvo; v přeneseném významu bezcenná věc vůbec, chátra

chčestí, chod. nář. — štěstí

chutě — rychle, honem, s chutí

chvoště — veliký chvost, svazek prutů, koště

kadečka — malá kád' (jako kadečka — tlustý, silný)

kalená střela — kaliti = tvrditi zahřátím a náhlým ochlazením

koňár, han. nář. — silná haluz, větev

korec žita — nádoba z kůry březové (též dutá a plošná míra)

korlátke, han. nář. — karlátka, švestka vůbec

košinka — ošatka, košatinka (na voze)

krákorka, chod. nář. — borová nebo jedlová šiška

láco, han. nář. — látám (látati = latami, záplatami vyspravovati)

lapnót si, han. nář. — rychle se posaditi
lichtář — viz *rychtář*
lochtuška, loktuška — velký šátek přes rameno
nebo přes hlavu; plachta k nošení trávy
nebo jiných věcí
makavá lež — hmatatelná, zcela zjevná
Manka, chod. nář. — Magdalena
měřičné — odměna mlynáře za semletí (část
obilí nebo peněžité poplatek)
meškery, chod. nář. — maškary, člověk pře-
strojený za maškaru, též směšně nebo
ošklivě ustrojený člověk
mohovitý — majetný, bohatý
mochůrka — měchůrka, skládaný koláč, tva-
rohem nadívaná buchta
morák — mourovatý kocour nebo pes, krocan
nákovadlo — kovadlina
ničemný člověk — špatný, k ničemu nejsoucí,
neužitečný, pranepatrný
občina — obecní půda, pozemek k obecnému
používání
oddavky — církevní obřad svatební, svatba
vůbec
odestati se nemůže — odčiniti, napravit
odpuštění — prominutí; dovolení k odchodu,
propuštění
opovědět — opověděti, ohlásiti, oznámiti
(obvykle předem)
palác, chod. nář. — plac, náměstí
panil, pantla, chod. nář. — pentle, ozdobná
stuha, ozdoba vůbec
postranky — provazy nebo řemeny, za něž
táhne tažné zvíře
pošva — pouzdro na nůž nebo bodnou zbraň,
obvykle kožené, pochva
potáč — příze napředena na jedno vřeteno
povážlivý — vážný, rozvážný, rozumný
přádlo — předení, příze
přésenek, han. nář. — „přísinek, částka domu
hanáckého mezi síní a dvorem, kde se
v létě scházívali a jídají všickni domácí“
(Erben)
připověděti — podotknouti, připojiti v roz-
mluvě, slíbiti, přislíbiti
přístěnek — malá přistavěná místnost vedle
světnice, často bez oken

přišikovat vojáky — připravit, nachystat, do
šiku uspořádat
přítovaryšit — připojit se, přidružit se k ně-
komu
rámotí — staré nepotřebné věci, haraburdí
rejníčka, chod. nář. — zdrob. k rejna, úzká
hlubší cesta mezi dvěma pozemky nebo
domy; příčná ulička
rozpíček — „podplamenka, placka z chlebové
mouky (při chlebě) pod plamenem upe-
čená“ (Erben), placka nebo bochníček
z posledního těsta při pečení
rychtář, chod. nář. *lichtář* — představitel
vrchnosti v obci, vesnický soudce
rýnské — rýnský, starý zlatý peníz, zlatník
samorostka (mečik) — sám od sebe vyrobený,
bez zásahu lidské ruky
skalí — skaliska, skály
smolít záda, han. nář. — natíratí smolou,
v přeneseném smyslu nabít na záda
sprostý — (člověk) nevznešený, obyčejný
šmolíček — zdrob. k smolík, šmolík ve vý-
znamu malý člověk, děčko, umouněnc
trnka, han. nář. — divoký keř rostoucí na
mezích a na stráních, švestka vůbec
tykvice — tykev; nádoba z tykve vyrobená
umysliti — v mysli se rozhodnouti, usmys-
liti se
vejtažek — výměnek, doživotí
vědro — nádoba na vodu a podobně, obvykle
dřevěná, potom stará dutá míra 56,6 litru
vybýti — pryč dostati, vypuditi, vyhostiti
výprava — věci, připravené pro někoho při
odchodu na cestu, výbava
vývratek — vyvrácený strom
zadina — odpad při výmlatu obilí; nevyvi-
nuté, uschlé, podřadné obilí
záhrobec — vyvýšený chodník kolem stavení,
zápraží
zandavačka, chod. nář. — zátka
zápověď — ohlášení, rozkaz, zákaz
žejdlík — stará míra na tekutiny (0,34 l)

OBSAH

Klasický vypravěč české pohádky	7

NÁRODNÍ ČESKÉ POHÁDKY

Dlouhý, Široký a Bystrozraký	21
Živá voda	30
Pták Ohnivák a liška Ryška	38
Drak dvanáctihlavý	50
Zlatovláska	55
Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda	61
Dvojčata	68
Jabloňová panna	75
Raráš a Šetek I–V	81
Vodník I–III	91
Jezinky I–II	94
Divé ženy	100
Pověst o studánce „Litoše“	102
O třech přadlenách	104
Dobře tak, že je smrt na světě	110
Hrněčku, vař!	114
Otesánek	117
Rozum a Štěstí	121
Hádanka	125
Král tchoř	127
Pracovitá živí líného	130
Jirka s kozú	131
Ševc a čert	135

Řípka	139
O kohoutkovi a o slepičce	142

POZNAMENÁNÍ

Dlouhý, Široký a Bystrozraký	149
Živá voda	152
Pták Ohnivák a liška Ryška	152
Zlatovláska	153
Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda	154

DODATKY

Pověst národní o hloupém Kubovi	161
Zrcátko	175
Svatý Štěpán	177
Škola bohatí	179
Pán Ježíš se svatým Petrem po cestách	181
Tři dary: ubrousek, slepice a pytel	185
Učitel a farář	190
Průpovídka	192
Pastýř	193

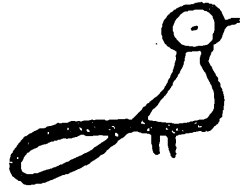
POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY

Vydavatelské poznámky	197
Poznámky a vysvětlivky k textu	205
Chronologický přehled českých pohádek K. J. Erbena	218
Vysvětlivky málo známých a nářečních slov	220

LIDOVÉ UMĚNÍ SLOVESNÉ

Řada A, svazek druhý

Řídí Rudolf Lužík

KAREL JAROMÍR ERBEN

ČESKÉ NÁRODNÍ POHÁDKY

K vydání připravil, předmluvu a poznámky napsal Rudolf Lužík. Obálku, vazbu a ornamentální výzdobu podle lidových předloh provedl Miroslav Štěpánek

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., jako svou 412. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1955. Odpovědný redaktor
Vladimír Justl

Z nové sazby písmem cicero Baskerville vytisklo Rudé právo, tiskárna vydavatelství ÚV KSČ, Praha. Formát papíru 70×100 cm — 13,40 autorských archů (text 11,74 autorských archů, ilustrace 1,66 autorských archů), 13,70 vydavatelských archů — 11890/55/SV2 — A 4460

*Náklad 10400 výtisků — Thematická skupina 13/3
V SNKLHU první vydání
Cena váz. 21,50 Kčs**